



AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



FURKAN BALTACI

TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİNDE YEREL HALKIN ÇEVRESEL  
TUTUMU, DAVRANIŞSAL ROLÜ VE VERDİĞİ DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ:  
ALANYA ÖRNEĞİ

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı  
Doktora Tezi

Antalya, 2019



AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



Furkan BALTACI

TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİNDE YEREL HALKIN ÇEVRESEL  
TUTUMU, DAVRANIŞSAL ROLÜ VE VERDİĞİ DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ:  
ALANYA ÖRNEĞİ

Danışman

Doç. Dr. Ebru TARCAN İÇİGEN

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2019

**T.C.**  
**Akdeniz Üniversitesi**  
**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,**

Furkan BALTACI'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof.Dr.Kemal KANTARCI	(İmza)
Üye (Danışmanı)	:Doç.Dr.Ebru İÇİGEN	(İmza)
Üye	:Prof.Dr.Beykan ÇİZEL	(İmza)
Üye	:Doç.Dr.Emre İPEKÇİ ÇETİN	(İmza)
Üye	: Dr.Öğr.Üyesi Aydın ÇEVİRGEN	(İmza)

Tez Başlığı: Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Çevresel Tutumu, Davranışsal Rolü ve Verdiği Destek Arasındaki İlişki: Alanya Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 25.06.2019

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2019

(İmza)  
Prof. Dr. İhsan BULUT  
Müdür

## AKADEMİK BEYAN

Doktora tezi olarak sunduğum “Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Rolü: Alanya Örneği” adlı bu çalışmanın akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Furkan BALTACI





T.C.  
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU  
BEYAN BELGESİ



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Furkan BALTACI
Öğrenci Numarası	20118610103
Enstitü Ana Bilim Dalı	Turizm İşletmeciliği
Programı	Doktora
Programın Türü	( ) Tezli Yüksek Lisans ( x ) Doktora
Danışmanının Unvanı, Adı-SOYADI	Doç.Dr.Ebru İÇİGEN
Tez Başlığı	Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Çevresel Tutumu, Davranışsal Rolü ve Verdiği Destek Arasındaki İlişki: Alanya Örneği
Turnitin Ödev Numarası	

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 216 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 03/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 11

alıntılar dahil %12 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

( x ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

**Gerekçe:**

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. 03/07/2019

(imzası)

Doç.Dr.Ebru İÇİGEN

## İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ .....	iii
TABLOLAR LİSTESİ .....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ .....	v
ÖZET .....	vii
SUMMARY .....	viii
GİRİŞ.....	1

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME VE YEREL HALK

1.1. Turizm Gelişimi Kavramı.....	5
1.2. Turizmin Etkileri .....	5
1.2.1. Turizmin Sosyal Yapıya Etkileri .....	6
1.2.2. Turizmin Kültürel Yapıya Etkileri .....	6
1.2.3. Turizmin Ekonomik Yapıya Etkileri .....	8
1.2.4. Turizmin Çevresel Etkileri .....	11
1.3. Turizm Gelişimi İle İlgili Temel Teoriler .....	12
1.3.1. Sosyal Değişim Teorisi.....	12
1.3.2. Doxey'in Irridex Modeli.....	14
1.3.3. Butler'ın Turistik Ürün Yaşam Eğrisi Modeli.....	15
1.3.4. Konuya İlişkin Gerçekleştirilmiş Olan Diğer Çalışmalar .....	19
1.4. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Sürdürülebilir Gelişme (SRG) .....	20
1.5. Taşıma Kapasitesi (TK).....	29
1.5.1. Sosyal (Toplumsal) Taşıma Kapasitesi .....	29
1.5.2. Ekolojik Taşıma Kapasitesi .....	30
1.5.3. Ekonomik Taşıma Kapasitesi .....	30
1.5.4. Psikolojik Taşıma Kapasitesi .....	30
1.6. Sürdürülebilirlik Üzerine Temel Teoriler.....	31
1.6.1. Sürdürülebilirliğin Üç Temel Ayağı Modeli (Three Pillars Basic Model).....	32
1.6.2. Sürdürülebilirliğin Yumurtası Modeli (The Egg of Sustainability) .....	34
1.6.3. Atkinson'nun Piramit Modeli (Atkinson's Pyramid Model).....	34
1.6.4. Sürdürülebilirliğin Prizması (Prism of Sustainability) .....	35
1.6.5. Amip/Radar Modeli (The Amoeba or Radar Model) .....	37
1.7. Sürdürülebilir Gelişmenin Göstergeleri .....	38
1.7.1. Sosyal Sürdürülebilirlik Göstergeleri .....	39
1.7.2. Çevresel Sürdürülebilirlik Göstergeleri.....	39
1.7.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik Göstergeleri .....	40
1.8. Yeni Çevresel Paradigma ve Sürdürülebilirlik.....	40
1.8.1. İnsan Merkezci Yaklaşım: Antroposentrizm.....	40
1.8.2. Çevre Merkezli Yaklaşım: Ekosentrizm.....	43
1.9. Turizmde Sürdürülebilir Gelişme.....	46
1.9.1. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri .....	51
1.9.2. Sürdürülebilir Turizmin Kapsamı ve Boyutları.....	52
1.9.3. Farklı Turizm Türlerinin Sürdürülebilir Turizm ile İlişkisi.....	54
1.9.4. Farklı Turizm Bölgelerinde Sürdürülebilir Turizm Uygulamaları .....	61
1.9.4.1. Kıyı Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizm .....	61
1.9.4.2. Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Turizm .....	64
1.9.4.3. Kentsel Alanlarda Sürdürülebilir Turizm .....	66
1.9.4.4. Dağlık Bölgelerde Sürdürülebilir Turizm .....	67

1.9.4.5. Adalarda Sürdürülebilir Turizm .....	69
1.10. Sürdürülebilir Turizmin (ST) Paydaşları .....	71
1.10.1. Kamu Sektörü .....	72
1.10.2. Turizm Sektörü .....	73
1.10.3. Medya .....	74
1.10.4. Turistler .....	74
1.10.5. Sivil Toplum Kuruluşları .....	75
1.10.6. Yerel Halk .....	78
1.11. Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Rolü .....	79
1.11.1. Yerel Halkın Zihinsel-Bilişsel Rolü .....	79
1.11.2. Yerel Halkın Davranışsal Rolü .....	83
1.12. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Verdiği Desteği Etkileyen Faktörler .....	86
1.13. Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılım Türleri .....	91
1.14. Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılımını Engelleleyen Faktörler .....	100
1.15. Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri .....	104

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİNDE YEREL HALKIN ÇEVRESEL TUTUMU, DAVRANIŞSAL ROLÜ VE VERDİĞİ DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ: ALANYA ÖRNEĞİ**

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi .....	108
2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları .....	110
2.3. Veri Toplama Araçları .....	112
2.3.1. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği .....	112
2.3.2. Davranışsal Rol Ölçeği .....	112
2.3.3. Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği .....	113
2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi .....	113
2.5. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri .....	115
2.6. Pilot Uygulama Sonuçları .....	115
2.7. Araştırma Verilerinin Analizi .....	116
2.8. Araştırmanın Bulguları .....	117
2.8.1. Demografik Bulgular .....	117
2.8.2. Güvenilirlik Analizi .....	119
2.8.3. Ölçeklere İlişkin Dağılımlar .....	119
2.8.4. Faktör Analizi .....	121
2.8.4.1. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği (YÇPÖ) AFA ve DFA Sonuçları .....	122
2.8.4.2. Davranışsal Rol Ölçeği (DVRÖ) AFA ve DFA Sonuçları .....	125
2.8.4.3. Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği (STGDÖ) AFA VE DFA Sonuçları .....	128
2.8.5. Korelasyon Analizi .....	130
2.8.6. Birleşim ve Ayrışım Geçerliliği, Mantıksal Geçerlilik .....	131
2.8.7. Araştırma Modelinin Test Edilmesi .....	132
<b>SONUÇ VE ÖNERİLER .....</b>	<b>135</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>141</b>
<b>EK-1: Pilot Uygulama Anketi .....</b>	<b>191</b>
<b>EK-2: Ana Uygulama Anketi .....</b>	<b>194</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>197</b>

## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Doxey'in Irrex Modeli .....	14
Şekil 1.2. Butler'ın Turistik Alan Yaşam Döngüsü Eğrisi.....	16
Şekil 1.3. Ap ve Crompton Modeli .....	19
Şekil 1.4. Yerel Halkın Turizme Karşı Tutumlarına Göre Sınıflandırılması .....	20
Şekil 1.5. Weaver ve Lawton Modeli .....	20
Şekil 1.6. Sürdürülebilirliğin Üç Temel Ayağı.....	32
Şekil 1.7. Sürdürülebilirliğin Oluşumu .....	33
Şekil 1.8. Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Sorunlar Hiyerarşisi .....	33
Şekil 1.9. The Egg of Sustainability .....	34
Şekil 1.10. Sürdürülebilirliğin Prizması .....	36
Şekil 1.11. Amip/Radar Modeli.....	38
Şekil 1.12. Sürdürülebilir Turizm Kavramının Kronolojik Gelişimi .....	47
Şekil 1.13. Sürdürülebilir Turizmin Kapsamı .....	52
Şekil 1.14. Sürdürülebilir Turizm ve Diğer Turizm Terimleri Arasındaki İlişki .....	56
Şekil 1.15. Sürdürülebilir Turizmin Düzenlenmiş, Uyarılmış ve İstenmeyen Yolları .....	58
Şekil 1.16. Sürdürülebilir Turizmde Hükümet, İşletme ve Sivil Toplumun Değişen Rolü .....	80
Şekil 1.17. Yerel halkın Turizm Gelişim Aşamalarına Yerleştirilmesi.....	83
Şekil 1.18. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Tutumunu Etkileyen Faktörler .....	86
Şekil 1.19. Yerel halkın Turizmin Daha Fazla Gelişimine Yönelik İsteği.....	87
Şekil 1.20. Toplumsal Katılımın Yapısal Modeli.....	88
Şekil 1.21. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Karşı Tutumu .....	88
Şekil 1.22. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Katılım Modeli .....	89
Şekil 1.23. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Desteğini Etkileyen Faktörler.....	91
Şekil 1.24. Yerel Halk Katılımı Merdiveninin Sekiz Basamağı.....	93
Şekil 1.25. Toplumsal Katılımın Tipolojileri .....	95
Şekil 1.26. Basitleştirilmiş Toplumsal Katılım Tipolojisi.....	96
Şekil 1.27. Yerel Halkın Katılımına Yönelik Motivasyon, Fırsatlar ve Yetenek Modeli (Motivation, Opportunity, Ability Model - MOA).....	99
Şekil 1.28. Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılımını Engelleyen Faktörler.....	102



## TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Doxey Irridex Modeli ve Aşamaları.....	15
Tablo 1.2. Sürdürülebilir Turizmin Kavramsal ve İşlemsel Yapısının Oluşumu.....	48
Tablo 1.3. Minimalist ve Kapsamlı Sürdürülebilirlik .....	50
Tablo 1.4. Alternatif Turizm ve Kitle Turizminin Karşılaştırılması .....	55
Tablo 1.5. Alternatif Turizm ve Kitle Turizminin Nitelikleri .....	57
Tablo 2.1. Alanya'ya Gelen Turistlerin Türkiye ve Antalya İçindeki Payı .....	111
Tablo 2.2. Alanya'nın Turizm Gelirlerinin Türkiye Turizm Gelirleri İçindeki Payı .....	111
Tablo 2.3. Alanya Nüfus İstatistikleri Tabakalı Örnekleme Tablosu.....	114
Tablo 2.4. 18 Yaş ve Üzeri Nüfusun Beldelere Göre Dağılımı ve Dağıtılacak Anket Miktarı .....	115
Tablo 2.5. Önermeler Üzerinde Yapılan Değişiklikler .....	116
Tablo 2.6. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	117
Tablo 2.7. Katılımcıların “Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılımına İlişkin Düşünceleri” .....	118
Tablo 2.8. Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Katsayıları .....	119
Tablo 2.9. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği Frekans Dağılımları Tablosu .....	120
Tablo 2.10. Davranışsal Rol Ölçeğine İlişkin Frekans Dağılımları Tablosu.....	120
Tablo 2.11. Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeğine İlişkin Frekans Dağılımları Tablosu.....	121
Tablo 2.12. DFA ve YEM Uyum İndeksleri ve Değerler Tablosu.....	122
Tablo 2.13. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğine Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları .....	123
Tablo 2.14. YÇPÖ T-Değerleri, Faktör Yükleri ve Uyum İndeksleri .....	125
Tablo 2.15. DVRÖ AFA Sonuçları .....	126
Tablo 2.16. DVRÖ T-Değerleri, Faktör Yükleri ve Uyum İndeksleri.....	128
Tablo 2.17. Destek Ölçeğine Yönelik AFA Sonuçları .....	129
Tablo 2.18. Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği T-Değerleri, Faktör Yükleri ve Uyum İndeksleri.....	130
Tablo 2.19. Korelasyon Analizi Sonuçları .....	130
Tablo 2.20. AVE, $\sqrt{AVE}$ , CR ve Korelasyon Değerleri Tablosu.....	132
Tablo 2.21. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin İyilik/Uyum İndeksleri .....	133
Tablo 2.22. Araştırma Hipotezlerine Yönelik Formüller ve Değerlendirmeler .....	134
Tablo 2.23. Araştırma Modelinde Kullanılan Birinci Derece Gizil Değişkenlere Yönelik Formülasyonlar.....	134

## KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AFA	Açımlayıcı Faktör analizi
AID	Maliye Bakanlığı ve Uluslararası Kalkınma İdaresi
AGFI	Adjusted Goodness of Fit Index (Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi)
Akt.	Aktaran
ALTSO	Alanya Ticaret ve Sanayi Odası
ANTRO	Antroposentrik Tutum
BKAY	Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
CEVR	Çevresel Rol
CFI	Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇES	Çevresel Sürdürülebilirlik
DAT	Dolaylı veya kendiliğinden gelişen alternatif turizm
DES	Destek
Df.	Difference (Farklılık)
DFA	Doğrulayıcı Faktör Analizi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EKF	Ekonomik Fayda
EKO	Ekosentrik Tutum
EKOR	Ekonomik Rol
GFI	Goodness of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi)
IUCN	Uluslararası Doğa Koruma Birliği
İAT	İhtiyatlı veya müdahale edilmiş alternatif turizm
İKT	İstenmeyen veya sürdürülebilir olmayan kitle turizmi
KİA	Kitle İletişim Araçları
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KUF	Kültürel Fayda
KULR	Kültürel Rol
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TUSAP	Turizm Sektörü Ana Planı
vd.	Ve diğerleri
SRG	Sürdürülebilir Gelişme
MDE	Macmillian dictionary of Environment
WTO	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
TK	Taşıma Kapasitesi
TMİ	Toplam Malzeme İhtiyacı
OECD	Ekonomik ve Kalkınma İşbirliği Örgütü
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IUCN	Uluslararası Doğa Koruma Birliği
WWF	Dünya Doğa Koruma Fonu'nun Kuruluş
SKT	Sürdürülebilir kitle turizmi
TTK	Türkiye Turing Kulübü
TEİ	Turizm Etki İndeksi

ST	Sürdürülebilir Turizm
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
M.Ö.	Milattan Önce
TGS	Turizm Gelişim Süreci
SUSTAS	Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeği
n	Katılımcı Sayısı
%	Yüzde
vb.	Ve benzeri
k	Soru sayısı
$\beta$	Beta
$\alpha$	Alfa
$x^2$	Ki kare
YPR	Yaprak
RMSEA	Root Mean Square Error of Apprximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü)
RMR	Root Mean Square Resudulas (Artık Ortalamaların Kare Kökü)
SRMR	Standardized Roor Mean Square Residulas (Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Kare Kökü)
NFI	Normed Fit Index (Normlaştırılmış Uyum İndeksi)
NNFI	Non-normed Fit Index (Normlaştırılmamış Uyum İndeksi)
PGFI	Parsinomy Goodness of Fit Index (Koruyucu Uyum İnceksleri)
PNFI	Parsimony Normed Fit Index (Normlaştırılmış Uyum İndeksi)
TTOK	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
$\bar{x}$	Ortalama
Sig.	Significant (Anlamlılık)
p	Anlamlılık
TME	Toplum Merkezli Ekonomi
SMA	Sosyal Maliyet
TMS	Turist Memnuniyetinin Sağlanması
UDP	Uzun Dönemli Planlama
TKM	Toplumsal Katılımın Maksimizasyonu
SOR	Sosyal Sorumluluk
r	Korelasyon Kat Sayısı
YÇPÖ	Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği
YEM	Yapısal Eşitlik Modellemesi

## ÖZET

Bu çalışmanın amacı, bir turizm destinasyonunun sürdürülebilir gelişim sürecinde yerel halkın davranışsal rolünü ve bu role etki eden faktörleri belirlemektir. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası alanda önemli bir kitle turizm destinasyonu olan Alanya’da yaşayan 18 yaş ve üzeri yerel halk çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir. Araştırma Alanya merkez dahil olmak üzere, merkeze bağlı 12 mahallede ikamet eden yerel halk üzerinde yürütülmüştür. İhtiyaç duyulan birincil veriler oluşturulan anket formları aracılığıyla elde edilmiştir. Toplamda 450 yerel halka ulaşılmış ve bu kişilerle birebir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Anket formunda yer alan ölçeklerin öncelikli olarak geçerlilik ve güvenilirlikleri test edilmiştir. Ardından DFA (Doğrulayıcı Faktör Analizi)’ne tutulmuştur. Analizler sonucunda yerel halkın davranışsal rolüne ilişkin dört boyut elde edilmiştir. Bunlar çevresel rol, ekonomik rol, sosyal rol ve kültürel roldür. Çevresel tutumları ise ekosentrik ve antroposentrik olarak iki faktör altında toplanmıştır. Yerel halkın davranışsal rolüne etki eden değişkenler ise çevresel tutumları olarak belirlenmiştir. Ayrıca yerel halk, Alanya’da sürdürülebilir turizm gelişimini de desteklemektedir. Verilen bu destek üzerinde en etkili olan yapıyı bulmak amacıyla Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) kullanılmıştır. Buna göre yerel halkın davranışsal rollerini segileme derecesi ve çevreye yönelik tutumlarının bir model dahilinde sürdürülebilir turizm gelişim sürecine verdikleri destek üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Davranışsal Rol, Sürdürülebilir Turizm, Çevresel Tutum, Yerel Halk, Yapısal Eşitlik Modeli

## SUMMARY

### **THE RELATIONSHIP BETWEEN THE ENVIRONMENTAL ATTITUDE, BEHAVIORAL ROLE AND SUPPORT OF THE LOCAL PUBLIC IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM: THE CASE OF ALANYA**

The aim of this study is to determine the behavioral role of local people in the sustainable development process of a tourism destination and the affecting factors this role. In this context, local resident aged 18 and over living in Alanya, which is an important mass tourism destination both nationally and internationally has been determined as the population of the study Alanya,. The study was carried out on the local people living in 12 neighborhoods including the center of Alanya. The primary data needed were obtained through questionnaire forms. A total of 450 local people were reached and one-to-one survey was conducted with them.

First of all, the validity and reliability of the scales in the questionnaire were tested. Then, CFA (Confirmatory Factor Analysis) was conducted. As a result of the analyzes, four dimensions of the behavioral role of the local population were obtained. These are the environmental role, economic role, social role and cultural role. Environmental attitudes were collected under two factors as ecocentric and anthropocentric. The affecting variables the behavioral role of the local people were determined as their environmental attitudes. Local residents also support sustainable tourism development in Alanya. Structural Equation Modeling (SEM) was used to find the structure that was most effective on this support. Accordingly, the degree of selection of behavioral roles of the local population and their attitudes towards the environment have been found to have an impact on the support they provide for the sustainable tourism development process within a model.

**Keywords:** Behavioural Role, Sustainable Tourism, Environmental Attitude, Local Resident, Structural Equation Model.

## GİRİŞ

Bilindiği üzere turizm sektörü her dönem popüler ve cazip bir sektör olmuştur. Yer değiştirme esasına dayalı bir hizmet sektörü olan turizm tarihsel süreç içerisinde önemli değişimler geçirerek günümüze ulaşmıştır (Sivil, 2007). İnsanlık tarihinde toplumsallaşmanın ve medeniyetin ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde yalnızca asiller ve toplumun önde gelenlerinin katılabildiği turizm faaliyetleri günümüzde çok daha geniş kitleleri kapsayan bir forma kavuşmuştur (Lanquar, 1991'den akt., Şahiner, 2012). Tabiki turizmin toplumun geneline yayılmasında birçok faktör etkili olmuştur. Sıklıkla tekrar edildiği üzere, ulaşım alanında yaşanan gelişmeler ve kitle ulaşım araçlarının kullanılmaya başlaması (Towner, 1995), iş yaşamında gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerle haftalık ve yıllık izinlerin koruma altına alınması (DPT, 1967), eğitim seviyesi ve gelir düzeyinin yükselmesi, turizmin insanlar tarafından bir ihtiyaç olarak algılanmaya başlaması ve yıllık bireysel planlamalarda yer alması (Kozak, 2012), küreselleşmenin etkisiyle ülkeler arası sınırların ortadan kalkması (Çeken ve Ateşoğlu, 2008), reklam ve pazarlama alanında yaşanan gelişmeler (Holowiecka vd., 2011) söz konusu faktörlerin en önemlileri olarak bilinmektedir.

Ülkelerin turizm sektörü adına teşvikler sağlaması turizm yatırımlarını ve dünya üzerindeki turizm hareketliliğini canlandırırken, başlangıçta küçük ölçekte gerçekleşen turizm faaliyetleri zamanla kitlesel hale dönüşmeye başlamıştır (Nunkoo, 2015). Kitlesel hareket ise turizm faaliyetlerinin kontrolünü ve denetimini zorlaştırmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(b)</sup>). Artan hareketlilik var olan turizm kaynaklarının taşıma kapasiteleri üzerinde kullanımına yol açmış ve bu kaynakların hızlı bir şekilde tahrip olmasına neden olmuştur (Pickaver vd., 2010). Var olan birçok sektörde yaşanan kaynak tahribatı sorunu Birleşmiş Milletler'in dikkatinden kaçmamıştır.

Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında ortaya koyduğu ve "Brundland" raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" isimli raporda konu derinlemesine ele alınmıştır. Bu tarihe kadar çeşitli formlarla ele alınmasına rağmen, bu raporla birlikte "sürdürülebilirlik" kavramı tam anlamıyla literatüre kazandırılmıştır. Raporda dünya üzerinde yaşanan hızlı gelişimin doğal kaynaklar üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler ele alınmış ve çözüm yolu olarak "sürdürülebilirlik" anahtar kavramı gösterilmiştir. Bu kapsamda birçok kriter belirlenmiş ve katılımcı ülkeler tarafından bu kriterlerin altına imza atılmıştır (UNEP, 1987). Bu tarihten sonra birçok sektörle birlikte turizm sektöründe de önemli değişimler yaşanmıştır. Kitle turizminin olumsuz etkileri gündeme getirilmeye ve tartışılmaya başlanmış, bu etkileri en aza indirebilmenin yolları aranmaya araştırılmıştır

(Weaver, 2006; Lee, 2013; Cottrell vd., 2013; Crowther vd., 2019). Ortaya çıkan fikirlerin en başında alternatif turizm türleri gelmiştir (Egresi, 2016<sup>(a)</sup>). Alternatif turizm türleri ile kitlesel hale gelmiş olan turizm talebini ve bu talebin sonucunda meydana gelen olumsuz etkileri yeni oluşturulacak turizm alanlarına dağıtmak suretiyle en aza indirmek hedeflenmiştir (Gürsoy vd., 2010; Nunkoo ve Gürsoy, 2017). Alternatif turizm türleri ise “sürdürülebilir turizm” başlığı altında ele alınmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(a)</sup>). Kavramın sektörde kabul edilmesi ve uygulanması uzun bir süre almıştır. Hatta bu süreç içerisinde pekçok kavram karmaşası yaşanmıştır (Dodds ve Butler, 2010). Sürdürülebilir turizm, kitlesel turizme karşı bir turizm çeşidi gibi anlaşılmıştır. Halbuki sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi değil, tüm turizm türlerini içerisine alan bir felsefedir. Turizmin nasıl gelişmesi gerektiği ile ilgili kriter ve kıstasları barındıran bir rehber ve yol ışığıdır (Demir ve Çevirgen, 2006:16<sup>(a)</sup>).

Sürdürülebilir turizm hedefine ulaşabilme yolunda ortaya atılan alternatif turizm fikri, uygulamada kısmen başarılı olmuştur (Swarbrooke, 1999). Ancak, kitle turizminin etkisini kırmada büyük başarılar elde edilememiştir. Çünkü günümüzde dünya turizm hareketlerinin büyük bölümünü yine kitle turizm destinasyonlarına yapılan varışlar oluşturmaktadır (Thomas vd., 2016). Alternatif turizm türlerinin istenilen hedefe ulaşmada tam anlamıyla başarıya ulaşamaması üzerine günümüzde akademik anlamda yeni çalışmaların başladığını görmek mümkündür (Weaver, 2014; Theng vd., 2015; Jovicic, 2016). Söz konusu çalışmalarda, alternatif turizm türlerinin yine kitle turizmi ile aynı destinasyonlarda oluşturulmaya çalışıldığı ve bu turizm türlerinin hali hazırda var olan turizm alt yapısını kullanmak suretiyle var oldukları belirtilmektedir (Weaver, 2014; Porter vd., 2018). Öyleyse, bu alt yapı unsurlarında sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bu yolda atılacak adımlarla, aslında var olan kitlesel turizmde sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması pekâlâ mümkündür (Liu, 2003). “Sürdürülebilir Kitle Turizmi” kavramıyla tartışılmaya başlanan bu konu aslında sürdürülebilirlik kavramının ruhuyla tam anlamıyla bağdaşmakta ve bu kavramın kavramlar üstü bir yapıda olduğunu tam anlamıyla ortaya koymaktadır (Weaver, 2012<sup>(a)</sup>).

Brundtland raporuyla birlikte gerek ülkeler gerekse ekonomi içerisinde yer alan sektörler sürdürülebilirlik yolunda üzerlerine düşen ödevleri almış ve uygulamaya başlamıştır (UNEP, 1987). Hükümetlerin faal durumda bulunan tüm sistemler için getirmiş olduğu çevre koruma tedbirleri ve kriterleri, şirketlerin sıklıkla kamuoyuyla paylaştığı çevreye yönelik sosyal sorumluluk projeleri, yine işletmeler için ortaya koyulan çevreye duyarlı işletme sertifikasyon sistemleri ve bu sertifikaların işletmelerin tüketiciler tarafından tercihinde rol oynaması bunun en önemli göstergelerdir (D’Souza vd., 2007). Söz konusu ödevlerin

uygulama alanları akademik çalışmalarda da kendisini göstermiştir. Sorumlu turist davranışı (UNEP, 2005), yeşil davranış (Eze ve Ndubisi, 2013), yeşil tedarik zinciri gibi anahtar kelimelerle hazırlanan çalışmalar, sürdürülebilirlik felsefesinin farklı alanlara yayıldığını ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilirlik alanında gerçekleştirilen tüm faaliyetler ve ortaya koyulan projelerle ekonomi alanında yer alan tüm paydaşlar için aktif bir rol belirlenmiştir (Akşit, 2007; Gorica vd., 2012; Schroeder ve Pennington-Gray, 2015; Streimikiene ve Bilan, 2015). Ancak, yerel halk için aktif bir rol kalıbı ortaya koyulmamıştır (Tosun, 1999). Bu durum turizm sektörü içinde geçerlidir. Turizm sektörüyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, sektörde yer alan tüm paydaşların sürdürülebilirlik hedefleri içerisinde aktif bir rol aldığı görülmektedir (Pretty, 1995; Wittmayer vd., 2016). Ne var ki aynı durum, sektörün en önemli paydaşlarından biri olan yerel halk için geçerli değildir (Wittmayer vd., 2016). Yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişim sürecindeki rolü üzerine aynı temele dayanmakla birlikte bazı tipolojiler geliştirilmiştir (Pretty, 1995; Tosun, 1999). Tipolojilerde yerel halk için belirlenen rol danışma mercii veya fikir beyan etme üzerine kurulmuştur (Rasoolimanesh vd., 2017). Yani yerel halk için “pasif bir rol” veya “düşünsel/zihinsel bir rol” belirlenmiştir. Sürdürülebilirlik kavramının zaman içerisindeki gelişimi ele alındığında bu durumun diğer paydaşlar içinde aynı süreçlerden geçtiği sonucuna ulaşmak mümkündür (Mak vd., 2017). Öncelikli olarak yaşanan çevresel sorunlara dikkat çekilmiş sonra bunların çözümü için yollar araştırılmaya başlanmıştır (Saarinen, 2013). Son aşamada ise önce devletlere sonra devlet içerisinde yer alan paydaşlara sırasıyla roller verilmiştir (Wittmayer vd., 2016). Bu roller de yine doğrudan verilmemiştir. Önce paydaşların sürdürülebilirlik kavramını içselleştirmeleri sağlanmış ve süreç içerisinde gerçekleştirilen kongre ve zirvelerle rol kalıpları belirlenmiştir (Becken, 2004).

Yerel halk içinde benzer süreçlerden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Geline nokta hali hazırda yerel halk pasif bir rol üstlenmiş olsa da Gündem 21 projesinin son aşaması olan Yerel Gündem 21 ile bu durum önemli ölçüde ele alınacaktır. Yerel Gündem 21’lerin hedefi doğrudan yerel halka ulaşmak ve sürdürülebilirlik felsefesini içselleştirmelerini sağlamaktır (Emrealp, 2010). Yerel Gündem 21’ler kapsamında Türkiye’de de kurulmaya başlanan ve faaliyete geçirilmeye çalışılan Kent Konseyleri’nin nihai amacı da budur ([resmigazete.gov.tr](http://resmigazete.gov.tr)). Geline nokta sürdürülebilirlik felfesinin yerel halka benimsetilmesi ve davranışsal olarak hayata geçirilmesi kaçınılmazdır. Bu çalışma, yukarıda değinilen konular ve gerekçeler ışığında sürdürülebilir turizm gelişimi sürecinde yerel halkın nasıl bir rol oynaması



gerektiğini ortaya koymak ve yerel halk için davranışsal bir rol kalıbı belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME VE YEREL HALK

#### 1.1. Turizm Gelişimi Kavramı

Gelişim kavramı içerdiği ve kapsadığı öğeler bakımından karmaşık ve tam olarak sınırları çizilememiş bir yapıya sahiptir. Bu nedenle tanımı hususunda üzerinde uzlaşmaya varılamamış tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram, özünde iyileşme ve pozitif anlamda değişmeyi barındırmaktadır (Shanmugaratnam, 2001: 263). En kısa tanımına göre gelişim; sadece sayısal ölçümlerle açıklanamayan, birçok yapı ve işlevi bütünleştiren karmaşık bir olgudur (Özyurt, 2012: 3). Bir başka tanıma göre ise, ekonomik büyümeden farklı olarak maddi yaşam standartlarının yanında günlük yaşamın tüm alanlarında iyileştirmeleri ortaya koyacak çabalar bütünüdür (Firebaugh ve Beck, 1994: 634). Günlük yaşam göz önüne alındığında gelişim kavramının salt bir unsuru değil, sosyal, kültürel, ekonomik, çevresel, dini, yasal-politik, sanatsal, teknolojik hayat gibi birden fazla unsuru bünyesinde bulundurduğu sonucuna ulaşılmakta ve gelişim kavramını sadece ekonomik kalıplar içerisinde ele almanın doğru olmadığı görülmektedir (Acar, 2002: 120; sagepub.com). Todaro ve Smith (2011)'de bu duruma vurgu yaparak gelişimin temel üç amacından bahsetmişlerdir. Bunlar temel yaşamsal ihtiyaçlar (temel besinler, barınmak vb.), yaşam kalitesi (eğitim, sağlık vb.) ve insan hakları (sosyal adalet ve siyasi egemenlik vb.)'dir. Bu durum da yine gelişimin toplumun tüm alanlarına ulaşması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Gelişmişlik toplumlar tarafından ilk olarak ekonomik ilerlemeler olarak algılanmaktadır. Ekonomik alanda yaşanacak gelişim her ne kadar yukarıda bahsi geçen alanlarda yaşanacak pozitif değişmelerin itici gücü olsa da, bu gelişim her zaman olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Örneğin; ekonomik alanda yaşanacak büyük değişimler toplumun her kesimine eşit dağıtılmazsa adaletsizlik ön plana çıkacaktır. Bunun yanı sıra, toplumda aşırı tüketim baş gösterebilir, kültürel kimlik kaybı ve geliri artan bireyler nedeniyle istihdam edilecek birey sayısında düşüş yaşanabilir. Hatta ekonomik bakımdan güçlü ve zayıf bireyler arasında tam anlamıyla adaleti sağlayamayan zayıf demokrasilerin oluşmasına yol açabilir (Soubbotina ve Sheram, 2000: 8). Görülmektedir ki, tek bir alanda yaşanacak ilerleme bir toplumun gelişimi için yeterli olmamakta, bu pozitif hareketliliğin toplumun tüm çevre unsurlarına yayılması gerekmektedir. Aksi halde tam anlamıyla gelişmişlikten bahsetmek mümkün olmayacaktır. Theodori (2000: 36)'nin gelişimin toplum tarafından sadece

ekonomik alanda beklenmemesi gerektiği, bu gelişimin diğer alanlara da yayılmasının gerektiği yönündeki düşüncesi de bu durumu destekler niteliktedir.

Yapılmış olan çalışmalarda sağlıklı bir gelişimin sağlanması için bazı prensiplerin yerine getirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (Natsios, 2005). Söz konusu prensiplerin birincisi ve en önemlisi “sahiplik (ownership)” tir. Bu ilkeye göre yerel halkın genel anlamıyla bazı problemlerin varlığına, bunların aşılabilmesi için gelişime ihtiyaç duyulduğuna inanması ve bu süreci destekleyerek sahiplenmesi gerekmektedir (Moscardo, 2008). Aksi halde gelişim adına atılan her bir adımda yerel halk yüksek oranda direnç gösterecek, yaşanacak değişim ve dönüşümleri benimsemeyecek, böylece süreç uzayacaktır. Sonucunda ise ya başarısızlık oluşacak, ya da planlanan şeyler tam anlamıyla hayata geçirilemeyecektir (Natsios, 2005: 4).

İkincisi “kapasitenin geliştirilmesi” dir. En temel tanımıyla kapasite; insanların, örgütlerin ve toplumların işlerini başarılı bir şekilde yönetme becerisidir (OECD, 2006<sup>(a)</sup>). Kapasitenin geliştirilmesi ise bireylerin, toplumun veya örgütlerin mevcut kapasitelerini güçlendirmeleri, yeni şeyler yapabilme becerileri kazanmaları, kapasitelerini amaçlarına adapte edebilmeleri ve bunu sürdürmeleri anlamına gelmektedir (Fowler vd., 1995: 4). Kapasite iç ve dış çevre faktörlerinin etkisi altında olduğundan statik (durağan) bir yapıda değildir ve değişim içerisindedir. Bu nedenle kapasite geliştirme adına oluşturulacak politika ve planların esnek ve oluşturulduğu toplumun kültürüne uygun bir şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Üçüncüsü “sürdürülebilirlik” tir. Gelişim adına oluşturulan plan ve politikaların başarıya ulaşmasında ki kilit noktalardan birisi bu plan ve politikaların devamlılığının sağlanmasıdır. Sürdürülebilirliğin sağlanmadığı durumlarda sürekli yeni plan ve politikalar yapma ihtiyacı doğacak ve süreç her defasında yeniden başlamak zorunda kalacaktır. Bireylerin, toplumların ve örgütlerin de her defasında yeniden oluşturulan plan ve programlara adaptasyon süreci de dikkate alındığında, gelişim adına atılacak adımların her defasında gecikmeye uğrayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır (Mebratau, 1998).

Dördüncüsü “seçicilik” tir. Bu adımda gelişimin hangi alanlarda yapılacağı tespit edilir. Belirlenen alanlar bireylerin, toplumun ve örgütlerin önceliklerine göre sıralanarak daha önce yapılan planlar kapsamında uygulamaya geçilir (Natsios, 2005: 11).

Beşincisi “değerlendirme” dir. Gelişim sürecinde rol alacak planlayıcıların üstlendiği en önemli görevlerden birisi değerlendirme sürecidir. Bu süreçte gelişim adımlarının tasarımı ve tasarımların kapsamlı bir şekilde uygulanmasından önce yerel koşulların değerlendirmesi yapılır. Yapılan değerlendirme neticesinde uygulama için en uygun adımlar, toplumun kabul

edebileceği değişimin boyutu (toplumsal taşıma kapasitesi) gibi unsurlar belirlenir ve programa dahil edilir. Altıncısı “esnekliktir” tir. Gelişim kavramının iç ve dış etkenlere bağlı olarak sürekli değişen bir yapıya sahip olduğu daha önce belirtilmişti. Bu yapısından dolayı değişen şartlara ayak uydurabilme ve başlamış olan faaliyetlerin herhangi bir aksaklığa uğramaması adına izlenen plan ve politikaların esnek olmasına özen gösterilmelidir (Natsios, 2005: 16).

Tüm bu unsurlar göz önüne alınarak başlatılan gelişim süreçlerinde hedeflenen noktaya tam anlamıyla olmasa da ulaşılabilir. Ancak, hedefe ulaşmak her zaman için mümkün olmamakta ve gelişim politikaları sürekli olarak revize edilmektedir. Çünkü dünya teknolojinin gelişmesiyle birlikte hızlı bir dönüşüm içerisine girmiştir. Bu gelişimi yakından takip edip hızlı adapte olma yetisine sahip bireyler, toplumlar, örgütler ve devletler başarıya ulaşabilmekte, değişimin gerisinde kalanlar ise sürekli çağı yakalama çabası içerisinde uğraşmaktadır.

Turizm gelişimi kavramını, yukarıda bahsedilen süreçlerden tam anlamıyla ayırıp yeni bir kavram olarak sunmak son derece zor bir durumdur. Çünkü bir bölgede başlayan turizm gelişimi o bölgede sadece ekonomik anlamda değil, sosyal, kültürel, çevresel vb. alanlarda pek çok olumlu ve olumsuz değişime neden olmaktadır (Chen, 2011: 119-120; Haley vd. 2005: 657). Genel anlamda turizm alanında yapılmış çalışmalarda turizm gelişim kavramının tanımına rastlanmamaktadır. Bunun nedeni ise gelişimin bir süreç olması ve turizm gelişimi olgusunun bu süreç içerisinde ele alınmasıdır.

Bir bölgede turizmin gelişebilmesi her şeyden önce o bölgede turistik değerlerin varlığına bağlıdır. Var olan bu arz kaynakları bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği gibi turistlerin bir bölgeden başka bir bölgeye hareket etmesini sağlayan ana motivasyon unsurlarıdır (Ersun ve Arslan, 2011: 230; Wang ve Yotsumoto, 2019: 189). Birçok devlet bölgesel kalkınmayı sağlamak, bölgeler arası gelir dağılımındaki eşitsizliği dengeleyebilmek, işsizlik oranını aşağılara çekebilmek, yöresel ürünlerin katma değerlerini arttırabilmek ve yok olup gitmelerini önlemek, cari açığı düşürebilmek, ülkeye yeni yatırımları çekebilmek gibi pek çok sebepten ötürü var olan turistik değerlerini kullanmak istemektedir (Yıldız, 2011: 54; Dwyer vd. 2004). Bu amaçla, turizmin gelişimine yönelik çeşitli teşvikler uygulanmaktadır. Ülkelerin turizm politika ve planlamasına önem vermesinin tek sebebi ekonomik anlamdaki kazanımlar değildir. Özellikle Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler turizmden ekonomik anlamda faydalanmayı düşünürken, gelişmiş ülkeler veya ülkelerin oluşturduğu birlikler turizmin diğer olumlu etkilerinden de faydalanmak istemekte ve bu amaçla turizmi teşvik etmektedir. Örneğin Avrupa Birliği'nde turizmden ekonomik faydaların

yanı sıra sosyal, kültürel, çevresel vb. alanlarda da faydalanmak üzere politika ve planlamalar yapılmaktadır. Birliği oluşturan çok sayıda ülke ve bu ülkelerin farklı kültürleri bulunmaktadır. Bu farklılıkların ortadan kaldırılabilmesi adına Avrupa Birliği turizmi bir araç olarak kullanmıştır. Turizm sayesinde birlik bünyesinde yer alan veya daha sonra katılacak ülke insanların birbirlerini daha yakından tanımaları ve böylece kültürel yakınlaşmanın meydana gelmesi sağlanmıştır. Böylece birlik çok kültürlü bir yapıyı toplumların yakınlaşması suretiyle oluşturmuştur (Emekli, 2005: 100).

Her ülke veya ülkeler birliğinin turizm politikası aynı olmamaktadır. Her grup turizmden kendi ihtiyaçları doğrultusunda faydalanmaktadır. Bu durum her ülkenin turizm sektörüne duyduğu ihtiyacın farklı boyutlarda olduğunu, yani turizmin ülkeler nezdindeki önem derecesinin farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; herhangi bir amaca ulaşmak adına turizm planlaması yapılırken, turizme bağımlı bir hale gelmemeye dikkat edilmesidir (Monterrubio vd., 2018: 420). Araştırmacılar turizme bağlılığın ekonomik anlamda tehlikeli durumlara yol açabileceğini vurgularken, özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde bazı sektörleri olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (Leep, 2008). Turizmin gelişmeye başladığı bir bölgede yatırımcıların turizme yönelmesiyle ormancılık ve ağaç ürünleri sektöründe yaşanan ekonomik daralma bu konu için gösterilebilecek önemli bir örnektir (English vd., 2000:196).

Turizm yapısı itibariyle pek çok bölge için mevsimsel bir özellik göstermekte ve bu durum turizme bağımlı ekonomiler için büyük bir risk oluşturmaktadır. Turizmin mevsimsel özelliği istidam oranlarının dalgalanmasına neden olmaktadır. Turizm sezonu içerisinde artan istihdam oranı, sezon sonunda büyük oranda azalış göstermekte ve pek çok kişi işsiz kalabilmektedir (Yanardağ ve Avcı, 2012: 41). İstihdam anlamında yaşanan sıkıntılar turizm eğitimi alan öğrencileri (kalifiye personeli) karamsarlık ve umutsuzluk içerisine itmektir. Sektörde çalışmaları halinde belli dönemlerde işsiz kalacağını düşünen öğrenciler geleceklere adına başka sektörlere yönelmektedir (Baltacı vd., 2012: 21; Türkay ve Tüzemen, 2009: 224; Yanardağ ve Avcı, 2012: 59-62). Ayrıca, turizm faaliyetleri azalmaya başladığında veya tamamen ortadan kalktığında bölgede ciddi bir ekonomik durgunluk meydana gelmekle birlikte, alanda bulunan ve turizm faaliyetlerinin azalması veya durmasıyla atıl duruma düşen turistik tesisler yatırımcıların çekilmesiyle boşa kalır ve yerel yönetimleri önemli bir çevresel sorunla karşı karşıya bırakır (Butler, 2006: 7). Turizm faaliyetlerinin azalması doğrudan turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeleri etkilediği gibi çarpan etkisiyle dolaylı yollarla turizme hizmet eden diğer sektörlerde de daralmalara sebep olabilmektedir (Bahar ve Kozak

2006: 136; Yıldırım, 2008: 37). Özellikle turizmin varlığına bağlı olarak faaliyet gösteren işletmeler bu durumdan önemli oranda zarar görürler.

Turizmi kalkınmanın bir aracı olarak kullanmak isteyen ülkelerin, tüm ekonomiyi turizme göre şekillendirmemeleri ve turizmin yanı sıra başka sektörleri de teşvik etmeleri gerekmektedir. Çünkü, turizm başlı başına bir kalkınma aracı olmaktan uzaktır. Gelişmiş dünya ülkelerinde turizm, ekonomiye yardımcı bir sektör olarak kullanılmaktadır ve ekonominin asıl yükünü sanayi sektörü çekmektedir. Böylece turizme olan bağımlılık kırılabilmekte ve turizm sektöründe yaşanması muhtemel olan krizlerin olumsuz etkileri de minimize edilmektedir.

## 1.2. Turizmin Etkileri

Farklı kültürden iki bireyin iletişim kurmasında, bireylerarası etkileşim kaçınılmazdır. Turizm hareketleri sonucunda gerçekleşen turist ve yerel halk ilişkisi beraberinde kişisel ilişkileri ve kişilerarası etkileşimi meydana getirir. Turist ile yerel halk arasındaki etkileşim son derece geniş kapsamlı ve çok boyutludur (Avcıkurt, 2007: 57). Turizm aynı zamanda fiziksel çevre ile de etkileşim içerisindedir. Turizm,

“ülkeye döviz getirme ve istihdam oluşturma özelliği ile ekonomik; turistlere hizmet sunma, onların eğlence, dinlenme ve diğer ihtiyaçlarını karşılama ve farklı kültürleri bir araya getirme özelliği ile sosyo-kültürel, oluşturduğu kaynak kullanım talepleri ile de çevresel bir faaliyettir. Özetle turizm olgusu, sosyo – kültürel ve ekonomik etkileşim ve değişimin önemli unsurlarından bir tanesidir” (Doğan ve Üngüren, 2010: 397-398).

Sandiford ve Ap (1998:8)'in İsviçre'de gerçekleştirdikleri araştırmada, yerel halkın %75'i turistlerle arkadaşça bir etkileşim içinde olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmacılar ise bu oranın ilişkinin kendisinden çok turizmin sağlamış olduğu ekonomik getiri düşüncesinden kaynaklandığını öne sürmektedirler.

Turizm olayında turistler ile yerel halk arasında etkileşim meydana gelmesinin temel nedenlerinden birincisi turizmin toplumsal bir olay olmasıdır. İkincisi ise, insanın toplumsal bir canlı olması, çevresini etkilediği kadar çevreden de etkilenmesidir (Usal ve Kuşluyan, 2006:211). Turizmin toplumsal yapı üzerinde meydana getirdiği temel etkilerin anlaşılabilmesi için turizmin birey, sosyal yapı ve kültür üzerindeki etkilerinin bilinmesi gerekmektedir. Turizmin yerel halka etkilerini belirleyen temel faktörler de turizm çeşitleri, turist tipleri, turistik alanın taşıma kapasitesi, turistik alanın özellikleri, turistlerin özellikleri, turistik alanın imajı olarak sıralanmıştır (Avcıkurt, 2007:14-56). Bunların yanı sıra, turist kabul eden bir destinasyondaki şehirleşme düzeyi, yerel halkın sosyal ve kültürel normlarının gücü gibi faktörlerde turizmin etkileri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.

### 1.2.1. Turizmin Sosyal Yapıya Etkileri

Turizm farklı kültürlerden birçok insanın bir araya gelmesi yoluyla kültürler arası etkileşime neden olmaktadır. Bu sayede kişilerde özgür düşüncenin gelişmesine imkân sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, bireylere günlük hayatta edindikleri deneyimleri uluslararası alanlarda tecrübe etme fırsatı sunmakta ve bu deneyimlerini evrensel değerlerle mukayese ederek geliştirebilme konusunda bireylere yardımcı olmaktadır (Avcıkurt, 2007:63). Turizm özellikle gençler ile kadınlar arasında sosyal bir hareketlilik sağlamakta, yeni kişilerle tanışma, daha geniş sosyal ilişkiler kurma imkanı sunmaktadır. Turizm sayesinde insanlar farklı diller öğrenebilir ve daha geniş eğlence imkânlarına sahip olabilirler (Baltacı, 2011).

Türkiye’de turizmin ekonomik boyutlarının öneminin kamu yönetimleri tarafından algılanması sonucunda turizm faaliyetleri devlet mekanizmasının bir parçası haline gelmiştir ve turizme yön veren politikalar geliştirilmeye başlanmıştır (Avcıkurt, 2007:67). Bu politikalardan birisi turizm sektöründe istihdam edilecek kalifiye personelin eğitimidir. Nitekim turizm işletmelerinde çalışan personel ile turistler sürekli iletişim ve etkileşim içerisinde ve bu durum turist memnuniyetini ve dolayısıyla da turizm talebini etkileyebilmektedir (Öztürk ve Seyhan, 2005:137). Ülkeye gelen turistlere daha kaliteli hizmet vermek ve toplumun turizmin faydalarından en üst düzeyde yararlanabilmeleri amacıyla örgün (ortaöğretim, yükseköğretim) ve yaygın (kısa süreli mesleki kurslar) turizm eğitimi veren kurumlar faaliyete geçmiştir (Ünlüönen ve Boylu, 2005: 15, Avcıkurt, 2007: 67, Hacıoğlu vd., 2008: 24-96).

### 1.2.2. Turizmin Kültürel Yapıya Etkileri

Kültür çok geniş bir kavramdır. İnsanların düşündüğü, yaptığı ve meydana getirdiği her şeyi kapsamaktadır (Richards, 2001:7). Başka bir ifadeyle, kültür bir halkın yalnızca hayat tarzları mozaiğini değil, aynı zamanda hakim değer ve inançlarını da ayırt eden ve bunların tümünü kapsayan bir kavramdır. Belli bir toplumun egemen inançları, değerleri, hareket tarzları, yatırım alanları ve türleri, sosyal ilişkileri ve ortak davranış kalıpları genel kültürü oluşturan en önemli parçalardır. Bu durum kültürün bütün davranış düzlemlerinde var olduğunu göstermektedir (Usal ve Kuşluyan, 2006:115).

Usta (2008:83), turizm ile kültür arasındaki ilişkiyi, “kültür turizme yol açar, turizm de kültürü etkiler” diyerek belirtmiştir. Şöyle ki, insanları turizme yönlendiren sebeplerin başında gelen “bulunduğu ortamdan ve günlük yaşamdan kaçış” şeklindeki ana motivasyon, “kendini geliştirme/zenginleştirme” şeklinde değişmeye başlamıştır (McCain ve Ray, 2003:715). Özellikle ulaşım ve iletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmeler, insanların

daha önce görmedikleri yerler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu durum insanların farklı yöreleri ve kültürleri görme merakını ortaya çıkarmıştır. Avcıkurt (2007:75), turist kabul eden bir ülke veya çekim yerinin kültürünün, genellikle turistlerin esas ziyaret sebepleri arasında yer aldığını ifade etmiştir. Günal (2005:62) ise yapmış olduğu araştırmada turistlerin turizm faaliyetlerine katılım amaçlarının başında kültürel zenginlikleri ve farklılıkları görmek olduğunu ortaya koymuştur. Turistin geldiği bölgedeki kültür ile ev sahibi bölgenin kültür yapısı arasındaki farklılıklar arttıkça turist kabul eden bölgeye yönelik turizm talebinde artış görülmektedir (Kozak vd., 2008:73).

Turistik bir yörenin çekici kültürel unsurlarını resim, müzik, dans, endüstri, el sanatları, iş, tarım, eğitim, edebiyat, dil, bilim, yönetim, din, mutfak ve tarih özellikleri meydana getirmektedir. Yörenin mimari yapısı, fiziki dokusu ve yöre sakinlerini de kültür unsurları arasına eklemek gerekmektedir (Uslu ve Kiper, 2006: 306). Turist – yerel kültür arasında yaşanacak olan etkileşimin sağlıklı ve verimli olabilmesi yukarıda sayılan kültür unsurları ile yöre insanının sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan aktif olarak turizme katılmalarına bağlıdır (Alaeddinoğlu, 2007:4).

Rızaoğlu (1993:85), turizmin kültürel bakımdan yerel halkı iki yönde etkileyeceğini ifade etmiştir. Bunlar; yabancılara ait kültürlerin yerel halk tarafından öğrenilmesi ve bu sayede bilgilerini geliştirmeleri ve turizm destinasyonunun bulunduğu yöreye ait kültürün (yerel kültür) önem kazanması ve yerel halkın kendi kültürleri hakkında bilgilerinin artmasıdır.

Turizm, geleneksel kültürün tekrar canlanmasına ve gelirlerin artmasına doğrudan fayda sağlayabilir. Kültürel anlamda turistlerle bilgi alışverişi sağlanmasında etkili olabilir (McKercher ve Cros, 2002: 62). Turizm, eski yapıları, yeni kimlikleriyle yaşamalarını sağlayacak düzenlemeleri özendirilmektedir. Bir anlamda eski binaların, değerlerini kaybetmeden, modern bir görünüme kavuşması konusunda etkili rol oynamaktadır. Bu sayede çekicilikleri de artırılmış olmaktadır (Kousis, 2000: 471). Ancak toplumlar geleneksel değerlerini, sanat anlayışlarını, sanatlarına ve müziklerine ait öz değerleri yasalarla koruyamaz ve telif haklarını uygulayamazsa, kültürel özellikler üzerindeki kontrolü kaybetme tehlikesi yaşarlar (McKercher ve Cros, 2002, ss. 60-61).

Tarihi ve kültürel değerler turizm ile bütünleştikleri zaman ülkelere birçok açıdan gelir sağlayabilmektedir (MacDonald ve Jolliffe, 2003: 308). Bu durum turizmin insanlar tarafından ekonomik bir kaynak olarak görülmesine yol açmakta (Olalı ve Timur, 1988:348) ve bölgedeki tarihsel ve kültürel değerlerin ticarileşmesine neden olmaktadır. Ana amacı para kazanmak olan yerel halk tarihi - kültürel değerlerine karşı ilgisiz kalabilmekte ve onları



bilinçsiz kullanılmaktadır. Böylece bu değerler yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin, toplumda var olan arkadaşlık, dostluk ve konukseverlik gibi manevi değerlerin yerini ekonomik çıkar grupları alabilmektedir (Kozak vd., 2008:95-96). Tarihi ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, bu değerlerin taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanımının kısıtlanmasına bağlıdır. Turizmin etkin bir şekilde kontrol edilmesiyle beklenen sonucu elde etmek mümkün olacaktır (Uygur ve Baykan, 2007:41-42).

Turistler gittikleri yörelerde yaşayan yerel halkın kültürünü garip bir gelenek ya da eğlence aracı olarak görebilir. Bu durum yerel halkın kültürel gururunun kırılmasına neden olabilir (Avcıkurt, 2007:58; Yu vd., 2018). Turistik seyahatlerde gidilen yörelerin kültürü hakkında önceden bilgi sahibi olmak önemli bir ayrıntıdır. Turistler, hakkında bilgi sahibi olmadıkları bir kültürün içerisine girdikleri zaman stres dolu bir durumla karşı karşıya kalabilirler. Ayrıca konuştuklarının yerel halk tarafından anlaşılması stres düzeylerini daha da arttıracaktır.

Turistlerin farklı yörelere, bölgelere seyahat etmesi, onların yeni kültür ve toplumlarla karşılaşmalarına neden olur. Turistlerin kültür veya topluma adapte olamamaları durumunda ya da uyum sağlayıncaya kadar geçen süre içerisinde verdikleri tepkilere kültür şoku denir. Adaptasyon, değişim, düşmanlık ve çevrede meydana gelmekte olan olayları daha iyi algılama gibi durumları içeren bir olaydır. Birbirleriyle etkileşim içerisinde olan bu kavramlar kültür şokunu ortaya çıkarmaktadır (Hottola, 2004: 448). Turist – yerel halk etkileşiminin sosyo-kültürel bir sonucu olan kültür şoku, her iki tarafta da gerilime ve huzursuzluğa yol açabilmekte ve yerel halkın turistlerden, turistlerin de yerel halktan hoşlanmamasına, birbirlerine karşı olumsuz tutum içerisine girmelerine neden olabilir (Avcıkurt, 2007:7).

### **1.2.3. Turizmin Ekonomik Yapıya Etkileri**

Turizm, diğer birçok endüstri gibi bölgesel veya ulusal kalkınma için bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle gelir sağlamada, iş ve vergi gelirlerinin oluşturulmasında, ödemeler dengesi problemlerinin hafifletilmesinde, alt ve üst yapı yatırımlarının hızlanmasında, bölgesel ve ulusal ekonomik gelişmelere katkıda bulunmada rol oynayan önemli bir sektör haline gelmiştir (Goodwin, 1998: 1; Sokhanvar vd., 2018; Sokhanvar, 2019). Turizm, sıcak para girdisini artırıcı ve istihdam sağlayıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkı da sağlayan bir sektördür. Türk ekonomisi gibi gelişmekte olan ekonomilerin vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan turizm, hükümetler tarafından dış ticaret açığına, enflasyona ve işsizliğe karşı önemle üzerinde durulan bir konudur (Çımat ve Bahar, 2003:2).

Turizmin, bir ülkenin ekonomisine etkisini gösteren en önemli ölçü olarak dış ödemeler dengesi kabul edilmektedir (Olalı ve Timur, 1988:90). Bu etki olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılır. Turistik değer taşıyan jeo-ekonomik ve sosyo-kültürel değerlerin başka bir ülkeye taşınması söz konusu değildir. Yani tüketiciye arzı turistik değerlerin bulunduğu yerde olmak zorundadır. Bu sayede, turizmin temeli sayılan bu değerler birer ekonomik kaynak haline dönüşmekte ve ülkeye döviz girdisi sağlamaktadır. Bir kimsenin turizm amacıyla başka bir ülkeye seyahat etmesi, ülke dışına döviz çıkışı nedeniyle bireyin vatandaşı olduğu ülkenin dış ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz bir etki meydana getirecektir (İçöz, 2005:239).

Ödemeler dengesi fazla veren ülkelerde yaşayan halkın mal ve hizmetlere olan talebi artmaktadır. Sonucunda ise ülkedeki enflasyon oranı yükselebilmektedir. Böyle bir durumda, ülke parasının değeri enflasyon oranına paralel bir şekilde düşürülmelidir. Enflasyon oranı ülke parasının değer kaybı oranından yüksek olursa, dış turizm talebinde fiyata bağlı olarak bir azalma meydana gelir (İçöz, 2005:268).

Turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonlarda yapmış oldukları harcamalar, turist kabul eden ülkeler için sıcak para girişi meydana getirmektedir (Öztaş ve Karabulut, 2006:62). Elde edilen bu gelir, ülkede yaşayan kişilerin refah seviyesini yükseltmekte, döviz geliri olması sebebiyle de turist kabul eden ülkelerin dışalım gücünü artırmakta ve yeni yatırımlar yapabilmemesinin önünü açmaktadır (Barutçugil, 1986:118).

Turizm sektörü birçok sektörle ilişki içerisinde. Bu sektörlerden başlıcaları tarım, sanayi, ulaştırma, sağlık, güvenlik, haberleşme, el sanatlarıdır (Avcıkurt, 2007:43). Elde edilen turizm gelirleri bu sektörler arasında defalarca el değiştirerek birçok mal ve hizmetin üretim, tüketim, ihracat ya da ithalatına yol açar ve başlangıçta elde edilen miktarın çok daha üzerinde bir toplama ulaşır. Sonucunda ise, GSYİH'ya ve ülke ekonomisinin gelişimine olumlu katkı sağlar (Bahar ve Kozak, 2006:136; İçöz, 2005:251). GSYİH'ya sağlamış olduğu yarar ile yoksulluğun azaltılmasında da büyük etkiye sahiptir (Özkök, 2006:97).

Turizm sektörü emek yoğun bir yapıya sahip olduğu için, istihdam yaratılması açısından gerek dünya gerekse Türkiye ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir (Dwyer vd., 2004:309). Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde önemli istihdam alanları oluşturduğu kabul edilmektedir. Lea (1988:46), turizmin üç türlü istihdama yol açtığını ifade etmektedir. Bunlar, doğrudan istihdam, dolaylı istihdam ve uyarılmış istihdamdır.

- Doğrudan İstihdam: Konaklama, yeme-içme, ulaştırma işletmeleri, seyahat acentaları ve tur operatörleri gibi turizm sektöründe direkt faaliyet gösteren işletmelerde çalışan

personeli ifade etmektedir. Turizm sonucu oluşan istihdamın %75'ini kapsamaktadır (Barutçugil, 1986:38).

- Dolaylı İstihdam: Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin (konaklama, seyahat, yiyecek-içecek işletmeleri vb.) ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri üreten sektörlerde çalışan kişiler ve turistlerin harcamalarından yararlanan faaliyetlerdeki işlerden doğan istihdam türüdür. Tarım, inşaat, el sanatları, mobilya, hediyelik eşya endüstrisi gibi sektörlerde turizmin gelişmesi sonucu sağlanan istihdam, dolaylı istihdama örnektir (Avcıkurt, 2007, İçöz, 2005: 288).

- Uyarılmış İstihdam: Turizmin sağlamış olduğu doğrudan ve dolaylı iş olanaklarıyla istihdam edilen kişilerin, elde ettikleri gelirleri harcamaları sonucu ekonomide meydana gelen ek istihdamdır (Avcıkurt, 2007:40; Bahar ve Kozak, 2006: 138).

Turistik değerlere sahip olan bir ülkede, bölgede veya yörede turizm faaliyetlerinin yapılabilmesi, o ülke, bölge ya da yörede altyapı, ulaştırma ve yerel hizmetlerin tamamlanmış olmasına bağlıdır. Turizm özellikle gelişmekte olan ülkelerde, alt yapının yeterli olması durumunda gelişir (Öztaş ve Karabulut, 2006: 66).

Turizm kapsamında gelen yabancıların önemli harcamalar yapması ve bunun sonucunda pozitif yönlü sosyo – ekonomik sonuçların ortaya çıkması devlet ve özel girişimcileri bölgeye daha fazla turist çekmek adına yatırım yapmaya itecektir (Yıldırım, 2008: 42). Kamu yönetiminin altyapı ve üstyapıya yatırım yapması, birçok küçük işletmelere yatırım yapılmasını teşvik eder. Küçük olan bu işletmeler düşük sermayelerle iş yapabilmekte ve bu alanda yapılan yatırımlar hızla sonuç vermektedir (Kozak, 2012: 96).

Brenner ve Aguilar (2002: 513) tarafından yapılan bir çalışmada, turizmin az gelişmiş bölgelerde ekonomik canlılığı sağladığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaya göre, Meksika'nın az gelişmiş bir bölgesi olan Baja Kaliforniya Yarımadası'nın güneyi ve Karayip kıyıları Ulusal Turizm Tanıtma Fonu tarafından yapılan yatırımlarla önemli turist destinasyonlarından birisi haline gelmiş ve o bölgelerin 1986'dan 1997'ye toplam yatak kapasitesi içindeki payı %9,3'ten %14,4'e çıkmıştır.

Bir bölgede turizmin gelişmeye devam etmesi, söz konusu bölgedeki kıt kaynaklara olan talebin sürekli artmasına neden olur. Örneğin, toprağa olan gereksinim artarsa, toprak fiyatları yükselir. Bu durum karşısında, az gelişmiş bölge de yaşayan yerel çiftçiler ve toprak sahipleri ellerindeki toprakları satmaya başlar. Bu satış sonucunda önemli ve yeterli bir miktarda gelir elde ederler ancak uzun vadede düşük ücretlerle çalışmaya razı olurlar (Bahar ve Kozak, 2006:142). Böyle durumlar, turizmin bölgelerarası dengeli kalkınmaya olumsuz etki yapmasına neden olabilmektedir.

#### 1.2.4. Turizmin Çevresel Etkileri

Turizm ve çevre arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Çevre sahip olduğu değerler ve çekici unsurlar bakımından turizmin en temel kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Turizmin varlığı ve sağlıklı bir şekilde varlığına devam edebilmesi her şeyden önce çevreye bağlıdır. Ancak, tüm bunlara rağmen turizmin en önemli etkileri de yine çevre üzerine olmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006:8; Avcıkurt, 2007:47). Bu durum turizm ile çevre arasındaki ilişkinin iki boyutta gerçekleştiğini göstermektedir. Turizm faaliyetlerinin gerçekleşebilmesi için turizm işletmeleri ya çevresel kaynakları tüketir ya da ziyaretçilere sunarlar. Bu süreç çevresel kaynakların zaman içerisinde tahrip olmasına veya tükenmesine sebep olabilirken, çevresel kaynakların turizm için öneminin farkına varılması sonucunda söz konusu kaynakların daha dikkatli kullanılmasına da zemin hazırlayabilmektedir. Buradan yola çıkarak turizmin çevre üzerindeki etkileri olumlu etkiler ve olumsuz etkiler olarak sınıflandırılabilir.

Turizm faaliyetlerinin varlığı, daha önce farkında olunmayan pek çok çevresel kaynağın ve doğal imkanların gün yüzüne çıkmasını ve koruma altına alınmasını sağlama potansiyeline sahiptir. Daha önce gündemde olmayan ancak ziyaretçiler tarafından ilgi çekici bulunmuş pek çok alan bu sayede ekonomiye kazandırılmış ve korumaya alınmıştır. Turizm sayesinde bu alanlar kaybolmaktan veya başka amaçlar için tahrip edilmekten kurtarılmış olmaktadır (Avcıkurt, 2007:47). Turizm aracılığıyla doğal alanlardan ve çevreden elde edilen gelirler yine bu alanların korunması için tahsis edilebilir. Böylece arkeolojik, tarihi ve mimari karakterlerin korunması ve geleceğe taşınması sağlanmış olacaktır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(a)</sup>:10). Bir bölgede turizm faaliyetlerinin gelişmeye başlaması o yörede ulaşım, su ve kanalizasyon alt yapılarının gelişimine, çevresel mimari standartlarının yükselmesine, yerel halkın çevre bilincinin artmasına yardımcı olur (Faulkner ve Tideswell, 1997:16; Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(a)</sup>:10-11; Saarinen, 2013:786; Aina vd., 2019).

Bir yörede turizm gelişimi iyi bir şekilde planlanmalıdır. Turizmin taşıma kapasitesini göz ardı eden plansız gelişimi söz konusu olduğunda çevre üzerinde olumsuz etkilerin meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Tahrip edilmiş ve edilmeye devam eden bir yöre de ise turizmin varlığına devam etmesi zorlaşacak, hatta imkansız bir noktaya gelecektir. Turizmin mevsimsellik özelliği, altyapı yatırımlarının turizmin gelişim hızına yetişememesi, hızlı yapılaşma, yoğunluktan dolayı yerel yönetimlerin hizmetlerinin aksaması, trafik yoğunluğu gibi birçok etken turizmin çevre üzerinde olumsuz etki meydana getirmesinde başrol oynamaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(a)</sup>:11; Avcıkurt, 2007:49).

Yapılmış olan birçok araştırmada turizmin çevre üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(a)</sup>; Avcıkurt, 2007; Bertan, 2009; Byrd vd., 2009);

- Yeraltı ve yer üstü su kaynaklarının azalması ve kirlenmesi,
- Gürültü ve trafik karmaşasının yaşanması,
- Avlanma yoluyla hayvan türlerinin sayıca azalması,
- Hayvan ve bitki soylarının yok olması,
- Çarpık kentleşmenin meydana gelmesi,
- Tarım arazilerinin tahrip edilmesi,
- İnşaat alanlarında büyüme yaşanması,
- Katı ve sıvı atıkların doğal ortamlara bırakılmasıyla çöp yığınları ve kötü kokunun oluşması,
- Sürekli yapılaşmanın doğal güzelliği örtülmesi,
- Elektrik, telefon, internet vb. hatların toprak üstünden geçen tesisatlarının görüntü kirliliğine yol açması,
- Hassas ekolojik alanların yoğun kullanımı sonucunda yaşanan bozulmalar,
- Doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi sonucu yaşanan erozyonlar,
- Doğal ortamında yaşayan hayvanlarla yaşanan kontrolsüz etkileşimin, bu hayvanların davranışları üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilerdir.

Tüm bu etkiler turizmin plansız gelişimi sonucunda meydana gelmektedir. Ancak ne denli bir planlama yapılırsa yapılsın bu etkilerin tamamını ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır (Aslam vd., 2018). Çünkü her etkileşim sonucunda etkileşime konu olan taraflardan en az birisi etkilenecek ve belirli oranda bir değişime uğrayacaktır. Planlamayla bu değişimin olumlu yönde olması veya en azından olumsuz etkilerin minimize edilmesi sağlanacaktır (Lee ve Oh, 2018).

### **1.3. Turizm Gelişimi İle İlgili Temel Teoriler**

#### **1.3.1. Sosyal Değişim Teorisi**

Sosyal değişim teorisi içeriği ve içerisinde barındırdığı disiplinler bakımından sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi bilim dallarının bakış açılarını kapsayan interdisipliner bir teoridir. Birçok yazar sosyal değişim teorisinin temelinde “faydacılık” ve “yarar” esaslarının yattığını belirtmektedir. Bu sebepten dolayı sosyal değişim teorisine ekonomik antropoloji de denilmektedir (Emerson, 1976). Sosyal değişim, bireylerin sonucunda bir şeyler elde etme ümidiyle motive olarak harekete geçmeleri sürecidir. Teori, aynı anda hem

ekonomik hem sosyal getirileri olan davranışlar olarak da nitelendirilmektedir. Sosyal değişimde, değişime konu olan iki taraf bulunmaktadır. Bunlardan birisi sonucunda bir şeyler elde etme beklentisiyle karşı tarafa bir şeyler vermektedir. Sonuçta ise her iki tarafta istediğini almış olmaktadır (Ward ve Berno, 2011). Tabii burada elde edilen ödül hem ekonomik hem de sosyal olabilmektedir. Değişime taraf olan bireyler karşı tarafa ne verirse bunu bir maliyet olarak görürler. Amaçları ise katlandıkları maliyete değecek bir şeyler elde etmektir. Elde edilecek ödülün maliyetten daha fazla olması bireylerin sosyal değişimden arzu ettikleri faydayı elde etmelerini sağlayacaktır (Zhu, 2012; Kang ve Lee, 2018).

Sosyal değişimde bireylerin umdukları ödülü alma olasılıkları daima yüksek olmalıdır. Çünkü bireyler değişim ilişkisine ödül beklentisiyle girmektedirler. Ödüller varsa ve bunlar bir önceki ödüle göre büyüyerek geliyorsa değişim isteği devam edecektir. Değişim ilişkisinde tarafların katlandığı maliyet, karşılığında aldıkları ödülünden fazla olmamalıdır. Aksi halde maliyete katlanan taraf değişim ilişkisine devam etmeyi bırakma eğilimine girecektir (Emerson, 1976). Değişim ilişkilerinde güven önemli bir unsurdur. Güven, birbirlerine güvenen iki aktör arasında daha etkili bir değişim yaşanmasını sağlayacaktır (Colquitt vd., 2007). Değişime taraf olanlar mikro düzeyde bireyler olabileceği gibi makro düzeyde örgütler de olabilir. Taraf olan her grup kendi faydasını maksimize etmeye çalışmaktadır. Buradan hareketle, sosyal değişim teorisinin bireylerin kendi çıkarlarını savunduğunu iddia ettiği sonucuna varılmaktadır. Değişim ilişkilerinde aktörler kaynaklara göre hareket etmektedir. Bir aktörün kaynaklarını, diğer aktörleri harekete geçirebilecek ve onların değer verdiği şeyler oluşturmaktadır. Bu kaynaklar somut ve ekonomik değeri olan şeyler olabileceği gibi, sosyal statü gibi soyut değerler de olabilmektedir (Burke, 2006; Ward ve Berno, 2011).

Bir yörede turizmin gelişebilmesinde de sosyal değişimin rolü büyüktür. Turizm faaliyetlerinin başladığı alanlarda yerel halkın katlanması gereken birçok maliyet vardır. Sosyal, kültürel ve çevresel değerler üzerinde meydana gelecek değişiklikler söz konusu maliyetlerin temelini oluşturmaktadır. Yerel halkın turizmin etkilerini algılama biçimi, turizm gelişimine göstereceği tepkinde belirleyicisi olacaktır. Turizmin getireceği yenilikleri ve yatırımları, bunlar sonucunda meydana gelecek maliyete oranla daha güçlü bulacak olan yerel halk turizm gelişimine destek verecekken, tersi bir durumda bu gelişime karşı olacaktır (Altunel, 2009).

### 1.3.2. Doxey'in Irridex Modeli

Doxey tarafından 1975 yılında geliştirilen "Irridex" modeli, turistik bir alanda yaşayan toplumun sosyal etkilerden kaynaklanan davranışlarını açıklama üzerine kurulmuştur (Doxey, 1975'ten akt. Faulkner ve Tideswell, 1997:6). Doxey, modelini başlıca dört ana temel üzerine kurmuştur. Bunlar "Euphoria (Keyif, Mutluluk)", "Apathy (İlgisizlik, Kayıtsızlık)", "Annoyance (Rahatsızlık, Üzüntü)", "Antagonism (Düşmanlık, Karşıtlık)"tır (Irando, 2004:147-148).

Keyif-Mutluluk (Euphoria) aşaması turizm gelişiminin ilk dönemidir. Yerel halk turizm faaliyetlerinden ufakta olsa gelir elde etmeye başlar ve turizm faaliyetlerine karşı pozitif bir tutum gelişir. Küçük bir turizm planlaması yardımıyla kontrol mekanizması geliştirilir (Craik, 1995). İlgisizlik-Kayıtsızlık (Apathy) aşaması ziyaretçi sayısının artmaya başladığı dönemi temsil eder. Yerel halk turizmin ticari avantajlarının farkına varır. Ziyaretçi çekebilmek adına yapılan faaliyetler daha da resmileşir (McElroy ve Albuquerque, 1998). Rahatsızlık (Annoyance) aşamasında turizm faaliyetleri doygunluğa ulaşmak üzeredir. Yerel halkta turizmin etkileri bakımından şüpheler oluşmaya başlar. Planlamacılar ve yerel yönetimler, artan ziyaretçi karşısında kontrolü kaybetmemek adına turizme bazı kısıtlamalar getirmeye başlar (Taylor ve Collage, 2017). Düşmanlık-Karşıtlık (Antagonism) aşamasında yerel halk turizme tamamen doymuş durumdadır. Destinasyon artık tamamen kitlesel turlar tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretçi sayısında meydana gelen bu artış, turizm faaliyetlerinin yol açtığı olumsuz durumları daha da görünür hale getirir. Artan olumsuz etkiler yerel halkın turizm faaliyetlerine karşı tutumunu olumsuz yöne çevirir. Yerel halk destinasyona gelen ziyaretçilere düşmanca davranmaya başlar (Ryan vd., 1998).



Şekil 1.1. Doxey'in Irrex Modeli

Ryan ve arkadaşları (1998:126), Doxey'in Irridex modelinde turizm gelişimi ile yerel halkın davranışları arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, bir destinasyonda turizmin gelişimiyle birlikte artan turist sayısı yerel halkın davranışlarında değişimler meydana getirecektir. Turizmin olgunluk dönemine ulaşmasıyla birlikte yerel halkta

tedirginlik başlayacak ve bu tedirginlik ilerleyen safhalarda yerini kızgınlık ve öfkeye bırakabilecektir. Bu durumda yerel halk turizm faaliyetlerine karşı olumsuz tutum içerisinde girebilecektir.

**Tablo 1.1. Doxey Irridex Modeli ve Aşamaları**

AŞAMALAR	Yerel Halkın Tepkisi	Özellikler
1. Aşama	Keyif-Mutluluk (Europhia)	<ul style="list-style-type: none"> <li>Az sayıda ziyaretçi vardır.</li> <li>Ziyaretçiler yerel halkla doğrudan etkileşim içerisindedir.</li> <li>Yerel hak turistleri memnuniyetle karşılamaktadır.</li> <li>Turizm faaliyetlerinde sınırlı ticari aktiviteler vardır.</li> </ul>
2. Aşama	İlgisizlik-Kayıtsızlık (Apaty)	<ul style="list-style-type: none"> <li>Ziyaretçi sayısı artmaktadır.</li> <li>Ziyaretçiler hafife alınmaktadır.</li> <li>Turist ve yerli halk arasındaki ilişkiler resmileşmeye başlar.</li> </ul>
3. Aşama	Rahatsızlık (Annoyance)	<ul style="list-style-type: none"> <li>Turist sayısı önemli ölçüde artmıştır.</li> <li>Dış kaynak yatırımları artmaya başlamıştır.</li> <li>Yerel halk ve turistler arasında turistik kaynakları kullanmak adına çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.</li> <li>Yerel halk turizm konusunda endişelere sahiptir.</li> </ul>
4. Aşama	Düşmanlık-Karşıtlık (Antagonism)	<ul style="list-style-type: none"> <li>Yerel halkın turistlere karşı açık düşmanlığı vardır.</li> <li>Turizmin olumsuz etkilerini sınırlandırma çalışmaları yapılmaktadır.</li> </ul>

**Kaynak:** Ramchander (2004)

### 1.3.3. Butler'in Turistik Ürün Yaşam Eğrisi Modeli

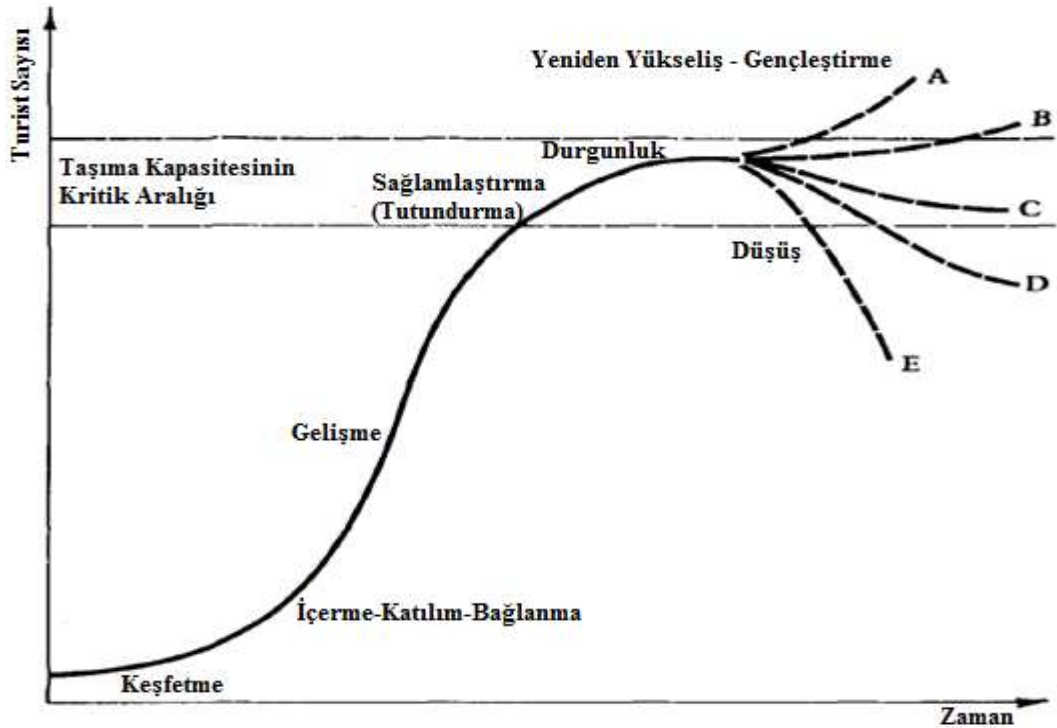
Butler (1980), alt yapı ve ziyaretçi sayısını göz önüne alarak, bir destinasyonda turizm gelişimini dönemlere ayırarak incelemiş ve modelleştirmiştir. Butler'in teorisine göre turizmin başladığı ilk zamanlarda yerel halk turizme ve turistlere karşı yüksek bir hoşgörü gösterecektir. Çünkü bu dönemde henüz turizmin ekonomik getirileri ön plandadır ve yerel halkın turizmden elde ettiği bir fayda söz konusudur (Kristjansdottir, 2016). Ancak turizmin büyümeye başlamasıyla yerel halkta bir tedirginlik başlayacaktır. Tedirginliğin sebebi, ilk başlarda sadece ekonomik getiriye göz önüne alan halkın, turizm faaliyetlerinin büyümesi sonucu sosyal, kültürel ve çevresel sorunların kendini göstermeye başlamasıyla turizmin uzun vadede sağlayacağı faydalardan şüphe duymaya başlamasıdır (Opria ve Bulai, 2018). Katlanılacak olan maliyetin, elde edilen faydadan yüksek olduğunu düşünmeye başlayan yerel halkın turizme karşı tutumları da olumsuz yönde değişim gösterecek ve sonucunda turizm faaliyetleri gerilemeye başlayacaktır (Beardsley, 2016).

Modelde turizm gelişimi altı farklı döneme ayrılmıştır. Bunlar “Keşfetme (Exploration)”, “Katılım-İçerme-Bağlanma (Involvement)”, “Gelişme (Development)”, “Sağlamlaştırma-Tutundurma (Consolidation)”, “Durgunluk (Stagnation)”, “Gençleştirme-Yenilen Yükselme (Rejuvenation)” veya “Düşüş (Decline)”tür (Butler, 1980).



**Keşfetme (Exploration):** Bu aşamada bölgeye gelen turist sayısı çok azdır. Destinasyona gelen turistler kitleler halinde değil bireysel turlarla gelirler ve geliş sıklıkları düzensizdir. Destinasyon benzersiz ve oldukça farklı yönleriyle (doğal alanları, kültürel değerleri vb.) ilgi çekmeye başlar. Henüz, gelen turistlerin konaklayabileceği özel bir tesis bulunmamaktadır. Yerel tesislerin kullanımı (apatlar, pansiyonlar vb.) söz konusudur ve bu nedenle turistler yerel halkla daha fazla iletişim kurabilmektedirler. Yerel halkla kurulan bu yakın temas bazı ziyaretçiler için çok önemli bir durumdur ve ilgilerini çeken en önemli hususlardandır. Turizmin fiziksel ve doğal çevre üzerindeki baskısı henüz yoktur veya çok azdır, destinasyona giriş çıkış yapan ziyaretçi sayısı sosyal ve ekonomik hayatı değiştirecek kadar yüksek seviyede değildir (Butler, 1980).

**İçerme-Katılım-Bağlanma (Involvement):** Bu aşamada ziyaretçi sayısında artışlar görülmeye ve destinasyona geliş-gidişler düzenli hale gelemeye başlar. Ziyaretçiler için, yerel yiyecek ve içecek hizmeti sağlayan işletmeler kurulmaya başlar. Yerel halk ile ziyaretçiler arasındaki iletişim yüksektir. Turizm geliştikçe daha fazla ziyaretçi çekebilmek adına reklam faaliyetleri başlar ve bölge ziyaretçiler için yeni bir turizm pazarı olarak ilerlemeye başlar. Bazı turistik seyahat düzenleyicileri devletten yeni yollar yapmasını ve turistler için yeni turistik tesisler inşa edilmesi için teşvikler vermesini bekler ve bunun için baskı yapmaya başlarlar (Artal-Tur vd., 2019).



Şekil 1.2. Butler'ın Turistik Alan Yaşam Döngüsü Eğrisi

Kaynak, Butler, 1980:7

**Gelişme (Development):** Bu aşamada artık tanımlaması yapılabilecek bir turistik pazar ortaya çıkmıştır. Turizmin hızla gelişmesi, yerel halkın turizm üzerindeki kontrolünü kaybetmesine neden olur. Bölgeye büyük ölçekli dış yatırımlar yapılmaya başlanır ve yerel halkın yönetiminde olan küçük işletmeler piyasada tutunamayarak kapanmaya başlar (Opria ve Bulai, 2018). Bölgede var olan ve turistik çekiciliğe sahip doğal ve kültürel değerlere, insan yapımı yapay alanlar eklenmeye başlar. Yapılmaya başlanan yatırımlar neticesinde yaşanan bu değişim destinasyonun görünümü olumlu yönde değiştirir ve yerel halk bu durumu memnuniyetle karşılar (Butler, 1980). Tam sezonda turist sayısı yerel halkın nüfusuna eşit veya büyük olur. Büyümenin devam etmesi, destinasyonda turizm işletmelerine ürün tedarik eden yeni işletmelerin açılmasını sağlarken, yurdun diğer bölgelerinden veya yurt dışından işgücü göçlerinin yaşanmasına yol açar. Alana gelen ziyaretçi sayısında artışlar ve milliyetlerinde çeşitlenmeler başlar (Artal-Tur vd., 2019).

**Sağlamaştırma-Tutundurma (Consolidation):** Bu aşamada ziyaretçi sayısı düşüş öncesi son yükselişlerini yaşamaktadır, ancak ziyaretçi sayısı halen yerel nüfustan fazla olmaktadır. Bu durum, turizmin olumsuz etkilerinin iyice hissedilmesine yol açmaktadır. Bölge ekonomisinin önemli bir bölümü turizme dayanmaktadır. Bölge de turizm sezonunu uzatabilmek adına daha yoğun ve sıkı bir şekilde reklam ve pazarlama faaliyetleri yürütülmektedir (Beardsley, 2016). Pazar, belli başlı turizm şirketlerinin elindedir ve bu nedenle pazara yeni giriş yapan firma sayısı yok denecek kadar azdır. Ziyaretçiler ve yerel halk arasında hoşnutsuzluklar ve çatışmalar başlamıştır. Bu durum yerel halkın turizme karşı olumsuz tutum geliştirmeye başlamasına ve turizme bazı kısıtlamalar getirilmesini istemesine neden olur (Tang vd., 2017).

**Durgunluk (Stagnation):** Bu aşamada destinasyonun çekebileceği maksimum ziyaretçi sayısına ulaşılmıştır. Artık kapasite aşımına başlanmıştır ve bu durum birçok çevresel, sosyal, ekonomik ve kültürel sorunu beraberinde getirmektedir. Destinasyon pazarda köklü bir tanınırlığa sahiptir ancak eskisi kadar popüler değildir (Lu ve Chu, 2018). Turizm faaliyetlerinin devam edebilmesi, sadık müşterilerin tekrar gelmesine bağlıdır. Yani destinasyon yeni ziyaretçi çekmekte zorlanmaktadır. Bu aşamada önemli olan mevcut ziyaretçi sayısını koruyabilmektir. Alanın mevcut doğal ve kültürel kaynaklarına, alana yeniden inşa edilecek tesisler ile eklemeler yapılması gerekmektedir. Yeni bir doğal veya kültürel kaynak bulmak gibi bir imkan olmadığından, bunu yapay bir şekilde ortaya koymak gerekmektedir. Mevcut turizm tesisleri el değiştirmeye başlar (Beardsley, 2016).

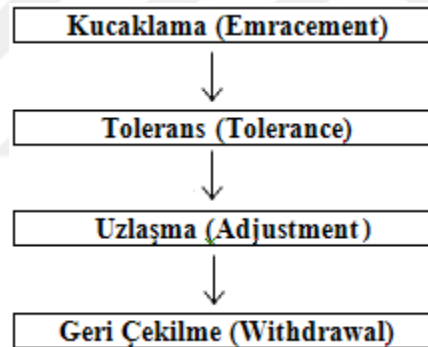
Gençleştirme-Yenien Yükselme (Rejuvenation): Eğer destinasyonda turizm faaliyetlerinin devam etmesi isteniyorsa, bir dönüşüm yapmak ve yenilik faaliyetlerine başlamak gerekmektedir (Beardsley, 2016). Bu aşamada turizm alanını kurtarmak için iki yol bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, alana insan yapımı yeni yapay alanların eklenmesidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, çevredeki rakiplerinde hesaba katılmasıdır. Yapılması planlanan yeniliklerin etkilerinin yüksek olması, bu yeniliklerin destinasyonu rakiplerinden kesin çizgilerle ayıran ve alana “teklik” sıfatı yükleyebilecek nitelikte olmasına bağlıdır. Aksi takdirde, yürütülen yenilik faaliyetlerinin etkisi, rakip destinasyonların varlığı neticesinde istenilen seviyeye ulaşamayacaktır. İkinci yol ise, alanının daha önce hiç kullanılmamış doğal kaynakların devreye sokulmasıyla gençleştirilmesidir. Avrupa’da SPA ve sağlık merkezlerinin kurulması, İskoçya’da kış sporlarının ön plana çıkartılması bu duruma iyi birer örnektir (Butler, 1980). Yeni tesislerin eklenmesi, bölgedeki ekonomik canlılığı ve turizm faaliyetlerinin artmasını sağlayacaktır. Bu aşamada yalnızca özel sektörün değil devletinde desteğine ihtiyaç vardır.

Düşüş (Decline): Destinasyonun rekabet gücü düşer ve turizm pazarında sahip olduğu konumu kaybetmeye başlar. Bunun yanı sıra turizm istatistiklerinde de azalmalar görülür. Ziyaretçiler bölgeyi uzun kalışlar için değil, hafta sonu gibi kısa zaman dilimlerinde tercih etmeye başlar. Alanda artık, emlak piyasası canlanmaya başlar (Beardsley, 2016). Özellikle daha önce bölgeye gelmiş olan ziyaretçiler, memnuniyetleri doğrultunda buralardan konut satın almaya başlar. Turistik tesisler çekiciliğini yitirir. Konaklama fiyatları büyük oranlarda düşüşler yaşar. Turizmciler bu durumu aşmak için yerel pazara yönelirler. Turistik tesislerde dönüşümler başlar. Örneğin oteller, dinlenme evleri veya huzur evine, apartman dairelerine dönüşmeye başlar. Eğer alanda turizm faaliyetleri tamamen durursa, ortaya gecekondular gibi, otel yığınlarından oluşan çirkin manzaralar çıkar (Butler, 1980).

Gelişim aşamaları süresinde turistik destinasyonda çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan çeşitli etkiler meydana gelecektir. Her evre de meydana gelen etki büyümeye bağlı olarak diğer evlerden farklılık gösterecektir. Hissedilen olumsuz etki ilk evrelerde düşük seviyede olurken, yaşam döneminin diğer evrelerine geçildikçe bu seviye artmaya başlayacaktır. Bu nedenle her evre kendi içerisinde değerlendirilmeli ve planlamalar bütün için değil her evre için ayrı ayrı yapılmalıdır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(b)</sup>:152).

### 1.3.4. Konuya İlişkin Gerçekleştirilmiş Olan Diğer Çalışmalar

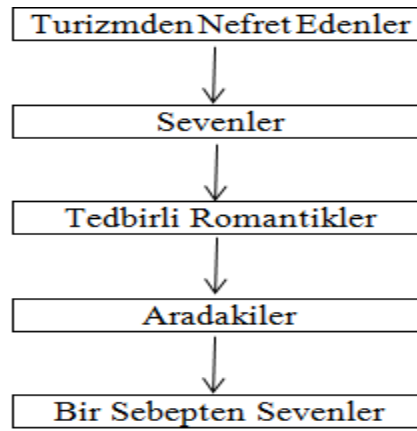
Turizm gelişimi üzerine pek çok araştırma ve modelleme yapılmıştır. Bu çalışmalar temelinde birbirlerine benzemekle beraber, bazıları birbirinin devamı niteliğindedir. Ap ve Crompton 1993 yılında yerel halkın turizm gelişimine karşı verdiği tepkileri belirlemek üzerine bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada yerel halk dört temel sınıfta toplanmıştır. Birinci grup “Kucaklama” grubudur. Bu grupta yer alan bireyler turizmden doğrudan fayda elde etmekte ve bu nedenle turizmin olumsuz etkilerini bir şekilde görmezden gelmekte veya kabullenmektedir. İkinci grup ise “Tolerans” grubudur. Turizmin olumsuz etkileri henüz tam anlamıyla hissedilememektedir. Var olan etkiler ise yerel halk tarafından bir şekilde kabul edilebilmektedir (Ko ve Steawart, 2002). Üçüncü grup “Uzlaşma” grubudur. Yerel halk turizmi yaşamlarının bir parçası olarak kabul etmiştir. Turizm konusundaki tutumları denge noktasındadır. Turizm sektörüyle ilgili tutumun olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu tam anlamıyla kestirilememektedir. Son grup ise “Çekilme” grubudur. Yerel halkın turizme karşı tutumu olumsuzdur. Ancak, bu gruptaki bireyler tepki vermek, duygu ve düşüncelerini ifade etmek yerine sessiz kalarak geri çekilmeyi tercih ederler (Carmichael, 2006:127).



Şekil 1.3. Ap ve Crompton Modeli

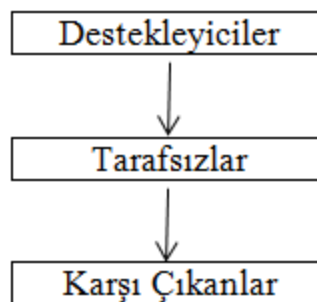
Davis ve arkadaşları (1988’den akt., Williams ve Lawson, 2001:275) yapmış oldukları çalışmada, yerel halkı turizme karşı tutumları bakımından beş farklı gruba ayırmışlardır. Birinci grup “Turizmden Nefret Edenler Grubu” dur. Bu grubun üyeleri turizmin etkilerinin olumsuz yönde olacağını düşünmekte ve bu nedenle bölgelerinde turizm gelişimini desteklememektedir. İkinci grupta ise “Sevenler” yer almaktadır. Birinci grubun aksine bölgede turizm gelişiminin pek çok fırsatı beraberinde getireceğine inanmakta ve iyi bir planlamayla turizmin olumsuz etkilerinin minimize edilebileceğini düşünmektedirler. Üçüncü grupta “Tedbirli Romantikler” bulunmaktadır. Bu grubun üyeleri turizm konusunda bilinçlidir. Ancak küçük ölçekli turizm faaliyetlerini desteklerken, büyük ölçekli turizm faaliyetlerine sıcak bakmamaktadırlar. Dördüncü grup “Aradakiler” grubudur. Bu grupta yer alan bireyler turizm konusunda oldukça dengeli bir görüşe ve düşünceye sahipken, turizmin

gelişimini de desteklemektedirler. Son grup ise “Bir Sebep Ten Sevenler” Grubudur. Turizmin sağlayacağı bireysel ve toplumsal faydaların farkındadırlar. Bu nedenle turizm gelişimini desteklemektedirler.



Şekil 1.4. Yerel Halkın Turizme Karşı Tutumlarına Göre Sınıflandırılması

Weaver ve Lawton (2001) yapmış oldukları araştırmada yerel halkı turizme karşı tutumlarına göre üç sınıf altında toplamıştır. Bunlar; “Destekleyiciler”, “Tarafsızlar” ve “Karşı Çıkanlardır”. Birinci sınıfta yer alan halk genellikle turizm sektöründen doğrudan gelir elde eden, yeni insanlarla tanışmaya açık ve paylaşımaya hazır olan insanları temsil etmektedir. İkinci sınıf ise turizm konusunda bilinçli olan halkın oluşturduğu gruptur. Turizmin ekonomik faydalarının yanı sıra bazı olumsuzlukları da beraberinde getireceğini bilmektedirler. Ancak, turizmin topluma kazandırdıklarının, maliyetinden daha fazla olduğunu düşünmekte ve buna göre hareket etmektedirler. Üçüncü ve son sınıfta yer alan halk ise turizmin maliyetinin faydasından daha fazla olduğunu düşünen, turistlerle etkileşimi çok sınırlı olan ve turizm faaliyetlerine çok fazla olumlu bakmayan insanlardır.



Şekil 1.5. Weaver ve Lawton Modeli

#### 1.4. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Sürdürülebilir Gelişme (SRG)

Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik büyüme politikalarındaki çevresel ve iktisadi uyumsuzluklar, çevrenin taşıma kapasitesinin aşılması, nüfus ve çevre arasındaki dengesizliğin kaynakların aşırı tüketimine yol açması gibi durumlara bir çözüm önerisi olarak ortaya atılmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(b)</sup>:94; Wang vd., 2012:842). Kavram ekonomi,

teknoloji, kalkınma, tarım, çevre gibi her türlü konuyu kapsayan derin bir yapıya sahiptir (Çelik, 2009). Bu nedenle günümüzde pek çok kesim tarafından sıkça kullanılmaktadır. Hükümetler, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, özel kuruluşlar bunların başında gelmektedir (Roney, 2011:120). Kavram tüm alanlarda kendine yer bulduğundan birçok konuyla bir arada kullanılmıştır. Sürdürülebilir kentler, sürdürülebilir ekonomi, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir yönetim, sürdürülebilir tarım bu kullanımlardan bazılarıdır (Stern ve Common 1996:1151; Mccauley ve diğ., 2004:1; Dewan ve Yamaguchi, 2009:390; Yavuz, 2010:65). Kavramın birden çok alanda kullanıyor olması, hakkında pek çok tanımlama yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Yavuz (2010:65), kavram hakkında farklı tanımlamalar yapılmasının bir diğer nedeni olarak, kavramın kullanıldığı alanlara göre farklı stratejiler gerektirmesi olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle herkes tarafından kabul edilebilecek ve her alan için geçerli tek bir sürdürülebilirlik tanımlaması yapmak zordur.

Kamu borçlarının sürdürülebilirliği adına yapılmış bir tanımlamada, “kamu borç stokunun milli gelire oranının uzun dönemde sabit kalması, o kamu borç stokunun sürdürülebilir olduğunu gösterir” denilmiştir (Geithner, 2002). Başka bir tanımda ise şirketlerin sürdürülebilirlik yönetimi ele alınmıştır. Bu tanıma göre şirket sürdürülebilirlik yönetimi, işletmelerin normal faaliyetlerini yerine getirirken meydana gelen sosyal ve çevresel konulara şirketin stratejik ve kar odaklı cevap verme şekli olarak tanımlanmıştır (Salzman vd., 2005:28). İşletmelerin kurumsallığı üzerine yapılan bazı araştırmalarda sürdürülebilir kurumsallık kavramına vurgu yapılmış ve bu kavram birçok yazar tarafından tanımlanmıştır. Tokgöz ve Önce (2009:52), kurumsal sürdürülebilirliği işletmelerin kazançlarını arttırmanın yanında geleceğe yönelik yatırımlar da yapması olarak tanımlamaktadır. Dyllick ve Hockerts’de (2002:132) kurumsal sürdürülebilirliği işletmelerin kısa vadeli kazançlar yerine uzun vadeli kazançlara yönelmesi şeklinde tanımlamıştır. Yavuz (2010:64) ise üretimde sürdürülebilirlik üzerinde durmuştur. Buna göre üretimde sürdürülebilirlik, üretim sürecinin insana olan etkilerinin minimum seviyeye indirilmesi, üretim sürecindeki zararlı atıkların azaltılması, üretilen ürünlerin geri dönüştürülebilirlik oranlarının arttırılması ve tasarımlarının bu yönde ele alınması, malzeme ve enerjiden tasarruf ettirecek üretim süreçlerinin aranması konularını kapsayan bir kavramdır.

Yukarıda görüldüğü üzere sürdürülebilirlik kavramı kullanıldığı alanlara göre farklı şekillerde ele alınmıştır. Tanımlamalar kullanıldıkları alanlara göre farklılık göstermesine karşın tüm tanımlamaların özünde, var olan herhangi bir yapının sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlama çabasının olduğu görülmektedir. Sürdürülebilirliğin temelinde yatan esasta budur (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(a)</sup>:14). Demircan’da (1998) bu noktaya vurgu yaparak,

sürdürülebilirlik kavramının temelini eldeki mevcut kaynakları var olan şekliyle koruyup eğer yapılabilirse daha iyi konuma getirerek gelecek nesillere aktarmaya dayandığını belirtmiştir.

Kelimenin kökenine bakıldığında yine aynı sonuca ulaşılmaktadır. Sürdürülebilirlik kelimesi sür- fiilinden türemiştir. Sür- fiili “olmaya devam etmek” anlamına geldiği gibi “zaman geçmek” anlamına da gelmektedir (tdk.gov.tr). Bu noktadan hareketle sürdürülebilirliğin durağan değil, hareketli bir kavram olduğu ve bir süreci ifade ettiği sonucuna ulaşılmaktadır (Gladwin vd., 1995:877; Hardi ve Zdan, 1997:9; Eryılmaz, 2011:2). Sürdür- fiili ise “bir durumun bir şeyin sürmesini, olmasını sağlamak” anlamına gelmektedir (tdk.gov.tr). Kelimenin Latince kökeni ise “sustinere” olup, bu kelimedede yine sağlamak, desteklemek, devam ettirmek, var olmak anlamlarına gelmektedir (Onions, 1964:2095; Martin, 1995).

İlgili alanyazında sürdürülebilirlik birçok yazar tarafından tanımlanmıştır. Ruckelshaus’a (1989’dan akt., Keskin ve Örgün, 2014:358) göre sürdürülebilirlik, ekolojinin geniş sınırları içinde ekonomik büyüme ve kalkınmanın karşılıklı etkileşim ile sağlanacağı ve zaman içinde korunacağı doktrindir<sup>1</sup>. Gilman’a (1992) göre sürdürülebilirlik, bir toplumun, ekosistemin veya işleyen herhangi bir sistemin ana kaynakları tüketmeden belirsiz bir geleceğe kadar işlevini sürdürmesidir. Gladwin ve arkadaşlarına (1995:877) göre ise sürdürülebilirlik, toplumun sosyal, kültürel, doğal, bilimsel ve insan kaynaklarının dengeli kullanılmasını sağlayan ve bu kullanıma saygı duyma temelinde sosyal bir bakış oluşturan katılımcı bir süreci ifade etmektedir. Demir ve Çevirgen (2006<sup>(b)</sup>:95) sürdürülebilirlik kavramını oluşturan temel düşüncüyü bugün var olan ve gelecekte var olacak nesillerin ihtiyaçlarını dikkate alarak doğal ve insan yapımı kaynakları yok etmeden, niteliğini bozmadan ve mümkünse onları geliştirecek şekilde yararlanmak olarak ifade etmiştir. Coccossis (1996) sürdürülebilirliği insan faaliyetlerinin çevresel kaynaklar üzerindeki etkilerinden doğan bir kavram olarak ele almış ve uzun dönemde ekonomik, sosyal ve çevresel amaçlar arasındaki dengenin yeniden kurulması olarak tanımlamıştır. Victor ve arkadaşları’da (1998:247) bu görüşe katılarak, sürdürülebilirliği insan hareketleriyle fiziki çevre, doğa, sosyal ve kültürel çevre arasındaki denge olarak nitelendirmiştir. Özmehmet’e göre (2008:1855) sürdürülebilirlik, bireylerin yaşam kalitesinde bir düşüş meydana getirmemek kaydıyla, var olan düşünce tarzında bir değişiklik meydana getirmeyi gerekli kılan bir kavramdır. Değişiklikten kasıt tüketim toplumu formundan sıyrılmayı, dayanışma içinde olmayı, çevresel yönetim, toplumsal

<sup>1</sup> Kendine özgü özellikler taşıyan ve düzenli bir görüşü oluşturan ilke ve dogmaların bütünü. İnanmak, derin düşünmek.

sorumluluklar ve ekonomik çözümler üzerine düşünen ve bu doğrultuda harekete geçen bireyler oluşturma hedefidir.

Sürdürülebilir gelişme kavramı da (SRG) birçok kaynakta farklı açılardan tanımlanmıştır. Pezzey (1992) SRG'nin ellinin üzerinde tanımı olduğunu vurgulamıştır. Murcott (1997) ise yaptığı çalışmada 1979 ile 1997 yılları arasında SRG ile ilgili yapılmış tanımlamaları derlemiş ve toplamda elli yedi farklı tanımlamaya ulaşarak bu bilgiyi doğrulamıştır. MDE (Macmillian Dictionaty of Environment) sözlüğüne göre SRG; ülke veya bölgelerin taşıma kapasitesini göz önüne alarak çok fazla doğal kaynak kullanmadan ve doğaya zarar vermeden gelişmesi sürecidir (macmillandictionary.com). Ramirez ve arkadaşlarına göre (1997) SRG, büyümeyi kapsayan bir kavramdır ve büyümenin doğal çevresel sermayenin korunarak gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Freman ve Soete (1997) SRG'yi, günümüz insanların zaruri ihtiyaçlarını, doğal kaynakları yenilenemeyecek hale getirmeden ve çevreyi geriye dönüşü olmayacak şekilde tahrip etmeden gelecek kuşaklara nakleden bir iktisadi sistem olarak tanımlamaktadır. Gürlük (2004:4)'e göre SRG, doğal sermayeyi tüketmeyerek gelecek kuşakların gereksinimlerini de düşünen, ekonomi ile eko-sistem arasındaki dengeyi gözeten, ekolojik açıdan sürdürülebilir nitelikte olan bir ekonomik gelişimdir. Sürdürülebilirlik ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda kullanılan en genel tanımlama ise, Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında ortaya koyduğu ve "Brundtland" raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" isimli raporda kullanılan tanımlama olarak ön plana çıkmaktadır (Butler, 1999:9; Kates vd., 2005:10; Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(b)</sup>:93). Raporda sürdürülebilirlik, "bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmayacak şekilde karşılamak" olarak tanımlanmıştır (UNEP, 1987:37).

Tarihsel açıdan bakıldığında, ulaşılabilen kaynaklarda bugünkü anlamıyla olmasa da sürdürülebilirlik kavramının taşıdığı temel anlama yönelik uygulamaların çok eskilere dayandığı görülmektedir. Kula (1998:51), İngiliz gezgin ve yazar Arthur Young'un 1804 yılında yayımlanan "General View of Agriculture of Hertfordshire" isimli kitabında sürdürülebilirlikle ilgili bilgilerin olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, Arthur Young Britanya Adaları'ndaki seyahati sırasında, toprağın işlenmesinde kominal sistemden bireysel sisteme geçilmesinin, tarımsal ürün miktarında ve verimlilikte sürekli artış sağlandığını görmüş ve bu durumun devamı için getirdiği çözüm önerilerini günümüzdeki anlamıyla sürdürülebilir bir çerçevede sunmuştur. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında Almanya'da ormanların yok edilmesini önlemek amacıyla çıkarılan yasalarda da sürdürülebilirliğe ilişkin temel prensipleri görmek mümkündür. Bu yasaların amacı, halkın ve devletin odun ihtiyacını karşılamada



sürekliliği sağlamak, ormanların su ihtiyacını karşılama, ülkeye doğru esen sert rüzgarları önleme ve rekreatif faaliyet alanı olma özelliklerini korumak, bunu yaparken sonraki kuşaklarında bu olanaklardan faydalanması için ormanların tahrip edilmesini önleyerek kendini yenilemesine yönelik önlemleri almaktır (Hill, 1993:56).

Pigou (1912; 1920), yazmış olduğu ekonomi kitaplarında gelecek nesillere belirli bir standardı yakalamış ülke ekonomisi bırakabilmenin yolunu üç temel ilkeye bağlamıştır. Bunlar “sağlıklı bir doğa”, “üretim maddeleri”, “insan kaynakları ve bilgi birikimi” dir. Pigou, bu üç sermaye türünün birbirini ikame edebilecek niteliklere sahip olduğunu, iyi planlanmış bir sistemde bunlardan birisi zayıflarsa diğer ikisinin onu tekrar işlevsel hale getirebileceğini ifade etmiştir. Pigou’nun bahsettiği bu yapıda bir sistemin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi ve gelecek nesillere işlevsel hale gelmiş olarak teslim edilmesi mantığı bulunmaktadır. Bu nedenle tam anlamıyla olmasa da sürdürülebilirliğin temel ilkeleriyle ilişkili bir sistem olduğu görülmektedir. Ancak, bu ilkeleri tam anlamıyla yansıtmaması bu sistemin literatürde “zayıf sürdürülebilirlik” olarak isimlendirilmesine neden olmuştur (Pearce vd., 1997:3). Bu bilgiler genel anlamıyla sürdürülebilirlik fikrini barındırsa da, tam anlamıyla sürdürülebilirliğe ilişkin esasları barındırmamaktadır.

Görüldüğü üzere, var olan sistemlerin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesinin gerekliliği günümüzdeki anlamıyla olmasada eski zmanlardan beri tartışılan bir konuydu. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu tartışmaların sistemli bir şekilde, bir kavram altında tartışılmaması ve sorunlar ortak olmasına rağmen, konunun her bir sistem için (ekonomi, çevre, balıkçılık, işletmeler vb.) ayrı ayrı ele alınmasıdır (Norton, 2005). Bu durum, var olan tartışmaların ortak bir paydada toplanmasına ve yaşanan sıkıntıların çözümünde yine ortak bir yolun izlenmesine yönelik gerekliliği ortaya koymaktadır. Bu ise dinamikleri ve çözüm önerileriyle her sisteme uygulanabilecek bir felsefeye duyulan ihtiyacı göstermektedir. Söz konusu ihtiyacın ortaya çıkması “Sürdürülebilirlik Felfesi” nin doğuşunda en önemli noktayı oluşturmaktadır (Cywinski, 2001).

Sanayi devriminin ilk yıllarında tüm sistemin kalkınma kavramının üzerine inşa edilmesi ve üretime odaklanması çevre sorunları başta olmak üzere sistemin meydana getirdiği sıkıntıların ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Hatta meydana gelen çevresel sorunlar kalkınmanın doğal ve katlanılması gereken bir sonucu olarak görülmeye başlanmıştır (Bozdoğan, 2005:1015). Meydana gelen sorunların büyümesi ve bu sorunlar için çözüm üretilmemesi, var olan sorunları gündeme getirmeye yönelik önemli çalışmaların kaleme alınmasına yol açmıştır. Rachel Carson tarafından 1982 yılında ortaya konan Silent Spring (Sessiz Bahar) adlı eser bu konuda dikkat çekmektedir. Eserde genel olarak sanayi devrimi

sonrası göz ardı edilemeyen çevre sorunları ve insan hayatına olan yansımaları ele almıştır (Carson, 1982). Eser ele aldığı ve gündeme getirdiği konularla geniş kitlelere yayılmış ve toplumda kabul görmüştür. Bu durum eserin birçok dalda ödül almasını sağladığı gibi özellikle Avrupa’da büyük ses getirmesine olanak sağlamıştır. Böylece çevre sorunlarının ele alınabilmesi adına önemli bir mesafe katedilmiştir.

Sürdürülebilirlik ve SRG kavramlarının günümüzdeki anlamıyla bir felsefe olarak ele alınması sanayi devriminden sonra olmuştur. Sanayi toplumuna geçiş sürecinde üretimin ön plana alınıp, çevre duyarlılığının ikinci plana atılması pek çok çevresel sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayileşme sonucunda el üretimi (manifaktür) terk edilmiş ve makine ile üretime (machinizm) geçilmiştir (Küçükalay, 1997:51). Üretimin artmasıyla kaynakların hızlı tüketimi, çevreye bırakılan tehlikeli ve radyo aktif atık miktarlarının giderek artması, geri dönüşüm sistemlerinin yetersizliği, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru olan göçlerin artmasıyla şehirlerin taşıma kapasitesinin aşılması gibi pek çok sebep çevrenin hızlı bir şekilde tahrip edilmesine neden olmuştur (Tokuçoğlu, 1993:19; Özmehmet, 2008:1367; Eryılmaz, 2011:12). Sanayileşme sonucunda, bu sürece dâhil olan ülkelerde hızlı bir kentleşme yaşanmaya başlamıştır. Altyapı yatırımlarının kentleşme hızına yetişememesi ve kentleşmelerin plansız ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleşmesi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. İklim değişiklikleri, tatlı su (içme suyu) kıtlığı, şehirleşme uğruna ormanların tahrip edilmesi, su kaynakların kirlenmesi ve kontrolsüz nüfus artışı bu sorunların en önemlileri olarak gösterilmektedir (Uttara, 2012:1638). Kentlerin verimli tarım arazileri üzerine kurulmasıyla tarım sektörünün zarar görmesi, artan nüfusa cevap vermekte zorlanan kamu sektöründe hizmet fiyatlarının artması, artan araç sayısı ile yolların taşıma kapasitesinin aşılması ve egzoz gazı salınımının hava kirliliğini artırması, gürültü kirliliğinin meydana gelmesi gibi durumlar ise hızlı kentleşmenin diğer sorunları olarak ön plana çıkmaktadır (Brennan, 1999:10; Özdemir ve Özekicioğlu, 2006:18). Kentlerde çözüm bulmakta zorlanılan ve en fazla tahribata yol açan durumun nüfus artışı olduğu görülmektedir. Meadows ve arkadaşları da (1972:25) “Büyümenin Sınırları (The Limits to Growth)” isimli kitaplarında başta nüfus artışı olmak üzere sürdürülebilirliği etkileyen 5 faktörden bahsetmektedir. Bunlar;

- Nüfus (Population),
- Yiyecek Üretimi (Food Production),
- Endüstrileşme (Industrialization),
- Kirlilik (Pollution),
- Yenilenemeyen Doğal Kaynakların Tüketimi (Consumption of Nonrenewable Natural Resources).

Bu faktörlerin her birisi her geçen gün artış göstermekte ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarda büyümektedir. Sorunların uluslararası çapta olması çözümünü de zorlaştırmaktadır. Gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde bu sorunların çözüm hızı, gelişmişlik seviyesi düşük olan ülkelere göre daha yüksektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, gelişmişlik seviyesi yüksek olan ve düşük olan ülkelerde bu sorunların farklı seviyelerde yaşanmasıdır (Meadows, 1972:27). Örneğin, gelişmiş ülkelerde endüstrileşme fazla olduğundan kişisel gelirden buna paralel olarak artmakta ve bu da kişi başı tüketim oranını yükseltmektedir. Artan tüketim oranı ise yiyecek içecek üretim oranını da yukarıya çekmektedir. Aynı durum gelişmekte olan ülkelere daha düşük seviyelerde yaşanırken, nüfus artış oranı ve çevresel kirlilik bu ülkelerin genel problemi olarak görülmektedir. Farklı gelişmişlik düzeyinde olan ülkelere farklı sorunlar yaşandığı gibi, aynı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkelere de birbirinden farklı sorunlar yaşanabilmektedir. Bunun sebebi ise her ülkenin kendisine ait kültürel yapısının olmasıdır. Bazı kültürlerde insanlar karşılaştıkları sorunları rahatlıkla çözerken, bazı kültürlerde ise sorundan kaçınma yolunu tercih ederler (Hofstede, 2001:151). Bu durum, ülkelerde sürdürülebilirlik yolunda ortaya çıkan sorunların çözülme hızını da etkilemektedir. Bilinçli ve sorumluluk almayı bilen vatandaşlara sahip ülkeler sorunları daha kolay bir şekilde aşarken, tersi bir durumda ise sorunların aşılması uzun zamanlar alabilmektedir (Meadows, 1972:18-19).

Dünya üzerinde çevre kirliliği oranının gün geçtikçe artması ve bu kirliliğin tüm dünyayı ilgilendiren bir seviyeye ulaşması; ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin zarar görmeye başlaması, tüm bu unsurların birbirlerini olumsuz etkileme eğiliminde olması uluslararası kuruluşları harekete geçirmiştir. İsveç 1968 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde çevre sorunlarının tartışılması ve çözüm yolları aranması amacıyla bir konferans düzenlenmesini talep etmiştir. Aynı yıl, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da çevre sorunları konusunda bir konferans düzenlenmesine karar vermiştir. İlk konferans 5-16 Haziran 1972 tarihleri arasında Stockholm'de düzenlenmiştir. Konferansta insanların daha kaliteli ve rahat bir yaşam sürmeleri için kaliteli bir çevreye sahip olmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Böyle bir çevreyi oluşturmanın adımları da konferansta tartışılarak ortaya koyulmuştur (UNCHE, 1972).

Süreç içerisinde olan tüm gelişmeler sürdürülebilirlik düşüncesinin gündeme gelmesi ve uluslararası alanda benimsenmesi adına önemli bir rol oynamıştır. Bu noktadan sonra ise sürdürülebilir gelişme tartışılmaya başlanmıştır. SRG'nin gündeme taşınmasında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme-UNEP), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations-

FAO) ve birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO)'nun katkılarıyla Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN) tarafından 1980 yılında ortaya koyulan Dünya Koruma Stratejisi önemli bir rol oynamıştır. Stratejinin ana amaçları (IUCN, 1980:IV); yaşamsal kaynakların korunmasının, insan varlığının devamı ve sürdürülebilir kalkınma için önemini ortaya koymak, koruma programları için öncelikli konuları, sorunları ve bunların çözümüyle ilgili ihtiyaçları belirlemek ve stratejinin ana amaçlarına etkili bir biçimde ulaşabilmenin yollarını araştırmak ve ortaya koymaktır.

Strateji ulaşmak istenen bu amaçlarla önem taşıırken, asıl önemli nokta sürdürülebilir kalkınma kavramını kullanarak uluslararası alanda yeni bir dönemin başlamasına kapı aralamış olmasıdır. Dünyanın karşı karşıya kaldığı çevre ve gelişim sorunları kapsamlı bir şekilde ilk defa Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak faaliyet gösteren Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından Brundtland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz (Our Common Future)" isimli raporda ele alınmıştır. Raporda genel anlamıyla sosyal, ekonomik ve çevresel şartların kötüye gidişine nasıl çözüm bulunacağı üzerinde durulmuş, çözüm olarak ise sürdürülebilirlik kavramı ortaya atılmıştır. Hızlı ekonomik büyümeye karşılık çevre kalitesi düşmekte, doğal kaynaklar hızlı bir şekilde tahrip edilmekte ve tüketilmekte, yoksulluk artış göstermektedir. Buna ek olarak; nüfusun kontrolsüz ve hızlı artışına karşılık sağlık ve eğitim gibi temel hizmetler ile enerji kaynakları yetersiz kalmakta, doğal yollarla üretilen temel besinlerin üretim hızı nüfus artış hızına yetişemediğinden yiyecek güvenliği (GDO'lu ve hormonlu üretimin artışı ile) tehlike altına girmektedir (UNEP, 1987:5-8). Bahsedilen sorunlar insanlığın yalnızca bugününü değil geleceğini de tehdit etmektedir. Bu zincirleme sorunları en aza indirmek, tüm kaynakların devamlılığını sağlamak ve insanlığın geleceğini garanti altına almak için temel önlemler alınması gerekmektedir. Bu önlemler (UNEP, 1987);

- Kalkınma olgusu sürdürülebilir bir yapıya büründürülmelidir,
- Uluslararası ekonomi, çevre ve kalkınma arasındaki denge iyi sağlanmalıdır,
- Nüfus artış hızı ile insanların ihtiyaçlarını karşılayacak olan doğal kaynak miktarları arasındaki oransal dengeyi sağlama adına önlemler alınmalıdır,
- İnsanların daha kaliteli bir yaşam sürmeleri için çevre kalitesinin artırılması gerekmektedir,
- Temel besin ihtiyacını karşılamak adına gerçekleştirilen üretimin güvenli bir şekilde yapılması sağlanmalıdır (Yiyecek güvenliği),

- Daha az doğal kaynak kullanarak daha fazla üretim yapılabilmesi adına teknolojinin imkânlarından faydalanmak gerekmektedir,
- Mevcut kentleşme planlarının gözden geçirilerek sürdürülebilir bir yapıya büründürülmesi gerekmektedir şeklinde sıralanmıştır.

Brundtland raporunun ardından sürdürülebilirlik uluslararası arenada gündem oluşturmaya, ulusal ve uluslararası birlikler ile devletlerin plan ve politikalarında yer edinmeye başlamıştır. Bunun en önemli örneklerinden birisi 1992 yılında Rio de Janeiro şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'dır. 108'i devlet başlığı düzeyinde olmak üzere 172 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen kongrenin ana amacı "küresel ölçekte çevre sorunlarıyla mücadele ve sürdürülebilirlik olgusu arasındaki bağları güçlendirme" olarak belirlenmiştir. Bu amacı gerçekleştirebilmek amacıyla Rio sözleşmeleri olarak da adlandırılan üç sözleşmeye imza atılmıştır. Bunlar; Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesidir ([ncsa-turkey.cevreorman.gov.tr](http://ncsa-turkey.cevreorman.gov.tr)).

Konferans sonucunda SRG'yi sağlamak adına uygulanması gereken politikaları içeren "Gündem 21" küresel eylem planı ortaya çıkmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(b)</sup>:101). Böylece kongrede imzalanmış olan üç sözleşmenin uygulama adımları da belirlenmiştir. Gündem 21 eylem planı genel olarak üç ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta çevre sorunlarının sosyal ve kültürel boyutları ortaya koyulmuştur. İkinci başlıkta, sürdürülebilir bir gelişim için doğal kaynakların sağlıklı kullanımı ve yönetilmesine ilişkin plan ve politikalar belirlenmiştir (UNCED, 1992). Kongrede ele alınan üçüncü başlık ise sürdürülebilirliğin kalıcı olması için insanların sürdürülebilirlik konusunda bilgilendirilmesinin gerekli olduğudur. Bu nedenle öncelikli olarak eğitimcilerin ve hükümetlerin bu konuda bilinçlendirilmesi ardından onların aracılığıyla diğer endüstrilerin etkilenmesi planlanmıştır (UNCED, 1992:270-271).

SRG ile ilgili bir diğer önemli olay ise 1996 yılında ISO14001'in uluslararası ölçekte gönüllülük esasına dayalı bir çevre yönetim sistemi olarak resmen kabul edilmesidir (Potoski ve Prakash). Böylece SRG'nin önemli ayaklarından birisi olan çevrenin korunması adına önemli bir adım atılmıştır. Yaşanan ekonomik krizlerin ardından çıkartılan ekonomik istikrar programları da sürdürülebilirliğin bir diğer önemli ayağı olan ekonominin sağlıklı gelişimi için önem taşıyan programlar olmuştur. Çünkü bu programların tek amacı sadece ekonomiyi güçlendirmek değildir. Ekonominin güçlendirilmesi yoluyla toplumsal gelişmeyi sağlamaktır (Turan, 2011:63).

Uluslararası ve küresel ticaret ile çevre ve kalkınma arasındaki dengeyi sağlamak amacıyla 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) kurulması (wto.org), sağlıklı bir toplumsal gelişimde kadının rolünün belirlenmesi amacıyla 1975'te Meksika'da, 1980'de Kopenhag'ta, 1985'te Nairobi'de ve 1995'te Beijing'de Dünya Kadın Konferansı'nın düzenlenmesi (un.org<sup>(a)</sup>), 2000 yılında Bileşmiş Milletler tarafından Milenyum'da gelişim hedeflerinin belirlenmesi (yoksullukla mücadele, açlık, hastalık, cehalet, çevrenin bozulması, kadına karşı ayrımcılığın 2015 yılına kadar ortadan kaldırılmaya çalışılması) (un.org<sup>(b)</sup>), 2009 yılında Pittsburg'da düzenlenen G20 zirvesinde, bu zirveye katılan ülkelerin diğer dünya ülkelerine küresel, sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomi için rehberlik etmesinin kararlaştırılması (cfr.org) gibi faaliyetlerde yine SRG adına gerçekleştirilen önemli faaliyetler arasında yer almaktadır.

### **1.5. Taşıma Kapasitesi (TK)**

Sürdürülebilirlikle ilgili tanımlamaların işaret ettiği yapının oluşturulması ve SRG'nin sağlanması adına en önemli koşul taşıma kapasitesi (TK) kriterlerinin yerine getirilmesidir. TK, herhangi bir yerin kullanım üst sınırını veya oradan faydalanacak maksimum kişi sayısını belirten kavramdır. Üst sınırları belirlemede ki esas ise, hem çevrenin korunması hem de kullanıcıların bu kullanımlarından maksimum tatmin seviyesini yakalamalarının sağlanmasıdır (Demir ve Çevirgen, 2006:25<sup>(a)</sup>). Bir başka ifadeye göre ise TK doğal kaynaklar, yöre halkının ekonomisi ve kültürü üzerinde olumsuz etki meydana getirmeyen ve ziyaretçi tatminini düşürmeyen maksimum kullanım sınırıdır (Avcı, 2007:490). Bu tanımlamada sosyal, ekolojik ve ekonomik olmak üzere TK'nın başlıca üç boyutuna vurgu yapılmıştır. Bazı kaynaklarda ise, TK'nın dördüncü boyutu olarak "psikoloji" ele alınmaktadır (Zhiyong ve Sheng, 2009:48; Mokry, 2013:2548). Böylece taşıma kapasitesinin başlıca dört boyutundan bahsetmek mümkündür. Söz konusu boyutlar, turizm kapsamında aşağıda ele alınacaktır.

#### **1.5.1. Sosyal (Toplumsal) Taşıma Kapasitesi**

Sosyal taşıma kapasitesi, genel olarak turizmde kullanılan bir kavram olup herhangi bir yörede taşıyan toplumun hoşgörü seviyesini ifade etmektedir. O yörede toplumun istemediği etkinlik ve faaliyetleri yapmayan, maksimum kullanım düzeyi olarak da tanımlanmaktadır (Avcı, 2007:492). Özellikle turizmde kullanılan kavram, turizm faaliyetlerinin yeni başladığı destinasyonlarda yerel halkın, yabancı ülkelere gelen kişilerin hal ve hareketleri, giyim tarzları, turizm ile birlikte artan trafik, gürültü ortamı gibi durumlara verdiği tepki düzeyi ile de yakından ilişkilidir. Hoşgörü seviyesi düşük olan toplumlar böylesi yeni durumlara hemen

alışamayacak ve belki de turistlere ve turizm faaliyetlerine karşı düşmanca bir tavır içerisinde girecektir (Graefe ve Vaske, 1984). Hoşgörü seviyesi yüksek olan toplumlarda ise durum tam tersi bir seyir izleyecek, turizm faaliyetleri daha sağlıklı bir zeminde ilerleme gösterecektir (Ünlüönen ve Tokmak, 2009:19). Sosyal taşıma kapasitenin sınırları sadece yerel halkla sınırlı değildir. Bir yöreyi ziyarete gelen turistlerin aynı yöre de yaşayan yerel halkın davranışlarını algılama ve buna olumsuz tepki verme seviyesi de sosyal taşıma kapasitesinin konusudur (Ruyck vd., 1997).

### **1.5.2. Ekolojik Taşıma Kapasitesi**

Ekolojik taşıma kapasitesi bir bölgede veya ekosistemde istenmeyen değişikliklere yol açabilecek insan faaliyetlerinin sınırını veya bu alanların rekreasyonel olarak maksimum kullanım seviyesi olarak ifade edilebilir (Papageorgiou ve Brotherton, 1999:271). Ekolojik taşıma kapasitesinin belirlenmeye çalışılmasındaki amaç doğanın ve doğadaki çeşitliliğin korunması yoluyla çevresel kalitenin yüksek tutulmaya çalışılmasıdır (Zhang, vd., 2018). Çevresel kalitenin korunması, özellikle turizm sektörü için büyük önem taşımaktadır. Doğal güzelliklerin turizm faaliyetlerinde ana motivasyon unsurlarından birisi olduğu göz önüne alındığında ekolojik taşıma kapasitesinin önemi daha iyi anlaşılabilir (Liu vd., 2018).

### **1.5.3. Ekonomik Taşıma Kapasitesi**

Ekonomik taşıma kapasitesi, turizmin gelişim gösterdiği bölgede ekonominin turizme dayanma oranı olarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle turizmin bölgeye olan faydaları ve maliyetleri arasındaki dengedir (Avcı, 2007:492). Turizm faaliyetleri, gelişim gösterdiği yörelere ekonomik anlamda önemli katkılar sağlamaktadır. İstihdam, ek gelir, yerel ürünlerin değer kazanması bu katkılardan ilk akla gelen ekonomik faydalardır. Bunların yanı sıra birde maliyetler söz konusudur. Özellikle turizmin hızlı ve plansız bir şekilde geliştiği bölgelerde enflasyon artış gösterebilmekte, parasal sızıntılar artmakta, turizm dışındaki sektörler ikinci plana itilmektedir. Böylece yerel ekonomi turizme bağımlı bir hale dönüşebilmektedir (Clancy, 1999:4). Ortaya çıkan bu durum ekonomik faaliyetlerin nitelik ve nicelik bakımından bozulmasına ve uzun vadede turistik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini tehlike altına girmesine neden olabilmektedir.

### **1.5.4. Psikolojik Taşıma Kapasitesi**

Psikolojik taşıma kapasitesi, bir turistik destinasyonun çekiciliğini kaybetmeye başlamadan önce turistlerin hoşgörüsüyle karşılayabilecekleri kalabalıklaşma düzeyidir. Turistlerin destinasyonda yaşayan yerel halkın kendilerine karşı tutum ve davranışlarının

olumsuzlaşmaya başladığını, destinasyonun kalabalıklaştığını, doğal ve fiziki çevrenin çekiciliğini yitirdiğini hissetmeye başlayacakları sınır, psikolojik taşıma kapasitesinin aşılacağı sınırdır (Zhiyong ve Sheng, 2009; s.48-49). Psikolojik taşıma kapasitesinin aşıldığı durumlarda, turistler tatilleri için alternatif destinasyonlara yönelme eğilimine girerler. Özellikleri destinasyondan beklentileri ve karşılaştıkları arasındaki farkın büyük olması psikolojik taşıma kapasitesinin aşılmasında ve turistlerin başka destinasyonlara yönelmelerinde büyük rol oynamaktadır (Hovinen, 1982:570).

### 1.6. Sürdürülebilirlik Üzerine Temel Teoriler

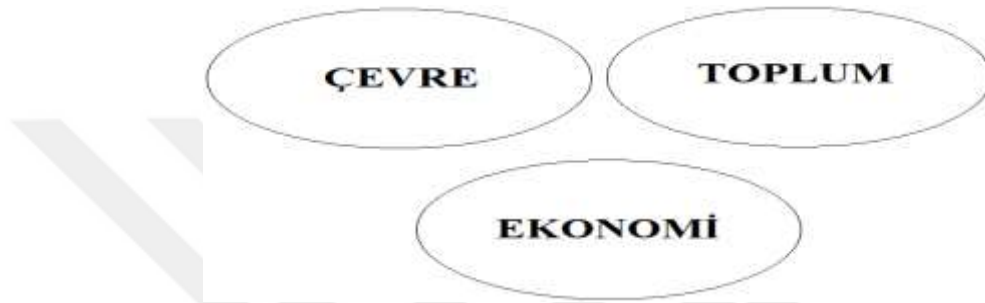
Sürdürülebilirlik ve SRG adına yapılan tanımlamaların ve var olan sistemlerin sürdürülebilir bir yapıya dönüştürülmesi amacıyla düzenlenen uluslararası konferansların üç temel konu üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlar ekonomi, çevre ve toplumdur. Bu temel parçalar aynı zamanda sürdürülebilir bir sistemin yapı taşlarını oluşturmaktadır (Labuschagne vd., 2005:377; Pawlowski, 2008:83-84, Strange and Bayley, 2008:27). McIntyre'da (1993:10) bu faktörleri sürdürülebilir gelişimin üç temel prensibi olarak göstermiş ve kapsamlarını belirlemiştir. Buna göre ekolojik (çevresel) sürdürülebilirlik temel olarak ekolojik süreçlerle, biyolojik çeşitlilikle ve biyolojik kaynaklarla uyumlu bir gelişimi garanti altına alan süreci ifade etmektedir. Sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik, insanların kendi yaşamları üzerindeki kontrol güçlerini arttıran, toplumsal kimlik bilincini güçlendiren ve tutarlı hale getiren, insanların yaşamlarına yön veren kültür ve değerlerle uyumlu bir gelişimi sağlayan süreçtir. Ekonomik sürdürülebilirlik ise ekonomik verimliliği arttıran, kaynakların kontrollü tüketimini sağlayan ve böylece gelecek nesillerin refah seviyesinin artmasını destekleyen bir gelişimi ifade etmektedir (Dhahri ve Omri, 2018). Sürdürülebilirliğin temel parçalarını oluşturan bu üç boyut birçok çalışmada farklı açılardan ele alınarak birçok model ortaya çıkartılış ve literatüre kazandırılmıştır. Söz konusu modellerin en çok kullanılanları aşağıdaki gibidir;

- Sürdürülebilirliğin Üç Temel Ayağı Modeli (Three Pillars Basic Model)
- Sürdürülebilirliğin Yumurtası (The Egg of Sustainability)
- Atkinson'nun Piramit Modeli (Atkinson's Pyramid Model)
- Sürdürülebilirliğin Prizması (Prism of Sustainability)
- Amip/Radar Modeli (The Amoeba or Radar Model)



### 1.6.1. Sürdürülebilirliğin Üç Temel Ayağı Modeli (Three Pillars Basic Model)

Çevresel sorunların hissedilmeye başlandığı ve bu konuda konferansların düzenlenmeye başladığı tarihlere kadar sürdürülebilirliğin üç temel ayağı olarak ele alınan çevre, toplum ve ekonomi faktörleri birbirlerinden bağımsız olarak ele alınmakta ve birisinin iyileştirilmesi noktasında diğerleri tahrip edilebilmekteydi. (Mebratau, 1998:513; Crowther vd., 2019) (Bkz.Şekil 1.6). Ancak bu durum sürdürülebilirlik açısından bazı riskler taşımaktaydı. Üç faktörden herhangi birisi için diğerlerinden bağımsız olarak yapılacak bir plan uzun vadede diğer faktörler için sorun teşkil etme potansiyeline sahiptir. Çıkması muhtemel bir sorun ise işler durumda bulunan bir sistemin durması anlamına gelmektedir.



Şekil 1.6. Sürdürülebilirliğin Üç Temel Ayağı

**Kaynak:** Mebratau, 1998:513 ve Özmehmet, 2008:1856'dan uyarlanmıştır.

Üç boyutun birbirinden bağımsız olarak ele alınması zaman içerisinde sosyal, çevresel ve ekonomik sistemlerde krizler yaşanmasına neden olmuş ve her sistem için yine ayrı ayrı önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır. Pek çok araştırmacı tüm bu sistemlerin birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmeyeceğini, her bir sistemin birbiriyle etkileşim içerisinde olduğunu iddia etmiştir (Mebratau, 1998; Todorov ve Marinova, 2009; Hansmann vd., 2012). Eğer sürdürülebilir bir yapı meydana getirilmek isteniyorsa bu üç sistem birlikte ele alınmalı ve yapılacak plan ve politikalar buna göre yapılmalıdır. Tabi ki bu sistemlerin birbirlerinden ayrılan yanları vardır. Çünkü her bir sistemi oluşturan unsurlar birbirinden farklıdır (Harris, 2000:6).

Ancak, bu sistemlerin ayakta kalabilmesi birbirleriyle olan etkileşimlerin bir denge içerisinde yürütülmesine bağlıdır. Toplum refahını yükseltmek için iyi bir ekonomiye ve sağlıklı bir çevreye; sağlıklı bir çevre için bilinçli bir topluma ve sağlam bir ekonomiye, sağlam bir ekonomi için ise sağlıklı bir çevreye ve ekonomik faaliyetlerde bulunacak bir topluma ihtiyaç vardır. Bu durum üç sistemin belirli bir noktada kesişmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Böylece küçüğe olsa üç sistemin birleştiği alan için ortak politikalar üretmek, sistemlerin tamamı için ortak politikalar üretmekten daha kolay olacaktır (Bkz. Şekil 1.7). Bu aşamadan sonra ise sürdürülebilir olarak nitelendirilen bu alanın genişlemesine yönelik araştırmalar yapılacaktır.



**Şekil 1.7. Sürdürülebilirliğin Oluşumu**

**Kaynak:** Mebratau, 1998:514; Stanners vd., 2007:157'den uyarlanmıştır.

SRG'yi sağlamak adına oluşturulan bu modelde sürdürülebilir alanı genişletme çalışmaları devam ederken, bazı yazarların bu modelin yapısında temel değişiklikler yaptıkları görülmektedir (Bkz. Şekil 1.8). Modelde sürdürülebilirliğin üç ana unsuru iç içe geçmiştir. En dış halka da çevre, orta halkada toplum, en iç halkada ise ekonomi bulunmaktadır. Ekonomi ve toplumsal yapı insanlık için çevre kadar önemlidir. Hatta aralarında doğrusal bir bağımlılık bulunmaktadır. Ancak, tüm yaşam kayıtsız ve şartsız çevresel kaynaklara bağımlıdır. Üç faktörün iç içe geçtiği modelin işlerlik kazanabilmesi üç aşamalı bir evreye bağlıdır (three stage rocket ship). Birinci aşama doğal sermayenin arttırılması, ikinci aşama beşeri sermayenin arttırılması, üçüncü aşama ise ekonomik sermayenin arttırılmasıdır. Modelin en çok eleştiri alan olumsuz yönü fiziksel çevrenin hem bugününü hem de geleceğini tehdit eden bir yapıda olmasıdır. Çünkü modelde tüm sistemler çevreye bağımlı bir haldedir ve çevre bu sistemlerin tüm faaliyetlerinden etkilenen bir konumdadır. Bu durum, söz konusu hiyerarşik modelin daha iyi olması yönünde kararlar alınmasını ve uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. SRG savunucuları ekonomik, çevresel ve sosyal problemlerin birbirleriyle ilişkili olduğunu ifade etmektedirler. Bu ifadeye göre ekonomik refah, sağlıklı bir çevre ile sağlıklı toplumsal bir yapının birleşiminden meydana gelecektir. Bu da, toplumların sosyo-ekonomik alanlarının neden çevresel etki alanı içerisinde ele alındığını en iyi şekilde göstermektedir (Mebratau, 1998:513-515).



**Şekil 1.8. Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Sorunlar Hiyerarşisi**

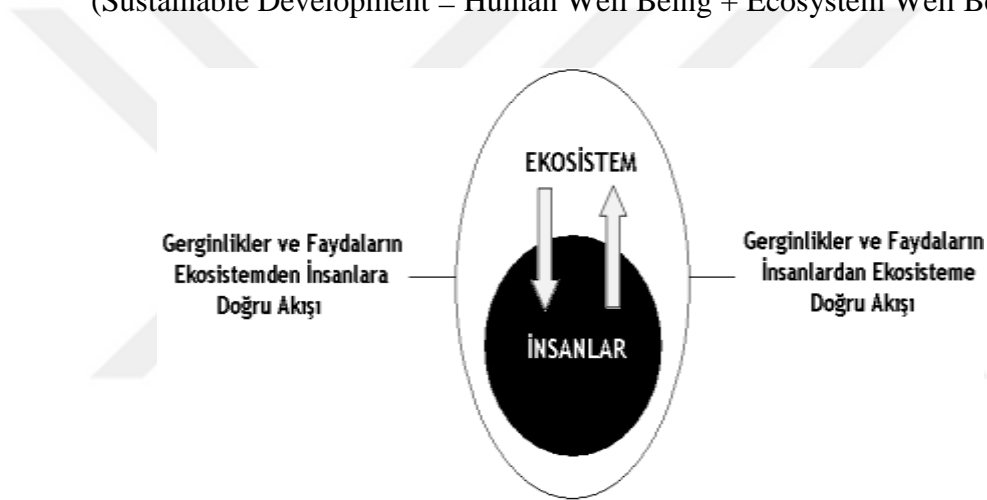
**Kaynak:** Mebratau, 1998:513'ten uyarlanmıştır

### 1.6.2. Sürdürülebilirliğin Yumurtası Modeli (The Egg of Sustainability)

Model insan ve eko sistem arasındaki ilişkiyi düzenlemek amacıyla 1994 yılında Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından geliştirilmiştir. Model insan ve ekosistem arasındaki ilişkiyi yumurtanın içindeki beyazı ve sarısı arasındaki ilişkiye benzetmektedir (Keiner, 2005:5). Buna göre her iki faktör iç işlerinde birbirinden ayrı dış işlerinde ise birbirlerine bağlı bir yapıdadırlar. Nasıl ki bir yumurtanın iyi olması hem sarısının hem de beyazının iyi olmasına bağlıdır, aynı şekilde bir toplumun sürdürülebilir yapıda olması için insanların ve ekosistemin sağlıklı olması gerekmektedir. Burada önerilen yapıyı daha somut bir şekilde formülize etmek gerekirse (Joshi vd., 2007:13);

$$\text{Sürdürülebilir Gelişme} = \text{İnsanlığın Refahı} + \text{Ekosistemin Refahı}$$

(Sustainable Development = Human Well Being + Ecosystem Well Being)



Şekil 1.9. The Egg of Sustainability

Kaynak: Joshi vd., 2007:13'ten uyarlanmıştır

### 1.6.3. Atkinson'nun Piramit Modeli (Atkinson's Pyramid Model)

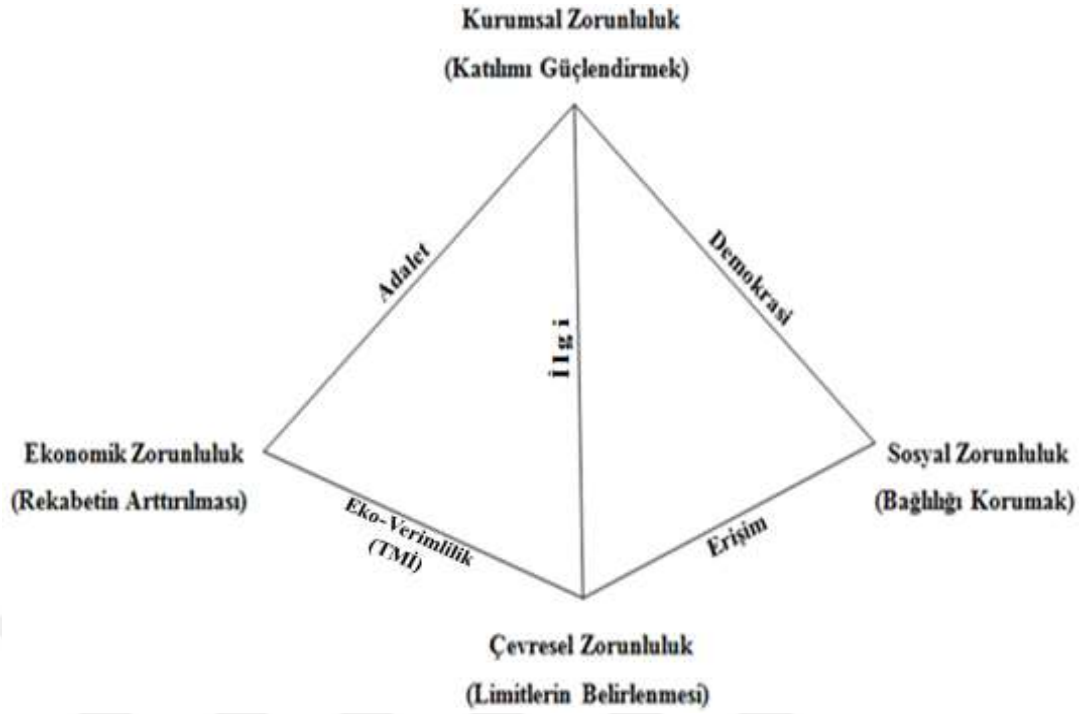
Atkinson'nun Piramit modeli beyin fırtınaları, süreç analizleri ve uygulanabilir eylem planları ile sürdürülebilirlik vizyonu oluşturma sürecini destekleme ve hızlandırma üzerine kurulmuştur. Modelde ilk olarak süreç için sağlam bir temel oluşturma adına bilgi tarama ve fikir toplama işlemleri yapılmaktadır. Daha sonra odaklanma ve daraltma yoluyla verilerin elenmesi aşamasına geçilir. Burada herkes için kabul edilebilir bir yapı oluşturmak adına önemli ve uygulanabilir nitelikte bulunan fikirler ele alınarak uygulamaya koyulmak üzere plan ve politikalara dönüştürülmeye başlanır. Model başlıca 5 adımı içermektedir (Joshi vd., 2007, 13 - 14);

- a) **Seviye 1:** Göstergeler - Eğilimlerin Ölçülmesi
- b) **Seviye 2:** Sistemler - Bağlantıların Yapılması
- c) **Seviye 3:** Yenilikler - Farklı Fikirlerin Ortaya Atılması
- d) **Seviye 4:** Stratejiler - Düşüncelerin Gerçekliğe Dönüştürülmesi
- e) **Seviye 5:** Anlaşmalar - Pilot Uygulamadan Gerçek Dünya Uygulamasına Geçilmesi

Model, 20-40 kişilik küçük grupların hızlı bir şekilde sürdürülebilirliği ana hatları ve temel ilkeleriyle anlamaları, bir sistemin sürdürülebilir olup olmadığı konusunda analiz yeteneği kazanmaları, sürdürülebilir uygulamalara ilişkin yenilikçi eylem planları geliştirme yetisi kazanmaları amacını taşımaktadır. Uzun vadede ise sektörler arası işbirlikleri ile üzerinde anlaşma yapılabilecek bir küresel sürdürülebilir eylem planı ortaya koymayı amaçlamaktadır (Joshi vd., 2007:14).

#### **1.6.4. Sürdürülebilirliğin Prizması (Prism of Sustainability)**

Sürdürülebilirliğin prizması, sürdürülebilirliğe dördüncü boyutu eklemekte ve buna da “kurumsal sürdürülebilirlik” adını vermektedir. Kurumsal sürdürülebilirlikten kasıt, SRG’nin diğer üç boyutu olan toplum, ekonomi ve çevre adına sürdürülebilirlik kapsamında yapılan plan ve politikaların kalıcı olmasının sağlanmasıdır (Clugstone ve Calder, 1999:4-5). Örneğin, SRG’nin sağlanmasında topluma düşen görevlerin yerine getirilmesi, öncelikli olarak SRG kapsamında oluşturulan plan ve politikaların toplum tarafından benimsenmesine ve bunlara uygun davranışlar geliştirmelerine bağlıdır. Kişilerin davranışlarını etkileyen ana unsurun kültür olduğu göz önüne alındığında (İlbars, 1987:209; Engin, 1990:175), insanların davranışlarını sürdürülebilirliğe uygun şekilde ayarlamalarının bunun kültürel bir yapıya büründürülmesi ile mümkün olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Kurumsal sürdürülebilirliğin temelinde de bu düşünce yatmaktadır. Prizmanın üçayağını toplumsal, çevresel ve ekonomik boyutlar oluştururken, tepe noktasını ise kurumsal sürdürülebilirlik oluşturmaktadır. Temel üç direğini ise adalet, ilgi ve demokrasi oluştururken, üç ayak arasındaki etkileşim eko-verimlilik ve erişim biçiminde gerçekleşmektedir (Bkz. Şekil 1.10).



**Şekil 1.10. Sürdürülebilirliğin Prizması**

**Kaynak:** Valentin and Sphangenberg, 2000:383'ten uyarlanmıştır

Prizmada yer alan ekonomik, sosyal, çevresel ve kurumsal zorunluluk değerlerini birbirine bağlayan yollar bulunmaktadır. Bunlar Erişim bağlantısı, toplam malzeme ihtiyacı, demokrasi, ilgi ve adalettir. Erişim Bağlantısı; insan faaliyetlerinin çevresel kısıtlarının olması, ekonomilerin işlem hacimlerinde olduğu gibi çevreden elde edilebilecek toplam kaynak miktarının da sınırlı olduğunu işaret etmektedir. Bu kısıtlı çevresel kaynaklara olan erişimin dağılımının eşit olarak yapılması, sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır. Dağılımın eşit olarak yapılması için, sosyal boyut ve çevresel boyut arasında bir bağlantı yapılması zorunludur. Söz konusu bağlantı “insanların kaynaklara erişim hakkı” nı ifade etmektedir (Valentin ve Spangenberg, 2000:384).

Toplam malzeme ihtiyacı; ekonomik faaliyetlerin bütünlüğü ve sürekliliği için kullanılması gereken kaynak miktarının somut olarak ölçülebilen bir şekilde karakterize edilmiş halini ifade etmektedir. Örneğin, refah seviyesinin arttırılması ekonomik faaliyetlerin verimliliğine bağlıdır. Ekonomik faaliyetlerin verimliliği ise, ekonomi ve çevre arasındaki bağlantının sağlıklı bir şekilde kurulması ve işletilmesine dayanmaktadır (Spangenberg, 2002:302-303).

Demokrasi; kurumsal zorunluluk ve sosyal zorunluluk arasındaki bağlantıdır. Tolerans ve dayanışma seviyesi yüksek bir toplum meydana getirmenin temel koşuludur. Katılımcı bir demokrasi, genel anlamda sürdürülebilir kalkınmanın temel koşulu olduğu kadar, sosyal

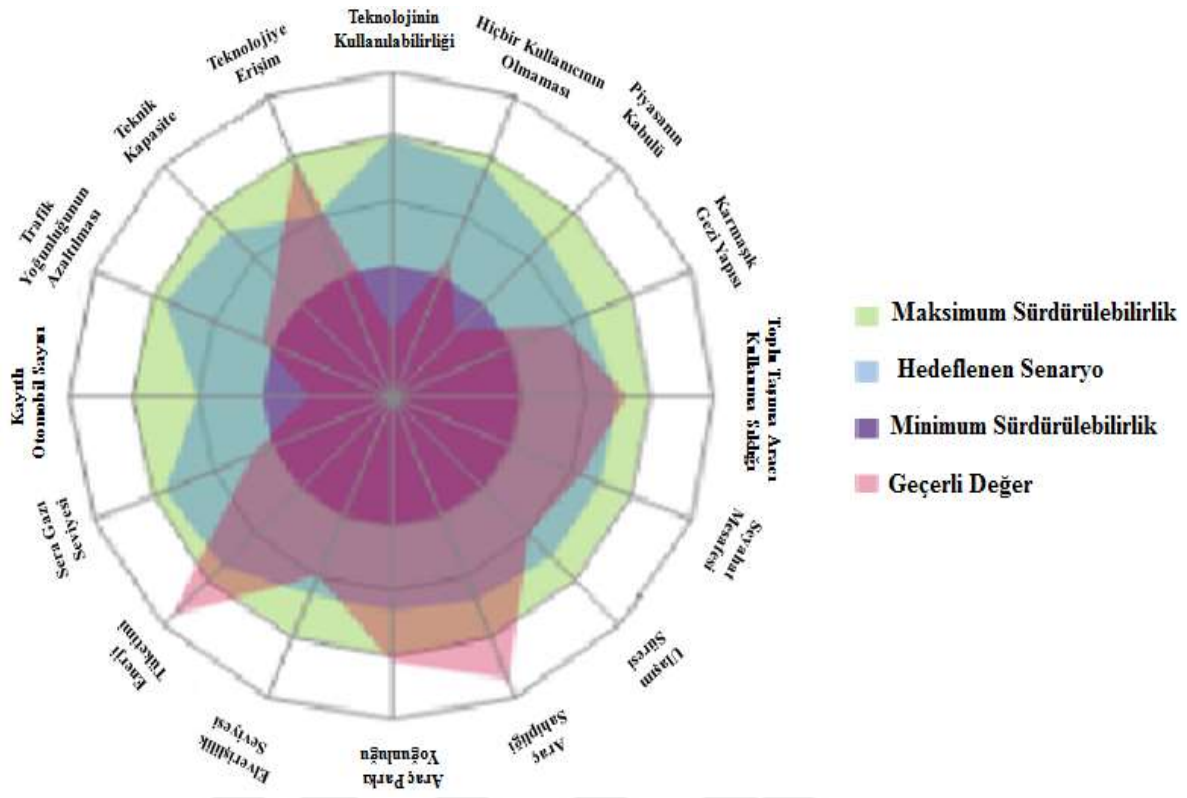
uyumunda temel şartlarından birisidir. Sürdürülebilirlik düşüncesinin topluma yerleştirilmesinde önemli bir köşe taşıdır (Joshi vd., 2007:15).

İlgi, Özveri ve eylem kelimelerini bünyesinde barındıran bir kombinasyonu tanımlamak için kullanılan, çevresel zorunluluk ve kurumsal zorunluluk arasındaki bağlantıdır. Çevreye verilen önem (gösterilen ilgi), örgütsel ve bireysel hareketlere yönelik bazı yasal düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kurallar, sürdürülebilir gelişim için gerekli olan empatik ve teknokratik değerler sistemini temsil etmektedir. Söz konusu değerler sistemi ise, toplumsal özveri kapasitesinin çevresel taşıma kapasitesi kadar önemli olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Çünkü, çevresel taşıma kapasitesinin aşılmaması için toplumu oluşturan tüm unsurların eylemlerini buna göre ayarlamaları ve gerekirse bazı alışkanlıklarından vazgeçmeleri gerekmektedir (Feldstein ve Glasgow, 2008).

Ekonomik refahın artırılması bazı sosyal maliyetleri de beraberinde getirmektedir. Adil bir sistemin kurulabilmesi için hem elde edilen faydaların, hem de katlanılması gereken maliyetlerin adil bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Bu durum, refah seviyesi yüksek bir toplum oluşturma temelini teşkil etmektedir (Valentin ve Spangenberg, 2000:384; Joshi vd., 2007:15).

#### **1.6.5. Amip/Radar Modeli (The Amoeba or Radar Model)**

Amip/Radar yaklaşımı, bir sistemi göreceli olarak en iyi duruma gelene kadar izleme esasına dayanmaktadır. Model, etrafında önemli göstergelerin yerleştirildiği bir daire biçimindedir. Modelde sürdürülebilir olan alan dairenin içinde yer alırken, dairenin dışı sürdürülebilir olmayan alanı temsil etmektedir. Daire, sürdürülebilir bir sistem için optimum koşulları göstermektedir (Bkz. Şekil 1.11). Model farklı sürdürülebilirliğe ait farklı göstergelerin aynı anda değerlendirilmesine ve sistemi oluşturan öğelerin kolay bir şekilde karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Amip/Radar modeli sürdürülebilirliğin sağlanması adına uygulamaya konulan yenilikçi sürecin ve eğitim faaliyetlerinin hızlandırılması ve daha etkili hale getirilmesi adına güçlü bir tekniktir (Bell ve Mors, 2008, Bell, 2007:8-10; s.62; Rodriguez ve Penzenstadler, 2013:6).



Şekil 1.11. Amip/Radar Modeli

Kaynak: Bell ve Mors, 2008:62; Rodriguez ve Penzenstadler, 2013:6'dan uyarlanmıştır

## 1.7. Sürdürülebilir Gelişimin Göstergeleri

Sürdürülebilirlikle ilgili yaklaşımlar ve teoriler genellikle ekonomik kalkınma konuları, turizm, tarım ve endüstri alanları, doğal sistemlerin korunması, kentsel planlamalar gibi alanlarda kullanılmaktadır (Clayton ve Radcliffe, 2018). Bahsedilen alanların tamamı sürdürülebilir gelişimin yapı taşlarını oluşturmaktadır. SRG'nin sağlanabilmesi için bu sistemi oluşturan tüm alt sistemlerin sürdürülebilir bir yapıda olması gerekmektedir (Feldstein ve Glasgow, 2008). Bir sistemin sürdürülebilir olup olmadığını belirlemek için ise uluslararası kurum ve kuruluşlarca pek çok gösterge belirlenmiştir (Schneider vd., 2018).

Bu göstergelerden en kapsamlı olanı Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma konferansında ortaya koyulan Gündem 21'dir. Sürdürülebilir gelişme adına küresel bir eylem planı niteliğinde olan Gündem 21'in kırkıncı bölümünde ulusal ve uluslararası düzeyde sürdürülebilir gelişimin kriterlerinin belirlenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Buna bağlı olarak, her ülkenin kendi sürdürülebilirlik kriterlerini geliştirebilmeleri adına Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurularak faaliyete geçirilmiştir (<http://sustainabledevelopment.un.org>). Komisyon Gündem 21'in içeriğinde yer alan sosyal, çevresel, ekonomik ve kurumsal konular üzerinde sürdürülebilir gelişim göstergelerini belirlemiştir. 134 maddeden oluşan gösterge

“itici güç (driving force)”, “durum (state)”, “cevap (response)” üçgeninde oluşturulmuştur. İtici güç göstergeleri sürdürülebilir gelişimi etkileyen insan faaliyetlerini, süreçleri ve eğilimleri içerirken, durum göstergeleri değerlendirilmesi yapılan sisteminin mevcut durumunu, cevap göstergeleri ise sürdürülebilirliği yakalama adına izlenen politikaları ve bu süreçte gerçekleştirilen değişikliklere verilen tepkileri temsil etmektedir. Komisyon tarafından belirlenen 134 maddelik göstergeler, daha sonraki yıllarda revize edilmiş ve 2008 yılında son rakam 50 olarak belirlenmiştir (Yıkılmaz, 2011:45).

Sürdürülebilirlik kriterlerinin belirlenmesi adına adım atan bir diğer kurum Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'dür (OECD). Kurum, 1991 yılında ekonomik, sosyal ve çevresel sorunları göz önüne alarak bunun önlenmesi ve ölçülmesi adına 53 ana kriter belirlemiştir. Çevresel konuları çevresel kalite ve doğal kaynaklar olarak ele alan kurum, bu göstergeleri zamanın gereklerine uygun olarak revize edip belirli periyotlarda yayınlamaktadır. Avrupa Birliği üye ülkeleri de sürdürülebilir gelişim için bir yol haritası çıkarmışlar ve bu kapsamda bazı göstergeler belirlemişlerdir (Graute, 2016). AB Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi, AB Konseyi Barselona toplantısı, Lizbon Stratejisi, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Johannesburg Deklarasyonu ve Eylem Planı dikkate alınarak oluşturulan göstergeler sosyal, çevresel ve ekonomik sistem arasındaki ilişkileri düzenlemeyi amaçlamaktadır (Yıkılmaz, 2011:49).

### **1.7.1. Sosyal Sürdürülebilirlik Göstergeleri**

Sosyal alanda sürdürülebilirliğin ana amacı yerel halkın refah seviyesinin artırılmasıdır. Bu amaçla, pek çok kurum ve kuruluş tarafından sosyal sürdürülebilirliğin ölçümlenebilmesi adına temel kriterler belirlenmiştir. Nüfusun ve kentsel yoğunluğun artış oranları, yoksulluk düzeyi, elektriksiz hane halkı sayısı, seçime katılım düzeyi, yetersiz beslenen çocuk oranı, halkın okur-yazarlık seviyesi, ortalama yaşam süresi ve bebek ölümleri (Helen 2001:418); maruz kalınan gürültü miktarı, siyasi istikrar, sağlık ve eğitim hizmetlerinin kalitesi, trafik yoğunluğu, halkın silahlanma oranı, ülkeye yönelik terörist tehditler, çalışma koşullarının kalitesi sosyal sürdürülebilirliğin ölçümlenebilmesi adına belirlenen ana kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır (Hirschberg vd., 2004:26-27).

### **1.7.2. Çevresel Sürdürülebilirlik Göstergeleri**

Çevresel Sürdürülebilirliğin ölçümlenebilmesi için belirlenen temel kriterler; yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanım oranı, yenilebilir doğal kaynakların kullanım oranı, iklim değişikliğinin ekonomi üzerindeki etkileri, ülkelerin kirlilik oranları, su kalitesi, biyoçeşitlilik, hayvan popülasyonu, toprak kalitesi göstergeleri, tarım arazisi kayıpları, tehlike



altındaki canlı türlerinin varlığı, kırsal-kentsel ve ormanlık alanların oranları, atmosferdeki gazların oranı, taşıma kapasitesi tahminleri, radyasyon, ağır metallerin varlığı, halkın çevresel bilinç düzeyi, çevre ve atık yönetim sistemlerinin varlığı ve etkinliği, enerji kaynaklarının kullanım düzeyi, geri dönüşüm sistemlerinin varlığı ve etkinliği olarak sıralanmaktadır (Helen 2001: 417; Hirschberg vd., 2004: 24, Roberts and Tribe, 2008: 587; Buathong ve Lai, 2019: 113).

### **1.7.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik Göstergeleri**

Sürdürülebilirliğin üç boyutundan sonuncusu olan ekonomik sürdürülebilirliğin ölçümlenebilmesi adına da pek çok kriter belirlenmiştir. Bunlar; GSMH, istihdam ve işsizlik oranları, istihdamın kalitesi (maaş, personel yararının düşünülmesi vb.) (Chico ve Luengo, 2004: 260), gelir dağılımının eşitsizliği, beşeri sermayenin kullanım düzeyi, finansal risklerin varlığı, mali disiplin (Palabıyık, 2005:620), erozyon, ormansızlaşma, hava ulaşımının yaygınlığı, taşıt sayısı (Roberts and Tribe, 2008:587), ithalat ve ihracat oranları, üretimin yerel talebi karşılama gücü, ekonomik bağımlılık ve tarımın toplam ekonomi içerisindeki yeri olarak sıralanabilir (Khoshnava vd., 2018:83).

## **1.8. Yeni Çevresel Paradigma ve Sürdürülebilirlik**

Sürdürülebilirlikle ilgili tanımlamaların insanın doğaya yaklaşımını belirleyen iki temel görüş etrafında toplandığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi insan merkezci (anthropocentric) yaklaşım, ikincisi ise çevre merkezci (non-anthropocentric) yaklaşımdır (Wapner ve Matthew, 2009:212; Roney, 2011:120; Kaypak, 2011:24).

### **1.8.1. İnsan Merkezci Yaklaşım: Antroposentrizm**

İnsan merkezci yaklaşıma göre, insan her şeyin üzerindedir ve var olan her şey insanın mutluluğu için vardır (Roney, 2011:120). Bu yaklaşımın savunucuları çevreye büyük önem verirler. Çünkü çevre, insan yaşamının devamı ve yaşam kalitesinin yükselmesi için büyük önem taşımaktadır (Buchdahl ve Raper, 1998:92; Erten, 2007:69). Tüm diğer canlılar gibi insanlarda temel besin, yiyecek ve barınma ihtiyaçları bakımından çevreye bağımlıdır. Eğer çevre kirliliği artarsa insan sağlığı tehlikeye düşer. Taşıma kapasitesinin aşılması durumunda ise insan geleceği ve yaşam kalitesi tehlikeye girer. Bu nedenle çevre korunmalı ve doğal kaynaklar tutumlu kullanılmalıdır (Campbell, 1983; Erten, 2007:69).

İnsan merkezci yaklaşıma faydacı yaklaşım demek yanlış olmayacaktır. Bu yaklaşım, var olan sistemlerin sağlıklı bir şekilde devam etmesini istemekte ve bunun gerçekleşmesi için yapılacak her türlü çabayı desteklemektedir. Özellikle çevre ile ilgili iyileştirme faaliyetlerine

ayrı bir önem vermektedir. Çünkü tüm bu faaliyetler yaklaşımın merkeze aldığı insanın yararınadır (Erten, 2008). Yaklaşımın savunucuları çevreye ayrı bir önem verse de, bu davranış çevreye verdikleri değerden değil, çevrenin varlığının insana olan faydalarından dolayıdır. İnsanlar akıllarının varlığı ve kültürel yapıları itibariyle diğer canlılara oranla çevreden daha fazla yararlanma hakkına sahiptir. Çünkü bu özellikleri insanlara doğaya hükmetme şansı vermektedir (Kortenkamp ve Moore, 2001). İnsan merkezci yaklaşımın savunucularına göre, insanoğlu akli ve yaratıcılığı sayesinde dünyayı her durumda yaşanabilir hale getirme yetisine sahiptir. Bu nedenle kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkını kendisinde bulabilir (Aytaç ve Öngen, 2012:18).

İnsan merkezci yaklaşıma sahip bireyler, çevre sorunlarıyla ilgilenmekten uzak durdukları gibi, bunlarla ilgilenmenin de kendilerine zor geldiğini düşünmektedirler. İnsan merkezcilere göre doğaya gereğinden fazla değer verilmektedir. Doğal kaynaklarında sanıldığı kadar hızlı bir şekilde azaldığına inanmamaktadırlar. Ormanların yok olması, ozon tabakasının zarar görmesi gibi çevresel tehditlerde onlara göre asılsızdır (Erten, 2007:73). Bu nedenle çevreyi korumaya yönelik aktiviteler, bilinçlendirme faaliyetleri, programlar yapmak gereksizdir. Çevre korumacılığını görev olarak görenler kötümserdir ve hatta paranoyaktır (Bjerke ve Katlenborn, 1999:418). Doğal kaynakları aşırı kullanım söz konusu olduğunda onları ilgilendiren en önemli şey kaynakların tahrip edilmesi değil, bunun sonucunda yaşam için gerekli olan temel maddelerin zarar görmesi ve yaşam kalitesinin düşme endişesidir (Erten, 2007:73). Kavramın savunucularından Callicott'un tanımı da bu ifadeleri kanıtlar niteliktedir. Callicott'a göre (1984:299) insan merkezci düşünce, sadece insana değer vermekte ve onun dışında kalan her şeyi insana olan faydası derecesinde önemli görmektedir (Attfield, 1983).

Yapılan tanımlamalara bakıldığında kavramın genellikle iki yönü üzerinde durulduğu görülmektedir. Kavramın birinci yönü insanın her şeyin merkezi olduğu ve kainatında tek amacı olduğudur. İkinci yönü ise önemli olan şeyin insan ve insanın değerinin olduğudur. Buna göre kainat bu değerın sürdürülebilirliği ve daha iyi bir konuma getirilmesi için vardır. Bunun dışında kainatın tek başına hiçbir anlamı ve değeri yoktur (Runes, 1942:18; Simon, 1996:19). Görüldüğü üzere insan merkezci yaklaşımda her şey insan etrafında konumlandırılmış ve insana olan yararına göre önem derecesi belirlenmiştir. Benhabib (1984:109), özellikle doğanın bu şekilde değerlendirilmesinin tehlikeli sonuçlarına dikkat çekmiştir. Yazara göre, doğanın içsel ve metafizik boyutlarının göz ardı edilerek, sadece insana hizmet etme amacı güden bir araç olarak ele alınması dünyanın kaybedilmesidir. Çünkü var olan tüm canlıların varlığını devam ettirebilmesi, doğal kaynakların varlığına

bağlıdır. Ancak, varlığı yalnızca zihinsel olarak tanımlayan ve insan dışındaki varlıkları araç statüsünde görüp onlara gerçek bir varlık değeri vermeyen bir anlayışla doğal kaynakların sağlıklı bir şekilde varlıklarını devam ettirmeleri zor olduğu gibi, bu anlayışın hakim olduğu bir yapıda bugün çevre sorunları kapsamında ele alınan tahribatların yaşanması da doğal karşılanmalıdır (Grange, 1992).

İnsan merkezci yaklaşımın temellerine bakıldığında, bu yaklaşımın pek çok eksiği olduğu görülmektedir. Birçok yazarın yaklaşıma yönelik eleştirilerinde bu eksiklikler açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu eksikliklerin en önemlisi sadece insanı merkeze alması ve insan dışındaki varlıkları insana hizmet eden araçlar olarak görmesidir (Le Duc, 2018: 18). White (1967:1205), insan merkeziliğin temelinde din unsurunun olduğunu ileri sürmektedir. Orta Çağ Hristiyan ve Yahudi anlayışına göre, bitkilerin ruhu, hisleri ve duyguları yoktur, acı da hissetmemektedirler. Hayvanların da düşünme yetileri yani akılları yoktur. Bu nedenle hiçbir hakları da yoktur. Böylece insanlar doğayı ve bileşenlerini zevkleri ve rahatları doğrultusunda istedikleri gibi kullanabilirler. Hatta insanoğlunun doğa üzerindeki hakları da sonsuzdur (Keith, 1983:21).

Kavramın beslendiği bazı felsefi temeller bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Kartezyen metafiziğidir (Özdemir, 1998:76). Bu felsefeye göre doğa sonsuzdur ve hiçbir zaman tükenmez. Kainatta insan özne konumundadır. Bu özelliği ona nesne konumunda bulunan doğayı dilediği gibi kullanma hakkını vermektedir. Hatta insanların doğal kaynakları azami kullanımı onların yaşam kalitesini ve refahını yükseltmeye yardımcı olacaktır (Merchant, 1992:49). Bu açıdan kartezyen felsefesinin insan merkeziliğe temel oluşturduğu en önemli noktalar, içinde barındırdığı bu düşüncelerdir.

Kavramın beslendiği önemli kaynaklardan birisi de Descartes'in ortaya attığı bu fikirdir. Buna göre; tüm varlık insandan bağımsızdır ve insandan farklıdır. Bu nedenle, düşünme yeteneği bakımından onlardan üstün olan insanın kendisi dışındaki bu varlıklara verdiği değer dışında bir değerleri yoktur. Bunun yanı sıra düşünme ve sorgulama yeteneğine sahip olan insanın (süje) doğaya karşı hiçbir ahlaki sorumluluğu da bulunmamaktadır (Özdemir (1998:78). Blackstone'da (1980:312'den akt. Attfield, 1991:57) çevresel etik üzerine yazmış olduğu kitap bölümünde insan merkezci yaklaşımın en önemli eksikliklerinden birisi olarak çevresel etik değerlerin yoksunluğunu işaret etmiştir.

İnsan merkezci yaklaşımı daha iyi kavrayabilmek için bazı kavramlarında bilinmesi gerekmektedir. Bu kapsamda "Egosantrizm" ve "Homosentrizm" Thompson'un (1998, 2000) araştırmalarında dikkat çeken iki kavramdır. "Egosantrik" yaklaşım, kişisel çıkarları ön planda tutan, ekonominin mükemmelliği üzerinde duran, kapitalist düzeni savunan ve her

şeyin karşılıklı olduğu görüşüne dayanan bir yapıdadır. “Homosentrizm” de doğanın idaresinin insanın elinde olduğunu savunan, Marksizim görüşüne dayalı ve faydacılığı ön planda tutan bir yaklaşımdır. İnsan merkeziliği besleyen bir diğer kavram ise “Hedonizm” dir. Bu kavram insanın zevkleri ve ihtiyaçları doğrultusunda istediğini yapması ve insanların duyduğu hazzın en üst noktaya ulaştırılması temeline dayanmaktadır (Fromm, 2003:19). Kavram, insanların sahip olduklarıyla yetinmemeleri ve sürekli yeni arayışlara girmelerini ifade etmektedir (Belk vd., 2003:330). İnsanlar ihtiyaçlarını kısa bir süreliğine erteleyebilir ancak, esiri olduğu arzularını erteleyemez. Çünkü, insan arzularını doyuramaz ise arzuları zamanla insanı tüketir ve sonunda hasta olmalarına dahi sebep olabilir (Russell vd., 2003). İnsan Merkezci yaklaşımın temelinde bulunan bu kavramlarında yine insanın faydasına olduğu müddetçe tüm davranışların rahatça sergilenebileceği varsayımına dayanmaktadır.

### **1.8.2. Çevre Merkezli Yaklaşım: Ekosentrizm**

Genel çerçevesi itibariyle insan merkezci yaklaşımı oluşturan düşünce ve değerlerin sürdürülebilirlikle çelişmesi birçok eleştiri almasına neden olmuştur (Speed, 2006). Gerek doğal çevre, gerekse gelecek nesiller adına içinde barındırdığı tehlike nedeniyle, bilim ve felsefe dünyasının insan merkezci yaklaşıma alternatif yaklaşımlar arayışına girmesi çok uzun sürmemiştir (Dias, 2002). Birçok araştırmacı ve düşünür, insan merkezci yaklaşımın tahrip edici yanının yeniden ele alınması konusunda fikir beyan etmiştir (Dunlap ve Catton, 1979:246; Bullard, 1996:494; Dunlap ve Marshall, 2007:329). Bu kapsamda yeni bir kavram daha ortaya çıkmıştır. Bu kavram ise Çevre Merkezli Yaklaşımdır (Ekosentrizm). Bu kavram antroposentrik yaklaşımın doğaya olan tutumuna karşı ortaya çıkmıştır.

Yaklaşım, insanların doğayı ciddi şekilde istismar ettiğini, insanlar gibi bitki ve hayvanlarında bu dünyada yaşama hakkına sahip olduğunu, dünyanın nüfus bakımından taşıma kapasitesinin sınırlarına yaklaşıldığını ileri sürmektedir (Alınışık, 2010:517). Yaklaşımın savunucuları doğanın korunmasını istemektedirler. Ancak bunu insanlığın yararına olduğu için değil, hayvanların ve bitkilerin sağlığını da en az insan sağlığı kadar değerli gördükleri için istemektedirler. Bu amaçla insanların ihtiyaçlarının kısıtlanması pahasına dahi olsa doğanın ve doğallığın korunmasından yanadırlar (Erten, 2007:73; Salic ve Zelic, 2018). Çevre merkezci yaklaşımın iki önemli bileşeni bulunmaktadır. Bunlar “Biyosentrik Yaklaşım” ve “Ekosentrik Yaklaşım”dır. Biyosentrik yaklaşım sadece insanı merkeze alan ve diğer her şeyi insan üzerinden değerlendiren yaklaşımlara tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yaklaşımın temelinde Aldo Leopold’un “Yeryüzü Etiği” kuralları yatmaktadır (Kayaer, 2013:71). Buna göre;

“insan gibi diğer tüm canlılarda hak sahibidir ve insana olan faydaları dışında kendi münferit değerleri vardır” (Wilkinson, 2002:223).

İnsanda diğer biyolojik canlılar topluluğunun bir üyesidir. Bu nedenle, toplulukta bulunan diğer canlılara hükmedici konumundan vazgeçmesi gerekmektedir (Özdağ, 2011:31). Ekosentrik yaklaşım içsel değerlere sahiptir. Doğayı korumak için etik değerler oluşturulmasının gerekli olduğunu ve bunların içselleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Kortenkampand ve Moore, 2001:2; Piccolo vd., 2019:175). Genel anlamda bu iki kavramı içinde barındıran çevre merkezci yaklaşımı geliştirmeye yönelik birçok çalışma yapılmış ve çevre merkezci bireylerin tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre çevre merkezci düşünceye sahip bireyler, doğanın çok çabuk bozulabilecek hassas bir dengesi olduğunu düşünürken, insanların doğaya müdahalelerinin genellikle felaketle sonuçlanacağına inanmaktadırlar (Aytaç ve Öngen, 2012:18; Kopnina vd., 2018: 144). Çevre merkezcilere göre artan nüfusla birlikte gelen zorunlu büyüme, doğal alanların günden güne daha fazla tahrip edilmesine neden olmaktadır. Çevre merkezçiler doğada zaman geçirmekten büyük zevk alırken, doğada zaman harcamanın stres seviyelerini düşürdüğüne inanmaktadırlar. Bazen hayvanlara insan gözüyle bakarlar ve hayvanlara karşı davranışlarını buna göre ayarlarlar.

Çevresel tahribatlar bu düşüncedeki insanlar üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmekte ve onların mutsuz olmasına yol açmaktadır (Bjerke ve Katlenborn, 1999:418; Kopnina, 2013:615-616). Bazı kaynaklarda çevre merkezci yaklaşımın koyu savunucularını görmek mümkündür. Çevre sorunlarının derinlemesine incelendiği bu çalışmalarda ele alınan temel konu “Derin Ekoloji Düşüncesi” dir. Bu yaklaşımı benimseyen bireylere ise “Derin Ekolojistler” adı verilmektedir (Naess, 1986:11; Genç, 2007:36; Yaylı ve Çelik, 2011: 369, Kayaer, 2013:71). Derin ekoloji düşüncesinin bazı temel prensipleri bulunmaktadır. Bunlar (Anker, 2008; Drengson vd., 2011);

- Çeşitlilik ve zenginlik hayatın gerçek değerleridir.
- İnsanların hayati ihtiyaçları dışında kalan ihtiyaçlarını karşılamak için doğal çeşitlilik ve zenginlikler azaltılmamalıdır.
- Günümüzde insan davranışlarının doğası ve kapsamı sürdürülebilir bir nitelik taşımamakla birlikte eko sistemdeki çeşitliliği tehlikeye sokmaktadır.
- Çevre üzerinde belirleyici rol oynayacak bir iyileştirme sosyal, ekonomik, teknolojik ve ideolojik alanda hatırı sayılır düzeltmeler yapılmasıyla mümkün olacaktır.
- İnsan nüfusunun hızlı artışı hem insan hayatı ve kültürlerinin gelişmesi hem de insan dışındaki varlıkların gelişmesi için tehdit oluşturmaktadır.

- Yaşam standartlarını yükseltmek ve iyi bir yaşam kalitesine sahip olmak, çevreyi tahrip etmekle değil, ideolojik değişikliklerle mümkün olacaktır.
- İnsanlar sürekli tüketimi kendi yaşam kalitelerini arttırmanın ve daha rahat bir hayat sürmelerinin yolu olarak görmektedir. Sürekli tüketim, insanlar dışında var olan canlıların (bitkiler, hayvanlar ve diğer canlı türleri) hayatlarını ve yaşama alanlarını tehlikeye atmaktadır. Hâlbuki bu canlıların varlığı ve sayıca çok olmaları insanların hem bugünkü yaşam kalitelerini arttırmak için hem de gelecek yaşamlarını garanti altına almak için gereklidir.

Bu ilkelere anlaşıldığı üzere derin ekoloji yaklaşımı da çevre merkezci yaklaşımla benzer tutum içerisinde. Geneli itibariyle iki yaklaşımda doğanın korunması gerektiği ve bunun için insan davranışlarının doğa üzerinde meydana getirdiği olumsuz durumların ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Çevre merkezli yaklaşımlar insanların ekosisteme bağımlı olduğunu ve insan varlığının ekolojiden bağımsız olamayacağını iddia etmektedir. Ekolojinin karşı karşıya kaldığı tüm zorluklar ve tehlikeler aslında insan varlığını da risk altına almaktadır. Çünkü insanlar ve diğer tüm canlılar hayati ihtiyaçlarını doğadan karşılamaktadır (Özerkmen, 2002:179-180). Çevre merkezli yaklaşımlar ekolojideki bütünselliğe dikkat çekmektedir. Buna göre, insanda diğer tüm canlılar gibi doğanın bir ögesidir ve doğa bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bütünü incelerken, bunu oluşturan tüm parçalar arasındaki ilişki göz önüne alınmalıdır (Shrader-Frechette, 1996:58-59; Özerkmen, 2002:181).

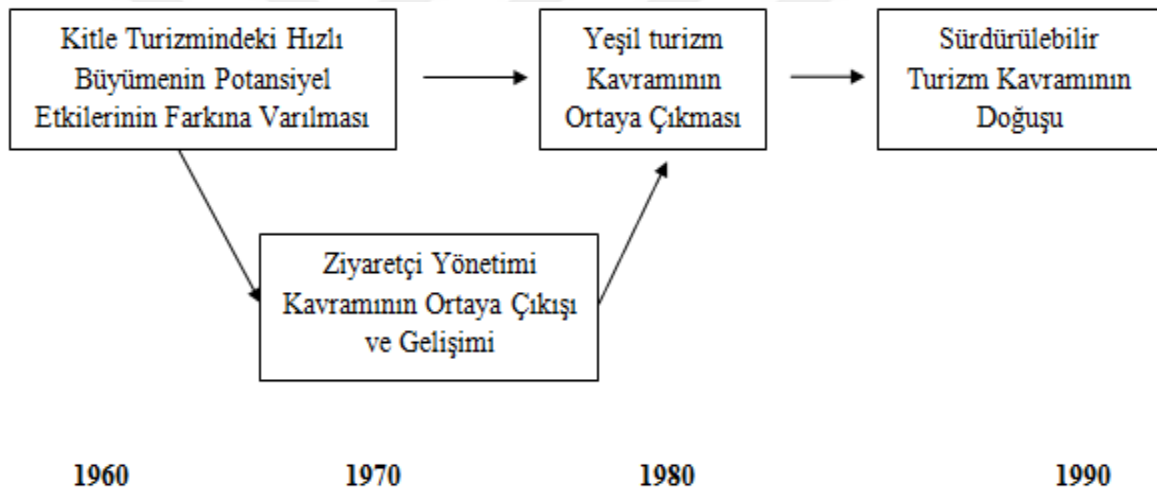
Derin ekoloji düşüncesinin insana olan yaklaşımı üzerine pek çok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştirilerden en önemlisi derin ekoloji düşüncesinin insana ciddi derecede karşı çıkmasıdır. Düşüncenin savunucuları insanı doğanın tahrip edici ve yıkıcı bir unsuru olarak görmektedir (Bookchin, 1996:22; Kırışık, 2013:296). Halbuki insan varolduğu ilk günden beri doğayla iç içedir ve temel ihtiyaçlarını tarihin ilk dönemlerinden beri doğadan karşılamaktadır (Gül, 2013:18). Bu nedenle doğayla bir etkileşim içinde olması kaçınılmazdır. Derin ekoloji düşünürlerinin bu tutumu, hareketin insanın meşru ihtiyaçlarını görmezden gelen yeşil bağnazlık olarak eleştirilmesine yol açmıştır. Derin ekoloji düşüncesi yalnızca doğa ile ilgili konuları ele alırken, toplumsal eşitsizlik, yoksulluk, ırkçılık gibi toplumsal sorunları görmezden gelmektedir. Bu yapısı itibariyle de derin bir hareket olmaktan çok yüzeysel bir hareket konumundadır (Yaylı ve Çelik, 2011:375).

### 1.9. Turizmde Sürdürülebilir Gelişme

Bir bölgede turizm faaliyetlerinin başlayabilmesi her şeyden önce o yörede çekici unsurların varlığına bağlıdır. Turizmin ana çekim unsurlarının başında ise doğal kaynaklar gelmektedir. Doğal kaynakların taşıma kapasitesi sınırları göz önüne alınarak kullanımı, turizm faaliyetlerinin geleceği açısından önemli bir konudur. Nitekim bu kaynakların tahrip edildiği ortamlarda turizmin varlığından veya devamından söz etmek oldukça zor olacaktır. Bu nedenle sürdürülebilirlik kavramı turizm faaliyetlerinin varlığı açısından büyük önem taşımaktadır (Swarbrooke 1999). Sürdürülebilir turizm kısaca turizmin olumsuz sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerini minimize etme ve aynı kapsamdaki olumlu etkilerini ise maksimize etme yoluyla gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma çabalarının bütünü olarak tanımlanmaktadır (Weaver, 2006: 10; Kapera, 2018: 582). Sürdürülebilir turizm, büyümeye karşı bir yapıda olmayıp büyümenin de sınırları olduğunu vurgulayan; ziyaretçiler, çevre, turizm endüstrisi ve turist kabul eden toplumlar arasındaki ilişkilerden kaynaklanan olumsuzlukları asgari düzeye indirmeye çalışan olumlu bir süreçtir (Demir ve Çevirgen, 2006: 102<sup>(b)</sup>).

Sürdürülebilir turizm kavramının turizmin bir destinasyonda plansız ve programsız gelişmesinin doğal kaynaklar, tarihi ve turistik değerler ile ev sahibi halk üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilere tepki olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir (Swarbrooke, 1999; Sutawa, 2012). İlgili literatür incelendiğinde, sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasında turizm faaliyetlerinin kitlesel hale dönüşmesinin büyük etkisi olduğu görülmektedir (Prat vd., 1996; Basu, 2017). Sanayi devrimi ve ikinci dünya savaşları sonrasında özellikle batılı devletlerin sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanda yaşamış olduğu değişimler, dünya üzerindeki turizm faaliyetlerine de yön vermiştir (Mowforth ve Munt, 2015). Ulaşım alanındaki gelişmelerle ulaşım zamanlarının kısalması, ulaşım araçlarının kapasite ve konforlarının artması, ulaşım maliyetlerinin düşmesi bireylerin tatile ayırdıkları bütçelerde ulaşım maliyetlerinin düşmesini sağlamıştır (Sanderson, 1972). Ekonomik alanda yaşanan değişimlerle refah seviyesi artmış, sosyal alanda yaşanan değişimlerle ise çalışanlara ücretli izin hakları tanınmış, yıllık tatil süreleri yeniden düzenlenmiş ve çalışma saatleri kısalmıştır (Goldstone, 2002). Ayrıca ülkeler arası anlaşmalarla insanların serbest dolaşımına olanaklar sağlanmış, ülkeler arası giriş ve çıkışlar kolaylaştırılmıştır (Sommer, 2015). Tüm bu etkenler insanların turizm faaliyetlerine katılımını etkileyen boş zaman, ekonomik güç ve istek faktörlerinin bir araya gelmesini sağlayarak daha fazla insanın tatil amaçlı seyahatlere katılmasını sağlamıştır.

1950-1960'lı yıllarda bacasız sanayi veya temiz endüstri olarak adlandırılan turizm sektörü hızla büyümeye başlamıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde tatil amaçlı seyahatlerin kitlesel bir hale geldiği görülmüştür. Kitlesel turizm faaliyetlerinin toplum üzerinde meydana getirdiği etkilerde yine bu yıllarda hissedilmeye başlanmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006:100<sup>(b)</sup>). 1980'li yıllara gelindiğinde ise turizm faaliyetlerinin kontrolsüz gelişiminin çevresel etkileri tartışılmaya başlanmış ve bu konuda yapılan yayınlar dünya kamuoyunda büyük etki meydana getirmiştir. Aynı yıllarda yeşil turizm kavramının gündeme alındığı ve üzerinde tartışılmaya başlandığı da görülmektedir. Yeşil turizm kavramının sıkça kullanılmaya başlanması çevresel konulara olan ilgiyi de arttırmıştır. Bu ilgi devletler seviyesinde de kendisini göstermiştir. İngiliz Turist Kurulu'nun yayınlamış olduğu "Turizm ve Çevre: Dengenin Sürdürülmesi" isimli bir rapor bunun en güzel örneğidir. Bu rapor, turizm gelişiminin daha çevreci bir anlayışla ele alınmasını sağlayan kuralları ortaya koymuştur (Swarbrooke 1999:7-9).



**Şekil 1.12. Sürdürülebilir Turizm Kavramının Kronolojik Gelişimi**

**Kaynak:** Swarbrooke, J., (1999:8); Demir ve Çevirgen, 2006:101<sup>(b)</sup>

Turizmin çevresel etkilerinin uluslararası alanda tartışılmaya başlanmasıyla, bu konuya çözüm arayışları da hızlanmıştır. Brundtland Raporu bu arayışların miladı olarak kabul edilmektedir (Gerasimova, 2017). Brundtland'da gerçekleştirilen zirvede yapılan tartışmalar neticesinde sürdürülebilirlik kavramı gündeme getirilmiştir. Kavram turizm alanındaki bilim adamlarını harekete geçirmiş ve turizmin olumsuz etkilerinin azaltılmasında sürdürülebilirliğin nasıl kullanılması gerektiğine yönelik araştırmalar başlamıştır.



**Tablo 1.2. Sürdürülebilir Turizmin Kavramsal ve İşlemsel Yapısının Oluşumu**

Yıllar	Ekonomik Vizyon	Koruma Vizyonu	Toplumsal Vizyon	Akademik Çözüm	Sektörel Çözüm
1880	Sanayileşme ve Ekonomik Büyüme	Romantik Vizyon (Hall, 1998)			Kaynakların Korunması (Örneğin Milli Parklar)
1940	Gelişim Aşamaları Paradigması (Rostow, 1946; Marshall, 1947)	Uluslararası Doğa Koruma Birliğinin Kuruluşu (IUCN) (1948)			
1950	Avrupa Ekonomik Kurtarma Programı (Myrdal, 1959)				Kitle Turizmi
1960	Çevresel Ekonomisi (1966); Bağımlılık Paradigması (Frank, 1967); Hamilton'un Gelişim İçin Kaynakları Koruma Çağrısı (1969)	Dünya Doğa Koruma Fonu'nun Kuruluşu (WWF; 1961)	Christaller (1964)	Savunma Yaklaşımı	
	Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı (1972)				
1970	Ekolojik Ekonomi (Holding)		Doxey'in Irridex Modeli (1976); Doğan'ın Uyarılmanın Beş Aşamalı Modeli (1979)	Turot ve Uyarı Platformu'nun Kuruluşu (1973); Miossec (1976)	
1980		Dünya Koruma Stratejisi (IUCN, 1980)	Schlenke ve Stewig (1983)	Adaptasyon Yaklaşımı, Butler'in Turistik Ürün Yaşam Dönemi Modeli (1980); Bağımlılık Paradigması (Britton;1982)	WTO/UNEP (1982)
	Ortak Geleceğimiz (Our Common Future: 1987)				Alternatif Turizm Türlerine Yönelme Çağrısı
1990		Dünya'ya Bakmak (1991)		Bilgi Tabanlı Platformlar	Çevre Odaklı Rehberler; Sürdürülebilir Turizmin Kavramsal Şekillenmesi
	Dünya Rio zirvesi (UNCED; 1992)				Turizm İçin Gündem 21
		Toplumun Rolü Odaklı Çalışmalar (Simmons, 1994)			Sürdürülebilir Turizm İçin İşbirliğine Dayalı Araştırmalar Merkezi (Avustralya)

**Kaynak:** Hardy vd., 2002:489-490'den uyarlanmıştır

Sürdürülebilir turizm kavramının gelişimini açıklayan bazı yaklaşımlarda bulunmaktadır. Karşıt kutuplar yaklaşımı, bütünleştirici yaklaşım, eylemsel yaklaşım ve uzlaşmacı yaklaşım bunların başında gelmektedir. (Swarbrooke, 1999:9; Demir ve Çevirgen, 2006:102<sup>(b)</sup>). Karşı kutuplar yaklaşımı; kitle turizmi ve sürdürülebilir turizmi karşı kutuplar olarak ele alır. Turizmin sürdürülebilir gelişiminin sağlaması için kitle turizminden vazgeçilmesi gerektiğini savunmaktadır (Diamantis ve Ladkin, 1999). Bütünleştirici yaklaşım; kitle turizmi ve sürdürülebilir turizmi karşı kutuplar olarak görmemektedir. Bazı noktalarda birleştiklerini kabul etmekle birlikte, aralarında farklarında olduğunu ifade

etmektedir (Schaltegger ve Wagner, 2006). Eylemsel yaklaşım; kitle turizmini sürdürülebilir bir yapıya büründürme adına uygulanabilecek olumlu faaliyetleri öneren yaklaşımdır (Howarth, 2007; Wiengarten ve Longoni, 2015). Uzlaşmacı Yaklaşım; varolan tüm turizm türlerinin sürdürülebilir yapıya büründürülmesi için çaba gösteren yaklaşımdır (Demir ve Çevirgen, 2006:102<sup>(b)</sup>).

Sürdürülebilir kalkınma adına gerçekleştirilen uluslararası zirve, kongre, toplantı gibi faaliyetler sürdürülebilir turizm kavramının gelişimi, kapsamı ve prensiplerinin belirlenmesi üzerinde önemli etkiye sahiptir (Johnson, 1994; Ulkhaq vd., 2019). Başta Brundtland raporu olmak üzere, 1972 yılında yayınlanan “Büyümenin Sınırları” isimli kitap, 1992 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Çevre Kalkınma Konferansı ve bu konferansın en önemli çıktısı olan Gündem 21 (Grubb vd., 2019), 1995 yılında Avrupa Birliği tarafından turizm konusunda basılan “Yeşil Kitap” bu faaliyetlerin önde gelenleridir. Tüm bu faaliyetler çerçevesinde bazı yazarlar tarafından sürdürülebilir turizmin neden gerekli olduğuna ilişkin sebepler ortaya koymuştur (Laitamaki vd., 2016) Bu sebepler aynı zamanda sürdürülebilir turizmin amaçlarını da temsil etmektedir. Bunlar;

- Sürdürülebilir turizm; turizmin doğal, kültürel ve insan çevresine olan etkilerinin belirlenmesini ve bunlara önlem alınmasını destekler (Laitamaki vd., 2016).
- Sürdürülebilir turizm sayesinde faydalar ve maliyetlerin adil bir şekilde dağılmasına yönelik yollar aranır (Budeanu vd., 2016),
- Turizmin geliştiği yörelerde turizm sektöründe doğrudan istihdam olanakları meydana gelir. Ayrıca, turizm kaynak çeşitliliği ve kaynak yönetim sistemlerinin kurulmasını sağlar (Cotterell vd., 2018).
- Turizm konaklama tesisleri, yiyecek-içecek işletmeleri, ulaştırma sistemleri, el sanatları ve rehberlik hizmetleri gibi karlı yerel endüstrilerin oluşmasını sağlar (Melissen vd., 2016).
- Turizmin geliştiği yörelerde yabancı para girişleri artış gösterir. Böylece yerel ekonomilere sıcak para girişi sağlanmış olur (Grubb vd., 2019).
- Turizm özellikle tarıma dayalı istihdamın bulunduğu alanlarda yerel ekonominin çeşitlenmesine ve sınırlı istihdam olanaklarının artmasına zemin hazırlar (Wiengarten ve Longoni, 2015).
- Sürdürülebilir turizm yerel nüfusunda aralarında olduğu toplumun tüm kesiminin karar alma organlarına katılımını gerektirir. Böylece her kesimin fikri doğrultusunda bir planlama yapma imkânı sağlanmış olur (Diamantis ve Ladkin, 1999).

- Turizm yeni yatırımlar yoluyla yerel ulaşım ağlarının, iletişim imkanlarının ve toplumun ihtiyaç duyduğu diğer temel alt yapı ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlar (Gerasimova, 2017).
- Turizm yerel halk tarafından da kullanılabilen rekreatif alanların kurulmasını sağlar (Sommer, 2015).
- Turizm yerel halkda doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkma ve onları koruma bilincini geliştirir (Weaver, 2006).
- Sürdürülebilir turizm, yetersiz tarım alanlarının verimli kullanımını ve doğal bitki örtüsü ile kaplı alanların bozulmadan kalabilmesi için gerekli adımların atılmasını teşvik eder (Bramwell vd., 1996).

Bu maddeler, turizmin planlı ve kontrollü geliştiği durumda ne denli olumlu etkiler meydana getireceğini kanıtlamaktadır. Ancak, tersi bir durumda telafisi kolay olmayan ve maliyeti yüksek durumlarında ortaya çıkması muhtemeldir.

Weaver (2006:25), sürdürülebilir turizmin iki türü olduğunu savunmaktadır. Bunlar “minimalist sürdürülebilir turizm” ve “kapsamlı sürdürülebilir turizm”dir. Minimalist sürdürülebilir turizm, spesifik ve yerel konularla ilgilenir. Turizm faaliyetlerinin kısa dönemli etkilerine odaklanır. Sadece turizm sektörüne yöneliktir. Turizmin doğal çevre, sosyo-kültürel değerler ve ekonomik alana olan direkt etkileriyle ilgilenir. Kuşaklararası eşitliğin sağlanmasına çalışır. Statükocu bir sürdürülebilirliktir.

**Tablo 1.3. Minimalist ve Kapsamlı Sürdürülebilirlik**

<b>Minimalist Sürdürülebilirlik</b>	<b>Kapsamlı Sürdürülebilirlik</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkiler</li> <li>• Alana özel veya yerel odaklanma</li> <li>• Turizm faaliyetlerinin kısa dönemli etkileri</li> <li>• Sadece turizm sektörü</li> <li>• Yalnızca direkt etkiler</li> <li>• Kuşaklararası eşitlik</li> <li>• Statükocu sürdürülebilirlik</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkiler</li> <li>• Bölgesel veya küresel odaklanma</li> <li>• Turizm faaliyetlerinin uzun dönemli etkileri</li> <li>• Turizm sektörü ve diğer sektörler</li> <li>• Direkt, dolaylı ve uyarılmış etkiler</li> <li>• Kuşaklar arası ve kuşaklar arası eşitlik</li> <li>• Günün şartlarına göre değişen ve güncellenen sürdürülebilirlik</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Bağımlılık çerçevesinde zayıf ya da güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımı</li> <li>• Finansal sürdürülebilirlik</li> </ul>	

**Kaynak:** Weaver, 2006:25'ten uyarlanmıştır

Kapsamlı sürdürülebilirlik ise turizmin çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik anlamdaki direkt, dolaylı ve uyarılmış etkilerine odaklanır. Bölgesel ve küresel olaylarla ilgilenir. Turizm faaliyetlerinin uzun dönemli etkilerini inceler. Sadece turizm sektörüne değil, turizmle ilişki içerisinde olan tüm diğer sektörleri de kapsar. Sürdürülebilirliğin sürekli geliştirilmesi ve güncellenmesinden yanadır.

### **1.9.1. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri**

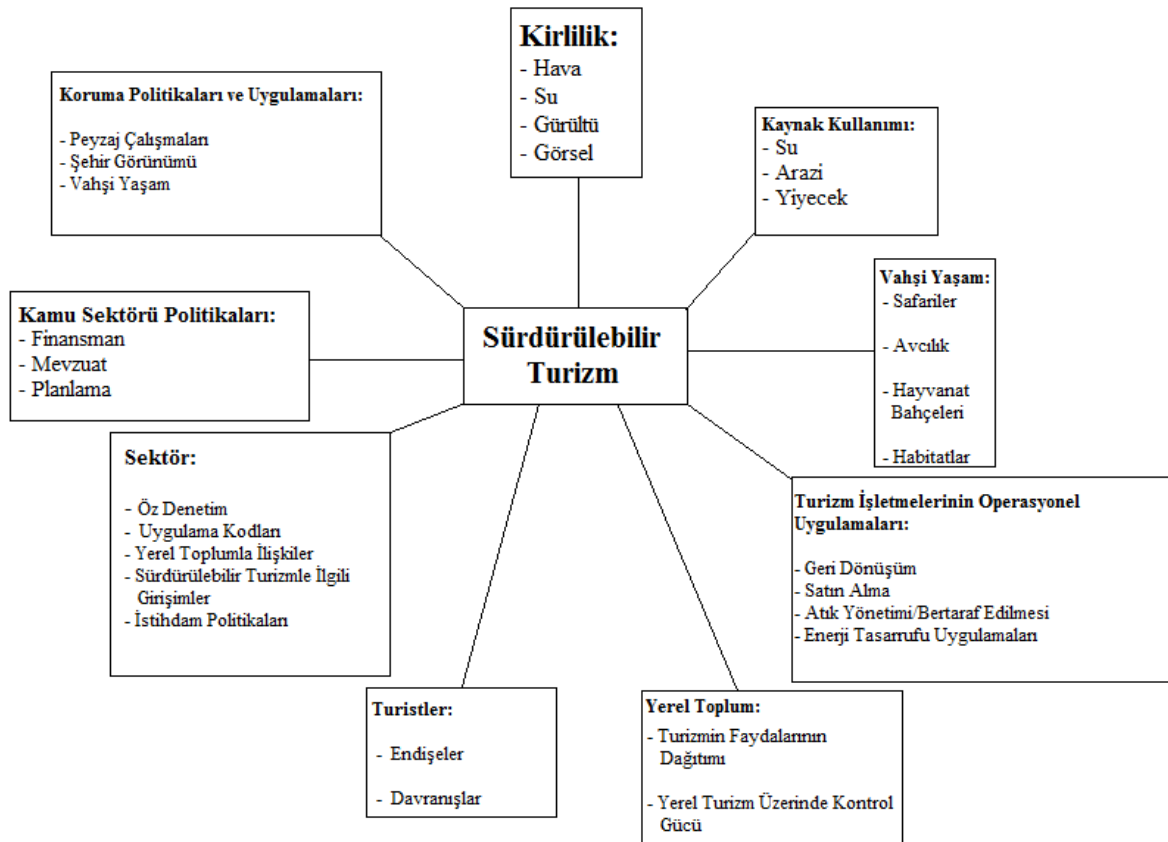
Sürdürülebilir turizmin tam anlamıyla uygulanabilmesi ve gerçekleştirilen uygulamaların ulusal veya uluslararası düzeyde başarılı olabilmesi için uygulanması ve uyulması gereken bazı temel ilkeler belirlenmiştir (Bramwell vd., 1996:45; Demir ve Çevirgen, 2006:107<sup>(b)</sup>). Doğal, kültürel ve sosyal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı, turizm faaliyetlerinin devamı için hayati bir önem taşır. Aynı zamanda uzun vadede yeni iş olanaklarının oluşmasını sağlar (Hausmann vd., 2016). Turizmin planlı gelişimi sürdürülebilirlik stratejisinin bir parçası olmalıdır. Ayrıca turizm planlaması toplumun tüm kesimlerini kapsamalı ve sektörleri birbirine bağlayan bir yapıda olmalıdır (Torres ve Momsen, 2005). Sürdürülebilir turizm genel olarak büyüme karşıtı değildir. Ancak, büyümenin de sınırları vardır ve turizm bu limitler çerçevesinde yönetilmelidir (Swarbrooke, 1999; Wan ve Li, 2013).

Turizmin kalitesini yükseltmek ve uzun dönemde çevresel tahribatların yenileme maliyetlerinden kaçınmak için aşırı tüketim ve atıkların azaltılması gerekmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(b)</sup>). Doğal, kültürel ve sosyal çeşitliliğin devamı ve geliştirilmesi sürdürülebilir turizmin varlığı açısından zorunludur (Sirakaya vd., 2001; Pu, 2018). Turistler ve yerel halk çevre konusunda eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Turizm çevrenin doğal görünümüne uygun bir şekilde geliştirilmelidir (Juvan ve Dolnicar, 2016). Turistik işletmelerin her kademesinde turizmle bütünleşmiş personel profili istihdam edilmelidir (Ertaş, 2018). Turizmin fayda ve maliyetleri turizmin tüm paydaşlarına eşit dağıtılmalıdır (McCool ve Martin, 1994). Bölge insanları turizmin planlanması ve gelişim aşamalarında lider rol üstlenmek için teşvik edilmelidir (Lee ve Jan, 2019). Turizm ile ilgili planlamalar kısa vadeli değil uzun vadeli amaçlara göre şekillendirilmeli ve ekonomik kalkınma planları ile uyumlu olmalıdır (Andersen vd., 2018). Tam ve güvenilir bilgi sağlayan bir pazarlama ile destinasyonun doğal, kültürel ve sosyal çevresinin saygınlığı ile müşteri memnuniyetinin artırılması hedeflenmelidir (Yoon ve Uysal, 2005; Ribeiro vd., 2018).

Sürdürülebilir turizmle ilgili belirlenen prensipler herhangi bir turizm türünün sürdürülebilir yapıya kavuşturulması adına büyük önem taşımaktadır. Söz konusu prensipleri taşımayan turizm çeşitlerinin tam anlamıyla sürdürülebilir bir yapıda olduklarını söylemek ise zor olacaktır.

### 1.9.2. Sürdürülebilir Turizmin Kapsamı ve Boyutları

Sürdürülebilir turizm kavramı çok geniş bir kavramdır ve turizmle ilişkili sistemlerin büyük çoğunluğunu kapsamaktadır (Lee, 2001). Hava, su ve gürültü kirliliği (Slic ve Zelic, 2018); su ve arazi kullanımı ile yiyecek-içecek tüketimi (Lazarides ve Goula, 2018); doğal ortamlara düzenlenen safariler, avcılık, habitatların varlığına devam etmesi (Paulson, 2017); destinasyonu ziyarete gelen turistlerin taşıdığı endişeler ve sergiledikleri davranışlar (Mawby, 2000); turizm işletmelerinin geri dönüşüm, satın alma ve enerji tasarrufuna yönelik uygulamaları (Warren ve Becken, 2017); turizmden elde edilen gelirin yerel halka adil dağılımı ve yerel halka turizm üzerinde kontrol gücü verilmesi (McCool ve Martin, 1994); sektörün öz denetim yapması (Dorji, 2001); istihdam politikaları oluşturması (Baum, 2018) gibi temel konular sürdürülebilir turizmin kapsamını oluşturmaktadır.



Şekil 1.13. Sürdürülebilir Turizmin Kapsamı

**Kaynak:** Swarbrooke, 1999:16'dan uyarlanmıştır

Şekil 1.13’de görülen faktörler, sürdürülebilir bir yapının temel taşlarını temsil etmektedir. Bu faktörlerden herhangi birisinin kapsam dışında bırakılması veya tam anlamıyla ele alınmaması, sürdürülebilir turizm yapısının oluşması aşamasında birçok sıkıntıyı beraberinde getirecektir. Örneğin; kirlilikle mücadelenin göz ardı edilmesi, turistik değerlerin hızlı tahribatına yol açarak, destinasyonun yaşam süresini kısaltacaktır (Herrera vd., 2018: 93). Kamu sektörünün turizme gereken desteği vermemesi, girişimcilerin yapacağı yatırımları da etkileyecek ve destinasyonda başlayan turizm gelişimi ya başlangıç aşamasında ya da gelişim aşamasında durma noktasına gelecektir.

Yerel halkın sürdürülebilir turizme yönelik algı ve tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çalışmalarda genel anlamıyla yedi boyut elde edildiği görülmektedir. Bu boyutlar; algılanan sosyal maliyetler, algılanan ekonomik faydalar, toplum merkezli ekonomi, çevresel sürdürülebilirlik, uzun dönemli planlama, müşteri tatminin sağlanması, toplumsal katılımın maksimizasyonudur (Choi ve Sırakaya, 2005, Sırakaya Türk vd., 2008: 418-419; Çevirgen vd., 2012: 70-72; Lee, 2013: 41, Herrera vd., 2018: 93).

Algılanan sosyal maliyet boyutunda yerel halk turistlerin destinasyondaki varlıklarından rahatsızlık duymaya başlamıştır. Turizm nedeniyle yaşam kalitelerinin düştüğüne ve kötüleştiğine inanmaktadırlar. Ayrıca turizmin aşırı kalabalığa neden olduğunu düşünmeye başlamışlardır (Choi ve Sırakaya, 2005). Algılanan ekonomik faydalar boyutunda yerel halka göre turizm ekonomiye güçlü bir katkı sağlamaktadır. Yerel ekonomi turizm aracılığıyla çeşitlenmekte ve yerel halk turizmin toplumsal ekonomi için iyi bir fırsat olduğunu düşünmektedir. Ayrıca turizmin yerel halka yeni gelir kapıları açması onların dikkatini çekmekte ve turizme karşı sempati duymalarını sağlamaktadır. Toplum merkezli ekonomi boyutu; turizmin geliştiği yörelerde yerel halka sağlayacağı ekonomik faydalardan dolayı desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Toplum merkezli ekonomiden söz edebilmek için turizm işletmelerinin personellerinin en az yarısını faaliyet gösterdikleri yörelerde yaşayan yerel halktan sağlaması gerekmektedir. Yerel halk turizmden elde edilen faydalardan adil bir şekilde faydalanmalıdır. Turizm sektöründe kullanılan ürün ve hizmetlerin en az yarısı yine turizmin gelişim gösterdiği yörelerden temin edilmelidir. Turizm sektörü toplumsal gelişim fonlarına katkıda bulunmalı ve yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturmalıdır (Sırakaya Türk vd., 2008).

Çevresel sürdürülebilirlik boyutu; sürdürülebilir turizm uygulamalarının çevreyi ve doğal çeşitliliği koruması gerektiğini savunmaktadır. Uygun bir turizm gelişimi vahşi yaşamı ve doğal hayatı sürekli koruyan bir yapıda olmalıdır. Doğal ve kültürel çevre ile uyum içerisinde gelişmelidir. Ayrıca toplumsal çevreye saygılı ve onu şimdi ve gelecekte korumayı

garanti etmelidir. Uzun dönemli planlama boyutuna göre; başarılı bir turizm gelişimi ve yönetimi iyi bir koordinasyon ve planlamaya ihtiyaç duymaktadır. Planlama geleceğe yönelik olmalı ve zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak sürekli güncellenmelidir (Herrera vd., 2018). Müşteri tatmininin sağlanması boyutuna göre; turizm işletmeleri müşteri memnuniyetini sağlamalı ve bunu sürekli takip etmelidir. Müşterilere iyi ve kaliteli bir turizm deneyimi sunulmalıdır. Sektörün yanı sıra hükümetlerde turist deneyiminin kalitesini arttırabilmek adına yatırımlar yapılmalıdır (Lee, 2013).

Bir turizm faaliyetinin sürdürülebilirliğinin yerel halk tarafından algılanması yukarıdaki boyutlarda gerçekleşmektedir. Bu boyutlara bir de AR-GE eklenebilir (Zach ve Hill, 2017; Marakova ve Medved'ova, 2016). Turizm küresel yönlü bir sektördür. Küreselleşmenin dünya ekonomisi üzerindeki en önemli etkilerinde birisi ise rekabetin küresel piyasaya taşınmasıdır (Dwyer, 2015). Turistik işletmeler artık yalnızca kendi ülkelerindeki işletmelerle değil, başka ülkelerdeki işletmelerle de rekabet etmek zorundadır. Özellikle aynı ürünü pazarlayan ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler arasında yoğun bir rekabet bulunmaktadır (Bellini ve Brondoni, 2016). Destinasyonun sahip olduğu turistik değerleri (tarihi mekânlar, yöresel kültür vb.) değiştirme gibi bir durum söz konusu olmadığından turizm işletmelerinin rakipleriyle rekabette avantaj elde edebilmek amacıyla başka yollar bulmaları gerekmektedir (OECD, 2006<sup>(b)</sup>). Rekabet gücünü belirleyen temel unsurlar ise AR-GE ve inovasyon kaynaklı yüksek ve sürdürülebilir verimlilik artışıdır (Zerenler vd., 2007:656).

Turistik işletmelerin ürün ve hizmet sunumlarında meydana gelecek teknolojik yenilikler, diğer işletmelerle aralarında fark oluşmasını sağlayacağı gibi turistlerin tercihleri üzerinde de önemli rol oynayacaktır (Lee vd., 2007). Bunun yanı sıra AR-GE çalışmalarıyla su kirliliği kontrolü, katı ve tehlikeli atıkların kontrolü, hava kirliliği kontrolü, iklim değişiklikleri ve sera gazı salınımlarının kontrolü, toprak kirliliği kontrolü ve biyolojik çeşitliliğin korunması adına teknolojiler geliştirilmesi, yine sürdürülebilir turizm gelişimine önemli katkılar sağlayacak uygulamalardır (TÜBİTAK, 2003).

### **1.9.3. Farklı Turizm Türlerinin Sürdürülebilir Turizm ile İlişkisi**

Kitle turizm hareketlerinin kontrolsüz gelişimi sonucunda sosyal, kültürel, doğal/çevresel ve ekonomik alanda meydana gelen bozulmaların hissedilir seviyeye gelmesi, ulusal ve uluslararası kuruluşları çözüm arayışlarına itmiştir (Gürsoy vd., 2010). Bu kapsamda üzerinde uzlaşılan en etkili çözüm yolu “kitle turizminin etkisini kısıtlayıcı önlemler” olarak göze çarpmaktadır. Bunun yolu ise sürdürülebilir turizmden geçmektedir (Martinez-Garcia vd.,

2017). Ancak kitle turizminin ulaştığı boyut, yapısında köklü değişiklikler yapılmasını da zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kitle turizminin etkisini kırmak amacıyla alternatif turizm türlerinden faydalanılması yaklaşımı öne sürülmüş ve kabul görmüştür (Anup vd., 2015; Nunkoo ve Gürsoy, 2017).

Alternatif turizm; turistik ürünün çeşitlendirilmesi anlamında kullanılmaktadır. Uçkun ve Türkay'a göre (2003:2) alternatif turizm kitle turizminden farklı bir ürün sunumudur. Bir başka deyişle alternatif turizm, kitle turizminden farklı bir üründür. Yavaş yavaş gelişen ve optimum karlılığı göz önünde bulunduran, turistik gelişmenin uzun vadeli programlarla sağlanması gerektiğini savunan, çevresel değerlere saygıyı ve değişime karşı direnci ifade eden bir yapıya sahiptir. Alternatif turizmde grup turlarından çok bireysel turlar ön plana çıkmaktadır. Kitle halinde yapılan alımlarda maliyetler düşük olmaktadır. Bu nedenle alternatif turizm türlerine katılanlar daha fazla ücret ödemeyi kabul eden turistler olarak ön plana çıkmaktadır.

**Tablo 1.4. Alternatif Turizm ve Kitle Turizminin Karşılaştırılması**

Alternatif Turizm	Kitle Turizmi
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ Taşıma kapasitesini zorlamayan sınırlı katılım</li> <li>➤ Turizmin zaman ve mekan açısından yayılması</li> <li>➤ Yavaş ve denetimli gelişim</li> <li>➤ Küçük ölçekli turistik işletmeler</li> <li>➤ Yerel ölçekte turizm planlaması</li> <li>➤ Çevreye uyumlu, özgün turizm mimarisi</li> <li>➤ Yerel halk ve turist arasındaki iletişimde uyumluluk</li> <li>➤ Bağımsız çalışan uzmanlaşmış tur operatörleri</li> <li>➤ Geleneksel ve özgün değerlerin korunması</li> <li>➤ Yerel ekonomileri destekleyen, istihdamda yerel halka öncelik veren bir gelişim</li> <li>➤ Uzun vadeli planlama</li> <li>➤ Küçük ölçekli ve yerel halka ait işletmeler</li> <li>➤ Yerel ekonomiyi destekleyici yapı</li> <li>➤ Devlet kontrolünde bir pazar yapısı</li> <li>➤ Yerel halkın refah seviyesinin gözetilmesi</li> <li>➤ Şahsa özel ve otantiklik peşinde olan katılım</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ Taşıma kapasitesini zorlayan çok sayıda katılım</li> <li>➤ Mekan ve zamanda yoğunlaşma</li> <li>➤ Hızlı ve denetimsiz gelişim</li> <li>➤ Büyük ölçekli, uluslararası standartlara uygun konaklama düzeni</li> <li>➤ Genellikle doğaya ve kıyı alanlarına yöneliş</li> <li>➤ Yerel mimariyi dışlayan, anonim turizm mimarisi</li> <li>➤ Yerel halk ve turist arasındaki ilişkinin kopuk olduğu kapalı turist bölgeleri</li> <li>➤ Çok uluslu tur operatörlerine bağlılık</li> <li>➤ Yerel turistik ürünlerin özelliklerini yitirmesi ve standartlaşması</li> <li>➤ Ölçek ekonomilerine dayalı bir gelişme ve yatırım</li> <li>➤ Kısa vadeli planlama</li> <li>➤ Dış kaynaklı veya kurumsal işletmeler</li> <li>➤ Yerel ekonomide baskın bir yapı</li> <li>➤ Serbest pazar anlayışı</li> <li>➤ Ekonomik büyüme ve kar odaklılık</li> <li>➤ Genel, alışılmış bir katılım</li> </ul>

**Kaynak:** Uçkun ve Türkay, 2003:6; Demir ve Çevirgen, 2006:109<sup>(b)</sup>; Weaver, 2006:41

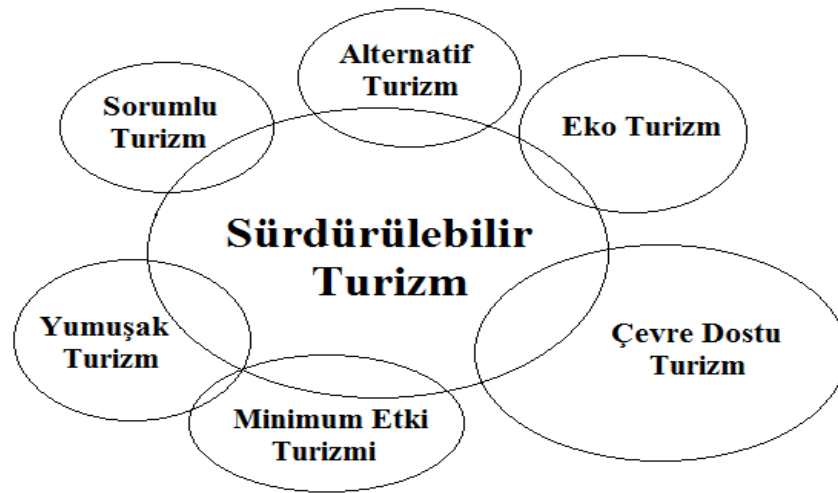
Literatürde sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm ayrımında bazı karışıklıklar bulunmaktadır. Sürdürülebilir turizm bir alternatif turizm türü olarak algılanmakta ve bu şekilde ele alınmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki, sürdürülebilir turizm tek başına bir turizm çeşidi değil, turizm çeşitlerinin nasıl bir formda olması gerektiğiyle ilgili kuralları ve ilkeleri bünyesinde barındıran, var olan veya yeni turizm türlerine yol gösteren bir kavramdır (Demir ve Çevirgen, 2006:16<sup>(a)</sup>). Dodds ve Butler (2010:45-46)'da bu konuya dikkat



çekerek, sürdürülebilir turizmin algılanması ve tanımlanmasında önemli yanlışlıklar yapıldığını ifade etmişlerdir. Çalışmada bunun en önemli nedeni olarak sürdürülebilirliğin tek bir tanımının yapılmasının zor olması, bilinçsizlik ve kavramın bir felsefe olarak değil turizm türü gibi ele alınması gösterilmiştir.

Pelit ve arkadaşları (2015:259) ise literatürde yapılan birçok çalışmada sürdürülebilir turizmin bir turizm türü olarak ele alındığını ancak bunun yanlış olduğunu ifade etmektedir. Buna göre sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi değil, turizm çeşitlerini düzenleyen, iyileştiren ve geliştiren bir felsefedir. Bu çerçevede alternatif turizmi, destinasyonun imkanları ölçüsünde ana çekim unsurlarının yanında turizm pazarına sunulan diğer turizm ürünleri olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Sürdürülebilir turizm kavramı ilk ortaya atıldığı yıllarda, kitle turizmi ile karşı kutuplar olarak ele alınmıştır. Sürdürülebilir bir turizm türü elde edebilmek için kitle turizminden vazgeçilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Swarbrooke, 1999:9). Kitle turizminin bir destinasyonun ana çekim unsuru üzerinde meydana geldiği göz önüne alınırsa, kitle turizminden vazgeçmek zor olacaktır. Bu noktada yapılması gereken aynı destinasyonda farklı turizm türleri meydana getirerek ana çekim unsurlarına olan talebi hafifletmektir. Alternatif turizm fikrinin ana düşüncesinde de bu gerçeklik yatmaktadır (Thomas vd., 2016).



**Şekil 1.14. Sürdürülebilir Turizm ve Diğer Turizm Terimleri Arasındaki İlişki**

**Kaynak:** Swarbrooke, 1999:14'ten uyarlanmıştır

Kitle turizminin yoğunlaştığı alanlarda, destinasyonun imkanları çerçevesinde yeni turizm türleri geliştirmek talebin bölünmesine ve ana çekim unsurları üzerindeki baskının azalmasına olanak sağlayacaktır (Theng vd., 2015). Eko-turizm, kültürel turizm, eğitim turizmi, politik turizm, gönüllü turizm, kentsel turizm, doğa turizmi, yumuşak turizm, özel ilgi turizmi, etik turizmi, sorumlu turizm, kırsal turizm vb. turizm türleri ana turizm çeşidinin

yanında kitle turizminin yoğunluğunu kırabilmek adına öne çıkan alternatif turizm türleridir (Uçkun ve Türkay, 2003:6; Weaver, 2006:40).

Tablo 1.5’de sürdürülebilir yapıdaki alternatif turizm türleri ile sürdürülebilir olmayan kitle turizmine ait özellikler görülmektedir. Alternatif turizm türleri var olan kaynakları korumacı yaklaşımla ve geleceğe taşıma düşüncesiyle en etkili şekilde kullanmaya çalışmaktadır (Theng vd., 2015).

**Tablo 1.5. Alternatif Turizm ve Kitle Turizminin Nitelikleri**

Sürdürülebilir Alternatif Turizm Türleri	Sürdürülebilir Olmayan Kitle Turizmi
<ul style="list-style-type: none"> <li>Eko turizm</li> <li>Yörenin tarihini ve kültürünü öğrenmek isteyen ziyaretçilerin katıldığı kültürel turizm</li> <li>Terkedilmiş veya kullanılmayan alanların yeniden değerlendirilmesine yönelik kentsel aktiviteler</li> <li>Çiftçilere gelir sağlayan küçük ölçekli kırsal tarımsal aktiviteler</li> <li>Turistlerin gönüllü olarak katıldığı ve çevrenin korunmasına yönelik korumacı-sorumlu turizm</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Kitlesele kıyı turizmi</li> <li>Dağ bisikleti, off-road araçlarıyla doğada gezinti gibi fiziksel çevreye zarar veren aktiviteler</li> <li>Bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olan ve cinselliği ön planda tutan turizm türleri</li> <li>Avlanma ve balık tutuma gibi kontrolsüz faaliyetlere yönelik turizm türleri</li> <li>Yağmur Ormanları ve Antartika gibi hassas bölgelere yapılan kitlesele seyahatler</li> </ul>

**Kaynak:** Swarbrooke, 1999:19; Demir ve Çevirgen, 2006:109<sup>(b)</sup>

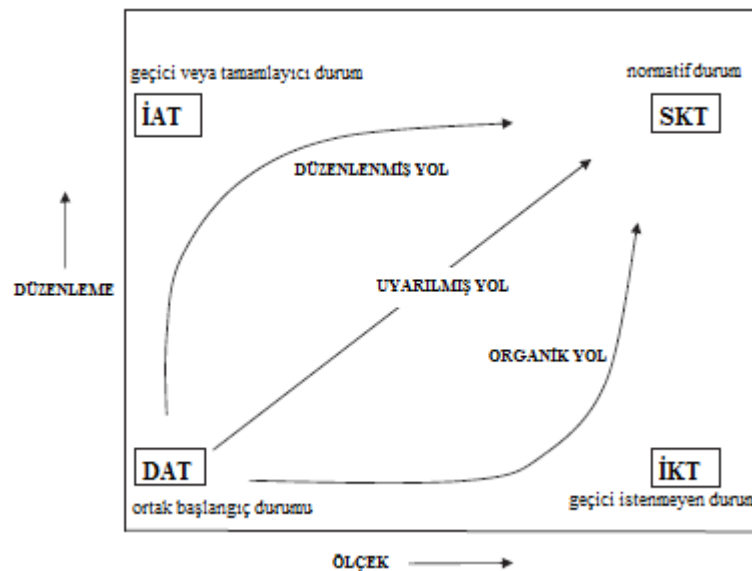
Kitle turizmde ise, turizmin büyük boyutlara ulaşması sonucunda kontrolsüz bir gelişim meydana gelmektedir. Bu gelişim sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel anlamda birçok problemi beraberinde getirme potansiyeline sahiptir. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Turizm var olan değerler üzerinde kendi başına olumlu veya olumsuz bir etkide bulunmamaktadır. Bu etkilerin meydana gelmesi turizmden değil, turizmin yanlış kullanımından, kontrolsüz ve plansız gelişimine göz yumulmasından kaynaklanmaktadır (Gürsoy vd., 2010). Bu nedenle sürdürülebilir yapıda ele alınan ekoturizm ve kültürel turizm gibi turizm türlerinin iyi yönetilmesi ve planlı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu turizm türleri de var olan değerler üzerinde olumsuz etkiler meydana getirecek ve sürdürülebilir turizm kavramının taşıdığı anlam ve kapsamdan uzaklaşacaklardır (Demir ve Çevirgen, 2006:110<sup>(b)</sup>).

Kitle turizminin etkisini kırmak amacıyla başlatılan bu çabaların çokta etkili olmadığı görüldükten sonra sorumlular başka arayışlara girmişlerdir. Daha öncede bahsedildiği üzere sırasıyla “karşı kutuplar yaklaşımı”, “bütünleştirici yaklaşım”, “eylemsel yaklaşım”, “uzlaşmacı yaklaşım” stratejileri uygulamaya konulmuştur (Egresi, 2016<sup>(a)</sup>). Son zamanlarda kitle turizmini sürdürülebilir bir yapıya büründürme (eylemsel yaklaşım) ve tüm turizm türlerini sürdürülebilir bir zemine oturtma (uzlaşmacı yaklaşım) çabaları dikkat çekmektedir. Kitle turizminin etkisini kırmak amacıyla ortaya atılan alternatif turizm türlerinin gelişimi yine kitle turizmine yönelik alt yapıların (konaklama, ulaşım sistemleri, finansal kaynaklar, medya vb.) kullanımı ile mümkün olacaktır (Turanlıgil, 2016). Bu imkanlar kullanılmadan

alternatif turizm türlerinin varlığından ve gelişiminden söz etmek mümkün olmayacaktır (Weaver, 2014:134). Alternatif turizm türlerinin tamamen sürdürülebilir bir yapıda olması ise bu turizm türlerinin kullandığı tüm yapının sürdürülebilir tabanlı olması zorunluluğunu getirmektedir. Böylece tüm turizm türlerinin (alternatif ve kitlesel) birlikte ele alınması gerçekliği ortaya çıkmaktadır.

Doğal kaynakların kıtlığı, yeşil teknolojinin gelişimi, iklim değişikliğine yönelik farkındalık, küresel ekonomik krizler, çevreciliğin kurumsallaşması ve internet teknolojisinin getirdiği tüm kolaylıklar, sürdürülebilirliği gittikçe artan bir şekilde istenen toplumsal norm haline getirmiştir (Weaver, 2012<sup>(a)</sup>:1030). Toplumun bu isteği turizm pazarı yöneticilerinin kayıtsız kalamayacağı bir boyuta ulaşmıştır. Tüm bu faktörler, sürdürülebilir alternatif turizm türleri ile başta kitlesel turizm olmak üzere sürdürülebilir yapıda olmayan turizm türlerinin ayrı kefelere değerlendirilmesi dönemine son vermiştir. Tüm turizm türleri sürdürülebilirlik çatısı altında toplanmalı ve amaç tüm turizm türlerinin sürdürülebilir yapıya yaklaştırılması olmalıdır (Egresi, 2016<sup>(b)</sup>).

Weaver'ın (2012<sup>(a)</sup>:1033) bu konuda ortaya koymuş olduğu model, sürdürülebilir kitle turizmine üç yoldan ulaşılabilirliğini belirtmektedir. Bunlar; düzenlenmiş yol, uyarılmış yol ve organik yoldur. Model başlıca dört turizm tipi üzerinde durmaktadır. Bunlar, “dolaylı veya kendiliğinden gelişen alternatif turizm” (DAT), “ihtiyatlı veya müdahale edilmiş alternatif turizm” (İAT), “istenmeyen veya sürdürülemez yapıdaki kitle turizmi” (İKT), ve “sürdürülebilir kitle turizmi”dir (SKT).



Şekil 1.15. Sürdürülebilir Turizmin Düzenlenmiş, Uyarılmış ve İstenmeyen Yolları

**Kaynak:** Weaver, 2012<sup>(a)</sup>:1033'ten uyarlanmıştır

DAT her destinasyonda ortak olan ve Butler'ın turistik ürün yaşam eğrisinde birinci aşamayı temsil eden noktadır. Bütün destinasyonlarda ilk turizm hareketleri küçük ölçeklidir

ve turizm faaliyetlerine yönelik yasal ve politik düzenlemeler düşük seviyededir. Konaklamalar pansiyonlarda veya yerel halkın turistler için apart tarzı konaklama işletmesine çevirdiği evlerinde gerçekleşmektedir. Ziyaretçi sayısı düşüktür. Başlangıç aşamasındaki destinasyonlarda var olan turizm türleri bu yapıları itibariyle alternatif turizm türlerine benzemektedirler. Ancak, isteyerek veya planlı bir şekilde düzenlenmediklerinden bunlara dolaylı veya kendiliğinden gelişen alternatif turizm türleri denilmiştir (Weaver ve Lawton, 1999:17-18).

DAT'tan İAT'ye Geçiş (Düzenlenmiş Yol): Başlangıç noktasındaki destinasyonlarda başta çevresel olmak üzere turizmin diğer bileşenlerine yönelik (ekonomik ve sosyo-kültürel) oluşturulacak plan ve programlar, ortaya çıkan turizm türlerinin sürdürülebilir bir yapıya bürünmesine yardımcı olacaktır. Böylece ilk zamanlarda belirli alanlarda yoğunlaşmış turizm hareketliliği destinasyonda turizme elverişli başka alanlara dağıtılarak kitlesel hale dönüşmeleri önlenecektir (Weaver ve Lawton, 1999:18). Bu şekilde sürdürülebilir kitle turizmine (SKT) kontrollü bir geçiş yolu oluşturulabilir.

Büyük Kanyon Ulusal Parkı (Grand Kanyon National Park) bu gelişimin en güzel örneklerindedir. Kanyon ilk ziyaretler başladığı andan itibaren plan ve programlarla yönetilmeye başlanmıştır. Karmaşık problemleri çözmek amacıyla geliştirilmiş teknoloji kullanılarak, ziyaret alanları dolu sezonda saatte 4200 ziyaretçiyi ağırlayacak şekilde dizayn edilmiştir. Ziyarete açılmış 145 alanın her birisini tek seferde yalnızca 16 kişinin ziyaret etmesine izin verilmiştir. Ziyaretçilerin mili parka transferlerinde doğal gazla çalışan otobüslerin kullanımı zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca, ziyaretçi davranışları için belirlenen katı kurallar, olası çevresel maliyetlerinde minimize edilmesini sağlamaktadır (Weaver, 2012<sup>(a)</sup>:1034).

DAT'tan İKT'ye Geçiş (Organik Yol): Herhangi bir destinasyonda ana çekim unsuruna yönelik talep zaman içerisinde artarak devam eder. Bu gelişim belirli planlar ve programlarla kontrol edilmezse kitlesel bir hale bürünür. Bu durum, ana çekim unsurunun hızlı tahribatına, çevresel, sosyal ve ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına neden olur. Yerel ekonomi turizme bağımlı bir hal almaya başlar. Destinasyon, yaşam eğrisi aşamalarını hızlı bir şekilde tırmanır ve kısa bir süre içerisinde durgunluk aşamasıyla karşı karşıya kalır (Weaver, 2012<sup>(a)</sup>:1033). Bu noktada turizmin varlığına devam edebilmesi için sürdürülebilir yapıya duyulan ihtiyaç ortaya çıkar (Butler, 1980). Var olan turistik faaliyetler sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden planlanarak SKT'ye uygun bir yapıya büründürülmeye çalışılır. Las Vegas bu konuda verilebilecek en güzel örneklerdendir. Destinasyonda turizm kontrolsüz ve çok hızlı bir büyüme göstermiştir. Amerika'nın uygulamakta olduğu serbest

piyasa ekonomisi destinasyona büyük ölçekli birçok tesisin yapılmasının önünü açmıştır. Bu hızlı büyüme beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Kitlesele hale dönüşen ve sürdürülemez bir yapıda olan turizmi sürdürülebilir bir temele yakınlaştırmak için birçok uygulama hayata geçirilmiştir. Bunların başında çevre dostu sloganlarla inşa edilen oteller gelmektedir. Bu oteller ve sloganları Sand Otel için “Eco 360<sup>0</sup>” (Brady, 2015), Excalibur Otel için “Green to Go” (Overing ve Wiethaus, 2016); Luxor Otel için “Living Green” (Herzallah vd., 2018); MGM Grand Adventures için “Green Goning Green” (Agarwal, 2019); Venetian, Palazzo ve Aria için “all Leeds certified” (Horowitz, 2015); Caesar Palace için Code Green’dir (Kim vd., 2018).

İspanya Baler Adaların’da bir belediye olan Kalvia (Calvia)’da benzer bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Turizmin plansız, programsız ve hızlı gelişimi, kitle turizminin olumsuz etkilerinin yoğun bir şekilde hissedilmesine yol açmıştır (Dodds, 2007). Yerel paydaşların desteğiyle “Gündem 21” uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda öncelikli olarak yerel halkın bilinçlendirilmesi faaliyetleri başlamış ve turistik değerlere karşı sorumlu davranış geliştirmeleri sağlanmıştır (Weaver, 2012<sup>(b)</sup>). Böylece çevresel kalitenin artırılması amaçlanmıştır. Var olan büyük ölçekli tesislerin çevre dostu bir yapıya dönüştürülmesi, inşa edilen yeni tesislerin en fazla üç yıldızlı olmasına izin verilmesi ve eski yapıların yıkılması da yine bu kapsamda yürütülen diğer çalışmalardandır. Tüm bu faaliyetler çerçevesinde istenmeyen yapıdaki kitle turizminin, sürdürülebilir bir yapıya büründürülmesi amaçlanmıştır (Weaver, 2012<sup>(a)</sup>:1033).

DAT’tan SKT’ye Geçiş (Uyarılmış Yol): Bazı turizm bölgelerinde turizm faaliyetleri devlet kontrolünde gelişim gösterir. Ancak amaç turizmin sürdürülebilir bir gelişim göstermesi değil, kitle turizminin çevresel ve sosyal maliyetlerinden kaçınmaktır. Başlangıçta sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda oluşturulmayan plan ve politikalar zamanla başarısız sonuçlar vermeye başlar (Peeters, 2012). Meksika’nın Huatulco eyaletinde yaşanan durum buna iyi bir örnektir. Eyalette turizm plan ve politikaları büyüme odaklı olarak yapılmıştır. Zamanla ortaya çıkan sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel problemler plan ve politikalarda birçok eksilik olduğunu gözler önüne sermiştir. Eyalet yetkilileri yapılan bu hatadan ders çıkarma yoluyla, plan ve politikaları sürdürülebilirlik kapsamında yeniden ele almış ve uygulamaya koymuşlardır. Böylece var olan turizm aktiviteleri, sürdürülebilir kitle turizmine uygun bir yapıya yönlendirilmiştir (Weaver, 2012<sup>(a)</sup>:1034).

Weaver (2012<sup>(a)</sup>) tarafından geliştirilen modelde, var olan turizm türlerinin (kitle turizmine karşı geliştirilen alternatif turizm türleri dahi olsa) en sonunda kitlesele hale dönüşeceği savunulmaktadır. Ancak tüm bu turizm türleri planlama ve kontrol yoluyla,

hatalardan ders çıkarma yoluyla veya kendiliğinden ortaya çıkan ihtiyaçlar aracılığıyla sürdürülebilir bir yapıya bürünecektir. Verilen örneklerde görüldüğü üzere de yerel paydaşların değişim ve dönüşüm sürecine destek vermesi, sürdürülebilir kitle turizmi hedefine ulaşmada kilit rol oynamaktadır.

#### **1.9.4. Farklı Turizm Bölgelerinde Sürdürülebilir Turizm Uygulamaları**

Sürdürülebilir turizm uygulamaları belli temel değerlere sahiptir. Bu değerlerin en önemlisi ise gelecek nesiller göz önüne alınarak bugünün kaynaklarını etkin ve verimli bir biçimde kullanmaktır. Bu kapsamda, biyolojik çeşitliliği korumak, yerel halkın refah seviyesini arttırmak, doğal kaynakları verimli kullanmak, taşıma kapasitesini göz önünde bulundurmamak, ziyaretçi memnuniyetini gözetmek, turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sosyal, kültürel ve ekonomik anlamdaki olumsuz etkileri minimize etmek, olumlu etkileri maksimum seviyeye çıkarmak, uzun dönemli planlamalar yapmak önem kazanan uygulamalar olmaktadır (Kitnuntaviwat ve Tang, 2008:51-52). Tüm bu uygulamalar sürdürülebilir turizm gelişimi için büyük öneme sahiptir. Ancak, farklı özelliklere sahip destinasyonlarda sürdürülebilir turizm uygulamaları birbirlerine göre farklılık gösterebilmekte veya uygulamaların önem dereceleri destinasyonun barındırdığı tarihi ve turistik değerlere göre değişebilmektedir (Weaver, 2012<sup>(b)</sup>).

##### **1.9.4.1. Kıyı Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizm**

Kıyı destinasyonları turizm faaliyetlerinin öncelikli hedefi konumundadır. Deniz, güneş ve kum üçlüsünün ana çekim unsuru olduğu bu alanlar, turistler tarafından en çok tercih edilen alanlar konumundadır. Kıyı destinasyonlarının turizm alanında popüler konumda bulunması, bu alanlara olan turistik talebin zaman içerisinde kitlesel bir hale dönüşmesine neden olmaktadır (Meltzer, 1998: 19). Buna bağlı olarak, artan talebi karşılayabilme adına büyük ölçekli konaklama işletmeleri inşa edilmekte, tarihi ve turistik değerler ile doğal kaynakların kullanım oranları da düzensiz bir şekilde artmaktadır (Hsiao vd., 2014). Altyapı yatırımlarının hızlı büyüme karşısında yetersiz kalması, yerel halkın yaşam kalitesinin düşmesi, trafik yoğunluğu ve gürültü kirliliği (Castillo-Manzano vd., 2018), tarım alanlarının turizm amaçlı tahribi (Ekinci ve Sayılı, 2010), aşırı kalabalığın turist memnuniyetsizliğine yol açması (Namberger vd., 2019), denize bırakılan atık maddelerin deniz canlılarının yaşamını tehdit etmesi (Eagle vd., 2016), mevsimlik istihdam (Weinberg, 2016) ve sezon içerisinde alınan aşırı göç (Livingstone vd., 2016) kıyı destinasyonlarında sürdürülebilir turizm hedefine ulaşılabilmesi için çözümlenmesi gereken ana sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır (Katırcıoğlu, 2014). Bunun yanı sıra turist yerel halk etkileşimlerinde yaşanabilecek olası

çatışmalar, turistlerin yaşayabileceği kültürel şok durumu, yerel kültürün turistler tarafından aşığılanması da yine kıyı destinasyonlarında çözülmesi gereken önemli sorunlardır (UNEP, 2009:51).

Kıyı alanlarının, sürdürülebilir bir yaklaşımla, koruma kullanma dengesi (taşıma kapasitesi) gözetilerek kullanımını büyük bir öneme sahiptir. Ülke kıyılarının yeni bir yaklaşım ve model çerçevesinde planlanması, kıyı alanlarının sadece kıyı ve sahil şeridinden oluşan bir mekân değil, etkileşim içinde bulunduğu alanları da kapsayan kıyı alanlarının bir bölge olarak ele alınmasını ve stratejik planlama anlayışı ile planlanmasını gerekli kılmaktadır (Drius vd., 2019: 1304). Kıyı alanlarında sürdürülebilirliği sağlayabilmek için “Bütünleşik (Birleşik) Kıyı Alanları Yönetimi (BKAY)” adı altında bir program geliştirilmiştir. Programın amaçları; destinasyonlarda kıyı bölgelerinde kentleşme, sanayileşme, turizm ve ikinci konut gelişimi gibi nedenlerle ortaya çıkan sorunları çözmek, planlama uygulama sistemi ile kurumsal ve yasal yapının bu sorunların çözümünde yetersizliklerini tespit etmek, planlama ve yönetim anlayışının geliştirilmesine olan ihtiyaç ve gereklilikler doğrultusunda, destinasyonların kıyı alanları için bütünsel bir planlama ve yönetim modelinin geliştirilmesini sağlamak, her tür ve ölçekteki arazi kullanım ve imar planları, sektörel planlar, projeler, uygulamalar, bunların izleme ve denetleme çalışmalarına esas olacak stratejilerin geliştirilmesine öncülük etmek, doğal, kültürel, ekonomik ve çevresel değerlerin; kıyıların; su kaynakları ile tarım ve orman alanlarının korunmasını sağlamak, coğrafi ve beşeri kaynaklardan optimum faydalanmayı sağlamak, sağlıklı kıyısız alanlar oluşturarak bu alanlarda yaşayan halkın yaşam kalitesini yükseltmek, kıyı destinasyonlarına gelen turistlerin tatil deneyimlerinin kalitesini arttırmak, kıyı ekosistemlerinin korunması ve bozulmuş doğal alanların rehabilite edilmesi yoluyla eski haline dönmeye yardımcı olmaktır (Pickaver vd., 2010; Cicin-Sain, 1993).

Kıyı destinasyonlarında sürdürülebilirliğin sağlanması adına uygulanması gereken bazı temel ilkeler belirlenmiştir. Sürdürülebilir Gelişme ilkesine göre; kıyı alanlarındaki duyarlı ekolojik süreçler ile, biyolojik, doğal ve kültürel çeşitliliğin korunması, günümüz ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanmasının güvence altına alınması için kıyı alanları yönetiminde bütünsel ve sürdürülebilir bir yaklaşım benimsenmelidir (Duru, 2003). Önleyicilik ilkesine göre; toplumsal ve doğal çevredeki bozulmanın önlenmesi temel amaçlardan birisi olmalıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için; çevresel etki değerlendirmesi çalışmaları, faaliyet ve yatırım kararları öncesinde ayrıntılı araştırmaları kapsayan izin süreçleri ile prosedürleri gibi çeşitli yöntem ve araçlardan yararlanılmalıdır (SB, 2006:20-22). İhtiyatlılık ilkesine göre; yetkili kurumlar; bilimsel verilere ve gerekli bilgilere sahip olmasalar dahi, sonuçları açısından kıyı bölgesine geri dönüşü olmayan, bu bölgelere zarar

verme ihtimali bulunan faaliyetleri yasaklama ya da bunlarla ilgili düzenleme yapma yetkisini kullanmalıdırlar. Diğer bir ifade ile kesin bilgi ve verilerin olmadığı ve takdir yetkisi kullanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, öncelik çevreye ve koruma ilkesine verilmelidir (Sönmez vd., 2007:4-5).

Kestirim İlkesine göre; özellikle meteorolojik ve oşinografik alanlardaki mevcut eğilimlerin kısa ve uzun vadede ne yönde değişeceklerini kestirmek için tahminler yapılmalı ve bu tahminlerin alınacak kararlarda yönlendirici olması sağlanmalıdır. Bu bağlamda, doğal ve teknolojik afetlere ilişkin tehlike ve riskler göz önünde bulundurulmalıdır (Atik, 2011). Rehabilitasyon ilkesine göre; kıyı ekosistemlerinin yeniden canlandırılması yaklaşımı çerçevesinde, bozulmuş doğal çevreler sağlıklılaştırma ve rehabilitasyona tabi tutulmalı ve bozulmadan önceki durumlarına geri döndürülmelerine çalışılmalıdır (Nitivattananon ve Srinonil, 2019). Kirleten öder ve kullanan öder ilkesine göre; kıyı alanlarında çevreye ve doğaya verilen zararlar, bedeli çevreyi kirletenlere ve doğal ortamın yok olmasına neden olanlara ödetilmek suretiyle onarılmalıdır. Devlet, kıyı alanlarının korunmasına ait harcamaları, hem kamu kesiminden hem de özel kesim yatırımcıları ile kullanıcılarından tahsil etmeli ve böylelikle çevreyi kirletmenin bir maliyeti olduğu fikrinin yaygınlaştırılması ve benimsetilmesine çaba gösterilmelidir. Halkın bilgilendirilmesi ve halkın katılımı ilkesine göre; Rio de Janerio'da 1992 yılında yürürlüğe konulan Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Deklarasyonununun 10. ilkesi uyarınca merkezi ve yerel yönetimler, kıyı alanlarında bilgiye erişimi ve çeşitli karar verme süreçlerinde geniş bir halk katılımını kolaylaştırmalıdır (SB, 2006:20-22). Uluslararası işbirliği ilkesine göre; ulusal kurumlar, kıyı alanlarının özellikle de farklı ülke sınırları ile birbirinden ayrılan komşu kıyı alanlarının korunması, yönetimi ve izlenmesi için uluslararası işbirliği aramalı ve bunu geliştirmelidir (SB, 2006:20-22).

Uygun teknoloji kullanımı ve iyi çevresel uygulama ilkesine göre; kıyı alanlarında yüksek düzeyde bir çevre koruma standardının sağlanması için en gelişmiş ve en etkin teknoloji kullanılmalı ve en iyi çevresel uygulamalar gerçekleştirilmeli ve özendirilmelidir (SB, 2006:20-22). Ortak kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve eşitlikçi paylaşımı ilkesine göre; deniz ve karadaki flora ve fauna ile yaşam çevrelerinde yer alan ortak kaynaklar; yaşam çevrelerinin kırılganlığı dikkate alınarak, sürdürülebilir bir biçimde kullanılmalıdır. Bu kaynakların yönetilmesinde, yöre halkının yararları doğrultusunda eşit paylaşımın sağlanması esas alınmalıdır (Atik, 2011). İç bölgelerde gelişme ilkesine göre; kıyı alanları özelinde hazırlanacak planlama ve gelişme programları, faaliyetlerin denize yakın yerlerde ve kıyı alanında yığılmalarının önlenmesini hedeflemeli ve bu hedef doğrultusunda, yeni gelişmelerin ve bu yöndeki taleplerin kıyı bölgelerin etki alanlarında kalan iç bölgelerde yer seçmesini



özendirmelidir (Atik, 2011). Hassas alanlar, ekosistemler, tehlike altındaki türlerin yaşam çevrelerinin korunması ilkesine göre; ender görülen nitelikte biyolojik ve doğal çeşitlilik barındıran ve korunması gereken ortak mirası oluşturan yaşam çevreleri, özel önlemlerle korunmalıdır. Hassas alanlar, ekosistemler, yaşam çevreleri ve tehlike altındaki türler de benzer biçimde korunmalıdır (Sönmez vd., 2007:4-5).

Kıyı alanlarındaki farklı kullanım biçimleri arasında uyumluluk ilkesine göre birbirlerine uyumsuz ve olumsuz etkileri olan kıyı kullanımlarından kaynaklanan çatışmaları önlemek ve sorunları gidermek için kıyı alanları özelinde hazırlanacak planlar, birbirleri ile uyumlu faaliyetleri bir araya getiren ve uyumsuz kullanımları da birbirinden ayıran bölgeleme kararları içermelidir. Kıyıya bağımlı faaliyetler için öncelik ilkesine göre; kıyıya bağımlı olan ya da kıyıya yakın olmak zorunda olan faaliyetler ya da kamusal hizmetler, diğer faaliyetlere göre kıyıda yer seçme önceliğine sahip olmalıdır. Ayrıca bu tür faaliyetler ile kamusal hizmetler, gerektiğinde ya da önemli bir kamusal yarar söz konusu olduğunda ve çevresel etki çalışmaları sonucunda çevreye olumlu katkılar yapacakları anlaşıldığında, bazı yasaklardan muaf tutulmalıdır (Sönmez vd., 2007:4-5). Kıyıya tam ve kısıtsız erişim ilkesine göre; insanların, çeşitli istisnalar ve özel durumlar dışında herhangi bir engelle karşılaşmadan kıyıya erişimleri ve ücretsiz olarak kıyıdan yararlanmaları sağlanmalıdır (SB, 2006:20-22).

#### **1.9.4.2. Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Turizm**

Kırsal alanlar, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu, ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı ve sosyal imkânların da yeterince gelişme gösteremediği alanlardır. Bu yapısı itibarıyla kırsal alanlar gelişmiş alanlara yoğun göç vermektedir. Göç eden kişilerin ekonomik anlamda güçsüz olmaları, kentlerde gecekondulaşma oranını arttırdığı gibi, daha önce yaşadıkları alanların sosyal imkânlarının elverişsiz olması, gittikleri yeni yerlerde de sosyal hayata girmelerini zorlaştırmaktadır (Kut, 2013:1-2). Kırsal alanlarda altyapı olanaklarının, eğitim ve sağlık koşullarının yetersizliği, sulama ve içme suyu kıtlığı, yaşanan toprak erozyonlarının tarımsal alanları tahrip etmesi, devlet hizmetlerinin geç ulaşması, daha fazla toprağı olan çiftçilere bağımlılık, istihdam olanaklarının yetersizliği çözüm bekleyen ana sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır (Tolunay ve Akyol, 2006:122; USAID, 2008:5).

Kırsal alanlarda yaşanmakta olan sorunların çözümü ve kentsel-kırsal alanlar arasındaki gelişmişlik farkının giderilebilmesi için ön plana çıkan en önemli çözüm yollardan birisi turizmdir (Kaypak, 2012:22) Çünkü turizm faaliyetleri, özellikle planlı gelişim gösterdiği bölgelere sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel anlamda olumlu katkılar sağlamaktadır (Su, vd., 2019: 273). Turizmin bu özelliği birçok gelişmiş ülke ve birliğin

kırsal kalkınma programlarında turizm sektörünü ön plana çıkarmaktadır. Avrupa Birliği'nin 2007-2013 yılları arasını kapsayan Kırsal kalkınma programında ekonominin çeşitlendirilmesi ve kırsal alanlarda yaşayan yerel halkın yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla bu alanlarda turizm faaliyetlerinin teşvik edilmesi planlanmıştır (EC, 2008:15). Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle de Latin Amerika'da coğrafi yapısı itibariyle kırsal kalkınma önemli bir yer tutmaktadır. Bölgede bulunan vahşi yaşam çeşitliliği, rekreatif alanların çokluğu kalkınma da turizmin önemli yer tutmasını sağlamaktadır (NADO, 2011).

Kırsal alan turizmi doğallık, kalite, özgünlük, pozitif imaj, tarih gibi değerler üzerine inşa edilmektedir (Aslam, vd., 2014: 78). Kırsal alanlarda turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir hale getirilebilmesi için bazı gereklilikler bulunmaktadır. Öncelikli olarak kırsal alanda var olan sosyal, ekonomik ve kültürel değerler ile ilişkiler araştırılarak bunların toplum üzerindeki olumsuz etkileri tespit edilmelidir (Tolunay ve Akyol, 2006:123).

Kırsal alanlar turizme bağımlı hale getirilmemeli ve kırsal alan ekonomilerinin lokomotif olan tarım sektörü turizmi geliştirme çabaları uğrunda ikinci plana atılmamalıdır. Turizmi geliştirme projelerinde istihdam edilecek yerel halk, projeler tamamlandıktan sonra göz ardı edilmemeli ve kendi ayakları üzerinde durarak yaşamlarını sürdürebilmelidir. Kırsal alan turizm planları kısa vadeli değil uzun vadeli olmalıdır (Shen vd., 2019:99) . Böylece, çözümlerin sürekliliği ve kalıcı başarıların yakalanması sağlanabilir.

Kırsal alanda yaşayan halkın görüş ve önerileri turizmi geliştirme uygulamalarının her aşamasında dikkate alınmalı ve yerel halkın bu aşamalara katılımı teşvik edilmelidir (OCDE, 1994: 14-15). Değişim sonucunda tüm yenilikler bir anda yansıtılmamalı ve tüm yenilikler zaman içerisinde yayılmak suretiyle aşama aşama verilerek alışma evreleri oluşturulmalıdır. Böylece yöre halkı üzerinde meydana gelebilecek şaşkınlık ve tereddüt ortadan kaldırılmış olacaktır (Tolunay ve Akyol, 2006: 125). Tüm gelişim faaliyetleri kırsal alan kaynaklarının etkili ve verimli bir biçimde kullanımı esasıyla programlanmalıdır (Irshad, 2010). Sürdürülebilir kırsal turizm küçük ölçekli olarak planlanmalı ve turizm hareketlerini kitlesel hale dönüştürecek uygulama ve etkinliklerden kaçınılmalıdır. Küçük ölçekli, doğayla iç içe ve yörenin karakteri ile uyumlu tesisler inşa edilmelidir. Yavaş gelişen, organik ve yörenin gelenekleriyle uyumlu bir gelişim süreci tesis edilmelidir (Kaypak, 2012: 18-20). Yörenin sosyal, kültürel, doğal ve çevresel değerlerine saygılı ve korumacı bir süreç takip edilmelidir. Toplu etkinliklerden çok bireysel bazda etkinlikler temel alınmalıdır. Turizm işletmelerinin yerel halk tarafından açılması ve işletilmesi teşvik edilmelidir. Kırsal alanları ziyarete gelen turistlerin yerel halkla etkileşimi sağlanmalıdır (Martinez vd., 2019: 167).

### 1.9.4.3. Kentsel Alanlarda Sürdürülebilir Turizm

Kentler tarım dışı üretimin yapıldığı, belirli büyüklüğe ulaşmış, heterojen bir yapıya sahip, nüfus yoğunluğu ve istihdam çeşitliliği bakımından kırsal alanlardan ayrılan ve uygarlık ile eş anlamda kullanılan mekânlardır (Kaypak, 2013: 343; Cohen ve Hopkins, 2019). Tarihsel dokusu bozulmamış, birçok kültürü içerisinde barındıran, müzelere, tarihi ve kültürel değerlere sahip kentler turizm gelişimi için oldukça uygun alanlardır (Aina vd., 2019). Bunların yanı sıra şehirlerdeki tiyatrolar, gösteriler, konserler, sportif aktiviteler, kumarhaneler, gece kulüpleri ve festivaller, yemek kültürü, yerel halkın yaşam tarzı, enformasyon ve bilgilendirme ofisleri ile otoparklar gibi değerler ve imkânlar da kentlerde turistlere sunulabilecek turistik ürünlerdir (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010: 77; Feleki vd., 2019: 575). Ülkeler turizmden elde ettikleri gelirleri daha yukarılara taşıyabilmek için yalnızca kitle turizmine yönelik alanları değil, ülkenin sahip olduğu tüm şehirleri pazarlama yollarını araştırmaya başlamışlardır. Böylece kentsel turizm planlamalarında Gündem 21 ile belirlenen sürdürülebilirlik kriterlerinin izlenmesi ve uygulanması yolu seçilmiştir (Chiesura, 2004:130).

Bu çerçevede takip edilmesi gereken kriterler; turistlerin kent kültürü ve yerel halka iç içe olması amacıyla az sayıda küçük ölçekli ve şehrin dokusuna uygun konaklama işletmeleri inşa edilmesi, yerel halkın yaşam kalitesi ve turistlerin deneyimlerinin düşmemesi amacıyla alt ve üst yapı yatırımlarının hızlandırılması, turist ve yerel halk memnuniyetinin sağlanabilmesi için her iki guruba da birbirlerine ve çevreye karşı saygılı olmaları için bilinçlendirme çalışmalarını yapılması, turistler için şehir haritalarının basılması, oto park alanlarının artırılması ve şehirlerin ulaşım ağlarının güçlendirilmesi, şehir içi yönlendirme levhalarının artırılması, turistik işletmeler ve turizm sayesinde gelişen diğer iş kollarının çevreye duyarlı bir yapıda olmalarının sağlanması, şehirlerde rekreasyonel ve yeşil alanlar artırılması olarak sıralanmıştır (Joppe ve Dodds, 1998:37).

Madgin (2016), sürdürülebilir kentlerin oluşumunda park alanlarının önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. İnsanlar günlük yaşamın stresinden uzaklaşmak ve rahatlamak için kentsel park alanlarını ziyaret etmeyi istemektedirler. Bunun yanı sıra doğayla iç içe olmak ve çocuklarıyla zaman geçirmekte park alanlarını ziyaret etmede etkili olan diğer unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. İnsanların parkları ziyaret etmeleri üzerinde rol oynayan duygusal faktörlerde bulunmaktadır. Bunlar; özgür hissetmek, bireysel zaman geçirmek, doğayla iç içe olmak, macera aramak ve mutlu hissetmektir. Tüm bu faktörler yerel halkın bu tür alanları sahiplenmesine ve doğayı koruma bilinci geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Böylece kentin tarihi ve turistik değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliği yerel halk eliyle sağlanmış olmaktadır (Chiesura, 2004).

Kentsel turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli olan unsurlardan bir diğeri, kentlerin marka değerlerinin yükseltilmesi ve her kentin kendisine ait bir değerle hafızalarda kalmasının sağlanmasıdır. İstanbul ile Sultan Ahmet, Paris ile Eiffel Kulesi, New York ile Özgürlük Anıtı, Moskova ile Kremlin, Delhi ile Tac Mahal eşleştirmeleri bunun en iyi örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaypak, 2013:351). İstanbul'un tarihi ve turistik dokusuyla anılması, Amsterdam'da bisikletin insanlar tarafından çok rahat bir şekilde kullanılabilir olması, New York'ta doğal ve insan eliyle yapılan yapıtların ön plana çıkartılması, Barselono'da şehir markasının kültür üzerine konumlandırılması, Dubai'de sağlanan vergi kolaylıkları ile alış veriş turizminin desteklenmesi, Hong Kong'un "Asya'nın Dünya Kenti" sloganıyla kentsel pazarlamaya yönelmesi, Brüksel'in kongre ve fuar organizasyonlarıyla ön plana çıkması dünyada kentsel turizm pazarlamasına en iyi örneklerdendir. Yine enformasyon büroları, pazarlama organizasyonları, turizm büroları gibi kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlarının varlığı ve desteği kentlerin pazarlamasında ve turizm faaliyetlerinin devamı (sürdürülebilirliği) üzerinde önemli etkiye sahiptir (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010:78-82).

Kentsel turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir yapıya kavuşturulması ile ulaşılmak istenen temel hedefler; yerel değerlerin tükenmesinin önlenmesi ve devamının sağlanması, turist tatmininin sağlanması, yerel halkın yaşam kalitesinin arttırılması, kentin sahip olduğu değerlerin optimum kullanımı, yerel halkın kendi değerlerine sahip çıkması ve onları görmeye gelecek turistleri ağırlamaya hazır olması, yüksek düzeyde ziyaretçi memnuniyeti sunmaya hazır olunması, turizm profesyonellerinin (çalışanlar, girişimciler) tatmin olması, tüm yerel paydaşların turizm gelişimi sürecine dahil olması, yerel ekonomiye katkıda bulunması, turistlerin ve yerel halkın sorumlu davranış geliştirmesine yardımcı olmak, çevresel kalitesinin arttırılmasına ve sürdürülebilir kalkınma uygulamalarına destek olmaktır (EC, 2000:45).

#### **1.9.4.4. Dağlık Bölgelerde Sürdürülebilir Turizm**

Dağlık bölgeler doğaya dayalı turizm türleri içerisinde yer alan alanlardır. Literatürde doğaya dayalı turizm bazı araştırmacılar tarafından eko turizm kavramıyla eş anlamlı kullanılırken, bazı araştırmacılar ise her iki turizm türü arasında kayda değer farklılıklar olduğunu ifade etmişlerdir (Çetin ve Şevik, 2016; Ma, 2017). Doğaya dayalı turizme yönelik en kapsamlı tanım şu şekilde yapılabilir; eğitim, macera ve rekreasyon unsurlarını içeren, doğaya bağlı deneyimler, doğada gerçekleştirilen aktiviteler, doğa tarafından geliştirilen deneyimler ile doğal ortama bağlı olarak aktivitenin gerçekleştirilmesi esnasında tesadüfü

oluşan deneyimleri içeren turizm türüdür (Koroğlu vd., 2012: 134). Doğa turistleri değer bilen, azda olsa doğal özelliklerini koruyan alanları ziyaret etmek isteyen; keşfetmek, doğayla dostluk kurmak, macera yaşamak, iç dünyasını geliştirmek ve bilinç düzeyini yükseltmek iç güdüsüne sahip, doğal kaynakları bir tüketici gözüyle görmeyen ve koruma duygusuyla hareket eden kişilerdir (Koroğlu ve Karaman, 2014: 97, Lun vd., 2016).

Dağlık alanlara yönelik turizm faaliyetleri, doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin tüm hassasiyetlerini taşımaktadır. Dağlık alanlar birçok canlıya ev sahipliği yapmaktadır. Bu alanlarda yaşayan ekosistemler, doğal kaynaklar doğru kullanılmadığı takdirde ciddi zararlar görmektedir. Yoğun turizm faaliyetleri sonucunda Himalayalar ve Alpler'de yaşanan çevresel tahribat ve ekosistemlerin sayısında yaşanan hızlı düşüş bunun en güzel örneklerindedir. Dağlık alanlarda gerçekleştirilen kampçılık, hikking<sup>2</sup> ve trekking<sup>3</sup> faaliyetleri sırasında yakılan ateşlerin sebep olduğu orman yangınları dağlık alanlara verilen en büyük zarar olarak karşımıza çıkmaktadır (Koçak ve Balcı, 2010: 218). Yine dağlık alanlarda gerçekleştirilen atlama, tırmanma, kayak, avcılık gibi turistik faaliyetlerde dağlık alanlarda tahribata neden olan diğer faktörlerdir.

Dağlık alanlara verilebilecek tahribatlar ve ortaya çıkacak olası maliyetler; tırmanış rotalarının daha önceden belirlenmemesi ve tırmanıcılarının her defasında kendi istekleri doğrultusunda rota belirlemesi, tırmanıcıların kuş yuvalarına zarar vermesi, hayvanların beslenme alanlarının tahrip edilmesi, tırmanma sırasında kayaların boyanması ve boltlanması<sup>4</sup> (Nepal, 2002: 44), kitlesel turların güzergâh üzerindeki canlıları ürkütmesi ve alandan uzaklaşmalarına sebep olması, kitlesel yürüyüşlerin alanda yetişen endemik bitkilere zarar vermesi, kitlesel yürüyüşlerin patika yollara zarar vermesi ve zamanla erozyona neden olması, yemek pişirmek, ısınmak ve gece aydınlanmak amacıyla ağaçların kesilip yakılması (Somuncu, 2004: 8), ziyaretçilerin çöpleri ormanlık alanda bırakması, zamanla su ve toprak kimyasında bozulmaların yaşanması, tarımsal faaliyet alanlarının yer değiştirmesine neden olması vb. şeklinde sıralanmıştır (UNEP, 2007; Hu vd., 2019: 1132).

Bu sorunların aşılabilmesi ve dağlık alanlarda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yapıya büründürülebilmesi için bazı temel ilkelerin uygulanması gerekmektedir. Fresque ve Plummer (2009)'a göre bu ilkeler; hem yöre halkı hem de ziyaretçilerin bilinçlendirilmesi, grupları organize eden firmaların dağlık alanları bir kar aracı olarak değil, saygı duyulması gereken alanlar olarak görmesi, bu tür alanlara tur düzenleyen firmaların çevre ve doğal hassasiyet sertifikalarının olmasına özen gösterilmesi, etkinliklerin

<sup>2</sup> Günü birlik doğa gezileri

<sup>3</sup> motorlu taşıtlar olmaksızın ve genellikle yük hayvanları aracılığıyla gerçekleştirilen doğa gezileri

<sup>4</sup> Dağcıların tırmanmasına yardım etmek amacıyla kayalara saplanan sabit emniyet çivileri

önceden planlanması ve seyahatlerin küçük gruplar halinde gerçekleştirilmesi, alanlar için kullanım süresi belirlenmesi ve ziyaretçilerin yanlarına yalnızca zorunlu ihtiyaçlarını alması, yürüyüş, gezinti ve kamp için uygun ve dayanıklı alanların tercih edilmesi, atıkların mutlaka paketlenmesi ve doğal alanlardan uzaklaştırılması, alanda bulunan tarihi eserlere, flora ve faunaya müdahale edilmemesi, “bulduğun gibi bırak yaklaşımı benimsenmesi”, zorunlu olmadıkça ateş yakılmamasıdır.

Doğal alanların sürdürülebilirliği konusunda dikkate alınması gereken önemli konulardan birisi de turist rehberleridir. Turist rehberleri turizm deneyimi yaşamaya istekli kişilere yol gösteren ve onlara öncülük eden kişilerdir. Özellikle dağlık alanlar gibi insanların daha önceden çok fazla deneyim sahibi olmadığı yerlerde turist rehberlerinin önemli bir rolü vardır. Bu tür turizm faaliyetlerinde grupların başlarında bulunan rehberler gruba liderlik etmenin yanı sıra, katılımcılara doğal alanda nasıl davranmaları gerektiğini de anlatarak, hem doğal alan hem de ziyaretçiler bakımından olası olumsuz etkileri minimum seviyeye indirme rolünü de üstlenirler. Gerekli yerlerde yapacağı uyarılarla katılımcıların güvenliğini de sağlamış olurlar. Ayrıca, katılımcıların doğaya karşı olumlu davranışlarını pekiştirerek, ziyaretin en az olumsuz etkiyle sonlandırılmasına yardımcı olurlar (Köroğlu vd., 2012:135).

#### **1.9.4.5. Adalarda Sürdürülebilir Turizm**

Adalar, fiziki özellikleri itibariyle karalar gibi gelişime ve genişlemeye açık yerler değildir. Kısıtlı kullanım alanı, kara yerleşimlerinden uzak olması gibi sebepler adaların çok fazla gelişmesine ve büyümesine engel olan bazı faktörlerdir (Kumar, 2019). Ada ekonomileri genel anlamıyla ihracata dayanmaktadır. Ancak ihracat işlemleri küçük hacimlerde gerçekleşmemektedir. Çünkü bu tür faaliyetlerin gerçekleşmesi büyük ölçekli işletmelerin varlığına bağlıdır. Büyük ölçekli işletmelerin kurulması ise ciddi alt yapı yatırımları gerektirmektedir (Yang vd., 2016: 262; Moon ve Han, 2018). Adaların koruma altındaki alanlar olması kendine özgü bitki örtüsü, doğal güzellikleri, eş benzeri bulunmayan yer yüzeyi şekilleri gibi özellikleri bu alanların koruma altına alınmasını gerektirdiği gibi müdahale olanağını da kısıtlamaktadır. Böylece adalık alanlarda büyük ölçekli işletmelerin kurulması güçleşmektedir. Gelişmiş sanayi imkânlarından yoksun olması, adalarda istihdam sorununu da beraberinde getirmektedir (Sheldon, 2005; Rodriguez vd., 2008; KKTC, 2012).

Adaların eşsiz arazi oluşumları, yerli kültür zenginlikleri, yaşam tarzları, flora ve faunası, okyanus ve kıyı kaynakları, gizemli yanları her ne kadar büyük ölçekli sanayi kuruluşların oluşumuna izin vermese de, taşıdıkları değer bakımından birçok insanın dikkatini ve ilgisini çekmekte ve hali hazırda bir pazar oluşturmaktadır (Miyakuni vd., 2018). Ada

lkeleri veya yönetimleri, oluşan turizm pazarını değerlendirmekte ve ekonomiyi çeşitlendirmeye çalışmaktadır (Moghal ve O'Connell, 2018). Ancak, sanayi sektörü kadar olmasa da plansız gelişen turizm faaliyetlerinin de olumsuz etkileri mevcuttur. Adalardaki çekici faktörleri korumak ve geleceğe taşmak için çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda sürdürülebilir turizm politikalarını uygulamak gerekmektedir (Sheldon, 2005:1).

Kanarya Adalarında sürdürülebilirliği sağlamak ve turistik çekiciliklerin değerini kaybetmesini önlemek amacıyla mimari tarzların koruma altına alınması, toprak kullanım planlamasının yapılması ve ada gelişiminin Butler'ın "Turistik rn Yaşam Eğrisi Modeli" erevesinde takip edilmesi, sürdürülebilir ada turizminin sağlanmasına güzel bir örnektir (Rodriguez vd., 2008: 63). Ancak bu planlama her ada için aynı sonucu vermeyecektir. Çünkü her adanın kendisine göre bir iklimi ve turistik değeri vardır. Örneğin, Karayip Adaları, Fransız Polinezyası ve Havai adaları ılıman ve tropik iklimi ile bir cazibe oluştururken, soğuk iklime sahip adalar ise çevresel özellikleri ve kültürel yaşamları ile dikkat çekmektedir. Sahip oldukları bu farklı özellikler adalarda uygulanacak plan ve politikalarında birbirinden farklı olmasına yol açmaktadır (Simpson, 2017).

Ada destinasyonlarında sürdürülebilir bir yapının oluşturulabilmesi için Turizm Etki İndeksi (TEİ) oluşturulmuştur. TEİ'nin üç temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar ekonomik ilkeler, sosyal ilkeler ve çevresel ilkelerdir (Padilla ve McElroy, 2005).

Ekonomik İlkeler: Ada ekonomileri genel olarak tarım ve madencilige dayalıdır. Ancak bu sektörlerin uluslararası piyasada değeri ve işlem hacmi gittikçe azalmaktadır. Küresel ısınmanın etkisiyle balık hareketliliğinin yön değiştirmesi ve balık popülasyonlarının hızla azalması ise balıkçılığında güvenilir bir ekonomik kaynak olmasını engellemektedir. Tüm bu etkenler ada ekonomilerinin dayandığı temel ekonomik faaliyetlerin gelecek vaat etmediğini göstermektedir. Bu yüzden ada ekonomilerinde hali hazırda var olan turistik değerleri kullanmak ve ekonomiye kazandırmak en iyi çözüm olarak durmaktadır (McElroy ve Albuquerque, 1998).

Vergilendirme politikalarının yumuşatılması, girişimcilik destekleri ve yatırım teşvikleri turizm faaliyetlerinin başlaması için gerekli olan adımlardır. Adalarda yaşayan kişi sayısı çok yoğun olmadığından turizmden elde edilecek gelirin GSYİH'ye katkısı daha çok hissedilebilir. Ancak, hali hazırda kullanım alanı kısıtlı olan ada destinasyonlarında turizm faaliyetlerinin başlaması sonucunda arazi fiyatlarının artış göstermesi, yerel halkta ciddi rahatsızlığa neden olabilir ve yerel halkın turizm faaliyetlerine karşı tutumu bu durumdan olumsuz etkilenebilir. Bu nedenle turizm faaliyetlerinin gelişimi planlı bir şekilde olmalıdır (Padilla ve McElroy, 2005).

Sosyal İlkeler: Ada destinasyonlarının yerel nüfusu çok fazla değildir. Bu tür destinasyonlarda turizm faaliyetlerinin kitlesel hale dönüşmesi, nüfus yoğunluğu az olan halkın sosyal ve kültürel değerleri üzerinde büyük tahribatlara yol açacaktır. Ada destinasyonlarının yüz ölçümünün de küçük olması, yerel halk-turist etkileşiminin daha yakın yaşanmasına imkan vermektedir (Hsiao, 2018). Bu durum yaşanan tahribatı arttıracak önemli bir faktördür. Ayrıca artan turist sayısı, kısıtlı olan ada imkanlarının daha kısıtlanmasına yol açacaktır. Örneğin trafik yoğunluğunun artması, park problemlerinin baş göstermesi gibi sorunlar günlük hayatın stresi altında olan yerel halkın stres derecesini arttıracak unsurlardır. Sonucunda ise yerel halk-turist çatışması kaçınılmaz bir durumdur. Bu problemlerle baş edebilmek ve daha etkili çözüm yöntemleri bulabilmek için yerel halkın ada destinasyonu ile ilgili tüm karar süreçlerine katılımına olanak sağlayacak bir yönetim modeli uygulanmalıdır (Padilla ve McElroy, 2005).

Çevresel İlkeler: Ada destinasyonları biyolojik çeşitliliği, eşsiz plajları, görülmeye değer yer şekilleri oluşumlarıyla ön planda olan yerlerdir. Turizm faaliyetlerinin planlı bir şekilde gelişimi, bu değerlerin geleceğe taşınması adına en önemli noktayı oluşturmaktadır. Kilometre başına düşen turist ve araç sayısının sürekli artış göstermesi tüm bu değerleri de tehlike altına almaktadır (Mitchell ve Reid, 2001). Yine kilometre başına düşen otel sayısı da kirliliğin artmasına sebep olan önemli bir faktördür. Ada destinasyonlarında çevre yönetim sistemlerinin uygulanması, karbon salınımının düşürülmesi ve taşıma kapasitelerinin göz önünde bulundurulması çevre üzerindeki baskıyı azaltacak ve bu sorunların çözümünde kilit rol oynayacak uygulamalardır (Padilla ve McElroy, 2005).

### **1.10. Sürdürülebilir Turizmin (ST) Paydaşları**

Paydaş kelimesi, herhangi bir faaliyeti gerçekleştiren veya o faaliyetten etkilenen kişi ya da gruplar anlamına gelmektedir (Freeman, 2010: 46). Gerçekleştirilen herhangi bir faaliyet neticesinde meydana gelen çıktılar üzerinde kimin ne kadar etkili olduğu veya kimin ne kadar pay sahibi olduğunun belirlenmesi başlıca bir çalışma konusu olabilmektedir. Söz konusu paydaşlar bireyler veya bireylerin oluşturduğu sosyal gruplar olabildiği gibi toplumlar, organizasyonlar ve örgütlerde olabilmektedir. Paydaşlar yalnızca faaliyetin gerçekleştirilmesi aşamasında değil, yönetim aşamasında da etkin rol oynayabilmektedir (Çalışkan, 2011: 64). Böylece paydaşların süreç üzerindeki etkinliği ve baskı gücü de artmaktadır.



Bu durum turizm sektöründe de aynı şekilde işlemektedir. Paydaşlar sürdürülebilir turizmin (ST) yapı taşlarıdır. Onların varlığı turizmin gelişimi, gerçekleştirilen uygulamaların başarısı ve ST'nin uzun vadeli olabilmesi adına büyük önem taşımaktadır. Paydaşların katılımı ST uygulamalarını kolaylaştırır (Dodds ve Butler, 2010: 47; Liu vd., 2018). Katılımın olmaması veya az olması ST'nin gerçekleşmesinin önünde önemli bir engeldir. Paydaşların değerlendirmeleri ve analizleri ise ST uygulamalarının gelişmesine büyük katkıda bulunacaktır. (Waligo vd., 2013:342-343). Paydaşların tamamı sürdürülebilir turizm ile aynı seviye de ilgilenmiyor olabilir. Bazıları ST uygulamaları ile çok veya az ilgilenirken bazıları ise, hiç ilgilenmeyebilir. Bu nedenle, paydaşların ST uygulamaları üzerindeki etkinliği de aynı seviyede olmadığı gibi birisi diğerine göre daha önemli bir konumda bulunabilir (Dabphet,2013:1). Bu fikirden yola çıkarak, birçok çalışmada sürdürülebilir turizmin kilit aktörleri belirlenmiştir. Bunlar; kamu sektörü, turizm sektörü, medya, turistler ve gönüllüler/sivil toplum kuruluşları ve yerel halk olarak sıralanabilir (Sautter ve Leisen, 1999:315; Becken, 2004; Byrd, 2007:6).

### **1.10.1. Kamu Sektörü**

Turizm sektörü gelişim gösterdiği ülkelere sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik anlamda pek çok yarar sağlamaktadır. Turizmin özellikle ekonomi üzerindeki etkisi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin turizm sektörüne kayıtsız kalamamalarına neden olmaktadır. Turizmin sağladığı ekonomik etkilerin pozitif olması ve bu durumun devam edebilmesi her şeyden önce planlı bir gelişimle mümkündür. Yani turizm gelişiminin sürdürülebilir bir yapıya büründürülmesi gerekmektedir. Hükümetler sürdürülebilir turizm plan ve politikalarının oluşturulması ve uygulanması adına önemli bir göreve sahiptir. Hükümetlerin sahip olduğu yasama yetkisi, kilit rol oynamalarındaki en büyük etken olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yetki sayesinde, doğrudan veya dolaylı olarak turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sürdürülebilirlik politikalarına uymalarını sağlayabilmektedirler.

Yasama yetkisinin yanı sıra, kamu sektörü sürdürülebilir turizm hedefini gerçekleştirmede önemli bir görevlere sahiptir. Bu görevler; sürdürülebilir turizme yönelik plan ve politikaların oluşturulması ve uygulanması aşamalarında liderlik rolü üstlenmek (Leader), sürdürülebilir turizm hedefine ulaşma adına stratejileri belirlemek (Strategies) (Briedenhann, 2007), sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada kurum, kuruluş ve paydaşlar arasında koordinasyonu sağlamak (Co-Ordinator), sürdürülebilir turizm hedefine ulaşma yolunda karşılaşılan zorluklara ve maliyetlere katlanmak (Champion) (Fox vd., 2002), ülkenin plan ve politikalarında turizme yer vermek, çevresel duyarlılığa sahip alanlarda turizmin

kontrollü gelişimini sağlamak (Dolmacı ve Bulgan, 2013), turizmin sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerinin belirli aralıklarla araştırmak ve konuyla alakalı önlem ve teşvikleri hazırlamak, turizmden elde edilen faydaların toplum içerisinde dağılımını sağlamak (Karğı, 2010), arazi kullanım dağılımını koordine etmek, tüm turizm gelişme programlarına ÇED'i dahil etmek yoluyla, çevresel tehlikelerin önceden tahmin edilerek önlenmesini sağlamak, sürdürülebilir turizm gelişiminde kilit rol oynayan yerel halkın, gelişim sürecine dahil edilmesini sağlayacak adımları atmak, destinasyonun rekabet gücünü ve statüsünü sürekli analiz ederek, seyahat pazarının sürekli değişen yapısına ayak uydurmasını ve pazar payını kaybetmemesini sağlamak (Çalışkan, 2011), kaliteli hizmet vermek, yüksek müşteri tatmini elde etmek, kalifiye personel yetiştirebilmek, küreselleşme ve bilgi toplumu çağına ayak uydurmak için çağın gereklerine uygun turizm eğitimi modeli oluşturmak, yatırımlarda yerli girişimcilere imkan tanınmak, yerel halkta sürdürülebilirliğe yönelik sorumluluk bilincini oluşturma adına gerekli adımları atmaktır (Gorica vd., 2012).

### **1.10.2. Turizm Sektörü**

Turizm sektöründe iskelet yapıyı turizm işletmeleri oluşturmaktadır. Bir tatil esnasında turistlerin ihtiyaç duyduğu ulaşım, transfer, konaklama, yeme-içme, eğlence ve alış-veriş aktiviteleri gibi temel ihtiyaçlar turizm işletmeleri tarafından sunulan hizmetlerle karşılanmaktadır (Horobin ve Long, 1996). Turizm işletmelerini çekici hale getiren unsurlar ise buldukları destinasyonların sahip olduğu turistik değerlerdir (Högström vd., 2010). Bu varlıkların başında ise doğal çevre gelmektedir. Temiz bir doğal çevrenin varlığı destinasyonda turizm faaliyetlerinin geleceği adına büyük önem taşımaktadır (Priskin, 2001). Doğal çevrenin yanı sıra, destinasyonda yaşayan yerel halkın sosyal ve kültürel değerleri de en az çevre kadar önemlidir (Altınay vd., 2016).

Tüm bu değerlerin korunması ve geleceğe taşınmasında turizm işletmelerine de büyük sorumluluklar düşmektedir. Hükümetler ile ulusal ve uluslararası birlikler tarafından ortaya koyulan sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyip uygulamak, yavaş, planlı ve denetimli bir gelişim için yol haritası çizmek, büyük ölçek yerine küçük ölçekli ve yerel mimari ile uyumlu tesisler inşa etmek, çok uluslu tur operatörlerine bağımlı olmamak, bağımsız çalışan ve uzmanlaşmış tur operatörleri kurmak, kapalı ve iletişimden uzak yerler yerine, yerel halk ve turistler arasındaki iletişimi sağlayacak açık turizm bölgeleri oluşturmak, kitlesel turizmi tetikleyici uygulamalar ve yatırımlardan kaçınmak, yerel istihdama özen göstermek bu sorumlulukların başlıcalarıdır (Akşit, 2007:450).

### 1.10.3. Medya

Medya kitle iletişim araçlarının (KİA) tamamını kapsayan, kitle iletişim sürecinin en önemli organizasyon biçimidir (Aydeniz, 2012:16). Televizyon, radyo, internet, gazete, dergiler vb. araçlar medyanın en etkili araçlarını oluşturmaktadır. Tüm bu medya araçları toplumu, gerçekliği ve gündemi yönlendirme de büyük rol oynamaktadır. Medya yalnızca bir iletişim aracı değil aynı zamanda çok önemli bir eğitim aracıdır (Seaman ve Tinti-Kane, 2013). Medya aracılığıyla kısa sürede toplumun büyük kesimi daha önce belirlenmiş bir takım programlar ve konular hakkında bilgilendirilerek eğitilebilir. Bu eğitim sürecine sosyalizasyon (toplumsallaştırma) adı verilmektedir (Dimitriadou vd., 2013:314). Söz konusu eğitim süreci ile insanlara bireylere hangi durumda nasıl davranmaları gerektiğini öğretilir. Sosyalizasyon süreci bireyin varlığı için önemli olduğu kadar toplumun varlığı ve sağlıklı bir şekilde devamı içinde hayati bir öneme sahiptir (Arslan, 2006:6).

Vural ve Bat (2010)'un üniversite öğrencileriyle yapmış olduğu bir araştırmada katılımcıların tamamı internet kullandığını, %67,5'i hergün internete girdiğini, %73'ü sosyal medyanın ne demek olduğunu bildiğini, %85,9'u sosyal ağları (facebook, netlog, orkut, yonja, myspace) kullandığını belirtmiştir. Elde edilen bu veriler, birçok insanın internet kullandığını ortaya koymaktadır. İnternet kullanan genç oranının yüksek olması ise internet üzerinden yapılacak bilgilendirme ve eğitim faaliyetleriyle gelecek adına bilinçli nesiller yetiştirmede önemli bir adımı teşkil edecektir.

Sahip olduğu bu özellikler bakımından sürdürülebilir turizmin tesis edilebilmesinde medyanın ayrı bir önemi vardır. Sürdürülebilir turizmin tüm paydaşlarının rollerini toplumsal çapta duyurmada ve bunların sorumluları tarafından benimsenmesinde medya araçlarının yoğun bir şekilde kullanılması, hem toplumun ve diğer tüm paydaşların üzerlerine düşen görevi hızlı bir şekilde kavramalarını sağlayacak, hem de sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada başarı oranını arttıracaktır (Schroeder ve Pennington-Gray, 2015).

### 1.10.4. Turistler

Turistler ilgi çekici destinasyonların doğal ve kültürel çekiciliklerinden faydalanmak ve hoş vakit geçirmek için seyahat etmektedirler. Her ne amaçla olursun turistler olağan yaşamlarından uzaklaşmak ve farklı deneyimlerde bulunmak için turizm faaliyetlerine katılırlar. Bu nedenle gittikleri yörelerde günlük yaşamlarında davrandıklarından daha farklı bir davranış içerisine girebilirler. Buna turist davranışı adı verilmektedir (Rızaoğlu, 2003:3).Turistlerin davranışlarının sürdürülebilir bir çizgiye çekilebilmesi için her şeyden önce turistlerin belirli bir eğitim seviyesine sahip olması gerekmektedir. Eğer turistler

tatillerini geçirdikleri destinasyonların imkânlarını sonsuzmuş gibi görür ve davranışlarını bu düşünce etrafında şekillendirirlerse, sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmak gerçekçi olmaktan çıkacaktır (Karğı, 2010:84).

Sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada sorumlu bir turist davranışı gerekmektedir. Cohen'in yapmış olduğu turist sınıflamasında bu davranışa uygun hareket eden iki sınıf turist bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kendi seyahatlerini kendileri planlayan, mümkün olduğunca gelişmiş ve tanınmış turistik destinasyonlara gitmekten kaçınan, yenilik arayan, yerli halk ile tümüyle bütünleşmekten kaçınan ve günlük yaşamındaki rahatlığı arayan araştırmacı turistlerdir. İkinci sınıfta ise, gezilerini kendileri planlayan, günlük yaşam koşullarından ve rahatlığından mümkün olduğunca uzaklaşan, gittikleri yörelerde yerel halkla birlikte yaşamaya ve o yörenin kültürünü öğrenmeye çalışan, yerel halkın evlerini ve yemeklerini paylaşmaya çalışan başıboş turistler bulunmaktadır (Avcıkurt, 2007:17). Her iki turist tipi de sürdürülebilir turizm hedefini yakalamada uygun davranışları barındırmakla beraber, ikinci sınıfta yer alanlar, birinci sınıfa oranla bu kalıba daha fazla uymaktadır.

Bunlar dışında turistlere düşen önemli görevler bulunmaktadır. Bunlar; kitle turizm destinasyonları yerine, alternatif turizm türlerine sahip destinasyonları tercih etmek, kaynakların sınırlı olduğu bilinciyle hareket etmek, gidilen yörelerde yerel halkın değerlerine saygı duymak (Avcıkurt, 2007), günlük ihtiyaç duyulan yiyecek ve içecekten fazlasını tüketmemek, konaklama ve ulaşımda çevresel duyarlılığa sahip işletmeleri tercih etmek, herşey dahil paket turlar yerine daha makul ve işletmeciyeye göre daha ekonomik paketleri tercih etmek (Budeanu, 2007), beraberindeki diğer turistlere olumsuz davranışları konusunda geri bildirimde bulunmak, gidilen yörelerde uygulanan çevre koruma ilkelerine uymak ve diğer ziyaretçiler tarafından uyulmasını sağlamaktır (Karğı, 2010).

#### **1.10.5. Sivil Toplum Kuruluşları**

Sivil Toplum Kuruluşları (STK) genellikle gönüllük esasına dayalı olarak faaliyet gösteren, hayır ve bağışlara bağlı olarak varlığını devam ettiren oluşumlardır. Hayatın birçok alanında her geçen gün önemi artan bir rol oynamaktadır. Ayrıca, STK'lar kamu ve özel sektör arasında üçüncü bir güç olarak görülmektedir (Holden ve Mason, 2005:421; Ralston vd., 2005:505).

STK'ların bir yörede turizm gelişimine bakış açıları, bu gelişimi desteklemesi ve bu süreçte yer almayı istemesi önemlidir. Böylece, turizm gelişiminin daha sağlıklı ve başarılı bir şekilde ilerlemesi sağlanacaktır. Çünkü bu örgütlenmeler, turizmi yalnızca dışarıdan izleyip eleştiren bir yapıda değildir. Daha sürdürülebilir bir turizm hedefine ulaşmayı görev

edinmiş önemli bir role sahiptirler. Hatta STK'ların birçoğu turizmle ilgili projelerde aktif olarak görev almaktadır. Bunun yanı sıra kamu ve özel sektörün politik veya ekonomik bir dirençle karşılaştığı durumlarda, onlara nazaran daha serbest hareket ederek karşılaşılan sorunları rahatlıkla aşabilmektedirler (Holden ve Mason, 2005:421). Çevirgen ve Kesgin (2007:320)'de yapmış oldukları çalışmada STK'ların turizmin negatif etiklerine karşı yerel otoritelere göre daha korumacı bir bakış açısına sahip olduklarını ve yapılaşmanın kontrol altında tutulması gerektiğine inandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, STK'ların turizm gelişim sürecine katılmalarının, sürece yeni bir boyut kazandıracığı ve sürecin daha sağlıklı bir rotada ilerlemesini sağlayacağı çalışmada ifade edilen önemli noktalarındandır.

Avrupa ülkeleri, kırsal ve az gelişmiş bölgelerin kalkındırılmasında kırsal turizmi bir araç olarak kullanmışlardır. Bu yörelerde turizmin gelişimi büyük örgütlenmelerle yürütülmüş ve bu örgütlenmeler ulusal ve uluslararası dernekler altında toplanmıştır (Soykan, 2000:22). Bu nokadan hareketle, Soykan (2000:32) kırsal turizm üzerine yapmış olduğu çalışmada bir yörede kırsal turizmin gelişiminde başarının güçlü bir örgütlenmeyle sağlanabileceği sonucuna ulaşmıştır. Örgütlenmenin ise iki temel şekilde olması gerektiğini belirtmiştir. Birincisi, yörede kırsal turizme ihtiyaç olduğuna inanılmasıdır. Bu sağlandıktan sonra yörenin kalkınması, yörede turizme yönelik hazırlıkların ve düzenlemelerin yapılması adına bir kuruluşun işin başına geçerek, kendine bağlı oluşturacağı alanında uzman alt gruplarla ve yerel halkla iş birliği içerisinde süreci yönetmesi gerekmektedir. İkincisi, yerel halkın bir araya gelerek yerel örgütler veya dernekler kurmaları ve bu dernekler aracılığıyla işin başına geçmeleridir (Streimikiene ve Bilan, 2015).

Turizmin toplumlar tarafından yalnızca bir para kazanma aracı olarak görülmesi turizm gelişimi adına birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Doğal ve kültürel kaynakların bilinçsizce tüketilmesi, turistlere karşı hoşgörüsüz davranışların sergilenmesi vb. bunlardan yalnızca bir kaçıdır. Yerel halkın zihninde yerleşmiş olan bu düşüncenin yok edilmesi STK'ların sürece etkin katılımıyla mümkün olacaktır (Wearing vd., 2005:435). STK'lar yerel halkın bilinçlendirilmesi, yerel kaynakların korunması, yerel halka ve girişimcilere yönelik eğitim programlarının düzenlemesi gibi çalışmalarda aktif rol üstlenmek yoluyla turizm gelişimine katkıda bulunabilirler. Bunun yanı sıra toplumsal güç oluşturarak sürdürülebilirliğe aykırı gelişmelere karşı durabilmektedirler (Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(a)</sup>:102). Tarihi ve turistik değere sahip varlıkların korunması ve restorasyonu, yerel halkın eğitimi, kırsal alanların ve köylerin güzelleştirilmeside STK'ların sağladığı yararlılardan bazılarıdır (Aydın ve Servi, 2012:148).

Yunanistan'da ekoturizm faaliyetlerinin başlaması ve hızla artmasının arkasında yatan gücün STK'lar olduğu belirtilmektedir. Ülkede korumacılık hareketinin tarihi 1951 yılında kurulan Helen Doğal Hayatı Koruma Derneği'ne kadar uzanmasına rağmen, 1971'den itibaren çevresel örgütlerin sayısının giderek artması toplumun çevresel konularda daha bilinçli hale gelmesini sağlamıştır (Svoronou ve Holden, 2005:458). Böylece, ekoturizme yönelik değerler canlılığını korumuş ve yeni bir turizm türünün meydana gelerek hızla yükselmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2002 yılında organize edilen 17. İngiliz Milletler Topluluğu Oyunları, STK'ların turizm faaliyetleri üzerindeki etkisini görme adına bir başka çarpıcı örnektir. Organizasyon komitesi üç ana gruptan oluşmaktaydı. Bunlar, Stratejik Paydaşlar ve Fon Paydaşları, Bölgesel Paydaşlar, Operasyonel Paydaşlar'dır. Üç grubun içerisinde çeşitli sektörlerden (kamu, özel sektör) birimler bulunurken, bunların çoğunu gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet gösteren gruplar oluşturmaktaydı (Leather vd., 2002:20). Oyunların başarılı olmasında pek çok faktörün etkisi bulunmasına rağmen, en büyük pay gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet gösteren gruplara aittir. Organizasyonda 10.500 kişi gönüllü olarak görev yapmış ve yaklaşık 1.2 milyon saatlerini bu oyunların sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için harcamışlardır. 10.500 kişilik gönüllü grubunun bir araya gelmesinde ise STK'ların çok büyük etkisi bulunmaktadır (Ralston, 2005:514). Bu kadar insanı tek bir amaç için bir araya getirmek kolay değildir. Her insanın farklı bir motivasyonu ve bakış açısı vardır. Ralston (2005:512-513), bireylerin 17. İngiliz Milletler Topluluğu Oyunları'nda görev alma nedenlerini aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

- Coşku ve heyecan yaşamak,
- Hayatının fırsatı olarak görmek,
- İlginç insanlarla tanışmak,
- İlgi çekici spolar dışında kalan, popülaritesi ve izlenme oranı düşük olan sportif aktiviteleri desteklemek,
- Toplum için yararlı birşeyler yapmak,
- Bir takımın parçası olmak,
- Manchester şehrine yardımcı olmak,
- Kuzey Batı İngiltere'ye yardımcı olmak,
- Ülkesini desteklemek,
- Kişisel becerilerini kullanmak.

Sürdürülebilir turizm gelişiminde STK'ların oynadığı role bir başka örnek ise Güney Afrika'dan gösterilebilir. Bölgede bulunan Zambezi nehri, bölgenin en büyük dördüncü nehridir. Nehrin havzası sekiz Güney Afrika ülkesini beslemektedir. Zambezi bölgesi önemli turizm çekiciliklerine sahiptir. Bunların başında Dünya Mirası Listesi'nde bulunan Viktorya Şelalesi ve Mana Havuzları gelmektedir (UNESCO, 1983; UNESCO, 2007). Bölgede yürütülmekte olan Ekoturizm ve tarıma dayalı sanayi programları Zambezi Nehri'nin debisine ve Zambezi Çölü'nün sürdürülebilirliğine bağlıdır. Bölgede sürdürülebilir çevre yönetimi için gerekli olan ikili ve çok taraflı yapıların yokluğunda, Zambezi Derneği bölgeki biyo su kaynakları ve turizm değerlerinin yönetiminde lider rol üstlenmiştir. Dernek, bölgeki turizm aktivitelerinin çevreci yaklaşım temelinde ilerlemesini sağlamıştır. Ayrıca, turizm kaynaklarının yerel halkta adil dağılımını sağlayabilmek için, yerel halk ve turizm endüstrisi arasında derin ve güçlü bağlantılar kurmuştur (Sithole, 2005:488). Burns ve Barrie (2005)'in çalışmalarında Güney Afrika'da kırsal yenilenmenin sağlanması, kıtlık ve fakirliğin azaltılması gibi durumlarda turizmin bir araç olarak kullanıldığını ve turizm faaliyetlerinin toplumda yerleşmesinde yine STK'ların ve toplum tabanlı örgütlerin işin başında olduğunu vurgulamışlardır.

#### **1.10.6. Yerel Halk**

Sürdürülebilir turizm hedefinde rol oynayan ve üzerine sorumluluklar düşen bir diğer kilit aktör yerel halktır. Bir bölgede turizm faaliyetlerinin başlaması, gelişmesi ve tutunabilmesinde yerel halkın tavır ve davranışları ile turizme yönelik tutumları etkili olmaktadır. Yerel halkın turizmi ve turistleri benimsemesi, hoşgörmesi ve kabul etmesi turizm gelişiminde önemli eşik noktalardan birisini oluşturmaktadır (Butler, 1980:6). Bu nedenle turizmin sürdürülebilir gelişimi konusu, halkın da katılımıyla ele alınmalıdır.

“Yerel ekonominin güçlenebilmesi için yerel halkın turizmin ilerleme sürecine dahil olması gerekmektedir. Bu ise bölgesel düzeyde sürdürülebilir turizm gelişiminin başarı ölçüm sürecinde olduğu gibi deneyim kazanma çalışmalarının, eğitimin ve kamusal bilinç programlarının uygulanmasını gerektirmektedir. Ev sahibi bölgeye optimum fayda sağlama kistasında turizm aktivitelerini kontrol etmede yardımcı olmalı, sivil halkı sürdürülebilir gelişim sürecinde cesaretlendirmeli; turizm gelişiminde kültürel mirasın, çevrenin, doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesinde paydaşların işbirliği kuvvetlendirilmelidir” (Çalışkan, 2011:65).

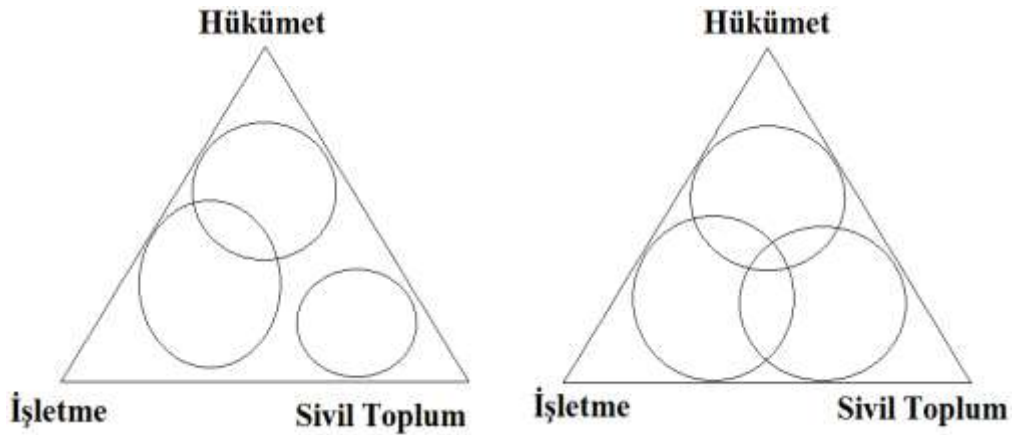
## **1.11. Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Rolü**

### **1.11.1. Yerel Halkın Zihinsel-Bilişsel Rolü**

Bir bölgede turizm faaliyetlerinin bilinçli, istikrarlı ve en önemlisi sürdürülebilir bir şekilde gelişimini sağlamak ve bu faaliyetleri kontrol altında tutabilmek için her şeyden önce iyi planlanmış bir sürece ihtiyaç vardır. Sürdürülebilir gelişim hedefini yakalamak için ise katılımcı yaklaşıma dayalı bir büyüme planlaması gerekmektedir (Cengiz vd., 2011: 3832; Nyanjom vd., 2018: 676). Katılımcılıktan kasıt sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada rol oynayacak olan tüm paydaşların aynı hedef etrafında toplanması ve üzerlerine düşen rolleri yerine getirmesidir. Bu paydaşların önde gelenlerinden birisi yerel halktır. Turizm üzerine 1965 yılına kadar yapılan çalışmalar, genel anlamıyla turizmi makro düzeyde ele alıp işlemekteyken, bu tarihten sonra turizmin etkileri gündeme alınmaya başlamıştır. Ardından sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiş ve turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yapıya nasıl büründürülebileceğine ilişkin çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar ışığında sürdürülebilir turizm hedefine ulaşabilmek adına mikro düzeyde çalışmalar yapılmaya başlanmış ve sürdürülebilir turizmde paydaşlara düşen görevler incelenmeye başlanmıştır.

Eskiden sürdürülebilir gelişimde sadece hükümet ve işletmeler ortak hareket ederken, sivil toplum bu hareketin dışında bırakılmaktaydı. Günümüzde ise durum değişmiş ve paydaşların ortak hareket etmesi gerektiği düşüncesi kabul görmüştür (Marrewijk, 2003). 2002 yılında Johannesburg'ta düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde alınan kararlarda bu konuya işaret etmektedir. Zira bu zirvede iki önemli karar alınmıştır. Bunlardan birincisi hükümetlerin sürdürülebilirlik konusunda yapmayı vaad ettikleri plan ve politikaların takibi ve uygulama süreci ile ilgilidir. İkincisi ise sürdürülebilir kalkınma da sorumluluğun yalnızca hükümetlere değil tüm paydaşlara dağıtılmasına yönelik alınan karardır (Sarıkaya ve Kara, 2007:225). Bu durum eski turizm anlayışla, sürdürülebilir turizm arasındaki en önemli farkı teşkil etmektedir. Sürdürülebilir turizmde yerel halk turizm endüstrisinde çeşitli faydalar elde ederken, turizm planlama ve karar verme aşamalarında yer alarak turizme sahip çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, yerel halkında diğer paydaşlara dahil olmasıyla paydaş zinciri tamamlanmış ve turizmde sürdürülebilir gelişmenin önü açılmıştır (Demir ve Çevirgen 2006:20<sup>(a)</sup>). Yerel halkın da paydaş zincirine katılımından sonra bu süreçteki rolünü belirlemeye yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir.





**Şekil 1.16. Sürdürülebilir Turizmde Hükümet, İşletme ve Sivil Toplumun Değişen Rolü**

**Kaynak:** Marrewijk (2003):100'den uyarlanmıştır.

Bir yörede turizm faaliyetlerinin başlayabilmesi, öncelikli olarak yerel halkın turizme ve turiste yönelik bakış açısına bağlıdır. Çünkü turizm faaliyetlerinin yeni başladığı yörelerde henüz tesisleşme yoktur ve yerel halk ile turist arasındaki etkileşim düzeyi yüksektir. Bu aşamada yerel halkın turistlere karşı tutumu ve davranışları turizm faaliyetlerini sağlıklı bir büyüme sürecine itebileceği gibi, henüz başlama aşamasındayken bitirebilecektir (Gürsoy ve Rutherford 2004; Butler, 2006:6). Bu nedenle yerel halk turizm faaliyetlerinin başlamasında kilit bir noktada bulunmaktadır. Ancak, yerel halkın turizmde karar mekanizmasında bulunan kişilerin aldıkları kararlardan ve turizm faaliyetlerinden doğan olumsuz etkilerden birinci derecede etkilenen taraf olduğu göz önüne alındığında, sadece başlangıç aşamasında değil, turizm gelişiminin her aşamasında bulunmalarının gerekli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Ko ve Steaward, 2002).

Yerel halkın turizm gelişim süreci için önemi aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Başarılı bir turizm gelişimi güçlü toplumsal desteğe bağlıdır (Simmons, 1994).
- Yerel halkın turizm gelişim sürecine katılımı etkinliği ve turizm gelişim planlarının uygulanması aşamasındaki verimliliği arttıracaktır (Tosun, 1999).
- Yerel halkın katılımı sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmaya önemli katkılarda bulunacaktır (Tosun, 1999).
- Turistlerin büyük çoğunluğu yerel kültürleri merak ettiği için seyahat etmektedir. Bu nedenle yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımı önemlidir. Böylece ziyaretçi memnuniyeti de sağlanmış olacaktır.
- Yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımı, bu faaliyetlerden fayda elde etmelerini sağlayacaktır. Böylece yerel halkın turizme yönelik ön yargıları kırılmaya başlayacak ve turizm gelişimi daha kolay bir şekilde gerçekleşecektir (Simmons, 1994).

- Yerel halkın turizm gelişim sürecine katılımı, turizm planlamacılarına daha iyi plan ve programlar yapma imkânı sağlar.
- Yerel halkın turizm gelişim sürecine katılımı, günümüz demokrasi anlayışına uygun bir yapının oluşması için önem taşımaktadır. Böylece turizmde halkta söz sahibi olabilecektir. Ayrıca, yerel halk kendi kaynaklarının kullanılması sonucu ortaya çıkan faydalardan yararlanma imkanına sahip olacaktır (Simmons, 1994).

Reid ve arkadaşları (2000:22-24) yapmış oldukları çalışmada Butler'ın turistik ürün yaşam döngüsü modelinde yer alan turizm gelişim aşamalarına göre yerel halkın durumunu ortaya koymuşlardır. Bu aşamalar aşağıdaki gibidir;

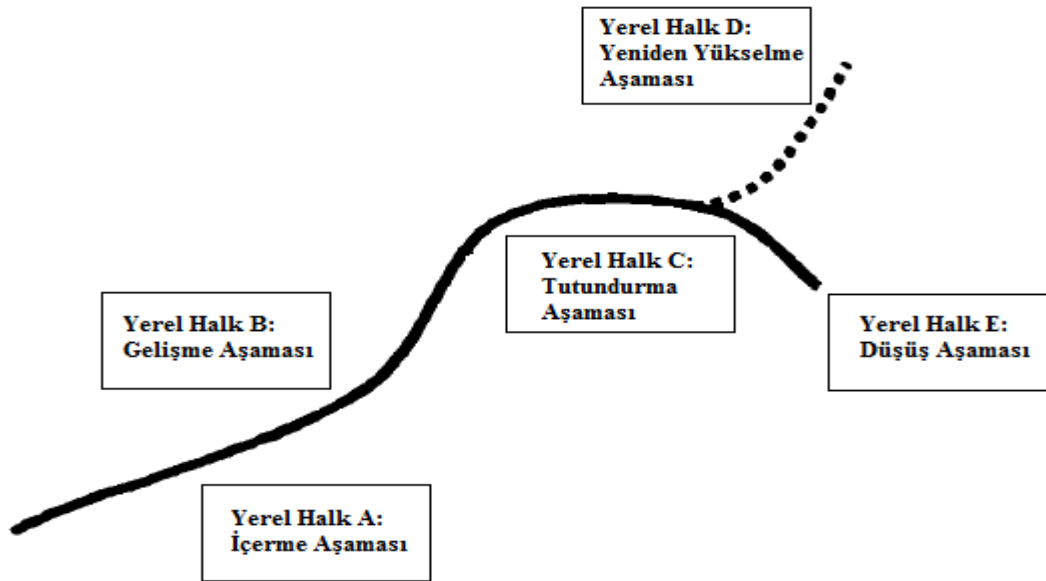
**İçerme Aşaması:** Bu aşamada turizm, sağladığı iş olanakları ve büyüme fırsatlarıyla toplumun ilgisini çekmekte ve toplumla bütünleşmektedir. Hükümetler ve girişimciler yerel halkı turizm konusunda teşvik etmektedir. Otorite sahiplerinin (ekonomik güç sahipleri ve hükümetler) turizm gelişimi konusundaki ısrarına rağmen, trafik sorunları, yerel hizmetlerin akması, toplumsal mahremiyet ve yerel sakinliğin kaybolması gibi turizmin beraberinde getirebileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı yerel halkı turizmi kabul etme konusunda kararsız bırakmaktadır. Ancak, yerel halkın ekonomik imkânlarının kısıtlılığı belirli bir süre sonra bu kararsızlığı, kabul etme yönünde değiştirmekte ve yerel halkın direnci kırılmaktadır (Li ve Hunter, 2015).

**Gelişme Aşaması:** Turizmin gelişme aşamasına girdiği toplumlar turizm faaliyetlerini içselleştirmiş ve turizmden elde edecekleri faydalara odaklanmışlardır. Yerel halktan girişimciler turizm yatırımları yapmakta, buna gücü yetmeyenler ise turizm işletmelerinde çalışmakta veya el emeği yerel ürünlerini gelen ziyaretçilere satmaya çalışmaktadırlar. Ancak, buradaki en büyük sıkıntı dışarıdan piyasaya giren büyük girişimcilerdir. Bu kişiler bölgede turizmin ciddi bir ivme yakalamasında ve belirli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmasında önemli bir rol oynamasına rağmen, bütün karar alma süreçlerini kendilerine bağlamakta ve bölgede var olan pazarı onlar yönetmektedir (Reid vd., 2000). Yerel halka çok fazla söz hakkı düşmemektedir. Bu durum yerel halk içerisinde çatışmalara yol açabilmektedir. Turizm gelişimini destekleyenler bu tabloyu görmezden gelirken, turizm gelişimini destekleyen ancak yerel halkı devre dışı bırakan bir gelişime karşı olan ve turizm gelişimini hiç desteklemeyen gruplar kendi yörelerinde yabancı konumuna düştükleri ve turizmin faydalarından yeteri kadar yararlanamadıkları gerekçesiyle bu gelişime karşı direnç göstermektedirler. Ortaya çıkan bu tablo yerel halk içerisinde çatışmalara yol açabilmektedir (Rasoolimanesh vd., 2017).

**Tutundurma Aşaması:** Bu aşamada yerel kültür turizmin önemli bir çekim unsurudur. Bölgede alış veriş imkânları çeşitlenmiştir. Turist varışları, yerel nüfusu geçmeye başlamıştır. Turizmde tekelleşme başlamış ve yerel halkın turizm faaliyetlerindeki etkinliği yüzeysel hale gelmeye başlamıştır. Büyük ölçekli işletmeler turizm faaliyetlerini yoğunlaştırmak ve turist sayısını arttırmak için çaba harcarken, yerel halkın turizmde iş sahibi olan üyeleri ile diğer sakinleri arasında kaçınılmaz bölünmeler başlamıştır (Reid, 2000). Yerel halkta turizm gelişimi süreci üzerinde herhangi bir söz haklarının olmadığı hissi mevcuttur. Kendi yörelerinde gelişmekte olan turizm faaliyetlerin yeteri kadar fayda sağlayamadıklarını düşünmektedirler (Butler, 1980). Mevcut turizm faaliyetlerinin genişletilmesine ilişkin çalışmalar toplumsal dirençle karşılaşmakta ve yerel halk bu gelişimi engellemek için hukuksal yollara başvurabilmektedir. Hatta yerel halk tarafından vandalist davranışlar sergilenabilmektedir. Bu tür davranışları engelleyebilmek ve yerel halkın gelişim karşıtı direncini kırabilmek için otorite sahipleri bir diyalog süreci başlatabilmektedir. Böylece hem yerel halka rahatsızlıklarını dile getirme ortamı hazırlanmış olmakta hem de turizmin gelecekteki gelişme planları hakkında onları bilgilendirme imkanı doğmaktadır (Pearce vd., 1991).

**Yeniden Yükselme Aşaması:** Bu aşamadan hemen önce turizm faaliyetleri durma seviyesine gelmiş ve gerileme başlamıştır. Çevresel ve diğer turistik değerler ciddi oranda deformasyona uğramış ve çekiciliklerini kaybetmiştir (Bec vd., 2016). Girişimcilerin önemli bölümü destinasyonu terk etmeye başlamış yatırımlar büyük oranda durmuştur. Turist varışları da önemli oranda düşüler göstermeye başlamıştır. Turizm faaliyetlerinin yeniden başlayabilmesi için yerel halkın ciddi desteğine ihtiyaç vardır. Yeniden yapılanma adına tüm toplumsal grupların bir araya gelerek iş birliği yapması gerekmektedir. Çevrenin temizlenmesi, turistik değerlerin yeniden değer kazanabilmesi için yerel halkın bilinçlendirilmesi ve davranışlarının bu istikamette değiştirilmesi gerekmektedir (Reid vd., 2000).

Yeni planlamada toplumun fikirleri eskiye oranla daha fazla göz önüne alınmakta ve ilk turizm faaliyetlerinde toplumun gördüğü zararlar yeni planlamada minimuma indirilmeye çalışılmaktadır. Topluma yeniden güven aşılama çalışmaları yapılmakta ve yeni sürece önemli oranda destek vermeleri amaçlanmaktadır.



**Şekil 1.17. Yerel halkın Turizm Gelişim Aşamalarına Yerleştirilmesi**

**Kaynak:** Reid vd., 2000:22'den yararlanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir.

Modelden de anlaşılacağı üzere, yerel halk turizm faaliyetlerinin yükselmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Turizm faaliyetlerinin yükselişe geçmesi için yerel halkın desteği gerekmektedir. Bu destek yalnızca gelişim aşamasında sağlanır ve diğer aşamalarda göz ardı edilirse, destinasyonun bir turistik ürün olarak yaşam dönemi çok uzun olmayacak ve gelişim basamaklarını hızlı bir şekilde tırmanacaktır (Butler, 1980; Gürsoy vd., 2010). Düşüş aşamasına geçmiş bir destinasyonda ise yerel halkın desteğine tekrar ihtiyaç duyulacaktır. Yerel halkın göz ardı edilmesinin bir başka önemli sonucu ise turizm plan ve politikalarına direnç göstermeleri olacaktır. Ancak, turizm faaliyetlerinin ortaya çıkmaya başladığı ilk aşamadan itibaren yerel halkın kesintisiz bir şekilde gelişim sürecine dahil edilmesi, hem daha sağlıklı bir turizm gelişimi ortamı sağlayacak, hem de bu gelişimin yerel tarafından daha çabuk içselleştirilmesine zemin hazırlayacaktır (Reid vd., 2000).

### **1.11.2. Yerel Halkın Davranışsal Rolü**

Bir destinasyonda turizm faaliyetlerinin başlaması her şeyden önce o yörede turizm kaynaklarının ve çekim unsurlarının varlığına bağlıdır (Vengesayi vd., 2009). Söz konusu çekim unsurları konaklama tesislerinin varlığı ve kalitesi (Nash vd., 2006), gelişmiş ulaşım sistemlerinin varlığı ve ulaşımın kolay olması (Prideaux, 2000), transferi kolaylaştıracak seyahat acentalarının varlığı (Tsai, 2017), alışveriş imkanları (Albayrak vd., 2016), hizmet kalitesi (Augustyn ve Ho, 1998), ürün çeşitliliği (Benur ve Bramwell, 2015), karnaval-festival-yarışmalar vb. özel organizasyonların varlığı vb.'dir (Chirieleison ve Scucca, 2017). Spor alanları (Zehrer vd., 2017), güvenlik (Ghaderi vd., 2017), misafirperverlik (Schuckert

vd., 2015), yerel halkla iletişim kurabilme imkanı (Su vd., 2016), yerel-yöresel ürünler, kentin planlı yapılaşması (Guo ve Sun, 2016), yerel mimari gibi unsurlarda destinasyonun önemli çekim unsurları arasında yer almaktadır (Chi ve Qu, 2008; Smith, 2015). Tüm bu unsurların yanı sıra bir destinasyonun en temel çekim unsurları iklim, çevre, kültür, tarihi mekanlar ve sosyal yaşamdır (Bahar ve Kozak, 2006: 207). Turizm destinasyonları için olmazsa olmaz seviyesinde ele alınması gereken bu unsurların varlığı, korunması, temiz tutulması ve geleceğe aktarılabilmesi turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasında önemli bir köşe taşı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Turizm destinasyonlarında sürdürülebilirliğin yakalanabilmesi için yapılması gerekenlere ilişkin pek çok çalışma yapılmış ve birçok öneride bulunulmuştur. Sorumlu turizm akımının başlatılması (Goodwin vd., 2002; UNEP, 2005), sorumlu ve sürdürülebilir turist davranışlarının belirlenmesi (unwto.org; Goodwin ve Francis, 2003; Budeanu, 2007), etik davranış kalıplarının tespit edilmesi (Malloy ve Fennel, 1998, Tilikidou vd., 2014), turizm sertifikasyon sistemlerinin uygulanmaya başlanması bunların başında gelmektedir. Tüm bu ilke ve kuralların belirlenmesinin ana sebebi destinasyondaki turistik değerleri korumaktır.

Söz konusu değerleri korumak ve gelecek nesillere aktarabilmek için daha önceki başlıklarda da işlendiği gibi hükümetler, yerel yönetimler, turizm sektörü, medya gibi yerel paydaşlara da pek çok görev ve sorumluluklar yüklenmiştir (Sautter ve Leisen, 1999: 315; Becken, 2004; Byrd, 2007: 6). Bunlar içerisinde kilit noktada bulunan paydaşın ise yerel halk olduğu belirtilmiştir (Simmons, 1994; Çalışkan, 2011: 65; Towner, 2018: 279). Çünkü bir yörede turizm faaliyetlerinin başlayabilmesi her şeyden önce yerel halkın kabulü ve hoşgörüsüne bağlanmıştır (Gürsoy ve Rutherford 2004; Butler, 2006:6; Reid vd., 2000:22). Birçok çalışmada özellikle sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada topluma dayalı bir gelişimin önemine vurgu yapılmaktadır (Sebele, 2010: 140; Ellis ve Sheridan, 2015: 244; Khzaei vd., 2015: 1053). Hatta yerel halkın turizm konusunda fikirlerini beyan edebilmesi için karar mekanizmalarına katılımının önemli olduğu da yine birçok çalışma da ortaya konulmuştur (Arnstein, 1969: 271; Pretty, 1995; Byrd, 2007: 8).

Ancak yerel halkın yalnızca düşünsel-zihinsel anlamda sürece katılması, turizm destinasyonlarının korunması ve geliştirilmesi ve sürdürülebilir işleyişi yakalayabilmesi açısından tek başına yeterli durmamaktadır (Duarte-Alonso ve Nyanjom, 2017). Gündem 21 projesinin son aşaması olan Yerel Gündem 21'in ana amacında sürdürülebilirlik düşüncesinin halka benimsetilmesi ve bu felsefenin davranışa dönüştürülmesinin sağlanmasıdır (Kamaruddin vd., 2016). Turizm faaliyetlerinin başlaması ve gelişmesi sürecinde yerel halkın

oynadığı “tutumusal rol”, sürdürülebilir işleyiş aşamasında sadece “zihinsel-bilişsel rol” olarak kalmamalı “davranışsal bir role” dönüşmelidir (Ismail vd., 2016). Çünkü bir turizm destinasyonunda en uzun süre yaşayanlar yerel halktır. Ziyaretçiler ve turizm işletmeleri gibi turizm sektörünün bileşenleri o yöreyi terk etse bile yerel halk sürekli olarak orada kalmakta ve destinasyonun kaynaklarından sürekli olarak yararlanmaktadır (Alonso ve Nyanjom, 2017). Turizm sezonunda yoğun ziyaretçi akını ile tüketim hızı birden artan ve yıpranan turizm kaynakları, sezon dışında da yerel halk tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Bu durum kaynakların yenilenmesi sürecini uzatmaktadır (Nguyen vd., 2015). Sonucunda ise destinasyon turistik ürün yaşam eğrisi üzerinde hızla son aşama olan düşüş sürecine doğru ilerlemektedir (Butler, 1980). Tüm bu ifadeler yerel halkın sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada aktif bir rol alması gerektiğini ve bunun davranışa dönüştürülmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Tosun, 2000; Saufi vd., 2014). Yalnızca turistlerin veya turizm işletmelerinin korumacı bir yaklaşımla turizm kaynaklarını kullanması tek başına yeterli olmayacaktır (Geffroy vd., 2015). Yerel halkında aynı bilinçle hareket etmesi gerekmektedir. Bu nedenle yerel halka “davranışsal bir rol” kalıbı belirlenmelidir.

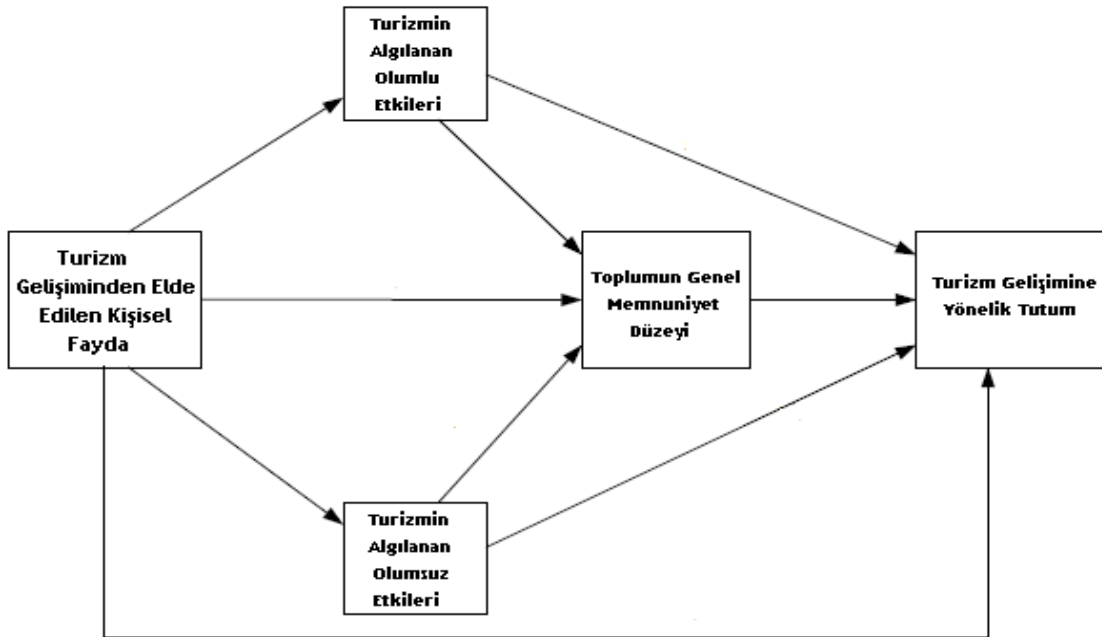
Bir destinasyonda sürdürülebilir yapının oluşturulması için öncelikli olarak o yörede turizmin yanlış planlanmasından kaynaklanan etkilerin en düşük seviyeye indirilmesi gerekmektedir (Pyke vd., 2018). Bu etkiler sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik alanda kendisini göstermektedir (Besculides vd., 2002; Byrd vd., 2009; Okech, 2010). Sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde de sürdürülebilirliğin üç temel ayağından bahsedildiği görülmektedir. Bunlar sosyal, çevresel ve ekonomik ayaklardır (Mebratau, 1998:513; Valentin and Sphangenberg, 2000:383; Demir ve Çevirgen, 2006<sup>(b)</sup>; Joshi vd., 2007, 13 – 14; Stanners vd., 2007:157). Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir durum karşımıza çıkmaktadır. Turizmin etkileri değerlendirilirken başlıca dört boyut ifade edilirken, sürdürülebilir turizmin temelini oluşturan üç boyuttan bahsedilmektedir (Mebratau, 1998). Yine kültürel zenginliklerde turizm faaliyetleri içerisinde önemli bir çekim unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Esfehani ve Albrecht, 2018). Kültürel boyut sürdürülebilir turizm konularında çok fazla ele alınmamakta ve göz ardı edilebilmektedir. Halbuki kültür, insanları seyahate iten ana motivasyon unsurlarından birisidir (Richards, 2018). Birçok insan farklı kültürler görmek ve tanımak amacıyla seyahat etmektedir. Bu durum, sürdürülebilir yapının oluşturulmasında sosyal, çevresel ve ekonomik çevrenin yanı sıra kültürel çevrenin de korunması gerektiğini ortaya koymaktadır (Robinson ve Picard, 2006).

Yerel halkın turizm gelişimi sürecindeki rolünün sosyal (Palmer vd., 2013), kültürel (Williams vd., 1995), ekonomik (Garza ve Eller, 1998) ve çevresel (Ferraro, 2002) olarak ele alınması, bu alanlardaki olumlu etkileri arttıracak, olumsuz etkilerin ise yine yerel halk eliyle azaltılabilmesine zemin hazırlayacaktır (Davis vd., 1988; Nguyen vd., 2015; Olya ve Gavilyan, 2017).

### 1.12. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Verdiği Desteği Etkileyen Faktörler

Yerel halkın turizm gelişimine verdiği desteği etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlar; destinasyonun ekonomik düzeyi ve turizm gelişiminin boyutu (Jurowski vd., 1997), yerel halkın sosyo-kültürel yapısı), yerel halkın ekonomik açıdan turizme mecburiyet seviyesi (Andriotis ve Vaughan, 2003), destinasyondaki ikamet süresi (Harrill ve Potts, 2003), toplumsal katılım düzeyi (Spears ve Boger, 2003), hükümetin uyguladığı turizm politikalarını kabul düzeyi ve turizm projelerine ilişkin farkındalık seviyesi (Andriotis, 2002), yerel geleneksel kültüre yönelik duyarlılık, yerel halkın çevresel tutumu (ekosentrik ve antroposentrik) ve turizmin çevresel etkilerini algılama derecesi (Gürsoy vd., 2010) vb.'dir.

Yapılmış olan çalışmalarda yerel halkın turizm gelişimine verdiği desteği faktörler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ko ve Steawart (2002:528) yapmış oldukları çalışmada yerel halkın turizm gelişimine verdiği desteği yapısal eşitlik modellemesi aracılığıyla açıklamıştır (Bkz. Şekil 1.18).

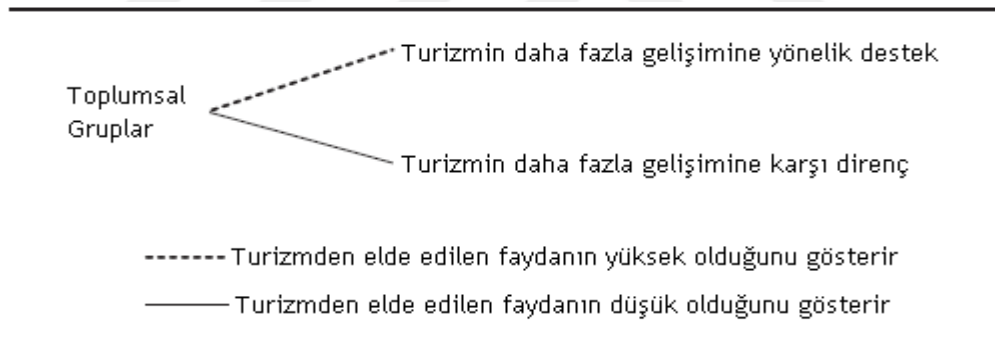


Şekil 1.18. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Tutumunu Etkileyen Faktörler

Kaynak: Ko ve Steawart, 2002:523.

Buna göre; yerel halkın turizmden doğrudan veya dolaylı bir şekilde fayda elde etmesi, turizmin olumsuz etkilerini görmezden gelmelerini sağlarken, toplumun genel turizm memnuniyetini ise arttırmaktadır. Bu durum yerel halkın turizm gelişimine sağladığı desteği arttırmaktadır. Turizmin gelişimi sonucunda ortaya çıkan olumsuz etkilerin algılanması ise yerel halkın memnuniyet seviyesini azaltırken, destek seviyesini de düşürmektedir .

Andriotis (2005), yapmış olduğu araştırmada yerel halkı ikiye ayırmıştır. Bunlar, turizme destek verenler ve turizm faaliyetlerine karşı çıkanlardır (Bkz. Şekil 1.19). Yerel halkın turizme destek vermesi veya bu gelişime karşı çıkması sosyal değişim teorisiyle açıklanmıştır. Buna göre; turizm faaliyetlerinin geliştiği yörelerde yerel halkın yaşacağı değişim sonucunda katlanacağı maliyet elde edilen faydadan fazla olursa turizm faaliyetlerinin gelişimine karşı bir direnç başlayacaktır. Ancak, yerel halk elde ettiği faydanın katlandığı maliyetten yüksek olduğu düşüncesindeyse bu durumda turizm faaliyetleri sağlıklı bir gelişim sürecine girecektir (Eslami vd., 2018). Çalışmada, yerel halkın turizm faaliyetlerinin ülke gelirlerini yükselttiği, yerel ekonomiyi canlandırdığı, çevrenin gelişmesine katkıda bulunduğu, sosyal yaşamı hareketlendirdiği yönünde bir tutum içerisinde olduğu ve sonuç olarak turizm faaliyetlerini destekleri tespit edilmiştir.

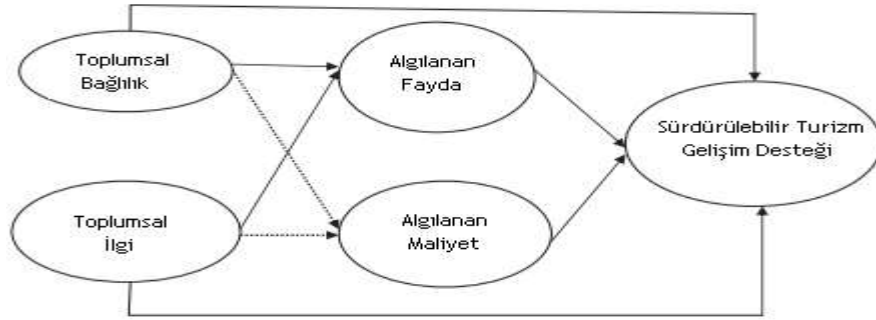


**Şekil 1.19. Yerel halkın Turizmin Daha Fazla Gelişimine Yönelik İsteği**

**Kaynak:** Andriotis, K., 2005: 69

Lee (2013) yapmış olduğu araştırmada toplumsal bağlılık seviyesi, turizm faaliyetlerine katılım düzeyi, turizmin olumlu ve olumsuz etkilerini algılama derecesi değişkenlerinin yerel halk tarafından sürdürülebilir turizm gelişimine verilen destek üzerindeki etkilerini tespit etmeye çalışmıştır (Bkz. Şekil 1.20). Çalışma sonucunda turizmden elde edilen toplumsal faydanın sürdürülebilir turizm gelişimine olan desteği arttırdığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, yerel halkın turizm gelişim sürecine dâhil edilmesi, turizmin olumsuz etkilerine yönelik tutum seviyesini düşürmekte ve bunu olumlu yönde değiştirmektedir. Ayrıca, yerel halkın sürece dâhil edilmesi, sürdürülebilir turizm gelişimine verilen destek seviyesini de arttırmaktadır.



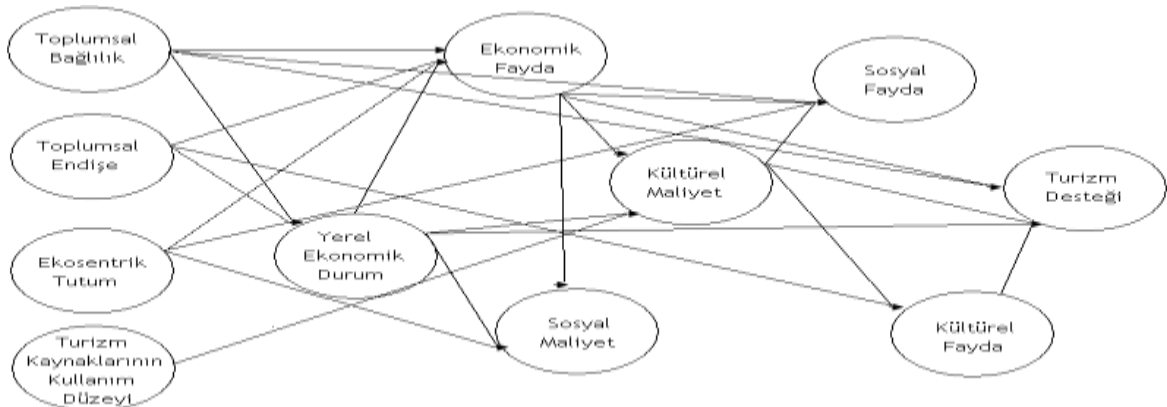


**Şekil 1.20. Toplumsal Katılımın Yapısal Modeli**

**Kaynak:** Lee, 2013:43

Gürsoy ve Rutherford (2004)'un yapmış olduğu araştırmada yerel halkın turizm desteğini etkileyen faktörler yapısal eşitlik modellemesiyle tespit edilmeye çalışılmıştır (Bkz. Şekil 1.21). Çalışmada toplumsal bağlılığın yerel halkı turizmin sosyal ve ekonomik faydaları ile yerel ekonominin durumunu göz önüne almaya yönelttiği görülmüştür. Toplumsal bağlılık düzeyi, turizm gelişimine verilen desteği de doğrudan etkilemektedir. Turizmden elde edilen ekonomik, sosyal ve kültürel fayda turizm desteğini artırırken, sosyal ve kültürel maliyet ise turizm desteğini düşürmektedir. Yerel halkın ekosentrik tutumu, turizmin faydalarından çok olumsuz yönlerini dikkate almalarına sebep olmaktadır. Bu da turizm desteğini düşüren önemli bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada elde edilen bir diğer önemli bulgu ise yerel ekonomik statünün turizm desteği üzerinde etkiye sahip olmasıdır. Bunun yanı sıra yerel ekonomik durum ile turizmin ekonomik faydaları, sosyal maliyetleri ve turizm desteği arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Buna göre; sosyal maliyetleri minimize etmek ve ekonomik faydaları yükseltmek, yerel halkın turizm desteğini arttıracaktır.

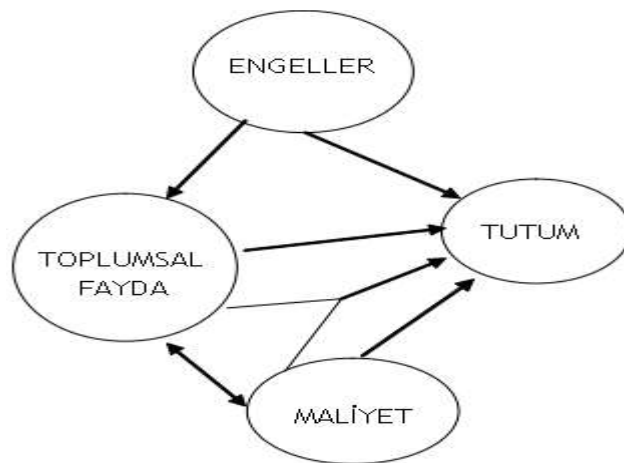


**Şekil 1.21. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Karşı Tutumu**

**Kaynak:** Gürsoy ve Rutherford, 2004:507.

Lindberg ve Johnson (1997), yerel halkın turizm desteğine ilişkin kavramsal bir model ortaya koymuştur. Modele göre, turizmden elde edilen net ekonomik gelir, turizmin günlük yaşam üzerindeki olumsuz etkisinin düşük düzeyde tutulması, turizme yönelik rekreatif yatırımlardan yerel halkında yararlanması, çevrenin estetik açıdan göze hoş gelen bir şekilde düzenlenmesi, yerel halkın dışarıdan gelen kişilerle (tatil veya çalışma amaçlı) kurdukları ilişkilerden duydukları memnuniyet seviyesi, yerel halkın birbirleriyle olan ilişkilere yönelik memnuniyet seviyeleri, topluma ve yerel kültüre olan bağlılık seviyesi, toplum kararlarının dikkate alınması gibi değişkenler yerel halkın turizme verdiği desteği önemli oranda etkilemektedir.

Alhammad'ın (2012) yapmış olduğu çalışmada yerel halkın turizm gelişimine destek vermesi ve karşı olmasına neden olan faktörler araştırılmıştır (Bkz. Şekil 1.22). Yeni istihdam ve gelir olanakları aracılığıyla ekonomik refah seviyesinin artması, toplumun diğer kültürlerle yönelik hoşgörü seviyesinin artması ve yabancı kültürler hakkında bilgi sahibi olmaya başlaması, yerel halkın gelenek ve göreneklerinin yabancı ülkelere tanıtılması, tarihi binaların turizm amaçlı korumaya alınması, yerel halkın çalışma becerilerinin gelişmesi (üretim başlaması) gibi faktörler yerel halkın turizm gelişimine verdiği desteğin ana kollarını oluşturmaktadır. Geleneksel değerlerin kaybolmaya başlaması ve yabancı kültürlerle etkileşim sonucunda yerel halkın kötü alışkanlıklar edinmesi, yerel üretimin yiyecek içecek hizmeti sağlama adına yetersiz kalması, konaklama işletmelerinin sınırlı kapasitesi, sokakların dar olması ve araç park yeri problemlerinin ortaya çıkması, toplumun muhafazakâr kemsinin turizmde çalışmayı onaylamaması gibi sebepler ise yerel halkın turizm gelişimine karşı direnç göstermesine neden olmaktadır.

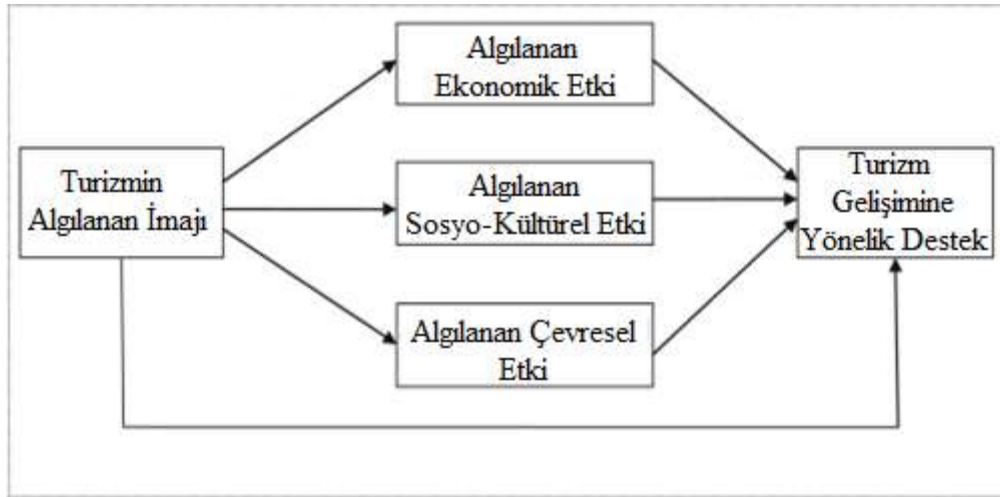


**Şekil 1.22. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Katılım Modeli**

**Kaynak:** Alhammad, 2012:160

Yerel halkın turizm gelişimine destek vermesinde etkili olan bir diğer faktör ekonomik bağımlılıktır (Harrill, 2004:12). Turizm ekonomik imkanların kısıtlı olduğu yörelerde yerel halk tarafından daha çabuk benimsenmekte ve gelişim göstermektedir. Özellikle kırsal alanlar gibi sanayinin az geliştiği veya hiç olmadığı, istihdam imkanlarının oldukça kısıtlı olduğu bölgelerde yerel halk turizm gelişimine karşı çıkmamaktadır (Shapley, 2002). Bu tür alanlarda yaşayan yerel halk turizmin ekonomik getirisine ve diğer yararlarına odaklanmaktadır. Ertuna ve arkadaşları (2012:62-63), yapmış oldukları çalışma ile bu durumu ortaya koymuşlardır. Çalışma sonuçlarına göre yerel halk bölgelerinde turizm faaliyetlerinin başlayabilmesi için turizm yatırımı yapmak isteyen akrabalarına yardım edebileceklerini, bölgeyi ziyaret gelen turistler ile evlerini ve günlük yaşamlarını paylaşabileceklerini, turizm planlama sürecine gönüllü olarak katılabileceklerini, turizm ile ilgili herhangi bir iş yapabileceklerini, evlerini ve arazilerini turizm amaçlı kullanabileceklerini ifade etmişlerdir.

Stylidis ve arkadaşları (2014)'e göre yerel halkın turizm desteği dört temel faktöre bağlıdır. Bunlar, turizmin yerel halk gözündeki imajı, algılanan ekonomik fayda, algılanan sosyo-kültürel fayda, algılanan çevresel faydadır (Bkz. Şekil 1.23). Yerel yönetimlerin toplumsal hizmetlerinin kalitesi, sürekliliği ve turizmin yerel hizmetlere olan etkisi, sosyal çevrenin durumu, eğlence imkânlarında meydana gelen değişim ve gelişim ile fiziksel çevrenin görünümü ve turizm amaçlı yapılan düzenlemeler turizmin imajını oluşturmaktadır. Yaşam standartı, istihdam çeşitliliği, alt yapı yatırımları, ekonomik gelirler, ev ve iş yerlerini kiralamak veya satın almak için ödenecek olan ücret miktarı ekonomik etki boyutunu oluşturmaktadır. Rekreatyonel alanların inşası ve yerel halkın kullanımına uygunluğu, kültürel ve eğlence aktivitelerinin düzenlenmesi, başka kültürlerden yeni insanlarla tanışma fırsatlarının varlığı, toplum ruhunun ve toplumsal sahiplenme duygusunun oluşması sosyo-kültürel etki boyutunu temsil etmektedir. Kalabalık, trafik yoğunluğu, gürültü seviyesi, çevresel kirlilik gibi unsurlar çevresel etki boyutunu temsil etmektedir. Yerel halkın söz konusu etkilerin olumsuz yönde olduğunu düşünmesi, turizm gelişimine karşı olumsuz bir tutum içerisine girmelerine sebep olurken, toplam faydanın toplam maliyetten yüksek olması, turizm gelişimine yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir.



**Şekil 1.23. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Desteğini Etkileyen Faktörler**

**Kaynak:** Stylidis vd., 2014:265

Turizmin genel yaşam kalitesini arttırması, standart bir yaşam imkanı sunması, yerel yönetimlere vergi desteği sağlaması, toplumdaki kültürel çeşitliliğe katkıda bulunması (Milman, 2004:75), yerel halkta çevre bilincinin oluşmasını sağlaması, yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturması, ülke ekonomileri ve yerel ekonomilere önemli katkılarda bulunması, yerel müzelerin ve tarihi binaların turizm amaçlı restorasyonuna destek olması, yerel işletmeler ile iş birliği içerisinde olması gibi faktörler de yerel halkın turizm gelişimine verdiği destek üzerinde önemli oranda etkili olmaktadır (Cottrell vd., 2013:46).

### 1.13. Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılım Türleri

Yerel halkın turizm gelişim sürecine (TGS) katılımı resmi ve gayri resmi olmak üzere çok çeşitli şekillerde sağlanabilir. Kamuya açık oturumlar, danışma komiteleri, anketler, odak grup görüşmeleri, kamusal müzakereler, kamusal görüş panelleri, işbirlikleri, sivil değerlendirme kurulları, çalışma grupları, uygulama çalışmaları, yazılı yorumlar vb. bunların başında gelmektedir. Ancak tüm bu katılım şekillerinde aynı seviyede katılım söz konusu değildir. Bazı katılım türlerinde yerel halk pasif durumdayken bazılarında aktif durumdadır. Buna göre en ideal katılım türü yerel halkın karar alma mekanizmalarında güç sahibi olmasına olanak sağlayan ve yerel halkı kapsayıcı bir yapıda olan katılımlardır. Paydaşların sadece karar alma mekanizmalarında yer alması tek başına yeterli değildir.

Bir katılımın güçlü bir hale gelebilmesi için yerel halkın yalnızca turizm gelişiminin ilk aşamalarında değil, tüm karar alma, planlama ve yönetim aşamalarında yer alması gerekmektedir (Byrd, 2007:8). Nicodemus (2004), TGS'ye paydaş katılımının başarılı olabilmesi için sürecin beş temel unsura sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlar; adalet, verimlilik, bilgi, bilgelik (ilim) ve kararlılıktır. Adalet, süreç içerisinde yer alan tüm

paydaşlar için farklı anlamlar ifade edebilir. Adalet yerel halkın fikirlerinin süreç boyunca dikkate alınmasını temsil etmektedir. Ancak, mümkün olduğunca çok sayıda paydaşın karar alma süreçlerinin adil olduğu yönündeki algılamaları sağlıklı bir SRG'nin sağlanabilmesi açısından önem taşımaktadır. Paydaşların yalnızca sürecin adil olması yönünde ki algısı tek başına yeterli değildir. Sürecin aynı zamanda verimli de olması gerekmektedir. Gelişim için karar alma süreçleri ve anlaşmalar çok uzun sürüyorsa veya finansal açıdan toplam maliyet çok yüksekse tüm süreç başarısız olma riskiyle karşı karşıya kalacaktır (Byrd, 2007:8). Bu nedenle TGS'de verimlilik konusu göz ardı edilmemelidir.

TGS'de önemli olan bir diğer konu bilgidir. Tüm yerel halk, gelişim sürecini anlayabilmek ve kavrayabilmek için birbirlerine yakın bilgi seviyesine sahip olmalıdır (Nicodemus, 2004). Bunun için, yerel halk içerisinde seçilen özel bir gruba karar verme aşamasında ele alınacak konular hakkında eğitim verilebilir. Böylece herkes süreç hakkına hemen hemen aynı bilgi düzeyine gelir ve tüm kararlar ortak bir akılla alınabilir (Byrd, 2007:8). Bilgelik (ilim), eldeki bilgileri kullanarak gelecekte neler olabileceğini tahmin etme olarak tanımlanabilir. Bilgiler objektif bir şekilde değerlendirilmeli ve kararlar mutlaka eldeki veriler ışığında alınmalıdır.

Yerel halkın TGS'ye katılımıyla ilgili birçok modellemenin yapıldığı görülmektedir. Eğer TGS tek bir destinasyon için ele alınacak olsaydı bunun için tek katılım modeli yeterli olurdu. Ancak, bu modelin başka bir destinasyonda uygulanmasında önemli problemlerle karşılaşılabilirdi. Çünkü, her bir destinasyonun sosyo-politik durumu, ekonomik ve kültürel yapıları birbirinden farklıdır. Bu nedenle her destinasyonda geçerli bir katılım modeli geliştirmek çok zordur. Bunun yerine yerel halkın TGS'ye katılım şekillerinin tipolojisinin çıkartılması ve her bir destinasyona bu şekilde uygulanması daha kolaydır (Tosun, 1999:126).

Bu bağlamda TGS'ye yönelik yapılan modellemelerde yerel halkın katılımı bazı özel koşullar göz önünde bulundurularak kategorize edilmiştir. Arnstein (1969), toplumun turizm sürecine katılımını sekiz boyutta incelemiştir. Bunlar “yerel halkın kontrolü”, “delege gücü”, “ortaklık”, “teskin olma”, “danışma”, “bilgi verme”, “iyileştirme” ve “manipülasyon” dur. Bu sekiz boyutu ise aralarındaki ilişkilere göre “yerel halkın baskınlığı”, “sembolik katılım” ve “katılmama” adları ile üç sınıf altında birleştirmiştir (Bkz, Şekil 1.24).

8.	Yerel Halkın Kontrolü (Citizen Control)	}	YEREL HALKIN BASKINLIĞI (CITIZEN POWER)
7.	Delege Gücü (Delegated Power)		
6.	Ortaklık (Partnership)		
5.	Teskin Olma (Placation)	}	SEMBOLİK KATILIM (TOKENISM)
4.	Danışma (Consultation)		
3.	Bilgi Verme (Informing)		
2.	İyileştirme (Therapy)	}	KATILMAMA (NONPARTICIPATION)
1.	Manipülasyon (Manipulation)		

**Şekil 1.24. Yerel Halk Katılımı Merdiveninin Sekiz Basamağı**

**Kaynak:** Arnstein, 1969:271

Manipülasyon ve iyileştirme merdivenin ilk iki basamağını oluşturmaktadır. Yerel halk TGS'nin hiçbir aşamasında yer almamaktadır. Çünkü, otorite sahipleri (hükümetler, sektör temsilcileri vb.) sektöre tamamen kendileri hükmetmeyi istemekte ve yerel halkın katılımını çokta önemli görmemektedir (Connor, 1988). Bilgi verme, danışma ve teskin olma basamakları sembolik bir katılımı temsil etmektedir. Yerel halk otorite sahiplerinin yapmış olduğu planlamalardan haberdardır. Ancak yerel halkın bu planlamalarda doğrudan bir söz hakkı yoktur. Yerel halk planlama sürecinde bir ses olmayı istemektedir (Choguill, 1996). Delege gücü ve yerel halkın kontrolü basamakları, yerel halkın gelişim süreci üzerinde etkin rol oynadığı düzeylerdir. Yerel halk otorite sahipleriyle müzakereler yapmaktadır ve gelişim sürecine yön verme gücüne sahiptir. Yönetsel gücün çoğunluğu yerel halkın elindedir (Arnstein, 1969:217-218).

Arnstein (1969:218) modelin bazı kısıtlarının olduğunu ifade etmektedir. Model, herhangi bir süreçte yerel halkın oynadığı rolleri ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir. Ancak görüldüğü üzere homojen bir yapı değil, heterojen bir yapı söz konusudur. Yani basamaklar arasında güçlü ayrımlar bulunmaktadır. Toplumun bir kesimi içinde bulunan süreç üzerinde hiçbir etkiye sahip değilken, diğer kesimleri az ya da çok sürece yön verme gücüne sahiptir (Cardullo ve Kitchin, 2019). Bilgiye ulaşma gücü olmayan, ekonomik veya siyasi güçten yoksun bireyler modelin en altında yer alırken, belirli oranda nüfuza sahip olan

bireyler üst sıralardaki basamaklarda bulunmaktadır. Toplumdaki bu sınıf farklılıkları ortadan kaldırılmadığı müddetçe güçsüz olan bireyler güçlü olanlar tarafından yönetilmeye devam edecektir (Connor, 1988).

Pretty (1995), yerel halkın katılım tipolojilerini ortaya koyan yedi basamaklı bir model geliştirmiştir. Bunlar “öz dolaşım”, “interaktif katılım”, “fonksiyonel katılım”, “maddi teşvikler için katılım”, “danışıklı katılım”, “pasif katılım” ve “manipülatif katılım” dır. (Bkz.Şekil 1.25). Modelde her bir basamak toplumsal katılımın derecelerini ve birbirleri arasındaki güç farklılıklarını temsil etmektedir. Manipülatif katılım; süreçler üzerinde herhangi bir güce sahip olmayan, resmi kurumlarda temsil edilmeyen örgütlenememiş insanları temsil etmektedir (Mak vd., 2017). Pasif katılımında; yerel halkın fikirleri dinlenir ancak dikkate alınmaz. Gerçekleştirilen uygulamalar hakkında da yerel halka geri dönüş yapılmaz. Bütün kararlar otorite sahipleri tarafında alınır ve uygulanır (Connor, 1988). Danışıklı katılımında; yerel halkın gelişim süreci hakkındaki fikirlerini öğrenmek amacıyla bağımsız kuruluşlar aracılığıyla anketler uygulanır ve sonuçlar analiz edilerek rapor haline getirilir. Otorite sahipleri bu sonuçlardan önemli gördüklerini dikkate alırlar. Ancak, bunları dikkate alma konusunda herhangi sorumluluk hissetmezler (Khazaei, 2015).

Maddi teşvikler için katılımında; İnsanlar gelişim sürecine katılmak için teşvik edilirler. Veya sürecin getireceği ekonomik faydaları gören yerel halk ellerindeki imkanlarla (yiyecek- içecek desteği, istihdam desteği vb.) sürece destek olurlar (Pretty, 1995). Fonksiyonel katılımında; Gelişim projeleri hazırlanmış ve süreçle ilgili tüm kararlar otorite sahipleri tarafından verilmiştir. Yerel halk projeler ve alınan kararlar üzerine ciddi bir etkiye sahip değildir. Sadece projelerin gerçekleştirilmesi ve belirlenen hedeflere ulaşma aşamasında istihdam edilmektedir. Bu aşamada yerel halk kendi aralarında oluşturacakları gruplar aracılığıyla tamamen olmasa bile alınan kararlar üzerinde etkili olma şansına sahiptir (Connor, 1988). İnteraktif katılımında; yerel halk gelişim süreçlerinin analizi ve alınan kararlara katılım konusunda aktif rol oynamaktadır. Artık yerel halk proje hedeflerine ulaşmada kullanılacak bir araç olarak görülmemektedir. Gelişim sürecine çoklu bakış açısı getirmek ve ortaya koyulan planların başarı oranını arttırma adına fikri alınması gereken bir grup olarak değerlendirilmektedir. Bu aşamada yerel halk süreci kontrol etme isteğine sahiptir ve bunun için girişimler yapmaktadır (Lawton ve Weaver, 2015). Öz dolaşımında ise; yerel halk süreç üzerinde söz sahibidir. Ortaya koyulan plan ve projeleri değiştirme gücüne sahiptir. Devletle ve diğer otorite sahibi kurumlarla ilişkileri güçlüdür. İnsanlar sivil toplum kuruluşları aracılığıyla örgütlenmiş durumdadır (Pretty, 1995).

7.	Öz Dolaşım (Self-Mobilization)	}	YEREL HALKIN BASKINLIĞI (CITIZEN POWER)
6.	İnteraktif Katılım (Interactive Participation)		
5.	Fonksiyonel Katılım (Functional Participation)	}	SEMBOLİK KATILIM (TOKENİSİM)
4.	Maddi Teşvikler İçin Katılım (Participation for Material Incentives)		
3.	Danışıklı Katılım (Participation by Consultation)		
2.	Pasif Katılım (Passive Participation)	}	KATILMAMA (NONPARTICIPATION)
1.	Manipülatif Katılım (Manipulative Participation)		

**Şekil 1.25. Toplumsal Katılımın Tipolojileri**

**Kaynak:** Pretty, 1995:1252

Yerel halkın TGS'ye katılımıyla ilgili bir diğer model Tosun (1999) tarafından ortaya konulmuştur. Modelde toplumun TGS'ye katılımı başlıca üç kategoriye ayrılmış ve incelenmiştir. Bunlar “Spontan (Kendiliğinden) Katılım”, “Uyarılmış Katılım” ve “Zorlayıcı Katılım” dır (Bkz. Şekil 1.26).

Spontan katılım dış destekten ve teşvikten bağımsız gönüllü bir katılımdır. Hükümet veya diğer otorite sahibi kurum ve kuruluşların desteği olmaksızın toplumun kendi sorunlarını kendi başına çözmeye çalıştığı en ideal katılım türüdür. Spontan katılımın karakteristiki özelliklerini tanımlamak amacıyla pek çok kavram kullanılmıştır. Bu kavramların bazıları spotan katılımın boyutlarını ve ilkelerini oluşturmaktadır (Rasoolimanesh vd., 2017).

**Aktif Katılım:** İnsanlar özgür olarak hareket etmektedir ve TGS'ye katılım için herhangi bir baskı hissetmemektedir. Yerel halk gelişim sürecinde aktif bir rol almaktadır ve düşüncelerini özgür bir biçimde ifade edebilmektedir. Yerel halk belirlenen hedefe ulaşmak için kendi aralarında fikir alış verişi yapar ve kolektif bir çaba içerisine girer (Malek ve Costa, 2015).

**Doğrudan-Direk Katılım:** Karar alma yetkisine sahip bireylerle, toplum üyeleri arasında yüz yüze iletişim kurma şansının olduğu katılım türüdür. Yerel halk karar alma süreçlerine katılabilirken, bunları doğrudan etkileme şansı yoktur. Ancak, karar alma ve uygulama yetkisine sahip kişilere, alınan kararların toplum üzerinde meydana getireceği olumlu ve olumsuz etkileri iletme şansları vardır (Mak vd., 2017).



Toplumsal Katılım Türü	Özelliği	Grubu
Spontan Katılım (Spontaneous)	Aşağıdan-Yukarıya; Direk Katılım; Karar Verme, Uygulamalar, Faydaların Paylaşımı, Değerlendirme gibi Gelişimin Tüm Süreçlerine Katılım; Gerçek Katılım; Ortaklık; Öz Planlama; Geniş Katılım; Sosyal Katılım	YEREL HALKIN BASKINLIĞI (CITIZEN POWER)
Uyarılmış Katılım (Induced)	Yukarıdan-Aşağıya; Pasif; Resmi; Genellikle Dolaylı; Sembolikliği, Söзде Katılımı ve manipülasyonu Temsil Eder; Uygulamalara ve Faydaların Paylaşımına Katılım; Önerilen Alternatifler ve Geri Bildirim Arasında Seçim	SEMBOLİK KATILIM (TOKENISİM)
Zorlayıcı Katılım (Coercive)	Yukarıdan-Aşağıya; Pasif; Resmi; Genellikle Dolaylı; Uygulamalara Katılım; Faydaların Paylaşımına İhtiyaç Duyulmaması; Önerilen Sınırlı Alternatifler Arasında Seçim Yapmak veya Hiçbir Seçim Yapmamak; Paternalist Temsil, Katılımın Olmaması, Katılımın Yüksek Oranda Sembolik Olması ve Manipülasyon	KATILMAMA (NONPARTICIPATION)

**Şekil 1.26. Basitleştirilmiş Toplumsal Katılım Tipolojisi**

**Kaynak:** Tosun, 1999:118

Gayriresmi Katılım: Gayri resmi katılım yapılandırılmış ve programlandırılmış resmi katılımın dışında oluşur. Gayri resmi katılımında yerel halk karar alma yetkisine sahip kişilerle gördükleri her yerde konuşmak ve fikirlerini aktarmak isterler. Bu nedenle gayri resmi katılım için herhangi bir yer ve zaman belirtmek mümkün değildir. Gayri resmi katılım birçok farklı biçim alır ve toplumun genelinde yaygın olarak değişir. Yerel halk sesini duyurmak için eylemler yapabileceği gibi, aralarında karar verdikleri bir gün için karar alma yetkisine sahip kişilerden randevu talep edebilirler. Bu yapısı nedeniyle tanımlanması ve kavramsallaştırılması oldukça güçtür (Simmons, 1994).

Otantik Katılım: Otantik katılımın savunucuları tüm yönleriyle toplumun tamamını kapsayan bir gelişim süreci olamayacağını, toplumdaki tüm bireylerin de aynı oranda katılım gösteremeyeceğinin farkındadır. Otantik katılımında amaç, yukarıdan dayatma sonucu değil, toplumun gönüllü olarak katılım göstermesine olanak sağlamaktır. Gelişim sürecinden elde edilen faydalardan pay almak ve alınan kararlar üzerinde etkili olabilmek de bu katılım türünün diğer amaçları arasında yer almaktadır (Tosun, 1999).

Uyarılmış Katılım: özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Hükümetler çeşitli teşvik araçları kullanarak katılımı özendirme, başlatma ve kurumsallaştırma adına lider rol oynamaktadır. Toplumun uygulama aşaması ve turizm gelişiminde elde edilen faydadan pay alma aşamalarında katılımı söz konusudur (Jordan vd., 2013). Uyarılmış katılımın özellikleri aşağıdaki gibidir;

**Pasif Katılım:** Başkaları tarafından düşünülen, tasarlanan, uygulamaya konulan ve kontrol edilen bir sürece yerel halkın katılım şeklini ifade etmektedir. Pasif katılımı yerel halk karar alma veya istişare ortamında yoktur. Alınmış olan kararların uygulanması aşamasında yer almaktadır. Resmi organlara yerel halkın sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi sağlamak adına gerçekleştirilmektedir. Böylece alınan kararların etkinliği ve verimliliği sağlanarak hedefe ulaşma da başarı oranı arttırılmaktadır (Tosun, 2006).

**Dolaylı Katılım:** Yerel halk katılımcı aktivitelerde yer almaktadır. Ancak bu aktiviteler resmi görevlilerle yüz yüze görüşmelerin yapıldığı aktiviteler değildir. Yerel halk alınan kararlara verdikleri tepkileri doğrudan karar alma yetkisine sahip kişilere iletememektedir. Bu tepkiler ağızdan ağza dolaşarak veya eylemler, boykotlar, gösteriler gibi faaliyetlerle otorite sahiplerine duyurulmaya çalışılmaktadır. İmza kampanyası düzenlemek, mektup yazmak, adli kovuşturmayla başvurmak, temsil edildiği kurumlar (sendikalar, siyasi partiler, federasyonlar vb.) aracılığıyla sesini duyurmaya çalışmak yerel halkın bu süreçte başvurduğu önemli yöntemlerdir (Tosun, 1999).

**Resmi Katılım:** Resmi olarak yapılandırılmış ve onaylanmış katılım şeklidir. Katılımın kuralları ve içeriğine hükümetler tarafından karar verilir. Resmi katılım sürecinde yerel halk yerel programların uygulanması sürecinde önemli bir etkiye sahip olsa da, politikaların belirlenmesi ve gelişim süreci üzerinde sınırlı bir etkiye sahiptir (Sherraden, 1991; Daldeniz ve Hampton, 2013).

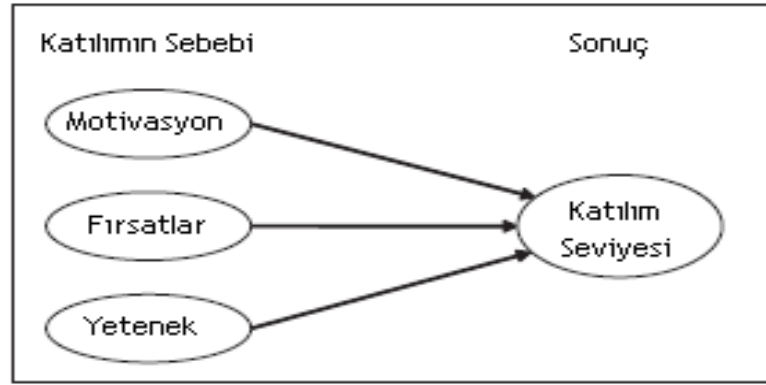
**Sözde Katılım:** Bu katılım türü hali hazırda dış organlar tarafından alınmış kararların toplum tarafından onaylanması ve uygulanmasını ifade etmektedir. Yani yerel halk karar alma süreçleri üzerinde herhangi bir etkinliğe sahip değildir. Amaç yerel halkın gerçekten TGS'ye katılımı değildir (Botes ve Rensburg, 2000). Yerel halkın turizm konusunda eğitilmesi yoluyla otorite sahiplerinin daha da güçlenmesini sağlamak, TGS'de alınan bazı kararların sosyo-politik risklerini azaltmak ve toplum tabanlı turizm gelişimini sağlamak adına gerekli yapıyı oluşturmanın ilk adımlarını atmaya çalışmaktır. Bu katılım türü, yerel halkın memnuniyetini sağlama ve uzun vadede turizm gelişiminin başarılı olması için yeterli değildir (Tosun, 1999). Bu yüzden sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmada uzun vadede sürece zarar verebilir. Sözde katılımı işleyiş yukarıdan aşağıya doğrudur. Hükümetler ve otorite sahipleri toplumun tamamını muhatap almazlar. Toplum içerisinde liderler seçer ve bunlar aracılığıyla daha önce alınmış olan kararların toplum nezdinde kabulünü ve uygulamasını kolaylaştırmaya çalışırlar (Tosun, 2006).

**Zorlayıcı Katılım** ise hükümetler ve otorite sahiplerinin kısa vadede sonuç alabilmek için desteklediği katılım türüdür. Toplumsal baskı, kısıtlı veya sınırlı katılım olarak ta

adlandırılmaktadır. Uyarılmış katılımla yakın bir içeriğe sahiptir (Jordan vd., 2013). Uyarılmış katılıma göre daha yüksek derecede sembolik katılımı yani katılımın olmamasını ifade etmektedir. Toplum yalnızca alınmış kararların uygulanması aşamasına katılım gösterebilmektedir. TGS'den elde edilen faydaların toplumla paylaşılması tamamen otorite sahiplerinin elindedir (Tosun, 2006). Zorlayıcı katılımda uzun vade söz konusu olursa bu katılım türü devlet desteğinden yoksun kalır. Ayrıca, halka yönelik zorlayıcı faaliyetlerin uzun döneme yayılması bir huzursuzluk ortamı meydana getirerek halkın TGS'ye karşı tavır almasına sebep olabilir (Daldeniz ve Hampton, 2013).

Hung ve arkadaşları (2011) yerel halkın TGS'ye katılımını açıl原因an bütünleştirici bir model önerisinde bulunmuştur (Bkz. Şekil 1.27). Model yerel halkın TGS'ye katılımı üzerinde etkili olan üç faktör üzerine kurulmuştur. Bunlar Motivasyon (Motivation), Fırsat (Opportunity) ve Yetenek (Ability)'tir. Bu üç faktörün katılım seviyesi üzerindeki etkisi değişiklik gösterebilmektedir. Çünkü her bir faktöre olan ihtiyaç veya verilen önem toplumdaki değişiklikten topluma değişiklik gösterebilmektedir.

Motivasyon, karar alma sürecinde istenen davranışın sergilenme derecesini ve yönünü belirleyen önemli bir içsel itici güçtür. Konu turizm katılımı çerçevesinde ele alınacak olursa motivasyon, bir toplumun turizm gelişim sürecine katılma kararı alması ve bunun için çaba sarf etmesi sürecini etkileyen anahtar faktörlerden birisidir. Bir toplumun TGS'ye katılımını sağlamak için motive edilmeleri gerekmektedir. Turizmin bireysel düzeyde etkili hale gelmesi ise kişileri TGS'ye katılım konusunda motive edecektir (Hung vd., 2011:279). Yani, turizmden elde edilen faydaların bireyler tarafından algılanması ve kişilerin ortaya çıkan bu faydalardan pay alması TGS'ye katılımı teşvik edecektir. Daha önce yapılmış çalışmalar da bu iddiayı desteklemektedir. Prentice (1993'ten akt., Harrill, 2004:255); turizmden elde edilen kişisel faydanın algılanması durumunda yerel halkın TGS'yi desteklediğini ve bu sürecin içerisinde yer almak istediklerini, tersi bir durumda ise destek seviyesinin azaldığını veya tamamen ortadan kalktığını ortaya koymuştur. Hung ve arkadaşları (2011:284) ise yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre, yerel halkın turizmi yerel ekonomiye katkı sağlayan güçlü bir ekonomik araç görmesi, yerel ekonomiyi çeşitlendirdiğine inanması, yerel halka yeni gelir imkanları sağladığını ve yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturduğunu düşünmesi, TGS'ye katılımı önemli ölçüde motive etmektedir.



**Şekil 1.27. Yerel Halkın Katılımına Yönelik Motivasyon, Fırsatlar ve Yetenek Modeli (Motivation, Opportunity, Ability Model - MOA)**

**Kaynak:** Hung vd., 2011:279

Fırsatlar, yerel halkın TGS'ye katılımını kolaylaştıracak unsurlar olarak tanımlanabilir. Fırsatlar, turizm planlamacılarının katılımcı bir yaklaşım benimsemeleri ve yerel halkın bu sürece katılımını destekleyici bir ortam sunmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Yerel halkın TGS'ye katılımının gerçekleşebilmesi ise politik imkanların elvermesi ve toplum ile turizm planlamacıları arasındaki açık iletişim kanallarının varlığı ile mümkün olacaktır (Aas vd., 2005:43). Yerel halk ile planlamacılar arasında doğru iletişim kanallarının olmaması, TGS'yi yıkıcı ve kontrolsüz bir süreç haline getirebilir. Yerel halkın TGS'ye katılım fırsatı elde etmesi değişken bir yapıya sahiptir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, toplumların sosyo-kültürel ve politik yapısı ve yerel halkın TGS üzerindeki etkinliği fırsat eşitsizliği üzerinde rol oynayan önemli faktörlerdir. Birçok düşük gelirli ve yukarıdan aşağıya bürokratik yapıyla yönetilen ülkede yerel halkın TGS'ye katılımı zor hatta imkânsızdır. Çünkü bu tür ülkelerin bazılarında siyasi partiler gücü paylaşmak istememektedir. Bu nedenle katılımcı anlayıştan uzak bir yönetim tarzı sergilemektedir (Tosun, 2001:294). Birleşik Krallıklar gibi yüksek gelirli ülkelerde yerel halkın gelişim süreçlerine katılımı için çeşitli fırsatlar sunulmaktadır (Bahaire ve Elliott-White, 1999:253).

Yetenek; farkındalık, deneyim, bilgi, beceri, bilgiye ulaşabilme yetisi ve finansal kaynaklar gibi faktörlerin kombinasyonundan oluşan karmaşık bir olgudur (Jamal ve Getz, 1999). Bilgi eksikliği, yerel halkın TGS'ye katılımını engelleyen önemli faktörlerdendir. Özellikle az gelişmiş ve düşük gelirli ülkelerde yerel halk turizm ve seyahat deneyiminden, turizmin sağlayacağı yararların farkındalığından uzaktır. Bu tür ülkelerde yerel halkın TGS'ye katılımını sağlamak ve bu katılımı verimli hale getirmek için yerel halkın eğitilmesi gerekmektedir (Timothy, 1999:374). Çünkü eğitim hem yerel halkın güven duygusunu güçlendirir, hem de TGS'ye etkin katılım yeteneklerini geliştirir (Simmons, 1994:100). Yerel halkın bilgi seviyesini arttırmak için televizyon reklamları, gazeteler, broşürler, kurslar ve

eğitimi içeren kamusal eğitim tekniklerinden faydalanılabilir. Yerel halkın bilgiye erişebilmesi ve TGS ile ilgili konularda bilgi sahibi olabilmesi turizm planlamacılarının bilgi paylaşımı ile mümkün olacaktır. Ancak, genellikle turizm planlamacıları kendileri dışındaki bireylerin TGS'ye karşımasını istememekte ve bilgi paylaşımına karşı isteksiz durmakta veya bilgiyi tüm toplum yerine yalnızca TGS'de yer alan bireylerle paylaşmaktadır (Timothy ve Tosun, 2003'ten akt., Hung vd., 2011:280).

#### **1.14. Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılımını Engelleyen Faktörler**

Yerel halkın turizm gelişimi sürecine katılımını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Az gelişmiş veya gelişmekte olan bazı ülkelerde turizm faaliyetleri yerel sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı pek dikkate almayan çok uluslu tur operatörleri tarafından yönetilmektedir. Refah seviyesinin düşük, siyasi gücün ise sınırlı olduğu bu tür ülkelerin birçoğunda çok uluslu tur operatörleri karar verme organlarını kendi eğilimleri doğrultusunda karar almaya yönlendirmektedir. Bu durum yerel halkın göz ardı edilmesine sebep olmaktadır (Timothy ve Loannides, 2002). Yerel halkın politika ve planlama sürecinin işleyişi hakkında bilgi sahibi olmaması, turizm gelişim sürecine katılım konusunda isteksiz olması, bilgiye erişim imkanlarının kısıtlı olması, kırsal alanlarda yaşayan halkın karar alma organlarında temsil edilmemesi, hükümet ve yerel halk arasındaki iletişimin kopuk olması, zaman kısıtı vb. unsurlarda yine katılımı engelleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (Kamarudin, 2013:35).

Aref (2011:352-354) yapmış olduğu araştırmada yerel halkın turizm gelişimine katılımını engelleyen üç temel boyut elde etmiştir. Bunlar “bireysel düzeydeki engeller”, “örgütsel düzeydeki engeller” ve “toplumsal düzeydeki engeller” dir. Bireysel düzeydeki engeller bilgi ve beceri düzeyi ile topluluğa bağlılık duygusu gibi yerel halkın karakteristiki özelliklerini içermektedir. Zaman ve mekan kısıtı, yabancı dil bilmeme, deneyim eksikliği, yerel halkın turizme karşı ilgisizliği, eğitim eksikliği ve lider özellikli insanların yerel halka öncü olmaması bilgi ve beceri düzeyindeki bireysel engellerdir (Aref vd., 2009). Toplumsal duygudan yoksunluk, turistlerin güvensizliği, yerel halkın misafirperver olma çizgisinden uzak olması, toplumsal anlaşmazlık, toplumsal güven eksikliği, yerel kültürün turist kabul edebilecek hoşgörüde olmaması ise topluluğa bağlılık düzeyindeki bireysel engelleri temsil etmektedir (Lyons vd., 2016).

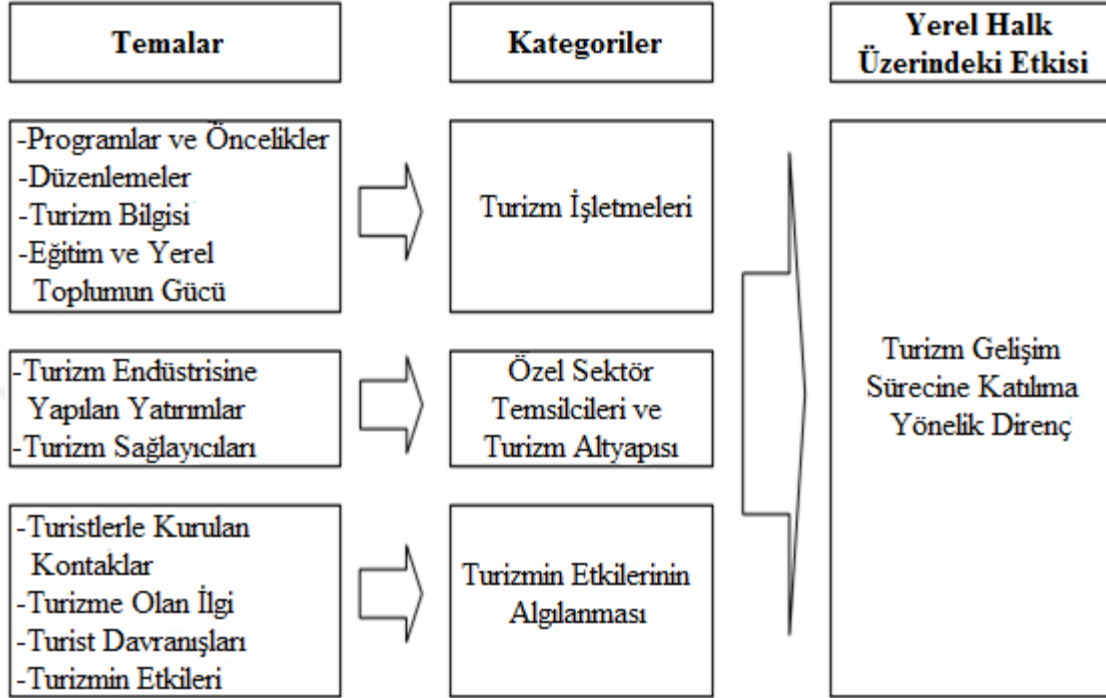
Örgütsel düzeydeki engeller, toplumsal liderlik ile ilgili engeller, dışsal desteklerle ilgili engeller ve kaynak mobilizasyonu ile ilgili engeller olmak üzere üç faktör altında incelenmektedir. Turizm bakanlığı ile koordinasyon eksikliği, turizme yönelik bilgi eksikliği,

yerel halkın güvensizliği, toplumsal örgütlerin tutarsız politikaları, devlet desteğinden yoksunluk, mali kaynakların yetersizliği ve yönetimin merkezileşmesi toplumsal liderlikle ilgili engeller boyutunu oluşturmaktadır (Aref, 2011). Turizm bakanlığının destek vermemesi, tanıtım eksikliği, toplumun destek konusunda ilgisiz kalması ve yerel kuruluşlar ile koordinasyon eksikliği dışsal desteklerle ilgili engeller boyutunu oluşturmaktadır (Tosun, 2000). Uzun vadeli planların olmaması, mali kaynakların yetersizliği, turizm hizmetlerinin yetersizliği, turizm pazarlamasıyla ilgili temel bilgi eksikliği, turizm deneyiminden yoksun olma ve devlet desteğinin olmaması kaynak mobilizasyonu boyutunu oluşturan engeller olarak ön plana çıkmaktadır (Aref vd., 2009).

Son olarak toplumsal düzeydeki engeller boyutu bulunmaktadır. Boyut üç temel başlık altında incelenmektedir. Bunlar; toplumsal engeller, toplumsal yapı ile ilgili engeller ve toplumsal güç ile ilgili engellerdir (Aref vd., 2010). Bilgilendirme eksikliği, turizm deneyimi eksikliği, finans kaynakların yetersiz olması, bilinç düzeyinin düşük olması, uygun hukuk sisteminin olmaması, taraflar arasındaki koordinasyon eksikliği, kamu yönetiminin merkezileşmesi, katılımın yüksek maliyeti, elit tabakanın süreçleri kontrol etmesi, yetişmiş insan kaynaklarının eksikliği önemli toplumsal engellerdir (Lyons vd., 2016). Yerel gruplar arasındaki bilinç düzeyi farklılıkları, toplumsal örgütlerin kendilerine has stratejilerinin olması ve tek bir strateji etrafında toplanamaması, yerel yönetimlerin tutarsız politikaları, yetenekli yönetici ile yönetim eksikliği ve turizm tesislerinin yetersizliği toplumsal yapı ile ilgili engelleri oluşturan temel unsurlardır (Dogra ve Gupta, 2012). Hükümetin yerel katılımlara sıcak bakmaması, karar verme organlarının iç özerkliğinin olmaması ve toplumda elit kesim hakimiyetinin olması toplumsal güç ile ilgili engeller boyutunu oluşturan önemli engeller olarak ön plana çıkmaktadır (Hatipoğlu vd., 2016).

Tosun (2000), yerel halkın turizm gelişim sürecine katılımını engelleyen faktörleri üç temel düzeyde incelenmiştir. Bunlar; “Operasyonel Düzeydeki Kısıtlamalar (Limitations at the Operational Level)”, “Yapısal Kısıtlamalar (Structural Limitations)” ve “Kültürel Kısıtlar (Cultural Limitations)” dır. Gelişmekte olan ülkelerde katılımcı gelişim yaklaşımının uygulanması, uygulama prosedürleriyle ilgili pek çok engelle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Operasyonel düzeyde karşılaşılan bu engeller turizm kamu yönetiminin merkezileşmesi, taraflar arasındaki koordinasyon ve bilgilendirme eksikliğidir (Mustapha vd., 2013). Yerel halkın turizm gelişim sürecine katılımın sınırlayan bir başka faktör ise kültürel kısıtlardır. Söz konusu kısıtlar; yoksul insanların kısıtlı imkanları sebebiyle geçimlerini düşünmesi ve turizm gelişimiyle ilgilenmemesi, yerel halkın farkındalık seviyesinin düşük olmasıdır (Petric ve Pivcevic, 2016).

Saufi ve arkadaşları (2014) yapmış oldukları çalışmada yerel halkın turizm gelişim sürecine katılımını engelleyen üç temel faktör belirlemiştir. Bunlar; turizm işletmeleri, özel sektör temsilcileri ile turizm alt yapısı ve turizmin etkilerinin yerel halk tarafından nasıl algılandığıdır (Bkz. Şekil 1.28).



Şekil 1.28. Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılımını Engelleyen Faktörler

**Kaynak:** Saufi vd., 2014:808'den uyarlanmıştır.

Turizm işletmeleri kategorisi beş alt temadan oluşmaktadır. Bunlar aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

**Programlar ve Öncelikler:** Turizm işletmeleri öncelikli olarak turizmin ekonomik getirilerini göz önüne almaktadır. Önceliğini bu alana veren işletmeler sosyal, kültürel ve çevresel etkilere kayıtsız kalabilmektedir. Ayrıca turizmden elde ettikleri faydaları yerel halkla paylaşma eğiliminde değildirler. Devletler ise ekonomik getirilerin yanı sıra turizmin toplum üzerindeki diğer etkilerini de göz önüne alarak, plan ve programlarını bu yönde geliştirir. Bunun yanı sıra devletler, turizmin etkilerinin yerel halka adil dağılımını sağlamak içinde çaba gösterir (Ap ve Crompton, 1993; Fallon, 2001).

**Düzenleme:** Turistik faaliyetlere ilişkin hukuksal düzenlemelerin yetersizliği o destinasyonda turizm faaliyetlerinin sağlıklı gelişiminin sağlanamamasına neden olmaktadır. Turistik değerlerin korunamaması, kaçak ve çarpık yapılaşmalar hukuksal boşluğun yol açtığı olumsuzluklardandır. Turizmde belirli grupların söz sahibi olması ve bu kişilerin kanunları lehlerinde işletecek güce sahip olmaları yerel halkın turizm gelişim sürecine katılmamasının önündeki en büyük engellerden birisidir (Bowen vd., 2017).

**Turizm Bilgisi:** Yerel turizm acentaları ve bilgilendirme ofisleri yerel halkın turizm gelişimi hakkında bilgilendirmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu kuruluşların bilgi paylaşımını sağlıklı bir şekilde yerine getirmemesi, yerel halkın yörelerindeki turizm faaliyetlerinden yeterince haberdar olamamasına sebep olacaktır (Wöber, 2003). Bu nedenle turizm destinasyonlarında sadece turistlere yönelik değil, yerel halkıda bilgilendirecek ofislerin kurulması ve faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi, yerel halkın turizmin içerisinde tutulmasında önemli rol oynayacaktır (Ortega ve Rodriguez, 2007).

**Eğitim ve Yerel halkın Gücü:** Yerel halkın turizm konusunda eğitilmesi, turizm faaliyetlerinde yer almaları adına önemli bir adımdır. Özellikle el sanatları vb. yerel ürünlerin yapımı ve satışı konusunda verilecek eğitimler yerel halkın turizmden pay almasını sağlayacaktır (Aref, 2011). Ayrıca, yerel danslar, müzikler vb. kültürel aktiviteler hususunda yerel halkın desteklenmesi, hem yerel kültürün turistler tarafından daha iyi tanınması yolunu açacak, hem de yerel halkı turizm gelişim sürecinin bir parçası haline getirecektir (Saufi vd., 2014).

**Özel sektör temsilcileri ve turizm altyapısı kategorisi** iki alt temadan oluşmaktadır. Bunlar turizm endüstrisine yapılan yatırımlar ve turizm sağlayıcılarıdır.

**Turizm Endüstrisine Yapılan Yatırımlar:** Hükümetlerin bir yörede turizmin gelişebilmesi adına gerekli yatırımları yapmaması, hem yatırım oranını hem de gelişim hızını düşürmektedir. Bu durum yerel halkın yeteri kadar istihdam olanağı bulmasını zorlaştırmaktadır (Saufi, 2014). Alt yapı yatırımlarının yavaş ilerlemesi, destinasyonda turistlerin istediği düzeydeki standartların yakalanması sürecini uzatmaktadır. Bu durum turist memnuniyetine olumsuz yansımaktadır. Destinasyondan memnuniyetsizlik içinde ayrılan turistler aynı yöreyi tekrar tercih etmeme eğilimine girebilmektedir. Bu nedenle yerel halk sınırlı ekonomik kaynaklarını da kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir (Judd, 2015).

**Turizm Sağlayıcıları:** Turizm sağlayıcıları otel işletmecileri, seyahat şirketleri gibi özel sektör temsilcilerini ifade etmektedirler. Sektörde yer alan bu işletmeler, yerel halka ile turistler arasında kurulacak kondağı kolaylaştırma da önemli bir rol oynamaktadırlar. Turizm sektörünün paydaşları olarak da isimlendirilebilecek olan bu işletmeler faaliyet ve uygulamalarında yerel halkın değerlerini göz önünde bulundurmalıdır (Sigala, 2008). Örneğin, konaklama işletmeleri tesis mimarisinde yerel kültürü göz ardı etmemelidir. Bu durum yerel halkın turizmi benimsemesi noktasında büyük öneme sahiptir. Yerel kültürün önemsenmediği algısının oluşması, turizm gelişim sürecinin yerel halkın direnciyle karşılaşmasına zemin hazırlayacak potansiyele sahiptir. Bunun yanı sıra, turizm sağlayıcıları



özellikle de oteller ve tur operatörleri gerçekleştirdikleri turizm aktivitelerinde yerel halkın taşıma kapasitesini göz önünde bulundurmalıdır. Yine turizm sağlayıcıların istihdamda önceliği yerel halka vermesi, yerel halkın turizme karşı olumlu tutum geliştirmesinde önemli bir etkidir (Saufi, 2014).

Turizmin etkilerinin yerel halk tarafından algılanması kategorisi başlıca dört temadan oluşmaktadır. Bunlar aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır;

**Turistlerle Kurulan İletişim:** Yerel halkın turistlerle iletişim kurması turistlerin iyi bir turizm deneyimi edinmeleri ve yerel halkın turizmi içselleştirmesi adına büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra yerel halk turistlerle iletişim kurabilmek için yabancı dil öğrenimine yönelebilmektedir. Böylece yerel halkın sosyal statüsünde bir artış meydana gelirken, iki taraf arasında sosyal ve kültürel anlamda önemli etkileşimler ve değişimler de yaşanmaktadır (Saufi, 2014).

**Turizme Olan İlgi:** Bir destinasyonda turizm faaliyetlerinin yerleşmesi ve uzun ömürlü olabilmesi yerel halkın turizme olan ilgisiyle yakından ilişkilidir. Turizm faaliyetlerine katılan veya turistlerle iletişim kuran kişiler, elde ettikleri sosyal, kültürel ve ekonomik faydalar sebebiyle turizmin gelişimini desteklemektedirler (Pike, 2005).

**Turist Davranışları:** Yerel halkın turist davranışlarını algılama şekli turizm gelişimine verdikleri destek üzerinde önemli etkiye sahiptir. Turizmin geliştiği bölgelerde yaşayan ve turistlerle iletişim içerisinde bulunan yerli halk turist davranışlarının olumlu yönlerine odaklanırken, bu bölgelerden uzakta yaşayan ve turistlerle iletişimi olmayan halk ise genellikle turistlerin olumsuz davranışlarını ön planda tutmaktadır. Bu durum her iki yerel halk grubunun turizm gelişimine verdiği desteği de etkilemektedir (Saufi, 2014).

**Turizmin Etkileri:** Turistik destinasyonlarda yaşayan yerli halkın büyük çoğunluğu için turizmin etkileri deyince akla ilk gelen ekonomik getiridir. Bunun yanı sıra turizmin sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin farkında olan yerel halkta vardır (Carneiro vd., 2018). Turizmden elde edilen faydanın katlanılan maliyetten yüksek olması, turizm gelişimine olan desteği olumlu yönde tutarken, maliyetlerin faydalardan yüksek olması desteğin azalmasına hatta ortadan kalkmasına yol açabilmektedir (Woo vd., 2018).

### **1.15. Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri**

3-14 Haziran 1992'de Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Kalkınma Konferansı sürdürülebilir gelişim adına büyük önem taşımaktadır. Konferansta sürdürülebilir kalkınma tüm insanlığın 21. yüzyıldaki ortak hedefi olarak ifade edilmiştir. Bu çerçevede içinde bulunulan yüzyılın çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa

çıkabilmek ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek adına gerekli olan ilke ve eylemleri ortaya koyan Gündem 21 isimli eylem planı, konferansın temel çıktısı olarak ortaya konulmuştur (Soygüzel, 2012:4). Eylem planı açlık, yoksulluk ve cehalet ile mücadele ederek temel ihtiyaç ve gereksinimlerin karşılanması, yaşam standartlarının yükseltilmesi, ekosistemlerin daha iyi yönetilerek korunmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, içinde bulunulan zamanın olumsuz şartlarıyla etkin mücadele etmek ve insanlığı gelecek 21. yüzyılın olumsuzluklarına karşı hazırlamak eylem planının nihai hedefleri arasında yer almaktadır (UNCED, 1992; Soygüzel, 2012:4).

Gündem 21’de belirlenen kriterlerin uygulanması ve takibinden ilk önce hükümetlerin sorumlu olacağı konferansta alınan kararlar arasındadır. Ancak bundan daha önemli olan bir konu sivil toplum kuruluşları, yerel halk ile hükümet dışındaki diğer kurum ve kuruluşlar gibi toplumu oluşturan tüm paydaşların bu sürece aktif bir şekilde katılımının gerekliliğine dikkat çekilmesidir. Söz konusu katılımın sağlanabilmesi, toplumun tüm kesimlerince kabul edilecek bir programın oluşturulmasından geçmektedir. Toplumun tüm kesimleriyle bu sürece katılımının istenmesinin sebebi “sürdürülebilir gelişim” düşüncesinin bir “davranış biçimi” ne dönüştürülmek istenmesidir. Yani sürdürülebilirliğin kurumsal bir yapı veya bir kültür olarak toplumlara yerleşmesine yönelik düşüncedir. Bu amaçla, Gündem 21’de belirlenen ana felsefeye bağlı kalmak ve burada belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla, yerel yönetimlerin katılımcı eylem planı niteliğindeki “Yerel Gündem 21”leri oluşturmaları ve bu tür oluşumları desteklemeleri kararı alınmıştır (Emrealp, 2010:8).

Türkiye’de Yerel Gündem 21 programının uygulamaları UNDP’in desteğiyle, bugünkü adıyla UCLG-MEWA (Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı-Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı) koordinatörlüğünde Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi isimli proje ile başlatılmıştır. Proje T.C. Bakanlar Kurulu kararı ile 1997 yılında başlatılmış ve 1999 yılında tamamlanmıştır. Sağlanan başarı üzerine UNDP projenin ikinci kısmını da destekleme kararı almıştır. Bu çerçevede 2000 yılında Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması başlığıyla projenin ikinci ayağı başlatılmıştır. Projenin giderek büyümesi ve projeye destek veren yerel yönetim sayısının 50’yi aşması sonucunda Yerel Gündem 21 proje kapsamından çıkartılarak uzun dönemli bir programa dönüştürülmüştür (Soygüzel, 2012:6). Son olarak Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Uygulama Planının Yerelleştirilmesi ismiyle III. ve IV. projeler gerçekleştirilmiştir. Dördüncü proje 2009 yılı haziran ayı sonunda tamamlanmıştır. Bu aşamadan sonra Yerel Gündem 21 projeler veya programlar aracılığıyla değil, Kent Konseyleri aracılığıyla uygulanmaya devam edecektir.

Kent Konseyleri 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesi ile yasal kimliğini kazanmıştır. Ancak, henüz yeni kurulmuş olan konseylerin desteklenmesi ve demokratik yönetim anlayışının güçlenmesi ve yaygınlaşabilmesi için Yerel Gündem 21 programının bir süre daha devam etmesine karar verilmiştir. Türkiye Yerel Gündem 21 programı Haziran 2011'de resmi olarak sonra ermiştir (Emrealp, 2010:12; Soygüzel, 2012:6). Kent Konseyi'nin görev ve çalışma ilkelerine ilişkin yönetmelik 8 Ekim 2006 yılında 26313 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre kent konseylerinin görevleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (resmigazete.gov.tr);

- Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak.
- Sürdürülebilir gelişme sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli bir planın hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak.
- Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturulmasına katkıda bulunmak.
- Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek.
- Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek.
- Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak.
- Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek.
- Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak.
- Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak.
- Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak.
- Kent konseyinde ortaya koyulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır.

Kent konseylerinin kurumsallaşması ve sürdürülebilir bir yapıya bürünmesinde içinde bulunulan toplumun kabulü büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle özellikle mahalli idareler ön plana çıkmaktadır. Mahalli idarelerin konseyde temsil edilebilmesi için mahalle muhtarlarının mutlaka kent konseylerinde görev alması gerekmektedir. Bu durum herhangi bir

sivil toplum kuruluşuna üye olan ve örgütlü paydaşların etkin katılımını sağlarken, bölge halklarından örgütlü olmayan kesimlerine ulaşmada tek başına yeterli olmamaktadır. Mahalle ölçeğinde gerçekleştirilecek katılımın başarılabilmesi için bazı öneriler geliştirilmiştir. Bunlar (Emrealp, 2010:47);

- Oluşturulacak mahalle forumları aracılığıyla mahalle halkıyla karşılıklı görüş alış-verişinde bulunulabilecek ve sorunların yerinde çözülmesi sağlanmış olacaktır. Ayrıca demokratik yerel yönetim kültürü de yaygınlaşmaya başlayacaktır.
- Mahalle meclisleri hane halklarının karar alma süreçlerine katılımını sağlayıcı başlıca platformlar olabilir.
- Mahalle halkının sorunlarını yerinde tespit edebilmek ve böylece çözümü hızlandırmak amacıyla çeşitli isimlerle mahallelerde kurulan hizmet birimleri, bilgi ve iletişim teknolojisinin sunduğu olanaklar sayesinde mahalle halkının katılımını arttırıcı bir işlev görmektedir.
- Mahalle halkının istek, ihtiyaç ve tercihlerini belirlemek amacıyla uygulanan anketler, düzenlenen mini referandumlar, sağlık, eğitim ve çevre gibi alanlarda oluşturulan kampanyalar da yine mahalle halkının katılımını arttırıcı faaliyetlerdir.

**İKİNCİ BÖLÜM**  
**TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİNDE YEREL HALKIN ÇEVRESEL**  
**TUTUMU, DAVRANIŞSAL ROLÜ VE VERDİĞİ DESTEK ARASINDAKİ İLİŞKİ:**  
**ALANYA ÖRNEĞİ**

Bundan önceki bölümlerde turizm ve sürdürülebilirlik ile ilgili temel kavramlar, turizm gelişimi ve sürdürülebilir turizm ile ilgili temel teoriler, yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimindeki rolüne yönelik çalışmalar konusundaki literatür taraması sonucunda elde edilen bilgilere ve araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise turizmin sürdürülebilir gelişiminde yerel halkın rolünü belirlemeye yönelik araştırmanın amacına, evren ve örnekleme, temel araştırma modeline, veri toplama yöntemine ve elde edilen verilerin analizleri ve çalışma sonuçlarına yer verilmiştir.

**2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Turizm yıl içerisinde birçok insanın yer değiştirmesini sağlayan ve ülkeler arası sınırların kalkmasına yardımcı olan önemli bir sektördür. Bunun yanı sıra turizm, turistik değerlere sahip ülkeler için önemli bir gelir kaynağıdır (Zimmerhackel vd., 2019). Turizm sayesinde farklı ülkelerden insanlar bir araya gelmekte ve birbirleriyle iletişime geçmek suretiyle aralarında sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda bir etkileşim yaşanmaktadır (Lin vd., 2019). Turizm olayı yalnızca insanlar arası etkileşime değil, insanlarla fiziki çevre arasında da bir etkileşime zemin hazırlamaktadır. Herhangi bir destinasyonu ziyaret eden insanlar o yörede yaşayan yerel halk, esnaflar, turizm işletmesi çalışanları vb. ile etkileşime geçmekle kalmayıp, yörenin doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel değerleriyle de bir etkileşim yaşamaktadırlar (Mason, 2008). Etkileşim sonucunda her iki tarafta karşı taraftan olumlu etkilenebildiği gibi, meydana gelen etkiler her zaman olumlu olmamaktadır (Jordan vd., 2019). Yerel halkın turistlere karşı olumsuz tutumu, satıcıların yüksek fiyatlardan ürün satmaya çalışması, konaklama işletmesi personelinin turistlere karşı davranışlarının rahatsız edici boyutlara ulaşabilmesi gibi etkenler turistlerin kötü bir turizm deneyimi yaşamalarına ve yerel halkla etkileşim sonucunda olumsuz etkilenen taraf olmalarına neden olabilmektedir (Lin vd., 2019). Turistlerin kendi kültürlerini yerel kültürden yüksek görmesi (Korstanje, 2012; Kock vd., 2018), yerel halka karşı olumsuz tutum sergilemesi, yerel halkın turistlerin giyim-kuşamlarını, yaşayış tarzlarını örnek alması, yerel kültürün zamanla yabancı kültüre yenik düşmesi vb. durumlar ise yerel halkın söz konusu etkileşimde olumsuz etkilenen taraf olmasına neden olmaktadır (Zhou vd., 2018).

Tüm bunların yanı sıra destinasyonda var olan tarihi ve turistik değerlerin taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanılması (Saveriades, 2000), yoğun ziyaretçi kitlesine maruz kalması (Milano vd., 2019), hem turistlerin hem de yerel halkın korumacı yaklaşımdan uzak tamamen keyif almaya odaklı bir davranış şekliyle bu değerlere yaklaşması (Öztürk vd., 2016) o yörede turizmin varlığının ana sebebi olan değerleri zaman içerisinde yok olma tehlikesiyle karşıkarşıya bırakmaktadır (Su vd., 2019). Meydana gelebilecek bu olumsuz tabloyu değiştirmek ve yaşanan olumsuzlukları mümkün olan en düşük seviyeye indirerek, olumlu yönleri en üst seviyeye çıkarabilmek için pek çok kavram ve teori ortaya atılmış, birçok model önerisinde bulunulmuştur. Taşıma kapasitesi (Corbau vd., 2019), sorumlu turist davranışı (He vd., 2018), turizm işletmelerinin sorumlulukları (Musavengane, 2019) vb. bunlardan bazılarıdır. Tüm bu düşüncelerin temeli ise sürdürülebilirlik kavramına dayanmaktadır. Sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmak için gösterilen çabalar hem var olan turizm kaynaklarının korunmasını sağlayacak, hem de turist ve yerel halkın mevcut turizm faaliyetlerinden duyduğu memnuniyet seviyesini arttıracaktır. Böylece destinasyonun turistik ürün yaşam eğrisi üzerindeki ömrü de uzamış olacaktır (Tang vd., 2017).

Sürdürülebilir turizm hedefine ulaşmak için Gündem 21 ile kamu, STK'lar, turizm sektörü, medya ve yerel halkı da kapsayan pek çok kesime bir rol verilmiştir (Wittmayer vd., 2016). Yapılmış olan çalışmalarda özellikle yerel halkın bu süreçte kilit rol oynadığı belirtilmiş ve yerel halk ön plana çıkartılmıştır (Lee ve Jan, 2019; Wang, 2019). Zaten Gündem 21 projesinin son aşaması olan Yerel Gündem 21'lerin içeriği de bunun en büyük göstergesidir. Yerel Gündem 21'in ana amacı, sürdürülebilirlik düşüncesinin halk tarafından kabul edilmesini sağlamak ve bu felsefenin davranışa dönüştürülmesine zemin hazırlamaktır (Wittmayer vd., 2016).

Sürdürülebilir turizm gelişiminde yerel halkın rolünü belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalarda yerel halkın rolünün karar verme mekanizmalarına katılım ve fikir beyan etme olarak ele alındığı görülmektedir (Pretty, 1995; Tosun, 1999). Ancak konu Yerel Gündem 21 kapsamında ele alındığında yerel halk için belirlenen "Zihinsel-Bilişsel Rol"ün tek başına yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bunu yanında yerel halkın sürdürülebilirliği özümseyip davranışa dönüştürmesi gerekmektedir. Söz konusu davranışın sahiplenme ve koruma duyguları ile ileriye götürme düşüncesini içerisinde barındırması gerekmektedir (Brandt ve Svendsen, 2013). Böylece yerel halk kültürünü, doğasını, ekonomisini ve turistik değerlerini sahiplenecek, onları koruma eğiliminde olacaktır. Bu duygu ve düşünce yerel halkın bu değerleri gelecek nesillere aktarma düşüncesine sahip olması sürecini başlatacaktır (Lopez vd., 2018). Bu konu çalışmanın da ana amacını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yerel

halk için “Davranışsal Rol” kalıbı belirlenmeye ve boyutlandırılmaya çalışılacaktır. Böylece hem sürdürülebilir turizm gelişiminde yerel halkın rolü daha da netleşmiş olacak hem de Yerel Gündem 21’lerin uygulanması aşamasında yerel halka yönelik uygulamalara ışık tutan sonuçlar elde edilmiş olacaktır.

İnsanların sergilemekte olduğu davranışlar üzerinde etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır (Cox vd., 2019; Elbayoudi vd., 2019). Bu çalışmada yerel halk tarafından sergilenmesi istenen davranışlar antroposentrik (insan merkezli) ve ekosentrik (çevre merkezli) çerçevede ele alınacaktır. Böylece yerel halkın çevrelerine yönelik bakış açılarının “Davranışsal Roller” üzerindeki etkisi ve iki değişken arasındaki ilişkilerde tespit edilmiş olacaktır.

Çalışmada elde edilmek istenen alt amaçlar aşağıdaki gibidir;

- Yerel halkın davranışlarının sürdürülebilir çerçevede olup olmadığını saptamak.
- Yerel halkın çevreye yönelik tutumları bakımından sınıflamasını yapmak.
- Çevreye yönelik tutumun sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik destek üzerindeki etkisini belirlemek.
- Sürdürülebilir davranışın turizm gelişimine yönelik tutum üzerindeki etkisini belirlemek.
- Yerel halkın çevreye yönelik tutumları, davranışsal rolleri sergileme dereceleri ve turizm gelişimine yönelik destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek.

## 2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Dünya Turizm Örgütü’nin verilerine göre 2018 yılında Dünya üzerinde en fazla turist çeken bölge 286.2 milyon kişi ile Güney Akdeniz’dir (UNWTO, 2019:4). Bunun yanı sıra Güney Akdeniz Kıyılarında yer alan destinasyonların uluslararası çalışmalarda ve raporlarda örneklem olarak seçilmesi, bu destinasyonların dünya turizm piyasasındaki yerlerini ve önemlerini ortaya koymaktadır. Bu destinasyonlardan biriside ulusal ve uluslararası alanda önemli bir kitle turizm markası haline gelmiş olan Alanya’dır (Jordanova-Krasteva ve Baxter, 2008; Milman, 2011; Tosun ve Çalışkan, 2011; Bourse, 2012; Spilanis ve Tellier, 2012).

Şehrin tarihi geçmişinin olması ve geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması kültürel anlamda zengin bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Hali hazırda deniz ve plajların varlığı, doğal güzellikleri bünyesinde barındırması şehri ulusal ve uluslararası turizm pazarında aranan bir destinasyon haline getirmiştir. Alanya 1950’li yılların başına kadar küçük bir balıkçı kasabası konumundadır. Ekonominin narenciye ve muz üretimi başta olmak üzere tarım sektörüne dayandığı şehirde bu tarihten sonra turizm faaliyetleri

hissedilir derece de ortaya çıkmaya başlamıştır (<https://www.alanya.bel.tr/S/399/Tarihce>). Alanya’da 1980’li yıllardan sonra turist hareketliliği artmış ve turizm yatırımları hız kazanmıştır. Bu durum destinasyona yerli ve yabancı göç hareketlerinin başlamasına neden olmuş, şehir hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir (ALTSO, 2018). İlerleyen yıllarda uluslararası sahada adımı iyice duyuran Alanya önemli bir turizm merkezi haline gelmiştir.

Turizm istatistiklerine bakıldığında bu durum daha net görülebilmektedir. Tablo 2.1’de görüldüğü üzere Türkiye’ye gelen yabancı turistlerin önemli bir bölümü Antalya’ya gelirken, Alanya ise hem Türkiye hem de Antalya içerisinde önemli bir pay sahibi konumundadır.

**Tablo 2.1. Alanya’ya Gelen Turistlerin Türkiye ve Antalya İçindeki Payı**

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı			Antalya’nın Payı (%)	Alanya’nın Payı (%)	
	Türkiye	Antalya	Alanya		Türkiye	Antalya
2008	17.762.818	7.191.094	2.025.878	40,48	11,41	28,17
2009	19.304.422	8.647.559	2.560.023	44,80	13,26	29,60
2010	25.250.065	10.760.792	2.792.806	42,62	11,06	25,95
2011	26.110.532	11.464.875	2.767.839	43,91	10,60	24,14
2012	26.869.992	12.017.440	3.104.280	44,72	11,55	25,83
2013	26.812.202	12.211.458	2.696.939	45,54	10,06	22,09
2014	30.345.403	14.409.756	3.901.699	47,48	12,85	27,07
2015	27.614.421	12.500.005	3.046.338	45,26	11,03	24,37
2016	18.047.874	7.014.514	1.423.349	38,86	7,88	20,29
2017	22.927.768	10.814.879	2.434.200	47,16	10,61	22,50

**Kaynak:** ALTSO, 2018:122 ([altso.org.tr](http://altso.org.tr)); [sgb.kulturturizm.gov.tr](http://sgb.kulturturizm.gov.tr) ; [tursab.org.tr](http://tursab.org.tr).

Alanya, yalnızca gelen turist sayısında değil, elde edilen turizm gelirlerinde de önemli bir pay sahibidir. 2008 yılı Türkiye turizm gelirlerinin %6.86’sı Alanya’ya aittir. Bu oran 2012 yılında %9.97 iken 2017 yılında %7.77 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. Tablo 2.2).

**Tablo 2.2. Alanya’nın Turizm Gelirlerinin Türkiye Turizm Gelirleri İçindeki Payı**

Yıllar	Gelir (Milyon \$)		Alanya’nın Payı (%)
	Türkiye	Alanya	
2008	25.415	1.744	6.86
2009	25.065	2.238	8.93
2010	24.931	1.817	7.29
2011	28.116	1.848	6.57
2012	29.007	2.888	9.97
2013	32.309	2.874	8.90
2014	34.305	3.352	9,77
2015	31.464	2.401	7,63
2016	22.107	1.359	6,14
2017	26.283	2.043	7,77

**Kaynak:** ALTSO, 2018:124 ([altso.org.tr](http://altso.org.tr)); [sgb.kulturturizm.gov.tr](http://sgb.kulturturizm.gov.tr)



### 2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ihtiyaç duyulan veriler anket formları aracılığıyla toplanmıştır. Anket formu başlıca dört bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde katılımcıların karakteristiki özelliklerini belirleyebilmek amacıyla oluşturulmuş 9 demografik değişken bulunmaktadır.. İkinci bölümde katılımcıların çevresel tutumlarını tespit etmek amacıyla kullanılan 20 soruluk “yeni çevresel paradigma (YÇPÖ)” ölçeği yer almaktadır. Üçüncü bölümde 24 sorudan oluşan “davranışsal rol ölçeği (DVRÖ)”, dördüncü ve son bölümde ise 6 soruluk “sürdürülebilir turizm gelişimini destek ölçeği (STGDÖ)” yer almaktadır.

#### 2.3.1. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği

Çalışmada katılımcıların çevrelerine yönelik yaklaşım ve tutumlarını belirlemek amacıyla “yeni çevresel paradigma ölçeği” kullanılmıştır (Bjerke ve Kaltenborn, 1999; Kortenkamp ve Moore, 2001). Ölçek 1978 yılında Dunlap ve Van Liere (1978) tarafından geliştirilmiş, sonrasında ise Dunlap ve arkadaşları (2000) tarafından modifiye edilmiştir. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Furman (1998)’in İstanbul’da yaşayan yerel halkın çevre ve çevre sorunları hakkındaki düşüncelerini ölçmeye yönelik gerçekleştirdiği çalışması ölçeğin Türkçe uygulandığı ilk çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Erten (2007), Aytaç ve Öngen (2012)’nin çalışmaları ise yine ölçeğin Türkçeleştirilmesinde önemli paya sahiptir. Özdemir (1998), Özerkmen (2002), Sam ve arkadaşları (2010), Karakaya ve Çobanoğlu (2012)’nin gerçekleştirdiği çalışmalarda ölçeğin anlaşılması ve Türkçeleşmesi adına diğer önemli çalışmalardır. Ölçek 20 sorudan oluşmakta ve başlıca iki alt boyutu (faktörü) bulunmaktadır. Ölçeğin 20 sorundan 10’u insan merkezci (antroposentrik) yaklaşım faktörüne, diğer 10 soru ise çevre merkezci (ekosentrik) yaklaşım ölçeğine aittir.

#### 2.3.2. Davranışsal Rol Ölçeği

Sürdürülebilir turizm gelişiminde yerel halkın davranışsal rolünü belirleyebilmek amacıyla yapılan literatür taramaları sonucunda sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel konulardan oluşan bir önerme havuzu oluşturulmuştur. Önermelerin belirlenmesinde bazı kaynaklardan yararlanıldığı gibi havuza araştırmacı tarafından oluşturulmuş önermelerde dahil edilmiştir. Havuzda toplanan önermeler değerlendirilmiş ve toplam 24 önermenin anket formuna yerleştirilmesine karar verilmiştir. Davranışsal rol ölçeğinde yer alan önermelerden 5’i ekonomi, 5’i sosyal, 5’i kültürel, 9’u ise çevre ile ilgilidir. Önermelerin belirlenmesinde faydalanılan başlıca kaynaklar aşağıdaki gibidir;

- Agrawal ve Gibson, 1999
- Byrd, 2007
- Çevirgen ve arkadaşları, (2012)
- Demir ve Çevirgen, 2006 <sup>(a)</sup>
- Demir ve Çevirgen, 2006 <sup>(b)</sup>
- Han ve arkadaşları, 2009
- Hung ve arkadaşları, 2011
- Ko ve Stewart, 2002
- Lehman ve Geller, 2004
- Muganda ve arkadaşları, 2013
- Steg ve Vlek, 2009
- Tosun, 1999
- Walpole ve Goodwin, 2001

### 2.3.3. Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği

Çalışmada yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine verdikleri desteğin seviyesini ve hangi konularda destek verdiklerini ölçebilmek amacıyla sürdürülebilir turizmin ilkeleri çerçevesinde 6 temel önerme belirlenmiştir. Önermelerin bir bölümü araştırmacı tarafından oluşturulurken, diğerlerinin belirlenmesinde aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır;

- Demir ve Çevirgen, 2006 <sup>(b)</sup>
- Cottrell ve arkadaşları, 2013
- Lee, 2013
- Nunkoo ve Gürsoy, 2012
- Stylidis ve arkadaşları, 2014

### 2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Alanya ilçe sınırları içerisinde yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Çalışma Alanya ilçe sınırları içerisinde yer alan ve sahil boyunca uzanan 12 beldede gerçekleştirilmiştir. Çalışma evreni ele alınırken 18 yaş ve üstü nüfus dikkate alınmıştır. Buna göre Alanya'nın toplam nüfusu 276.277 iken, 18 yaş ve üstü toplam nüfusu ise 161.915'tir (Bkz. Tablo 2.3).

**Tablo 2.3. Alanya Nüfus İstatistikleri Tabakalı Örneklem Tablosu**

Birim	Erkek (%51,1)	Kadın (%48,9)	Toplam (%100)
Alanya Genel Nüfus	141040	135237	276277
18 Yaş ve Üzeri Genel Nüfus	82739	79176	161915

**Kaynak:** <http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:47:47-1402551503853893752461477353.pdf>  
<http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:45:23-4855829771572380575567579574.pdf>

Çalışmanın örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde “kabul edilebilir örneklem büyüklükleri tablosu” ndan faydalanılmıştır (Ural ve Kılıç, 2005:43; Altunışık vd., 2010:135). Tabloya göre 100.000’lik bir evren için 384 kişilik örneklem grubunun yeterlidir. Ayrıca 100.000’den sonra 384 rakamı tekrar etmektedir.

Çalışma kapsamında anket uygulaması gerçekleştirilecek evren büyüklüğünün 161.915 olduğu göz önüne alındığında bu çalışma içinde 384 kişilik örnek gurubunun yeterli olacağı ifade edilebilir. Toplanacak anketlerden sağlıklı veri sağlamayanların olacağı göz önüne alındığında rakamın 384’ün üzerine çıkarılmasının gerekli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca, örneklem sayısı büyüdükçe elde edilen sonuçların evrene genellenmesinde yanılma olasılığı da azalacaktır. Bu nedenle çalışma kapsamında 384 rakamının üzerinde bir örneklem seçilmesine karar verilmiştir. Ancak, örneklem büyüklüğü belirlenirken maliyet, zaman ve veri analizi şartlarının da dikkate alınarak dengeye ulaşılması da gerekmektedir (Altunışık vd., 2010: 134). Bu nedenle çalışma kapsamında 450 katılımcıya ulaşılarak anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında oluşturulan anket formlarının belirlenen beldelere dağıtımında beldelerin toplam nüfus içerisindeki oranları göz önüne alınmıştır. Ayrıca, her bir belde de kadın ve erkek nüfusunun oransal temsilinin sağlanabilmesi adına anketlerin dağıtımında kadın ve erkek nüfusun belde nüfusu içerisindeki oranı göz önünde bulundurulmuştur. Böylece anketlerin örneklem gurubuna dağıtımında tabakalı (zümrelere göre) örnekleme yöntemi kullanılmıştır Anketlerin uygulanması aşamasında kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Kolayda örnekleme arzu edilen örneklem gurubuna ulaşıncaya kadar anket uygulamasına katılmak isteyen herkesin örneklem gurubuna dahil edildiği örnekleme yöntemidir(Altunışık, 2010:140). Çalışmada potansiyel katılımcılara anket uygulamasına katılmak isteyip istemedikleri sorulmuş, olumlu cevap veren bireylerle uygulama gerçekleştirilmiştir. Belde nüfuslarının cinsiyete ve uygulanan anket miktarına göre dağılımı Tablo 2.4’te verilmiştir.

**Tablo 2.4. 18 Yaş ve Üzeri Nüfusun Beldelere Göre Dağılımı ve Dağıtılacak Anket Miktarı**

Belediye	18 Yaş Üzeri Nüfus	Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Dağıtılacak Anket Mik.	Erkek		Kadın	
				N (%51,1)	Anket Mik.	N (%48,9)	Anket Mik.
Alanya	77588	47,9	215	39648	110	37940	105
Demirtaş	2133	1,3	6	1090	3	1043	3
Mahmutlar	20871	13	58	10666	30	10205	28
Kestel	5206	3,2	14	2660	7	2546	7
Tosmur	5711	3,5	16	2918	8	2793	8
Oba	12940	8	36	6612	18	6328	18
Çıplaklı	3405	2	10	1740	5	1665	5
Cikcilli	9649	6	27	4931	14	4718	13
Konaklı	9723	6	27	4968	14	4755	13
Türkler	2852	1,8	8	1457	4	1395	4
Avsallar	7709	4,8	22	3939	11	3770	11
Payallar	4127	2,5	11	2109	6	2018	5
<b>Toplam</b>	<b>161915</b>	<b>100</b>	<b>450</b>	<b>82739</b>	<b>230</b>	<b>79176</b>	<b>220</b>

Kaynak: <http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:51:50-207846208910812499121962182849.pdf>  
<http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:42:45-11915319404694703881784180966.pdf>

## 2.5.Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırma kapsamında test edilecek model ve temel hipotezler Şekil 2.1’de gösterilmiştir.



Şekil 2.1.Araştırma Modeli ve Hipotezleri

**H<sub>1</sub>:** Yerel halkın çevresel tutum düzeyi, davranışsal rollerini sergileme derecesini etkilemektedir.

**H<sub>2</sub>:** Yerel halkın davranışsal rollerini sergileme düzeyi, sürdürülebilir turizm gelişim sürecine verdikleri desteği etkilemektedir.

## 2.6. Pilot Uygulama Sonuçları

Araştırma kapsamında birincil verileri elde etmek amacıyla oluşturulan anket formunda yer alan ölçeklerin güvenilirliğini ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla iki pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak akademisyenler ve yerel halktan oluşan 50 kişiyle ön uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda bazı soruların değiştirilmesine karar verilmiştir. Bu değişiklikler Tablo 2.5’te sunulmuştur.

**Tablo 2.5.Önermeler Üzerinde Yapılan Değişiklikler**

<b>Davranışsal Rol Ölçeği</b>		
<b>No.</b>	<b>Önermenin Eski Hali</b>	<b>Yeni Hali</b>
11.	Davranışlarımın çevreye zararlı olup olmadığını düşünürüm	Çevreye zararlı faaliyetlerden kaçınırım
<b>Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği</b>		
1.	Alanya'ya daha fazla turist gelmesini destekliyorum	Uzun dönemli plana dayalı bir turizm gelişimini destekliyorum
2.	Alanya'da turizmin daha fazla gelişmesini destekliyorum	Yerel halkın yaşam kalitesini arttıracak bir turizm gelişimini destekliyorum
3.	Alanya'ya yeni otellerin yapılmasını destekliyorum	Yerel halkın gelişim sürecinde yer aldığı bir turizm gelişimini destekliyorum

İkinci pilot uygulamada ise doğrudan yerel halkla gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonucunda elde edilen verilerle açılımlı faktör analizi (AFA) yapılacağından örneklem büyüklüğü hesaplanmıştır. Değişken sayısının fazla olmadığı durumlarda gözlenen değişken sayısının 5 katı büyüklükte bir örneklem AFA için yeterli olmaktadır (Büyüköztürk, 2002; Yiğit vd., 2008). Buna göre; YÇPÖ'yü oluşturan 20 önerme için 100 kişilik bir örneklem grubu yeterliyken, DVRÖ'yü oluşturan 24 önerme için 120 kişilik bir örneklem yeterli olmaktadır. STGDÖ'yü oluşturan 6 önerme için diğer ölçekler adına toplanacak veriler son derece yeterli durumdadır. Bu kapsamda yerel halktan 145 kişi ile uygulama yapılmıştır. Elde edilen verilere göre “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği” nin güvenilirliği  $\alpha=0.721$ , “Davranışsal Rol Ölçeği” nin güvenilirliği  $\alpha=0.856$ ; “Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği” nin güvenilirliği ise  $\alpha=0.880$  olarak tespit edilmiştir.

İkinci pilot uygulama sonrasında ölçeklerin güvenilirliğinin sağlandığı ve faktör yapılarının oluştuğu görüldüğünden ölçekte herhangi bir değişiklik yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu doğrultuda ana uygulamaya geçilmiştir. Uygulanan anketler bekletilmeden istatistik programına girilmiş ve sonuçlar adım adım takip edilmiştir. Uygulamanın sorunsuz devam etmesi neticesinde yeterli örnekleme ulaşılmışla birlikte ana uygulama sonlandırılmıştır.

## **2.7. Araştırma Verilerinin Analizi**

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde sosyal bilimler için geliştirilen analiz programlarından yararlanılmıştır. Demografik verilerin yorumlanmasında frekans ve yüzde dağılımından faydalanılmıştır. Ölçeklerin analizinde ise parametrik ve parametrik olmayan testlerden yararlanılmıştır.

## 2.8. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular aşağıda başlıklar halinde detaylı bir şekilde sunulmuştur.

### 2.8.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan yerel halkın yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir, meslek gruplarına göre dağılımlarına ilişkin frekans ve yüzde değerleri tablo 2.6'da verilmiştir.

**Tablo 2.6. Katılımcıların Demografik Bilgileri**

<b>Cinsiyet</b>	<b>n</b>	<b>%</b>	<b>Medeni Durum</b>	<b>n</b>	<b>%</b>
Kadın	220	48,9	Evli	242	53.8
Erkek	230	51,1	Bekar	208	46.2
<b>Toplam</b>	<b>450</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>450</b>	<b>100</b>
<b>Eğitim Durumu</b>	<b>n</b>	<b>%</b>	<b>Aylık Gelir</b>	<b>n</b>	<b>%</b>
İlkokul	45	10	Gelirim Yok	153	34
Ortaokul	92	20.4	1000 TL'den az	86	19.1
Lise	144	32	1001 TL - 2000 TL	59	13.1
Önlisans	82	18.2	2001 TL - 3000 TL	78	17.3
Lisans	56	12.4	3001 TL – 4000TL	37	8.2
Lisansüstü	31	6.9	4001 TL ve üzeri	37	8.2
<b>Toplam</b>	<b>450</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>450</b>	<b>100</b>
<b>Yaş</b>	<b>n</b>	<b>%</b>	<b>Alanya'daki İkamet Süresi</b>	<b>n</b>	<b>%</b>
18-25	93	20.7	1 yıldan az	33	7.3
26-33	86	19.1	1 – 5 yıl	87	19.3
34-41	81	18	6 – 10 yıl	65	14.4
42-49	74	16.4	11 – 15 yıl	96	21.3
50 ve üzeri	116	25.8	16 – 20 yıl	84	18.7
<b>Toplam</b>	<b>450</b>	<b>100</b>	21 yıl ve üzeri	85	18.9
<b>Kent Konseyini Hangi Kaynaktan Öğrendiniz</b>	<b>n</b>	<b>%</b>	<b>Toplam</b>	<b>450</b>	<b>100</b>
Web sitesi	21	4.7	<b>Kent Konseyini Biliyor musunuz?</b>	<b>n</b>	<b>%</b>
Televizyon	97	21.6	Evet	226	50.2
Gazete/Dergi	48	10.7	Hayır	224	49.8
Faaliyetlerinden	20	4.4	<b>Kent Konseyinde Yer Almak İster misiniz?</b>	<b>n</b>	<b>%</b>
Meslektaşlarımdan	25	5.6	Evet	151	33.6
Yakın Çevremden	15	3.3	Hayır	299	66.4

Tablo 2.6'da görüldüğü üzere katılımcıların %48.9'u kadın, %51.1'i erkektir. Katılımcılardan evli olanlar toplam katılımcıların %53.8'ini oluştururken geriye kalan %46.2'lik kesim bekarıdır. Katılımcıların %32'si lise, %20.4'ü ortaokul, %18.2'si önlisans, %12.4'ü lisans, %10'u ilkokul ve %6.9'u ise lisansüstü eğitimi mezunudur.

Gelirlerine göre katılımcılara bakıldığında %34'lük oranla geliri olmayan katılımcıların ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Onu sırasıyla %19.1'lik oranla 1000 TL'nin altında geliri olanlar, %17.3'lük oranla 2001 – 3000 TL arası geliri olanlar, %13.1'lik oranla 1001 - 2000 TL arası geliri olanlar, %8.2'lik oranla ile 3001 – 4000TL arası gelir ve 4001 TL ve üzeri gelire sahip olanlar takip etmektedir.

Katılımcılar yaşlarına göre sıralandığında ilk sırada %25.8'lik oranla 50 ve üzeri yaş aralığındaki katılımcılar yer almaktadır. İkinci sırada %20.7'lik oranla 28-25 yaş aralığında olanlar, üçüncü sırada %19.1'lik oranla 26-33 yaş aralığında olanlar, dördüncü sırada %18'lik oranla 34-41 yaş aralığında olanlar bulunurken beşinci ve son sırada ise %16.4'lük oranla 42-49 yaş aralığında olan katılımcılar bulunmaktadır.

İkamet sürelerine göre katılımcılara bakıldığında %21.3'lük oranla 11-15 yıl aralığında Alanya'da ikamet eden katılımcıların ilk sırada olduğu görülmektedir. %19.3'lük oranla 1-5 yıl aralığında ikamet edenler ikinci sırada, %18.9'lük oranla 21 yıl ve üzeri süredir ikamet edenler üçüncü sırada, %18.7'lik oranla 16-20 yıl aralığında ikamet edenler dördüncü sırada, %14.4'lük oranla 6-10 yıl aralığında ikamet edenler beşinci sırada, %7.3'lük oranla 1 yıldan daha az süredir ikamet edenler ise son sırada yer almaktadır.

Katılımcıların %50.2'si kent konseyinin varlığından haberdar olduğunu, %49.8'i ise kent konseyiyle ilgili bilgisinin olmadığını belirtmiştir. Kent konseyinin varlığından haberdar olan katılımcıların %21.6'sı televizyon, %10.7'si gazete/dergi, %5.6'sı meslektaşları, %4.7'si web sitesi, %4.4'ü konseyin faaliyetlerinden %3.3'ü ise yakın çevresi aracılığıyla konseyi öğrendiğini belirtmiştir.

Katılımcıların %66.4'ü kent konseyinde yer almak istemediği, %33.6'sı ise bu konuda istekli olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine katılımıyla ilgili üç temel katılım tipolojisi bulunmaktadır. Bunlar sürdürülebilir turizm gelişim sürecinde “yerel halkın baskınlığı (Soru 3)”, “yerel halkın sembolik katılımı (Soru 1)” ve “katılmaması (Soru 2)” dir. Alanya'da yaşayan yerel halkın hangi katılım türünü desteklediğini belirlemek amacıyla ölçek içerisine her bir katılım tipolojisini temsil eden üç önerme yerleştirilmiştir. Yerel halkın bu önermelere verdikleri cevaplara ilişkin ortalamalar Tablo 2.7'de verilmiştir.

**Tablo 2.7. Katılımcıların “Yerel Halkın Turizm Gelişim Sürecine Katılımına İlişkin Düşünceleri”**

Önermeler	n	%
1. Turizm gelişim sürecinde yerel halka danışılmalıdır	224	49.8
2. Yerel halk turizm gelişim sürecine hiçbir şekilde katılmamalıdır	68	15.1
3. Yerel halk turizm planlama sürecine mutlaka dahil olmalıdır	158	35.1
<b>Toplam</b>	450	100

Katılımcıların %49.8'i “Turizm gelişim sürecinde yerel halka danışılmalıdır” cevabını vermiştir. Buna göre katılımcıların yarısından fazlasının turizm gelişim sürecinde yerel halkın “sembolik katılım”ını desteklediği ifade edilebilir. Katılımcıların %35.1'i yerel halkın “turizm gelişim sürecinde yerel halkın baskınlığı olması” gerektiğini belirtmiştir. Katılımcıların %15.1'i yerel halkın turizm gelişim sürecine katılmaması gerektiğini belirtmiştir.

### 2.8.2. Güvenilirlik Analizi

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik katsayıları Tablo 2.8’de verilmiştir.

**Tablo 2.8. Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Katsayıları**

Ölçek	Güvenilirlik Düzeyi ( $\alpha$ )	
	Pilot Uygulama	Ana Uygulama
Yeni Çevresel Paradigma	0.721	0.942
Davranışsal Rol	0.856	0.920
Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek	0.880	0.864

Buna göre “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği” nin güvenilirliği  $\alpha=0.942$  olarak elde edilmiştir. Aytaç ve Öngen (2012) yapmış oldukları çalışmada ölçeğin güvenilirliğini  $\alpha=0.530$ , Erten (2008)’in çalışmasında  $\alpha=0.800$ , Kortenkamp ve Moore (2001)’in çalışmasında  $\alpha=0.900$  olarak tespit edilmiştir.

Davranışsal Rol Ölçeği’ nin güvenilirliği  $\alpha=0.920$ ; Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği’ nin güvenilirliği ise  $\alpha=0.864$  olarak elde edilmiştir. Elde edilen katsayılar toplanan verilerin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır (Altunışık vd., 2010:123; Kayış, 2010:404).

### 2.8.3. Ölçeklere İlişkin Dağılımlar

Çalışmanın uygulama kısmında kullanılan ölçekleri oluşturan önermelerin, frekans dağılımları, maksimum ve minimum değerleri ile çarpıklık ve basıklık kat sayıları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

İlk olarak YÇPÖ’yü oluşturan önermeler ele alınmıştır. Önermelere ilişkin hesaplamalardan elde edilen sonuçlar Tablo 2.9’da verilmiştir. Ölçeği oluşturan önermelerin tamamında minimum değer 1 iken, maksimum değer 5’dir. En yüksek değeri alan önerme  $\bar{X}=4.02$  ortalama ile CVT8’dir. en düşük ortalama sahip önerme ise  $\bar{X} = 3.59$  ortalama ile CVT 13’tür. Tablo incelendiğinde katılımcıların YÇPÖ’yü oluşturan önermelere verdikleri cevaplarının tamamının üçün üzerinde bir ortalama sahip oldukları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Alanya’da yaşayan yerel halkın çevresel tutumları noktasında tam anlamıyla değerlendirme yapmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Ancak, ilk on önermenin çevre merkezli tutuma ait olduğu göz önüne alındığında, yerel halkın nispeten çevre merkezci bir tutuma sahip olduğu yorumunda bulunulabilir.



**Tablo 2.9. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği Frekans Dağılımları Tablosu**

Önermeler	N	$\bar{X}$	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
<b>CVT1</b>	450	3.86	1.00	5.00	-.901	.628
<b>CVT2</b>	450	3.94	1.00	5.00	-.848	.450
<b>CVT3</b>	450	3.93	1.00	5.00	-.922	.230
<b>CVT4</b>	450	3.78	1.00	5.00	-.739	.209
<b>CVT5</b>	450	3.73	1.00	5.00	-.645	.372
<b>CVT6</b>	450	3.72	1.00	5.00	-.652	.044
<b>CVT7</b>	450	3.85	1.00	5.00	-.844	.209
<b>CVT8</b>	450	4.02	1.00	5.00	-.934	.502
<b>CVT9</b>	450	3.80	1.00	5.00	-.856	.675
<b>CVT10</b>	450	3.85	1.00	5.00	-.943	.439
<b>CVT11</b>	450	3.75	1.00	5.00	-.559	-.093
<b>CVT12</b>	450	3.70	1.00	5.00	-.673	.215
<b>CVT13</b>	450	3.59	1.00	5.00	-.743	.065
<b>CVT14</b>	450	3.69	1.00	5.00	-.618	.329
<b>CVT15</b>	450	3.62	1.00	5.00	-.355	-.227
<b>CVT16</b>	450	3.79	1.00	5.00	-.521	.013
<b>CVT17</b>	450	3.61	1.00	5.00	-.374	-.181
<b>CVT18</b>	450	3.62	1.00	5.00	-.565	.001
<b>CVT19</b>	450	3.78	1.00	5.00	-.611	.018
<b>CVT20</b>	450	3.82	1.00	5.00	-.603	-.254

DVRÖ'yü oluşturan 24 önermeye ilişkin aritmetik dağılımlar Tablo 2.10'da sunulmuştur. hiçbir veri kaybının olmadığı ölçekte tüm katılımcılar işaretleme yapmıştır. ölçekte en yüksek ortalamaya sahip önerme  $\bar{X}=3.96$  ile DVR12'dir. en düşük ortalamaya sahip önerme ise  $\bar{X}=3.40$  ile DVR7'dir.

**Tablo 2.10. Davranışsal Rol Ölçeğine İlişkin Frekans Dağılımları Tablosu**

Önermeler	N	$\bar{X}$	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
<b>DVR1</b>	450	3.64	1.00	5.00	-.333	-.396
<b>DVR2</b>	450	3.78	1.00	5.00	-.574	-.057
<b>DVR3</b>	450	3.89	1.00	5.00	-.640	-.093
<b>DVR4</b>	450	3.81	1.00	5.00	-.690	.163
<b>DVR5</b>	450	3.76	1.00	5.00	-.660	.027
<b>DVR6</b>	450	3.48	1.00	5.00	-.197	-.448
<b>DVR7</b>	450	3.40	1.00	5.00	-.399	-.266
<b>DVR8</b>	450	3.44	1.00	5.00	-.274	-.372
<b>DVR9</b>	450	3.54	1.00	5.00	-.411	-.604
<b>DVR10</b>	450	3.60	1.00	5.00	-.576	-.305
<b>DVR11</b>	450	3.89	1.00	5.00	-.942	.787
<b>DVR12</b>	450	3.96	1.00	5.00	-1.071	1.190
<b>DVR13</b>	450	3.80	1.00	5.00	-.693	.270
<b>DVR14</b>	450	3.81	1.00	5.00	-.612	.201
<b>DVR15</b>	450	3.78	1.00	5.00	-.787	.402
<b>DVR16</b>	450	3.74	1.00	5.00	-.638	.231
<b>DVR17</b>	450	3.71	1.00	5.00	-.574	.187
<b>DVR18</b>	450	3.83	1.00	5.00	-.754	.628
<b>DVR19</b>	450	3.84	1.00	5.00	-.739	.310
<b>DVR20</b>	450	3.69	1.00	5.00	-.678	.317
<b>DVR21</b>	450	3.70	1.00	5.00	-.680	.352
<b>DVR22</b>	450	3.62	1.00	5.00	-.514	.395
<b>DVR23</b>	450	3.68	1.00	5.00	-.256	-.262
<b>DVR24</b>	450	3.64	1.00	5.00	-.472	-.125

STGDÖ'yü oluşturan 6 önermeye ilişkin ortalamalar Tablo 2.11'de sunulmuştur. Buna göre tüm önermeler için minimum değer 1, maksimum değer 5'tir. Tüm katılımcıların işaretleme yaptığı ölçekte en yüksek ortalamaya sahip önerme  $\bar{X}=4.00$  ile DES6'dır. En düşük ortalamaya sahip önerme ise  $\bar{X}=3.71$  ile DES2'dir.

**Tablo 2.11.Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeğine İlişkin Frekans Dağılımları Tablosu**

Önermeler	N	$\bar{X}$	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
DES1	450	3.76	1.00	5.00	-.663	-.202
DES2	450	3.71	1.00	5.00	-.732	-.264
DES3	450	3.85	1.00	5.00	-.909	.165
DES4	450	3.80	1.00	5.00	-.612	-.282
DES5	450	3.79	1.00	5.00	-.806	.135
DES6	450	4.00	1.00	5.00	-1.087	.559

#### 2.8.4. Faktör Analizi

Çalışma kapsamında elde edilen veriler öncelikli olarak açılımlı faktör analizine (AFA) sonrasında ise doğrulayıcı faktör analizine (DFA) tabi tutulmuştur. AFA'da ikinci pilot uygulama sonucunda elde edilen veriler kullanılmıştır. Böylece devamında kullanılacak olan DFA için bir temel oluşturulmuştur (Çokluk vd., 2012:1887-189). DFA ise ana uygulama sonucunda elde edilen 450 anket verisi ile gerçekleştirilmiştir. AFA sırasında çok sayıda verinin daha az sayıda değişken aracılığıyla ifade edilmesi ve birbirinden bağımsız yapılar elde edilmesi amaçlanmıştır (Keiffer, 1998; Kalaycı, 2010:321). Faktör yükü 0.50 ile sınırlandırılmıştır. Döndürme yöntemi olarak ise varimax tercih edilmiştir (Habing, 2003). İki basamakta gerçekleştirilen faktör analizi sürecinde AFA ile indirgenmiş ve yapısal geçerlilikleri test edilmiş faktörlerin, DFA ile bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığı test edilmiştir (Şimşek, 2007: 4; Byrne, 2011: 43; Çokluk vd., 2012: 274).

AFA ile elde edilen faktör yapılarının doğrulanması aşamasında (DFA) birleşim, ayrışım ve mantıksal geçerlilikleri de test edilmiştir. Bu kapsamda faktörlere ilişkin AVE (Ortalama Açıklanan Varyans),  $\sqrt{AVE}$  ve CR (Yakınsak Geçerlilik) katsayıları hesaplanmıştır. AVE ve CR kat sayılarının hesaplanmasında hesaplama da Fornell ve Larcker (1981:40-42)'in formülünden faydalanılmıştır. Yapılan çalışmalarda doğrulanması gerçekleştirilen faktör yapılarının AVE değerlerinin 0.50'ye eşit veya büyük olması beklenir. Böylece faktörleri oluşturan önermelerin birbirleriyle ve altında toplandıkları faktörle olan ilişki düzeyleri test edilmektedir (Yaşlıoğlu, 2017: 82). CR katsayısının ise;  $AVE < CR \geq 0.70$  olması beklenmektedir. Bu durum, yapılan DFA ile oluşan yapılarda birleşik güvenilirliğin sağlandığını ortaya koymaktadır.  $AVE \geq 0.50$  ve  $CR \geq 0.70$  şartlarının sağlanması oluşan yapılarda yakınsak geçerliliğin yakalandığını göstermektedir (Aktan, 2017: 90).

Ayrışım geçerliliği, modelde kullanılan faktör yapılarının bağlı bulunduğu ölçeği ne derece ölçtüğünü ve diğer faktör yapılarından ne derece ayrıştığını ortaya koymak amacıyla kullanılır (Hair vd., 1998). Ayrışım geçerliliğinin sağlanması için  $\sqrt{AVE} > r$  şartının sağlanması gerekmektedir. Yani her bir AVE değerine ait karekök katsayısının, ilgili faktöre ait tüm korelasyon katsayılarından büyük olması gerekmektedir (Hair vd., 1998; Hu ve Bentler, 1999; Uslu, 2017).

Oluşan faktör yapılarında mantıksal geçerliliği test etmek için ise literatür karşılaştırmaları yapılmıştır (Yaşlıoğlu, 2017:82). Bu şekilde, elde edilen yapıların ilgili literatürle uyumlu olup olmadığı da kontrol edilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi sonucu elde edilen katsayıları değerlendirmede kullanılan uyum indeksleri tablo 2.12’de verilmiştir

**Tablo 2.12. DFA ve YEM Uyum İndeksleri ve Değerler Tablosu**

İndex	Değer Aralığı	Yorum
$\chi^2$	$p > 0,05$	Matrisler arası fark yok
$\chi^2/df.$	$x \leq 2$	Model İyi
	$2 < x \leq 5$	Model Kabul Edilebilir
GFI	$90 < x < 95$	Kabul edilebilir uyum iyiliği
	$95 < x$	İyi bir uyum iyiliği
AGFI	$90 < x < 95$	Kabul edilebilir uyum iyiliği
	$95 \leq x$	İyi bir uyum iyiliği
CFI	$90 < x < 95$	Kabul edilebilir uyum iyiliği
	$95 \leq x$	İyi bir uyum iyiliği
RMSEA	$x < 0.05$	İyi bir fit değeri
	$0.05 < x \leq 0.08$	Kabul edilebilir uyum iyiliği
RMR	$x < 0.05$	İyi bir fit değeri
	$0.05 < x \leq 0.08$	Kabul edilebilir uyum iyiliği
SRMR	$x < 0.05$	İyi bir fit değeri
	$0.05 < x \leq 0.08$	Kabul edilebilir uyum iyiliği
NFI	x sıfıra yaklaştıkça	Uyumsuzluk artar
	x bire yaklaştıkça	Mükemmel uyum
NNFI	x sıfıra yaklaştıkça	Uyumsuzluk artar
	x bire yaklaştıkça	Mükemmel uyum
PGFI	x sıfıra yaklaştıkça	Model karmaşık
	x bire yaklaştıkça	Model yalın ve sade
PNFI	x sıfıra yaklaştıkça	Model karmaşık
	x bire yaklaştıkça	Model yalın ve sade
T değeri	0.05’e göre	$t \geq 1.96 \Rightarrow$ yollar anlamlı
	0.01’e göre	$t \geq 2.576 \Rightarrow$ yollar anlamlı
AVE	$AVE \geq 0.50$	Birleşim Geçerliliği Sağlanmıştır
CR	$AVE < CR \geq 0.70$	
$\sqrt{AVE}$	$\sqrt{AVE} > r$	Ayrışım Geçerliliği Sağlanmıştır

#### 2.8.4.1.Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği (YÇPÖ) AFA ve DFA Sonuçları

YÇPÖ’de yer alan 20 önerme ilk olarak AFA’ya tabi tutulmuştur. Ölçeğe yönelik KMO değeri 0,932 olarak tespit edilmiştir. Buradan ölçeğin faktör analizi için yeterli sayıda değişkene sahip olduğu görülmüştür. Bartlett’s Testi sonucu ise  $p=0.000 < 0.05$  olarak tespit edilmiştir. Testin istatistiksel olarak anlamlı olması elde edilen faktör yapılarını oluşturan önermeler arasında yüksek düzeyli korelasyon olduğunu göstermektedir. Böylece oluşan

faktör yapılarının son derece tutarlı olduğu ifade edilebilir. Faktör yükü 0.50'nin altında kalan CVT17 ve CVT18 kodlu önermeler analizden çıkartılmıştır (Bkz. Tablo 2.13).

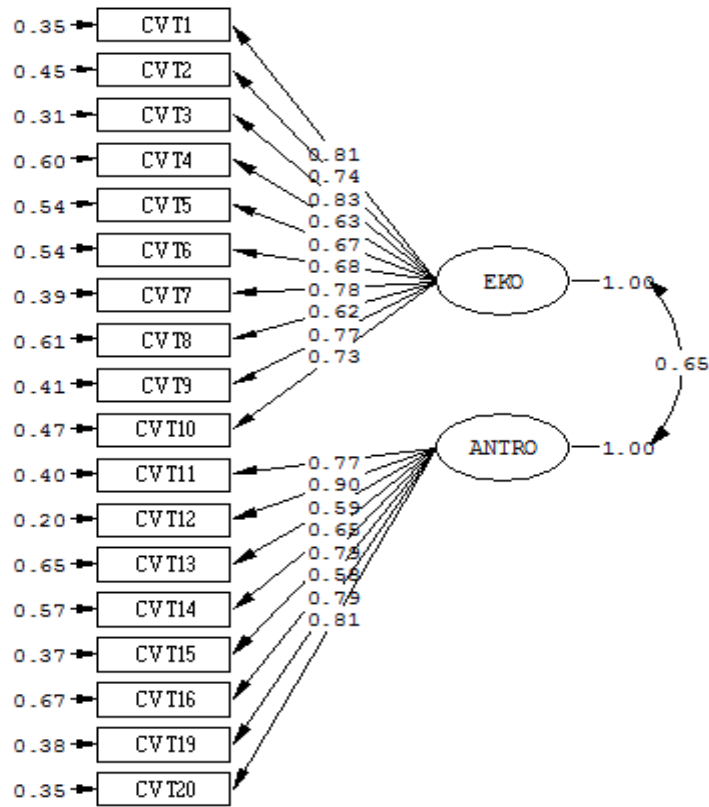
**Tablo 2.13. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğine Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları**

Faktörler ve Önermeler	Faktör Yükü	$\alpha$	Varyans Açıklama Or.	Öz Değer
<b>Faktör 1. Ekosentrik Tutum (EKO)</b>		<b>.965</b>	<b>42</b>	<b>3.123</b>
CVT6 Doğanın çabuk bozulabilecek hassas bir dengesi vardır	.873			
CVT4 Hayvanlar ve bitkilerde en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler	.869			
CVT5 İnsanoğlu zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir	.852			
CVT1 Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır	.845			
CVT10 Hayvanlara da insanlar kadar değer veririm	.825			
CVT7 Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse ileride çok büyük çevre problemleri ile karşı karşıya gelinecektir	.811			
CVT8 Sadece doğayla iç içe olmak amacıyla doğada zaman geçirmekten hoşlanırım	.807			
CVT3 İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedirler	.805			
CVT9 Tarım için ormanların tahrip edilmesinden üzüntü duyuyorum	.802			
CVT2 İnsanoğlunun doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır	.782			
<b>Faktör 2. Antroposentrik Tutum (ANTRO)</b>		<b>.968</b>	<b>37.5</b>	<b>12.761</b>
CVT20 Çevreyi korumanın en önemli nedeni insan varlığının devam ettirilebilmesidir	.899			
CVT19 Göller ve denizlerin temiz tutulması insanların bu kaynaklardan sağlıklı bir şekilde faydalanabilmeleri açısından önemlidir	.895			
CVT12 İnsanoğlu aklı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır.	.887			
CVT15 Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır	.880			
CVT14 Doğanın endüstrileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır	.871			
CVT11 İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler	.836			
CVT13 Doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır	.801			
CVT16 İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir	.793			
<b>KMO</b>	: 0.932			
<b>Bartlett's Test of Sphericity</b>	<b>Approx. Chi-Square</b>	: 3150.197		
	<b>Df.</b>	: 153		
	<b>Sig. (p)</b>	: .000		
<b>Toplam Varyansı Açıklama Oranı</b>		: 79.5		

Analiz sonucunda iki faktör elde edilmiştir. Sam ve arkadaşları (2010), Aytaç ve Öngen (2012), Koprina (2013)'ün yaptığı araştırmalarda da benzer şekilde iki faktör elde edilmiştir. Faktörler diğer çalışmalara paralel olarak) “Ekosentrik Tutum (EKO)” ve “Antroposentrik Tutum (ANTRO)” olarak isimlendirilmiştir. Birinci faktörün toplam varyansı açıklama oranı %42, aritmetik ortalaması ise  $\bar{X}=3.88$  iken, ikinci faktörün toplam varyansı

açıklama oranı %37.5, aritmetik ortalaması ise  $\bar{X}=3.06$ 'dır. Her iki faktör birden toplam varyansın %79.5'ini açıklamaktadır. EKO faktörünü oluşturan önermelerin güvenilirliği  $\alpha=0.965$ ; ANTRO faktörünü oluşturan önermelerin güvenilirliği ise  $\alpha=0.968$ 'dir.

Çevresel tutum ölçeğine yönelik gerçekleştirilen AFA sonucunda iki faktör elde edilmiştir. Her iki faktörün doğruluğunu ve bir model olarak geçerliliğini test etmek amacıyla birinci düzey DFA gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucu şekil 2.2'de verilmiştir.



Şekil 2.2. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği DFA Modeli

Şekil 2.2'de YÇPÖ'ye ne yönelik standartlaştırılmış DFA sonuçları görülmektedir. Şekilde önermelere ait faktör yüklerinin 1.00'ın altında olduğu görülmektedir. Standartlaştırılmış parametre değerlerinin 1.00'ın üzerinde olması modelde ciddi bir sorunun olduğunu ifade etmektedir (Şimşek, 2007:85). Buradan DFA sonucunda elde edilen faktör yüklerinin gayet uygun olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Analize konu olan iki faktör arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ( $r=0.61$ ;  $p=0.000<0.05$ ). DFA sonuçlarının sağlıklı olup olmadığına ilişkin diğer değerler tablo 2.14'de sunulmuştur. Buna göre modelin  $\chi^2$  değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ( $\chi^2=462.51$ ;  $p=0.000<0.05$ ). Elde edilen diğer parametlerden üçü (CFI, RMR, SRMR) iyi seviyede, üçü ( $\chi^2/df$ , RMSEA ve GFI) kabul edilebilir seviyede, birisi (AGFI) düşük seviyede çıkmıştır 0.05 hata payında elde edilen t değerlerinin tamamı ise anlamlı çıkmıştır ( $t \geq 1.96$ ).

Bu sonuçlar elde edilen DFA modelinin ve faktörlerden önermelere doğru olan yolların iyi bir uyum indeksine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

**Tablo 2.14. YÇPÖ T-Değerleri, Faktör Yükleri ve Uyum İndexleri**

FAKTÖRLER	ÖNERME	FAKTÖR YÜKÜ	T-DEĞERİ	VARYANS (%)	$\bar{X}$				
<b>EKO</b> ( $\bar{X}$ =3.85)	<b>CVT1</b>	0.81	20.35	87.19	3.86				
	<b>CVT2</b>	0.74	17.95	86.43	3.94				
	<b>CVT3</b>	0.83	21.14	87.55	3.93				
	<b>CVT4</b>	0.63	14.56	85.79	3.78				
	<b>CVT5</b>	0.67	15.80	85.98	3.73				
	<b>CVT6</b>	0.68	15.93	86	3.72				
	<b>CVT7</b>	0.78	19.28	86.80	3.85				
	<b>CVT8</b>	0.62	14.27	85.75	4.02				
	<b>CVT9</b>	0.77	18.96	86.70	3.80				
	<b>CVT10</b>	0.73	17.56	86.33	3.86				
<b>ANTRO</b> ( $\bar{X}$ =2.28)	<b>CVT11</b>	0.77	19.08	86.74	2.24				
	<b>CVT12</b>	0.90	23.95	89,7	2.29				
	<b>CVT13</b>	0.59	13.33	85,63	2.41				
	<b>CVT14</b>	0.65	15.17	85,87	2.30				
	<b>CVT15</b>	0.79	19.85	87,01	2.38				
	<b>CVT16</b>	0.58	13.01	85,51	2.20				
	<b>CVT19</b>	0.79	19.57	86,91	2.22				
	<b>CVT20</b>	0.81	20.29	87,18	2.18				
	<b>İndexler</b>	<b>Ki-Kare (x2)</b>	<b>x2/df</b>	<b>RMSEA</b>	<b>GFI</b>	<b>AGFI</b>	<b>CFI</b>	<b>RMR</b>	<b>SRMR</b>
	<b>Değerler</b>	462,51 (p=0.00)	3.45	0.074	0.90	0.87	0.97	0.050	0.050
<b>Durum</b>	Kat Sayı Anamlı	Kabul Edilebilir	Kabul Edilebilir	Kabul Edilebilir	Düşük	İyi	İyi	İyi	

#### 2.8.4.2. Davranışsal Rol Ölçeği (DVRÖ) AFA ve DFA Sonuçları

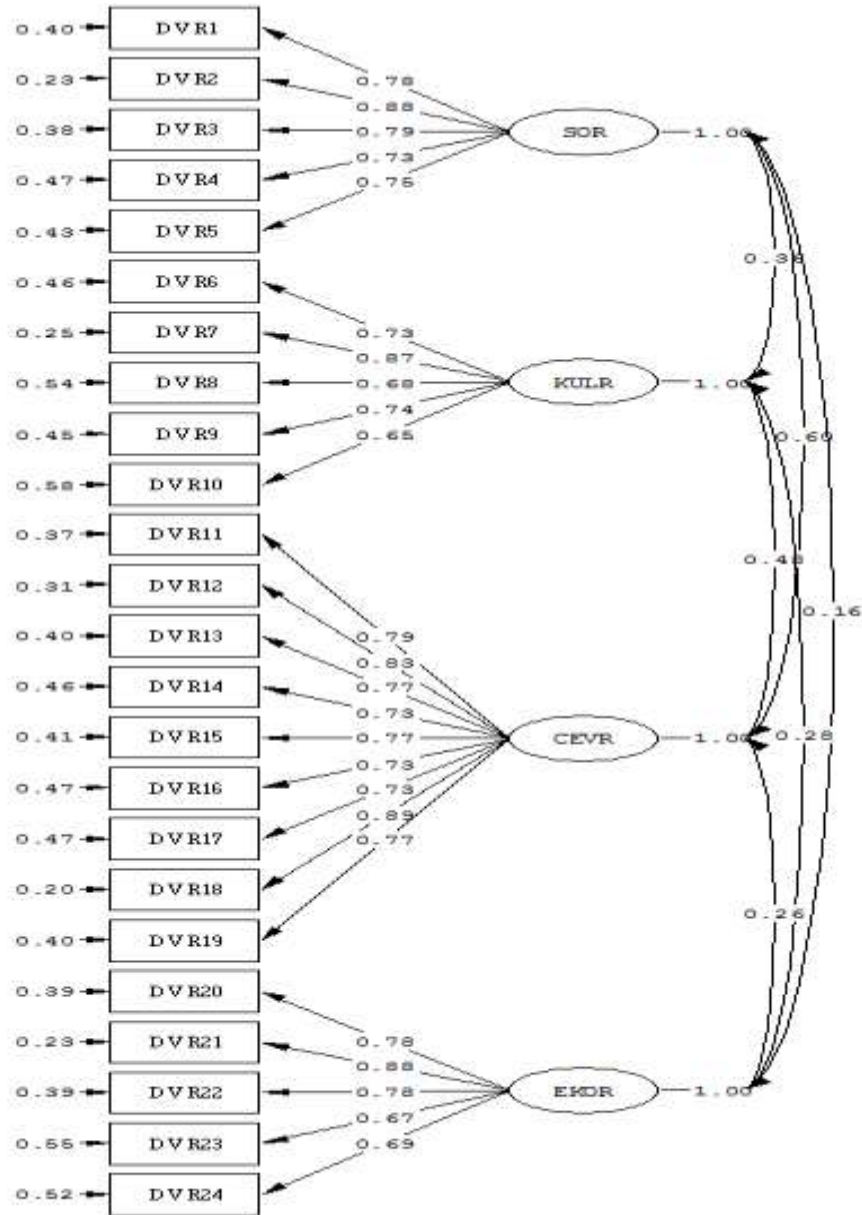
DVRÖ'yü oluşturan 24 önerme daha az sayıda faktöre indirgenmek ve yapısal geçerliliğinin test edilebilmesi amacıyla AFA'ya tabi tutulmuştur. Faktör yükleri 0.50 ile sınırlanmış ancak herhangi bir önermenin analizden çıkmadığı görülmüştür. Döndürme yöntemi olarak ise Varimax tercih edilmiştir. Ölçeğe yönelik KMO değeri 0.916 olarak tespit edilmiştir. Buradan ölçeğin faktör analizi için yeterli sayıda değişkene sahip olduğu görülmektedir. Bartlett's Testi sonucu ise  $p=0.000<0.05$  olarak tespit edilmiştir. Testin istatistiksel olarak anlamlı olması ise oluşan faktör yapılarını oluşturan önermeler arasında yüksek düzeyli korelasyon olduğunu göstermektedir. Böylece oluşan faktör yapılarının son derece tutarlı olduğu ifade edilebilir. Analiz sonucunda dört faktör elde edilmiştir. Elde edilen boyutlar "Çevresel Rol (CEVR)", "Kültürel Rol (KULR)", "Ekonomik Rol (EKOR)" ve "Sosyal Rol (SOSR)" olarak isimlendirilmiştir. Birinci faktörün toplam varyansı açıklama oranı %28.43 iken aritmetik ortalaması  $\bar{X}=3.75$ 'tir. İkinci faktörün toplam varyansı açıklama oranı %14.98 iken aritmetik ortalaması  $\bar{X}=3.99$ 'dur. Üçüncü faktörün toplam varyansı açıklama oranı %14.76 iken aritmetik ortalaması  $\bar{X}=2.65$ 'dir. Dördüncü faktörün toplam

varyansı açıklama oranı %12.90 iken aritmetik ortalaması  $\bar{X}=3.72$ 'dir. Tüm faktörlerin birlikte toplam varyansı açıklama oranı ise %71.08'dir. Analize ilişkin diğer sonuçlar tablo 2.15'te verilmiştir.

**Tablo 2.15. DVRÖ AFA Sonuçları**

<b>Faktörler ve Önermeler</b>	<b>Faktör Yüğü</b>	<b><math>\alpha</math></b>	<b>Varyans Açıklama Or.</b>	<b>Öz Değer</b>
<b>Faktör 1. Çevresel Rol (CEVR)</b>		<b>0.964</b>	<b>28.433</b>	<b>11.533</b>
DVR12 Çevre konusunda bir şeyler öğrenmek için zaman ayırırım	.871			
DVR19 Çevreyi korumaya ve geliştirmeye yönelik faaliyetlere katılırım	.868			
DVR14 Çevremdeki insanlara çevreyi koruma adına neler yapabileceklerini anlatırım	.862			
DVR13 Çevreyi korumaya yönelik yeni şeyler öğrenmek için araştırmalar yaparım	.840			
DVR18 Plajda ve piknikte çöplerimi, bir poşete biriktirip, en yakın çöp bidonuna atarım	.836			
DVR17 Alışverişlerimde çevreye duyarlı işletmeleri tercih ederim	.813			
DVR15 Çevre kirliliğine neden olan duyarsız, bilinçsiz ve isteksiz insanları uyarırım	.754			
DVR16 Çevreye zarar vermeyen ürünler için daha fazla para ederim	.751			
DVR11 Çevreye zararlı faaliyetlerden kaçınırım	.701			
<b>Faktör 2. Kültürel Rol (KULR)</b>		<b>0.894</b>	<b>14.988</b>	<b>2.478</b>
DVR6 Yerel kültürü turizm açısından önemli olduğu için korurum	.803			
DVR9 Turistlere yönelik kültürel faaliyetlerde görev alırım	.792			
DVR7 Alanya'ya gelen turistlere kültürümüzü anlatırım	.767			
DVR10 Yerel kültürü daha iyi tanımları açısından turistleri evimde misafir ederim	.696			
DVR8 Turistlere yönelik kültürel faaliyetlere destek veririm	.687			
<b>Faktör 3. Ekonomik Rol (EKOR)</b>		<b>0.843</b>	<b>14.764</b>	<b>1.698</b>
DVR20 Eğer imkanım olsa turizm sektörüne yatırım yaparım	.803			
DVR21 Çevremdeki insanlardan turizm sektörüne yatırım yapmak isteyenlere maddi destekte bulunurum	.781			
DVR22 Yakınlarımı turizm sektöründe çalışmalarını konusunda teşvik ederim	.737			
DVR23 Alış-verişlerimde yerel esnafı tercih ederim	.637			
DVR24 Turizm sektörünün yanında diğer sektörlerinde (tarım, hayvancılık, ticaret vb.) gelişmesini desteklerim	.555			
<b>Faktör 4. Sosyal Rol (SOR)</b>		<b>0.837</b>	<b>12.903</b>	<b>1.352</b>
DVR4 Turistlerin yerel halkla iç içe olmasına karşıyım ®	.747			
DVR1 Alanya'ya gelen turistlerle iletişim kurarım	.744			
DVR5 Turistleri sosyal çevremi genişletecek fırsat olarak görürüm	.707			
DVR3 Alanya'ya gelen turistlerle arkadaşlık ilişkileri kurarım	.640			
DVR2 Alanya'ya gelen turistlere yardımcı olurum	.612			
<b>KMO</b>	:0.925			
<b>Bartlett's Test of Sphericity Approx. Chi-Square</b>	:2894.666			
<b>Df.</b>	:276			
<b>Sig. (p)</b>	:0.000			
<b>Toplam Varyansı Açıklama Oranı (%)</b>	:71.088			

Davranışsal rol ölçeği ile gerçekleştirilen AFA sonucunda dört faktör elde edilmiştir. Elde edilen faktörlerin doğruluğunu ve bir model olarak geçerliliğini test etmek amacıyla birinci düzey DFA gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucu şekil 2.3'te verilmiştir.



Chi-Square=603.57, df=246, P-value=0.00000, RMSEA=0.057

Şekil 2.3. Davranışsal Rol Ölçeği DFA Modeli

Şekil 2.3'te "Davranışsal Rol Ölçeği" ne yönelik standartlaştırılmış DFA sonuçları görülmektedir. Standartlaştırılmış parametre değerlerinin 1.00'in üzerinde olması modelde ciddi bir sorunun olduğunu ifade etmektedir (Şimşek, 2007:85). Buradan DFA sonucunda elde edilen faktör yüklerinin gayet uygun olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. DFA sonuçlarının sağlıklı olup olmadığına ilişkin diğer değerler Tablo 2.16'da sunulmuştur. Buna göre modelin  $\chi^2$  değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ( $\chi^2 = 603.57$ ;  $p = 0.000 < 0.05$ ). Elde edilen diğer parametlerden dördü kabul edilebilir seviyede ( $\chi^2/df$ , RMSEA, GFI), üçü iyi seviyede



(CFI, RMR ve SRMR), birisi düşük seviyededir (AGFI). 0.05 hata payında elde edilen tüm t değerlerinin de anlamlı olduğu görülmektedir ( $t \geq 1.96$ ). Bu sonuçlar elde edilen DFA modelinin ve faktörlerden önermelere doğru olan yolların kabul edilebilir bir uyum indeksine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

**Tablo 2.16. DVRÖ T-Değerleri, Faktör Yükleri ve Uyum İndexleri**

FAKTÖRLER	ÖNERME	FAKTÖR YÜKÜ	T-DEĞERİ	VARYANS (%)	$\bar{X}$			
<b>SOR</b> ( $\bar{X}=3.78$ )	<b>DVR1</b>	0.78	18.90	87.49	3.65			
	<b>DVR2</b>	0.88	22.70	90.39	3.78			
	<b>DVR3</b>	0.79	19.41	87.74	3.90			
	<b>DVR4</b>	0.73	17.27	86.85	3.82			
	<b>DVR5</b>	0.75	18.17	87.17	3.77			
<b>KULR</b> ( $\bar{X}=3.50$ )	<b>DVR6</b>	0.73	17.17	87.50	3.48			
	<b>DVR7</b>	0.87	21.86	91.45	3.40			
	<b>DVR8</b>	0.68	15.43	86.80	3.44			
	<b>DVR9</b>	0.74	17.53	87.68	3.54			
	<b>DVR10</b>	0.65	14.55	86.52	3.60			
<b>CEVR</b> ( $\bar{X}=3.82$ )	<b>DVR11</b>	0.79	19.96	86.58	3.90			
	<b>DVR12</b>	0.83	21.45	87.09	3.96			
	<b>DVR13</b>	0.77	19.18	86.38	3.80			
	<b>DVR14</b>	0.73	17.73	86.07	3.81			
	<b>DVR15</b>	0.77	18.99	86.33	3.78			
	<b>DVR16</b>	0.73	17.69	86.06	3.74			
	<b>DVR17</b>	0.73	17.58	86.04	3.72			
	<b>DVR18</b>	0.89	24.11	88.71	3.83			
	<b>DVR19</b>	0.77	19.14	86.37	3.84			
<b>EKOR</b> ( $\bar{X}=3.67$ )	<b>DVR20</b>	0.78	18.89	87.95	3.69			
	<b>DVR21</b>	0.88	22.58	91.37	3.71			
	<b>DVR22</b>	0.78	18.97	88.00	3.62			
	<b>DVR23</b>	0.67	15.45	86.54	3.69			
	<b>DVR24</b>	0.69	15.95	86.69	3.65			
İndexler	Ki-Kare $\chi^2$	$\chi^2/df$	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	RMR	SRMR
Değerler	603.57 (P=0.000)	2.45	0.057	0.90	0.88	0.98	0.050	0.050
Durum	Kat Sayı Anlamlı	Kabul Edilebilir	Kabul Edilebilir	Kabul Edilebilir	Düşük Uyum	İyi	İyi	İyi

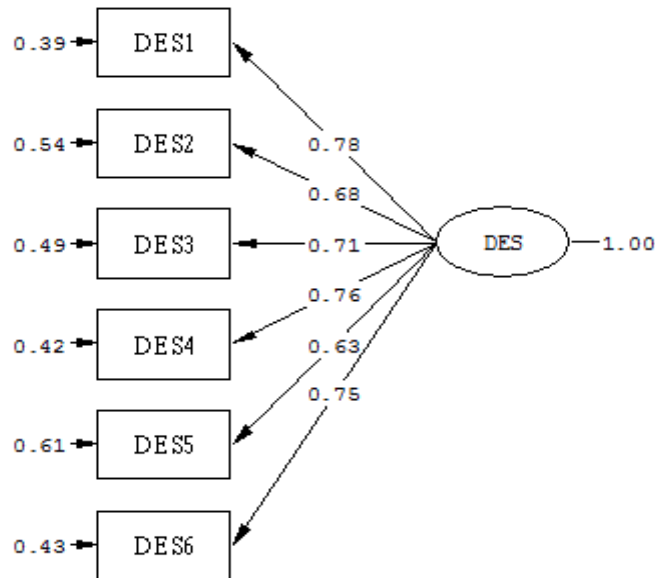
### 2.8.4.3. Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği (STGDÖ) AFA VE DFA Sonuçları

Sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik destek ölçeğini oluşturan 6 önerme AFA'ya tabi tutulmuştur. Ölçeğe yönelik KMO değeri 0.869 olarak tespit edilmiştir. Bartlett's testi sonucunun ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ( $p=0.000 < 0.05$ ). Elde edilen tüm parametler ölçek aracılığıyla toplanan verilerin faktör analizi için yeterli olduğunu doğrulamıştır. Analiz sonucunda ölçeği oluşturan altı önerme tek bir faktör altında toplanmıştır. Elde edilen faktör "Destek (DES)" olarak isimlendirilmiştir. Elde edilen tek faktörün toplam varyansını açıklama oranı %62.96 iken aritmetik ortalaması ise  $\bar{X} = 3.99$ 'dur. Elde edilen faktöre ilişkin diğer istatistikler Tablo 2.17'de verilmiştir.

Tablo 2.17. Destek Ölçeğine Yönelik AFA Sonuçları

Faktörler ve Önergeler	Faktör Yüğü	$\alpha$	Varyans Açıklama Or.	Öz Değer
<b>Faktör 1. Destek</b>		<b>0.880</b>	<b>62.96</b>	<b>3.778</b>
<b>DES2.</b> Yerel halkın yaşam kalitesini arttıracak bir turizm gelişimini destekliyorum	.829			
<b>DES4.</b> Alanya'da artık büyük ölçekli tesisler yerine küçük ölçekli (butik) işletmelerin açılması gerektiğine inanıyorum	.814			
<b>DES1.</b> Uzun dönemli plana dayalı bir turizm gelişimini destekliyorum	.810			
<b>DES5.</b> Alanya'da kitle (deniz-güneş-kum) turizminin yanında yeni turizm türlerinin geliştirilmesi fikrini destekliyorum	.800			
<b>DES3.</b> Yerel halkın gelişim sürecinde yer aldığı bir turizm gelişimini destekliyorum	.787			
<b>DES6.</b> Alanya'da yeni alanların (yayla, avlak, golf vb.) turizme açılmasını destekliyorum	.717			
<b>KMO</b>	: 0.869			
<b>Bartlett's Test of Sphericity</b>	<b>Approx. Chi-Square</b>	: 419.963		
	<b>Df.</b>	: 15		
	<b>Sig. (p)</b>	: 0,000		

Sürdürülebilir Turizme Yönelik Destek Ölçeği AFA sonucunda tek bir faktör elde edilmiştir. Elde edilen faktörün doğruluğunu ve bir model olarak geçerliliğini test etmek amacıyla DFA gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucu Şekil 2.4'te verilmiştir.



Chi-Square=9.02, df=9, P-value=0.00435, RMSEA=0.002

Şekil 2.4. Sürdürülebilir Turizme Yönelik Destek Ölçeği DFA Modeli

Şekil 2.4’de verilen birinci düzey DFA sonuçlarının sağlıklı olup olmadığına ilişkin diğer değerler Tablo 2.18’de sunulmuştur. Buna göre modelin  $\chi^2$  değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ( $\chi^2= 10.63$ ;  $p=0.000<0.05$ ). Elde edilen diğer parametlerin tamamı iyi seviyededir. 0.05 hata payında elde edilen t değerlerinin de anlamlı olduğu görülmektedir ( $t \geq 1.96$ ). Bu sonuçlar elde edilen DFA modelinin ve faktörlerden önermelere doğru olan yolların iyi bir uyum indeksine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

**Tablo 2.18. Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği T-Değerleri, Faktör Yükleri ve Uyum İndexleri**

FAKTÖRLER	ÖNERME	FAKTÖR YÜKÜ	T-DEĞERİ	VARYANS (%)			$\bar{X}$	
DES ( $\bar{X} = 3.82$ )	DES1	0.78	18.68	88.55			3.76	
	DES2	0.68	15.52	86.96			3.71	
	DES3	0.71	16.40	87.31			3.85	
	DES4	0.76	18.02	88.13			3.80	
	DES5	0.63	13.95	86.47			3.79	
	DES6	0.75	17.74	87.97			4.00	
İndexler	Ki-Kare (x2)	x2/df	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	RMR	SRMR
Değerler	9.02 (P=0.004)	1.002	0.002	0.99	0.98	1.00	0.026	0.020
Durum	Kat Sayı Anlamlı	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi

### 2.8.5. Korelasyon Analizi

Çalışma kapsamında kullanılan ölçekler arası ilişkileri tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır (Bkz. Tablo 2.19). Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların çevresel tutumları (YÇPÖ) ile davranışsal rollerini sergileme dereceleri (Dvrö) arasında olumlu bir ilişki vardır ( $R=.582$ ;  $P<0.01$ ).

**Tablo 2.19. Korelasyon Analizi Sonuçları**

Değişkenler	1	2	3
YÇPÖ	1		
DVRÖ	.582*	1	
STGDÖ	.055	.087	1

\*0.01’e göre anlamlı

Katılımcıların sürdürülebilir turizm gelişimi sürecine verdikleri destek (stgdö) ile çevresel tutumları (YÇPÖ) arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir ( $R=.055$ ;  $P>0.05$ ). Katılımcıların davranışsal rollerini sergileme dereceleri (DVRÖ) ile sürdürülebilir turizm gelişimi sürecine verdikleri destek arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir ( $R=.087$ ;  $P>0.05$ ).

### 2.8.6. Birleşim ve Ayrışım Geçerliliği, Mantıksal Geçerlilik

Araştırma kapsamında doğrulanan faktör yapılarının birleşim geçerliliği, ayrışım geçerliliği, mantıksal geçerliliği ve korelasyon analizine ilişkin kat sayıları tablo 2.20’de verilmiştir.

Elde edilen tüm AVE değerleri 0.50’den büyüktür. Tüm CR değerleri ise 0.70’ten ve ait olduğu faktöre ilişkin AVE katsayılarından büyüktür. Bu durumda  $AVE \geq 0.50$ ;  $AVE < CR \geq 0.70$  koşulları yerine getirildiğinden, doğrulanan faktör yapılarının birleşim geçerliliklerini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Aktan, 2017).

Ayrışım geçerliliğini test etmek amacıyla, doğrulanan faktör yapılarına ait AVE katsayılarının karekökleri alınmıştır. Herbir faktör için elde edilen  $\sqrt{AVE}$  katsayıları, o faktörün diğer faktörlerle olan ilişkisini temsil eden tüm korelasyon katsayıları (r) ile karşılaştırılmıştır. Sonuçta, tüm faktörler için  $\sqrt{AVE} > r$  koşulunun sağlandığı görülmüştür. Böylece, DFA ile doğrulanan yapıların tamamının ayrışım geçerliliğini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Hair vd., 1998; Hu ve Bentler, 1999; Uslu, 2017).

Mantıksal geçerliliği test etmek amacıyla, ölçekleri oluşturan her bir önermenin beklenen yerde çıkma durumu veya oluşan faktör yapılarının literatürle uyumluluğu kontrol edilmiştir (Yaşlıoğlu, 2017). Çalışma kapsamında YÇP Ölçeğine ilişkin iki faktör elde edilmiştir. Bu yapılar “Ekosentrik Tutum (EKO)” ve “Antroposentrik Tutum (ANTRO)” olarak isimlendirilmiştir. Sam ve arkadaşları (2010), Aytaç ve Öngen (2012), Kopnina (2013), Cocks ve Simpson (2015), Altun (2018) ve Smith (2019)’un yaptığı araştırmalarda da benzer şekilde faktör yapıları elde edildiği görülmüştür.

DVRÖ ve STGDÖ araştırma kapsamında oluşturulduğundan literatür karşılaştırması yapmak mümkün değildir. Bu nedenle, tüm önermelerin beklenen faktör altında toplanma durumu dikkate alınmıştır. Böylece tüm yapılar için mantıksal geçerliliğin sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Faktörler arası ilişkileri tespit etmek amacıyla korelasyon katsayıları (r) hesaplanmıştır (Sungur, 2010:116). Analiz sonucunda 21 korelasyon katsayısı elde edilmiştir. Bu katsayılardan 16’sı 0.01 anlamlılık düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kalan 5 korelasyon katsayısı ise 0.01 ve 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Elde edilen katsayılara göre aralarında pozitif yönlü en yüksek ilişki bulunan iki değişken EKO ve ANTRO’dur ( $r=0.620$ ;  $p<0.01$ ). İkinci sırada ANTRO ve EKOR ( $r=0.571$ ;  $p<0.01$ ) bulunmaktadır. Üçüncü sırada CEVR ve SOR ( $r=0.558$ ;  $p<0.01$ ), dördüncü sırada CEVR ve KULR ( $r=0.457$ ;  $p<0.01$ ) bulunmaktadır.

Tablo 2.20. AVE,  $\sqrt{AVE}$ , CR ve Korelasyon Değerleri Tablosu

Değişkenler	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.EKO	1						
2.ANTRO	.620*	1					
3.SOR	.203*	.315*	1				
4.KULR	.531*	.414*	.349*	1			
5.CEVR	.308*	.417*	.558*	.457*	1		
6.EKOR	.401*	.571*	.183*	.267*	.272*	1	
7.DES	.088	.002	.063	.150*	.063	-.022	1
AVE	.532	.552	.620	.549	.606	.583	.519
$\sqrt{AVE}$	.729	.743	.787	.741	.778	.764	.720
CR	.882	.855	.797	.786	.875	.791	.812

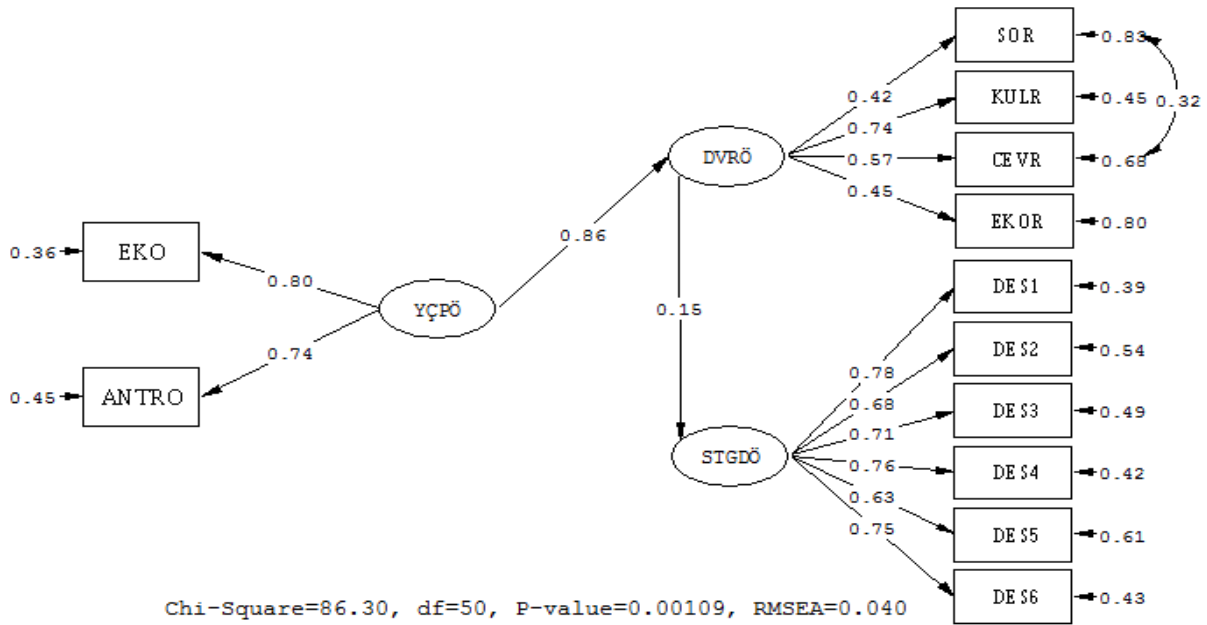
### 2.8.7. Araştırma Modelinin Test Edilmesi

Araştırma kapsamında kullanılan üç ölçeğe ait toplam 48 önerme arasındaki etkileşimleri görebilmek ve böylece araştırma hipotezlerinin test edilebilmesi amacıyla yapısal eşitlik modellemesinden (YEM) yararlanılmıştır (Kline, 2010).

DFA sonrasında “YÇPÖ”ye ait 2 faktör (toplam 18 önerme), “DVRÖ”ye ait 4 faktör (toplam 24 önerme) ve “STGDÖ”ye ait 1 faktör (toplam 6 önerme) yapısal olarak doğrulanmıştır. Ölçekleri oluşturan önerme sayılarının çok olması YEM sırasında bazı gösterim problemlerini beraberinde getireceğinden analiz faktörler (gizil değişkenler) üzerinden yapılmıştır. Ayrıca gizil değişkenler üzerinden yürütülen YEM çalışmaları klasik yolla veya faktörleri oluşturan önermeler (gözlenen değişkenler) aracılığıyla gerçekleştirilen YEM çalışmalarına oranla çok daha güvenilir sonuçlar vermektedir (Şimşek, 2007:44). Ancak, “Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Destek Ölçeği”nin önerme sayısı az olduğundan dolayı bu ölçek kendisini oluşturan 6 önerme ile YEM’e dahil edilmiştir.

Yürütülen ilk modelde  $\chi^2=225.64$ ;  $df=52$ ;  $\chi^2/df=4.34$ ;  $p=0.000$ ;  $RMSEA=0.086$ ;  $GFI=0.92$ ;  $AGFI=0.88$ ;  $RMR$ ;  $0.044$  ve  $SRMR=0.058$  olarak elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler modelin kabul edilebilir uyum seviyesinde olduğunu göstermektedir. Analiz sonucunda YEM tarafından  $\chi^2$  değerinde düşüş sağlayacak bazı iyileştirme önerileri sunulmuştur. Bu kapsamda CEVR ve SOR ile ANTRO ve EKOR gizil değişkenleri arasında hata varyansları tanımlaması yapılmıştır. Böylece modele ilişkin uyum indeklerinde iyileştirme sağlanmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen model Şekil 2.5’te verilmiştir. Analiz sonucunda toplam 3 yol elde edilmiştir. Yollar ve yollara ilişkin kat sayılar Tablo 2.21’de sunulmuştur. Elde edilen kat sayılara göre aralarında en yüksek ilişki bulunan değişkenler YÇPÖ ve DVRÖ’dür (**0.86**).



Şekil 2.5. Araştırma Modeli YEM Sonuçları

Tablo 2.21. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin İyilik/Uyum İndeksleri

İndexler	Ki-Kare ( $\chi^2$ )	$\chi^2/df$	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	RMR	SRMR
Değerler	86.30 (P=0.001)	1.73	0.040	0.97	0.95	0.99	0.035	0.042
Durum	Kat Sayı Anlamlı	İyi Uyum	İyi Uyum	İyi Uyum	İyi Uyum	İyi Uyum	İyi Uyum	İyi Uyum

Tablo 2.22’de verilen parametler incelendiğinde elde edilen  $\chi^2$  değerinin (86.30;  $p=0.001 < 0.05$ ) istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum model için önemli bir bulgu olmasına rağmen tek başına yeterli değildir. Bu nedenle uyum indekslerinden diğerlerine de bakılması gerekmektedir. Bu kapsamda elde edilen serbestlik derecesi ele alınmıştır ( $df=50$ ). YEM çalışmalarında  $\chi^2$  değerinin  $df$ ’ye bölümünden elde edilen sonucun 5 veya daha küçük bir değer olması istenmektedir (Şimşek, 2007:14). Çalışmada  $\chi^2 / df = 1.73$  olarak elde edilmiştir. Sonucun  $1.73 \leq 2$  olması modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir.  $RMSEA = 0.04 \leq 0.05$ ,  $SRMR = 0.042 \leq 0.05$ ,  $RMR = 0.035 \leq 0.05$ ,  $GFI = 0.95 \leq 0.97 \leq 0.99$ ,  $AGFI = 0.95 \leq 0.95 < 0.99$ ;  $0.95 \leq 0.99 \leq 0.99$  olması modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu doğrulamaktadır.

Araştırma modeli kapsamında oluşturulan hipotezlere ilişkin özet veriler Tablo 2.18’de sunulmuştur. Buna göre  $H_1$  ve  $H_2$  hipotezleri kabul edilmiştir.

**Tablo 2.22. Araştırma Hipotezlerine Yönelik Formüller ve Değerlendirmeler**

Hipotez	Bağımlı	Bağımsız Değişken(ler)	$\beta$	t	Durum
H <sub>1</sub>	DVRÖ	YÇPÖ	0.86	7.44	Kabul
H <sub>2</sub>	STGDÖ	DVRÖ	0.15	2.47	Kabul

YEM’de kullanılan diğer değişkenlerin modele olan katkılarına ilişkin parametreler ve formüller Tablo 2.23’de verilmiştir. Buna göre EKO birinci derece değişkeninin YEM’de ikinci derece gizil değişken olan YÇPÖ’ye katkısı %80 iken aynı değişkene ANTRO’nun katkısı %74’tür. SOR birinci derece değişkenin YEM içerisinde bağlı olduğu ikinci derece değişken DVRÖ’ye katkısı %42 iken, KULR’nin katkısı %74, CEVR’nin katkısı %57, EKOR’nin katkısı ise %45’tür. DES1 değişkenin YEM içerisinde bağlı olduğu SRGDÖ birinci derece değişkenine olan katkısı %78, DES2’nin katkısı %68, DES3’ün katkısı %71, DES4’ün katkısı %76, DES5’in katkısı %63 ve DES6’nın katkısı ise %75’tir.

**Tablo 2.23. Araştırma Modelinde Kullanılan Birinci Derece Gizil Değişkenlere Yönelik Formülasyonlar**

Faktör (Birinci Derece Gizil Değişken)	=	$\beta$	*	Ölçek (İkinci Derece Gizil Değişken)	Varyans Hatası	R <sup>2</sup>	t
EKO	=	0.80	*	YÇPÖ	0.22	0.64	17.14
ANTRO	=	0.74	*		0.26	0.55	15.83
SOR	=	0.42	*	DVRÖ	0.57	0.17	13.83
KULR	=	0.74	*		0.32	0.55	7.23
CEVR	=	0.57	*		0.42	0.32	8.85
EKOR	=	0.45	*		0.51	0.20	6.04
DES1	=	0.78	*	SRGDÖ	0.47	0.61	11.41
DES2	=	0.68	*		0.75	0.46	14.31
DES3	=	0.71	*		0.63	0.51	15.03
DES4	=	0.76	*		0.49	0.58	16.20
DES5	=	0.63	*		0.75	0.39	13.08
DES6	=	0.75	*		0.54	0.57	15.99

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması “sürdürülebilir turizm gelişimi sürecinde yerel halkın nasıl bir rol üstlenmesi gerektiği ve bu süreçte nasıl davranması gerektiği” düşüncesinden hareketle oluşturulmuştur. Detaylı literatür taramaları sonucunda ulaşılabilen ulusal ve uluslararası kaynaklarda yerel halk için birçok rol belirlendiği görülmüştür (Ko ve Steawart., 2002; Andriotis, 2005; Stylidis, 2018; Su vd., 2018). Ancak belirlenen tüm rollerin yerel halkın plan ve politika sürecinde fikir beyan etmesi üzerine kurulu olduğu, “davranışsal açıdan herhangi bir rol kalıbının ortaya koyulmadığı” tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle “yerel halk için davranışsal bir rol kalıbı ortaya koymak” çalışmanın ana amacı olarak belirlenmiştir.

Daha sonra literatür taraması derinleştirilmiş ve yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimi sürecinde sergileyeceği davranışsal rollerini etkileyen bazı faktörler olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Gürsoy ve Rutherford, 2004; Sirakaya vd., 2002; Eusebio vd., 2018). Yani “Yerel halkın davranışsal rollerini sergileme derecelerini etkileyen ve bunlara yön veren motivasyonlar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?” soruları ortaya çıkmıştır. Böylece çalışma derinlik kazanmış ve ana hipotezler oluşmaya başlamıştır. Elde edilen bilgiler çerçevesinde yerel halkın davranışsal rollerini sergileme derecelerini etkileyebilecek bir bağımsız faktör belirlenmiştir. Bu faktör çevreye yönelik tutumlarıdır (Gürsoy vd., 2010; Mikaykuni vd., 2018; Gürsoy vd., 2019). Çalışma kapsamında cevap aranan bir başka soru ise Alanya’da yaşayan yerel halkın Alanya’da sürdürülebilir turizm gelişimine hangi konularda destek verdiklerinin tespit edilmesidir. Belirlenen bu konular çerçevesinde araştırma modeli ortaya koyulmuş ve modelin test edilmesi aşamasında ihtiyaç duyulacak birincil veriler anket formları aracılığıyla yerel halktan elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar aşağıda yorumlanmıştır.

Çalışmada Alanya’da yaşayan yerel halkın çevresel tutumlarının ekosentrik çerçeveye yakın olduğu gözlemlenmiştir. Yerel halkın insanı merkeze alan düşünceden uzak olması sürdürülebilir turizm gelişim sürecinde oynayacakları rol açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü, insan merkezli düşünce yapısı (antroposentrizm) çevresel değerleri göz ardı ederek yalnızca insanı ön plana almaktadır (Kopnina vd., 2018). Çevredeki her şeye insana olan faydası kadar değer vermektedir. İnsanların istediği kaynağı dilediği gibi kullanma özgürlüğünün bulunduğunu savunmaktadır (Altun, 2018). Kavram, savunduğu değerler nedeniyle sürdürülebilirlik felsefesinin temel prensipleriyle çelişmektedir (Speed, 2006; Imran vd., 2014). Çevre merkezci yaklaşım (ekosentrizm) ise insan davranışlarının çevresel kaynakların kısıtlı olduğu düşüncesinden hareketle şekillenmesi gerektiğini savunmaktadır (Curry, 2018; Gray vd., 2018). Ayrıca, kavram bazı çalışmalarda sürdürülebilirliği giden kilit



yol olarak ele alınmıştır (Washington vd., 2017). Ayrıca, kavram insanların çevreye çok fazla müdahale etmemesi gerektiği fikrini taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ekosentrik yaklaşım, antroposentrik yaklaşıma göre tam anlamıyla olamasa da ve bazı eksiklikleri olmasının yanında sürdürülebilirlik felsefesiyle daha benzer özellikler taşımaktadır (Imran vd., 2014).

Yerel halkın hayvanlar ve bitkileride en az insanlar kadar değerli görmesi, doğanın çabuk bozulabilecek hassas bir dengesinin olduğuna inanmaları ve nüfusun dünyanın taşıma kapasitesinin üzerinde arttığı yöndeki inançları (Cocks ve Simpson, 2015), insanın doğa kanunlarına tabi olduğu yönündeki düşünceleri ve günümüz tüketim alışkanlıklarının ileride ciddi çevre sorunlarına neden olabileceği yönündeki öngörüsü (Curry, 2018), ormanların tarım amacıyla tahrip edilmesini yanlış olduğu yöndeki tutumları (Thompson ve Barton, 1994), insanoğlunun doğayla mücadele etmemesi gerektiği yöndeki inanışları (Thompson, 1998) ekosentrik tutum seviyelerini yükselten önemli değerlerdir. Alanya'da yaşayan yerel halkın ekosentrik tutuma yakın bir davranış kalıbını benimsemiş olması destinasyonun geleceği bakımın büyük önem taşıdığı gibi, sürdürülebilir turizm gelişimi sürecinde belirlenecek rolü hızlı bir şekilde benimseyip davranışa dönüştürmelerinin de önünü açacaktır.

Yerel halkın büyük çoğunluğu sürdürülebilir turizm gelişim sürecinde yerel halkın yer alması gerektiğini düşünmektedir. Konu daha detaylı incelendiğinde yerel halkın daha çok sembolik katılımı desteklediği görülmektedir. Bunu, sürdürülebilir turizm gelişim sürecinde yerel halkın baskınlığı düşüncesi takip etmektedir. Yerel halkın sürece hiçbir şekilde katılmaması gerektiği yönündeki düşünce ise büyük oranda reddedilmiştir. Elde edilen bu bulgular katılımcıların yerel halkın turizm gelişim sürecinde olması gerektiği konusunda fikir birliği içerisinde olduğunu göstermektedir. Toplumda yerel halkın bu süreçte olması gerektiği yönündeki düşüncenin varlığı destinasyonun geleceği açısından oldukça önemli bir durumdur (Tosun, 1999). Çünkü yerel halkın desteğini alarak yürütülen sürecin başarılı olma olasılığı çok yüksektir (Rasoolimanesh and Jaafar, 2016). Özellikle plan ve politika sürecinin toplumu sürece dahil ederek yürütülmesi, gelecekte yaşanabilecek toplum kaynaklı birçok önemli sorunun önceden belirlenerek önlenmesine yardımcı olacaktır. Böylece sürecin daha sağlıklı ve sağlam temeller üzerinde yürütülmesinin önü açılacaktır (Arnstein, 1969).

Yerel halkın kararsız ve çekimser kaldığı nokta, turizm gelişim sürecine katılımın ne şekilde gerçekleşeceği. Toplumun büyük kısmı katılımın sembolik olması gerektiği düşüncesini taşıırken, yine önemli bir kısmı yerel halkın süreç üzerinde baskın olması gerektiğine inanmaktadır. Sembolik katılım da yerel halk danışma mercii konumdadır. Süreçler üzerinde söz sahibi değildir (Arnstein, 1969). Süreç yetkili kurumlar ve kişilerce

yönetilmektedir. Bu katılım türünde yerel halk süreç üzerinde belirleyici ve aktif bir rol oynamak yerine, sorumluluktan uzak kalmayı tercih etmektedir. Ancak yaşam kalitesini düşürücü bazı uygulamalar olabileceği düşüncesinden hareketle de tamamı ile süreçten bağımsız kalmayı istememektedir (Tosun, 1999).

Yerel halkın baskınlığı sürecinde ise destinasyon sakinleri süreci yönetme, plan ve politikaları etkileme şansına sahiptir. Bir başka deyişle yerel halk gelişim sürecinde son derece aktif bir rol almaktadır (Kebede, 2016). Böylece sürecin kontrolü yerel halkta kalmaktadır. Sembolik katılıma yönelik tutumun aktif katılıma yönelik isteğe dönüştürülebilmesi için yerel halka yönelik bazı uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Tosun, 2006). Bunlardan bazıları, yerel halkın sürdürülebilir turizm kavramına yönelik bilgi düzeyinin arttırılmaya çalışılması, yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimindeki önemini iyi bir şekilde anlatılması, Alanya'yı bir turizm kenti olarak benimsemelerini ve koruma duygusuyla hareket etmelerinin sağlanmasıdır. Bu sürecin etkili bir şekilde işletilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kilit rolü kent konseyi oynayacaktır.

Çalışma kapsamında kent konseyinin toplumda bilinirliğine yönelik elde edilen bulgular incelendiğinde, yerel halkın yarısının konseyinden haberdar olduğu görülmektedir. Kent konseyinin varlığından haberdar olduğunu belirten katılımcılardan büyük kısmı kent konseyini televizyondan öğrendiğini ifade etmiştir. Bunu gazete/dergi haberleri, web sitesi, kent konseyinin faaliyetleri takip etmektedir. Elde edilen bu sonuçlar çerçevesinde öncelikli olarak kent konseyinin toplumda bilinirlik seviyesinin yükseltilmesinin gerekliliği ön plana çıkmıştır. Yapılacak olan televizyon programlarıyla konseyin amacı, faaliyetleri, birimleri vb. iyice tanıtılmalıdır.

Bilinirlik düzeyi çalışmalarının ardından, konsey tarafından özel ve kamu kuruluşlarının vereceği destekle yerel halka yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmelidir (Aygen, 2014; Altun ve Toker, 2017). Bunlar televizyon programları, gazete/dergi ve internet haberleri, sosyal sorumluluk projeleri ve aktiviteleri olarak düzenlenen etkinliklerden oluşturulmalıdır. Bu faaliyetlerin sıklığı, büyüklüğü ve reklamı yerel halkın bilgi seviyesinde önemli oranda artış meydana getirecektir. Böylece sürdürülebilir turizm gelişim sürecinde aktif rol almak isteyen bilinçli bir toplumla hareket etme olanağı doğacaktır.

Sürdürülebilir turizm gelişiminde en önemli adımlardan birisi yerel halkın sürece katılımının sağlanmasıdır (Pretty, 1995; Tosun, 1999). Alanya'da yaşayan yerel halk, başarılı bir turizm gelişimi için kendilerinin turizm gelişim sürecinde olmaları gerektiğine inanmalarına rağmen turizm karar alma mekanizmalarında kendilerine yer verilmediğini,

turizm gelişim sürecinde yatırım yapmaları konusunda yeterince önlerinin açılmadığını ifade etmişlerdir (Yu vd., 2011).

Çalışma kapsamında sürdürülebilir turizm gelişiminde yerel halk için bir davranışsal rol modeli geliştirilmiştir. Rol kalıbı dört önemli temel üzerinde inşa edilmiştir. Bunlar ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel değerlerdir (Pawlowski ,2008; Dhahri ve Omri, 2018; Crowther vd., 2019). Yapılan analizler neticesinde yerel halkın kültürel rollerini diğer rollerine oranla daha fazla yerine getirdiği, çevresel ve ekonomik rollerini yerine getirme konusunda ise zayıf oldukları görülmüştür. Yerel halkın büyük çoğunluğunun turizm sektörüne yatırım yapmak istememesi, yakınlarını turizm sektöründe çalışma konusunda teşvik etmeye sıcak bakmaması turizm gelişim sürecinde doğrudan rol almak yerine, dolaylı bir şekilde destek vermeyi tercih ettiklerini göstermektedir (Muganda vd., 2013). Yerel halkın sosyal ve kültürel anlamda sürece destek vermesi, sağlıklı bir turizm gelişimi için önemli bir nokta olmasına rağmen (Ayazlar ve Ayazlar, 2016; Cheng vd., 2017), aynı desteğin çevresel ve ekonomik alanlarda olmaması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm sezonunda yoğun bir baskı altında kalan çevrenin sezon dışında da kirlenmeye devam etmesi, çevresel sürdürülebilirlik açısından büyük risk taşımaktadır (Tost vd., 2018). Kişileri turizm faaliyetlerine yönelten ve destinasyon seçiminde önemli bir unsur olan çevre ve çevresel kaynakların hızlı tahribatı, destinasyon marka imajının önemli ölçüde zarar görmesine ve çekiciliğinin düşmesine neden olacaktır (Stefanica ve Butnaru, 2015). Bu durum uzun vadede ziyaretçi sayısının ve kalitesinin de düşmesine yol açarken, destinasyonun turistik ürün yaşam eğrisi üzerindeki evreleri hızlı bir şekilde geçmesine ve ömrünün de kısalmasına sebep olacaktır (Butler, 1980; Paramiti vd., 2016).

Yerel halkın davranışsal rolleri üzerinde etkili olan motivasyon çevresel tutumları olarak elde edilmiştir. Çevreye karşı antroposentrik tutuma sahip yerel halkın davranışsal rollerini sergileme derecesi ekosentrik tutuma sahip olanlara göre daha düşüktür. Antoposentrik tutuma sahip olan yerel halk özellikle kültürel, sosyal ve çevresel rollerini tam anlamıyla yerine getirmemektedir. Bu durum antroposentrizm literatürüyle de uyuşmaktadır. Çünkü bu karakterdeki kişiler çevrelerinde var olan şeylere kendilerine olan faydası kadar değer vermektedir (Callicott, 1984). Kendilerine faydası olmayan hiçbirşey değerli değildir. Ayrıca bu karakterdeki kişilere göre bugünün insanların gelecek nesilleri düşünmek gibi ahlaki bir sorumluluğu ve zorunluluğu yoktur (Simon, 1996). Çünkü gelecek nesillerin bugünün insanlarına hiçbir faydası bulunmamaktadır (Le Duc, 2018). Bu durum sürdürülebilirlik felsefesiyle tam olarak zıt bir duruma işaret etmektedir. Ekosentrik tutuma sahip bireylerde ise tersi bir durum söz konusudur. Sürdürülebilirlik konusunda daha bilinçli

ve hassas olan ekosentrik tutuma sahip yerel halk, sosyal, kültürel ve çevresel rollerini yerine getirme konusunda da aynı hassasiyeti göstermektedir.

Alanya'da yaşayan yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine verdikleri destek üzerinde tek başına en etkili olan faktör davranışsal rollerini sergileme dereceleridir. Bu durum yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişim sürecinde sergileyeceği davranışsal rolün önemini ortaya koymaktadır. Yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişim sürecine verdiği desteği etkileyen bir diğer faktör ise çevresel tutumlarıdır. Özellikle ekosentrik tutuma sahip bireyler sürdürülebilir turizm gelişimine yüksek oranda destek vermektedir (Gürsoy ve Rutherford, 2004; Kaltenborn vd., 2008; Gürsoy vd., 2010).

Yapılmış olan bu çalışma ile sürdürülebilir turizm gelişim sürecinde yerel halkın nasıl davranması gerektiği ortaya koyulmuş ve bu çerçevede davranış kalıpları belirlenmiştir. Yerel halkın çevresel tutum düzeyi ve türünün davranış kalıplarına yön veren bir ana motivasyon kaynağı olduğu tespit edilmiştir (Gürsoy vd., 2010). Yerel halkın davranışsal rollerini sergileme derecesi ve çevresel tutumları bir bütün olarak sürdürülebilir turizm gelişim sürecine verdikleri desteği önemli oranda etkilemektedir. Yerel halkta çevresel bilincin oluşturulması, davranışsal rollerini sergileme derecelerini önemli oranda yükseltirken, sürdürülebilir turizm gelişim sürecine verdikleri destek miktarını da arttıracaktır (Herremans ve Reid, 2002; Gürsoy ve Rutherford, 2004). Ancak, tüm bunlardan önce yerel halkta turizm bilincinin oluşturulması ve sürdürülebilir turizm kavramının gerçek manasıyla öğretilmesi gerekmektedir (Cardenas vd., 2015). Sürdürülebilirlik felsefesinin halk tarafından idrak edilmesi belirli bir süre sonra davranış olarak geri dönecektir. Böylece yerel halk, turistik destinasyonların sürdürülebilir yapıya büründürülmesi sürecine davranışlarıyla önemli bir destek sağlayacaktır (Hwang vd., 2012; Cheng ve Wu, 2015; Han vd., 2018).

Çalışmada yerel halkın çevresel tutumları ulusal ve uluslararası literatür göz önüne alınarak ekosentrik ve antroposentrik olarak iki kısımda incelenmiştir. Her iki kavramda sürdürülebilirlik çerçevesinde ele alınmış ve yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda ise sürdürülebilir gelişim felsefesiyle en uyumlu olan çevresel tutumun ekosentrik tutum olduğu görülmüştür (Washington vd., 2017). Ancak, bu tutum yapısı ve savunduğu bazı değerler ile sürdürülebilirlik felsefesiyle tam anlamıyla uyuşmamaktadır (Cunha vd., 2008). İşte bu noktada çevresel tutumun sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden ele alınması ve bu yapıya uygun üçüncü bir kavramın üretilmesine yönelik gereksinim ortaya çıkmıştır. İlgili literatürde biosentrizm (Taylor, 1983; Watson, 1983; Fincham, 2018), türçülük (O'Neill, 1997), teknosentrizm (Gough vd., 2000) gibi kavramlar ortaya atılmış olsada, yapılan çalışmalarda kavramla ilgili tartışmalar henüz devam etmektedir. Ayrıca, söz konusu kavramların yine tam

anlamıyla sürdürülebilirlik felfesini yansıtmadığı ve antroposentrizme karşı ortaya atıldıkları görülmektedir. Daha sonra bu konu üzerine yapılacak çalışmalarda konunun ele alınması hem söz konusu kavramın ortaya atılması hemde literatüre katkı sağlanması adına önem taşımaktadır.



## KAYNAKÇA

- Aas, C., Ladkin, A. ve Fletcher, J. (2005). "Stakeholder Collaboration and Heritage Management", *Annals of Tourism Research*, 32(1), 28-48.
- Acar, Y. (2002). İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri, Vipaş Yayınları, Bursa.
- Agarwal, M. ve Das, P. (2019). "Green Hotels: An Overview". *Boston Hospitality Review*, 7(1), 1-11.
- Agrawal, A. ve Gibson, C.C. (1999). "Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation", *World Development*, 27(4), 629-649.
- Aina, Y.A., Wafer, A., Ahmed, F., ve Alshuwaikhat, H.M. (2019). "Top-Down Sustainable Urban Development? Urban Governance Transformation in Saudi Arabia", *Cities*, 90, 272-281.
- Akşit, S. (2007). "Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 441-460.
- Aktan, M. (2017). "Ülke Kişiliği Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Güvenilirliği ve Geçerliliği", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(47), 133-153.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). "Van Halkı'nın Turisti ve Turizmi Algılama Şekli", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-15.
- Albayrak, T., Caber, M. ve Çömen, N. (2016). "Tourist Shopping: The Relationships Among Shopping Attributes, Shopping Value, and Behavioral Intention", *Tourism Management Perspectives*, 18, 98-106.
- Alhammad, F. (2012). "Residents' Attitudes Towards Tourism Development in AL-Salt City, Jordan", *Canadian Social Science*, 8(1), 152-163.
- Alnaçık, Ü. (2010). "Çevreci Yönelim, Çevre Dostu Davranış ve Demografik Özellikler: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(20), 507-532.
- Alonso, A.D. ve Nyanjom, J. (2017). "Local Stakeholders, Role and Tourism Development", *Current Issues in Tourism*, 20(5), 480-496.
- Altınay, L., Sigala, M. ve Waligo, V. (2016). "Social Value Creation Through Tourism Enterprise". *Tourism Management*, 54, 404-417.
- ALTSO, (2018). *Alanya Ekonomik Rapor 2017*, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Alanya/ANTALYA.

- Altun, D. (in Press) (2018). "Preschoolers' Pro-Environmental Orientations and Theory of Mind: Ecocentrism and Anthropocentrism in Ecological Dilemmas", *Early Child Development and Care*, DOI: 10.1080/03004430.2018.1542385.
- Altun, D. ve Toker, H. (2017). "Kadınların Bakışla Kent Konseyleri Katılımcılık ARacı mıdır? İzmir Kent Konseyi Örneği", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 461-474.
- Altunel, M.C. (2009). *Yerel Halkın Turizmin Gelişmesine Verdiği Desteği Etkileyen Faktörlerin Sosyal Değişim Teorisi Açısından İncelenmesi: Alaçatı Örneği*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Altunışık, R., Coşkun, R., ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Andersen, I.M.V., Blichfeldt, B.S. ve Liburd, J. J. (2018). "Sustainability in Coastal Tourism Development: An Example from Denmark", *Current Issues in Tourism*, 21(12), 1329-1336.
- Andriotis, K. (2002). "Residents' Satisfaction or Dissatisfaction with Public Sector Governance: The Cretan Case", *Tourism and Hospitality Research*, 4(1), 53-69.
- Andriotis, K. (2005). "Community Groups' Perceptions of and Preferences for Tourism Development: Evidence from Crete", *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 29(1), 67-90.
- Andriotis, K. ve Vaughan, R. D. (2003). "Urban Residents' Attitudes Toward Tourism Development: The case of Crete", *Journal of Travel Research*, 42(2), 172-186.
- Anker, P. (2008). "Deep Ecology in Bucharest", *The Trumpeter Journal of Ecosophy*, 24 (1), 56-67.
- Anup K.C., Kedar Rijal ve Sapkota, R.P. (2015) "Role of Ecotourism in Environmental Conservation and Socio-Economic Development in Annapurna Conservation area, Nepal", *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 22(3), 251-258.
- Ap, J. ve Crompton, J.L. (1993). "Residents' Strategies for Responding to Tourism Impacts", *Journal of Travel Research*, 32(1), 47-50.
- Aref, F. (2011). "Barriers to Community Capacity Building for Tourism Development in Communities in Shiraz, Iran", *Journal of Sustainable Tourism*, 19:3, 347-359.
- Aref, F., Redzuan, M.R. ve Gill, S.S. (2009). "Community Skill & Knowledge for Tourism Development", *European Journal of Social Sciences*, 8(4), 665-671.

- Aref, F., Redzuan, M. ve Gill, S. (2010). "Dimensions of Community Capacity Building: A Review of its Implications in Tourism Development", *Journal of American Science*, 5(8), 172-180.
- Arnstein, R. S. (1969). "A Ladder of Citizen Participation", *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-224.
- Arslan, A. (2006). "Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Artal-Tur, A., Correia, A., Serra, J., ve Osorio-Caballero, M.I. (2019). "Destination Choice, Repeating Behaviour and the Tourist-Destination Life Cycle Hypothesis", in *Trends in Tourist Behavior*, Artal-Tur, A., Kozak, M. ve Kozak, N., (eds), (175-193). Springer, Cham.
- Aslam, J., Ameta, S.K., Aslam, R., ve Iqbal, Q. (2018). "Tourism in Kashmir Valley: Growth, Environmental Impacts and Sustainability", *International Journal of Pure&Applied (Bioscience)*, 6(6), 1095-1106.
- Aslam, M.S.M., Awang, K.W., ve Otham, N.B.H. (2014). "Issues and Challenges in Nurturing Sustainable Rural Tourism Development", *Tourism, Leisure and Global Change*, 1, 75-89.
- Atik, A.S. (2011). "Bütünleşik Kıyı Alanı Yönetimi ve Türkiye'deki Bazı Uygulamaların Değerlendirilmesi", *7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu*, 21-23 Kasım Trabzon, 481-493.
- Attfield, R. (1983). "Christian Attitudes to Nature", *Journal of the History of Ideas*, 44(3), 369-386.
- Attfield, R. (1991). *The Ethics of Environmental Concern (Second Edition)*, Columbia University Press, New York.
- Augustyn, M. ve Ho, S. K. (1998). "Service Quality and Tourism", *Journal of Travel Research*, 37(1), 71-75.
- Avcı, N. (2007). "Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(2), 485-501.
- Avcıkurt, C. (2007). *Turizm Sosyolojisi: Turist-Yerel Halk Etkileşimi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ayazlar, R.A. ve Ayazlar, G. (2016). "Resident's Tourism Support Behaviour: The Role of Sustainable Tourism Attitude", *Enlightening Tourism. A Pathmaking Journal*, 6(2),0 124-149.



- Aydeniz, H. (2012). *Medyayı Tanımak, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı AEP Uygulama ve Yaygınlaştırma Projesi*, Ankara.
- Aydın, E. ve Servi, M.S. (2012). “Kırsal Turizmde Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Düzce İli Örneği”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2,(2), 145-155.
- Aygen, M. (2014). “Kent Konseylerinin Kent Yönetimine Katkıları Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Örneği”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C.29, 217-236.
- Aytaç, M. ve Öngen, B. (2012). “Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi”, *İstatistikçiler Dergisi*, 5, 14-22.
- Bahar, O., Kozak M. (2006). *Turizm Ekonomisi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Bahaire, T. ve Elliott-White, M. (1999). “Community Participation in Tourism Planning and Development in the Historic City of York, England”, *Current Issues in Tourism*, 2(3), 43-276.
- Baltacı, F. Üngüren, E., Avsallı, H. ve Demirel, O.N., (2012). “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1), 17-25.
- Baltacı, F. (2011). *İkinci Konut Turizmi Kapsamında Alanya’da Konut Edinen Yabancıların Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısına Etkileri*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Barutçugil, İ.S. (1986). *Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Basu, P.K. (2017). Is sustainable tourism development possible? Broad issues concerning Australia and Papua New Guinea, In “*Tourism and Economic Development*”, Ghosh, R.N. Siddique, M.A.B. (eds.) (140-149), London, Routledge.
- Baum, T. (2018). “Sustainable Human Resource Management as a Driver in Tourism Policy and Planning: A Serious Sin of Omission?”, *Journal of Sustainable Tourism*, 26(6), 873-889.
- Beardsley, M.E. (2016). Quality of life, the tourism area life cycle and sustainability: a case of Cuba. in “*Sustainable Island Tourism: Competitiveness and Quality of Life*”. Modicana, P., Uysal, M., (Eds.), (93-105), Wallingford/UK, CAB International.
- Bec, A., McLennan, C.L. ve Moyle, B.D. (2016). “Community Resilience to Long-Term Tourism Decline and Rejuvenation: A Literature Review and Conceptual Model”, *Current Issues in Tourism*, 19(5), 431-457.
- Becken, S. (2004). “The Role of Tourist Icons for Sustainable Tourism”, *Journal of Vacation Marketing*, 11 (1), 21-30.

- Belk, R. W., Ger, G. ve Askegaard, S. (2003). "The Fire of Desire: A Multisited Inquiry into Consumer Passion", *Journal of Consumer Research*, 30(3), 326-351.
- Bell, M. (2007). *Sustainability Analysis, Environmental Awareness and Public Participation within CAMP Cyprus: A Proposal for the extended use of Imagine within Cyprus*, Final Report.
- Bell, S., Morse, S. (2008). *Sustainability Indicators Measuring the Immeasurable?*, Earthscan Publication, UK.
- Bellini, N. ve Brondoni, S.M. (2016). "Ouverture de'Global Tourism in Global Markets", *Symphonya. Emerging Issues in Management*, 1, 1-6.
- Benhabib, S. (1984). "Epistemologies of Postmodernism: A rejoinder to Jean François Lyotard", *Journal of New German Critique*, (Autumn), No.33, 103-126.
- Benur, A. M., Bramwell, B. (2015). "Tourism product development and product diversification in destinations", *Tourism Management*, vol.50, 213-224.
- Bertan S. (2009). "Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 204-214.
- Besculides, A., Lee, M.E. ve McCormick, P.J. (2002). "Residents' Perceptions of The Cultural Benefits of Tourism", *Annals of Tourism Research*, 29(2), 303-319.
- Bjerke, T. ve Kaltenborn, B.P. (1999). "The Relationship Of Ecocentric and Anthropocentric Motives to Attitudes Toward Large Carnivores", *Journal Of Environmental Psychology*, 19, 415-421.
- Blackstone,W.T. (1980). The Search for an Environmental Ethic, In "*Matters of Life and Death*", Beauchamp, T.L. ve Regan,T. (eds.), Temple University Press.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, (Çev. Yılmaz, A.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Botes, L. ve Van Rensburg, D. (2000). "Community Participation in Development: Nine Plagues and Twelve Commandments", *Community Development Journal*, 35(1), 41-58.
- Bourse, L. (2012). *Programme of Activities for 2009-2012 Tourism and Sustainable Development in The Mediterranean*, Plan Bleu UNEP/MAP Regional Activity Centre.
- Bowen, D., Zubair, S. ve Altınay, L. (2017). "Politics and tourism destination development: The evolution of power". *Journal of Travel Research*, 56(6), 725-743.
- Bozdoğan, R. (2005). "Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (2005/2), 1011-1028.

- Brady, J. (2015). The Financial, Social, and Environmental Impacts of Sustainable Practices on the Las Vegas Hospitality Market, Bachelors of Science in “*Hospitality Administration State University of New York*”, Delhi (Master of Science in Hotel Administration/ Master of Business Administration).
- Bramwell, B., Henry, I., Jackson, G. ve Straaten J. (1996). A Framework for Understanding Sustainable Tourism Management, in “*Sustainable Tourism Management: Principles and Practice*”, Bramwell, B., Henry, I., Jackson, G., Prat, A.G. , Richards, G.W., Straaten, J. (eds.), Tilburg, Tilburg University Press.
- Brandt, U.S. ve Svendsen, G.T. (2013). “Is Local Participation Always Optimal for Sustainable Action? The Costs of Consensus-Building in Local Agenda 21”, *Journal of Environmental Management*, 129, 266-273.
- Brennan, M.E. (1999). “Population, Urbanization, Environment, and Security: A Summary of the Issues”, *Environmental Change & Security Project Report*, 5(Summer), 4-14.
- Brenner, L. ve Aguilar, A.G. (2002). “Luxury Tourism and Regional Economic Development in Mexico”, *The Professional Geographer*, vol.54(4), 500-520.
- Briedenhann, J. (2007). “The Role of the Public Sector in Rural Tourism: Respondents’ Views”, *Current Issues in Tourism*, 10(6), 584-607.
- Buathong, K. ve Lai, P.C. (2019). “Event Sustainable Development in Thailand: A Qualitative Investigation”, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 24,110-119.
- Buchdahl, J. M. ve Raper, D. (1998). “Environmental Ethics and Sustainable Development”, *Journal of Sustainable Development*, 6, 92 - 98.
- Budeanu, A. (2007). “Sustainable Tourist Behaviour – A Discussion of Opportunities for Change”, *International Journal of Consumer Studies*, vol.31, 499–508.
- Budeanu, A. Miller, G. ve Moscardo, G., Ooi, C.S., (2016). “Sustainable Tourism, Progress, Challenges and Opportunities: An Introduction”, *Journal of Cleaner Production*, 111, 285-294.
- Bullard, R.D. (1996). “Environmental Justice: It's More Than Waste Facility Siting”, *Journal of Social Science Quarterly*, 77(3),493-499.
- Burke, P. J., (2006). *Contemporary Social Psychological Theories*, Stanford University Press, Stanford, California.
- Burns, P.M., Barrie, S. (2005). Race, Space and ‘Our Own Piece of Africa’: Doing Good in Lumphisi Village?, *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (5), 468-485.

- Butler, R.W. (1980). "The Concept of a Tourist Area Cycle Of Evolution: Implications for Management of Resources", *Canadian Geographer*, XXIV, 5-12.
- Butler, R.W. (1999). Sustainable tourism: A State-of-the-art Review", *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 1(1), 7-25.
- Butler, R.W. (2006). "The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources", in *The Tourism Area Life Cycle: Applications and Modifications*, (ed.) Butler, R.W.vol.1, Channel View Publications, Toronto.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 32, 470-483.
- Byrd, E.T. (2007). "Stakeholders in Sustainable Tourism Development and Their Roles: Applying Stakeholder Theory to Sustainable Tourism Development", *Tourism Review*, 62 (2), 6-13.
- Byrd, E.T., Bosley, H.E., ve Dronberger, M.G. (2009). "Comparisons of Stakeholder Perceptions of Tourism Impacts in Rural Eastern North Carolina", *Tourism Management*, 30, 693-703.
- Byrne, B.M. (2011). *Structural Equation Modeling with Mplus: Basic Concepts, Applications and Programming (Sample Chapter)*, Routledge-Taylor and Francis Group, Newyork-London.
- Callicott, B. (1984). "Non-Anthropocentric Value Theory and Environmental Ethics", *American Philosophical Quarterly*, 21(4), 299-309.
- Campbell, E.K. (1983). "Beyond Anthropocentrism", *Journal of the History of the Behavioral Science*, 19(1), 54-67.
- Cardenas, D.A., Byrd, E.T., ve Duffy, L.N. (2015). "An Exploratory Study of Community Awareness of Impacts and Agreement to Sustainable Tourism Development Principles", *Tourism and Hospitality Research*, 15(4) 254–266.
- Cardullo, P., Kitchin, R. (2019). "Being a 'citizen' in the smart city: up and down the scaffold of smart citizen participation in Dublin, Ireland". *GeoJournal*, 84(1), 1-13.
- Carmichael, B.A. (2006). "Linking Quality Tourism Experiences, Residents' Quality of Life, and Quality Experiences Tourists", eds. Jennings, G., Nickerson, N.P., *Quality Tourism Experiences*, 115-135, Elsevier Publication, USA.
- Carneiro, M. J., Eusébio, C., ve Caldeira, A. (2018). "The Influence of Social Contact in Residents' Perceptions of The Tourism Impact on Their Quality of Life: A structural equation model". *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 19(1), 1-30.
- Carson, R. (1982). *Silent Spring*, Fawcett Publications (Crest Book), Greenwich.

- Castillo-Manzano, J. I., Castro-Nuño, M., López-Valpuesta, L., ve Vassallo, F. V. (2018). “An assessment of road traffic accidents in Spain: The role of tourism”. *Current Issues in Tourism*, 1-5.
- Cengiz, T., Özkök, F., Ayhan, C.K. (2011). “Participation of the Local Community in the Tourism Development of Imbros (Gokceada)”, *African Journal of Agricultural Research*, 6(16), 3832-3840.
- Chen, C. (2011). “Residents’ Perceptions of the Impact of Major Annual Tourism Events in Macao: Cluster Analysis”, *Journal of Convention & Event Tourism*, vol.12, 106–128.
- Cheng, T.M., Wu, H.C. (2015). “How Do Environmental Knowledge, Environmental Sensitivity, and Place Attachment Affect Environmentally Responsible Behavior? An Integrated Approach for Sustainable Island Tourism”, *Journal of Sustainable Tourism*, 23(4), 557-576.
- Cheng, T.M., Wu, John, H.C., Wang, T.M., ve Wu, M.R. (in press) (2017). “Community Participation as a Mediating Factor on Residents’ Attitudes towards Sustainable Tourism Development and Their Personal Environmentally Responsible Behaviour”, *Current Issues in Tourism*, DOI: 10.1080/13683500.2017.1405383
- Chi, C. G. ve Qu, H. (2008). “Examining the Relationships of Destination Image, Tourist Satisfaction and Destination Loyalty: An Integrated Approach”, *Tourism Management*, 29(6), 24-636.
- Chico, B.L. ve Luengo, F.A. (2004). “Material Flow Accounts And Balances to Derive a set of Sustainability Indicators”, *Measuring Sustainable Development: Integrated Economic, Environmental and Social Frameworks*, OECD Report, 247-274.
- Chiesura, A. (2004). “The Role of Urban Parks for the Sustainable City”, *Landscape and Urban Planning*, 68, 129–138.
- Chirieleison, C. ve Scucca, L. (2017). “Event Sustainability and Transportation Policy: A Model-Based Cluster Analysis for a Cross-Comparison of Hallmark Events”, *Tourism Management Perspectives*, 24, 72-85.
- Choguill, M.B.G. (1996). “A Ladder of Community Participation for Underdeveloped Countries”. *Habitat International*, 20(3), 431-444.
- Choi, H.S., ve Sırakaya, E. (2005). “Measuring Residents’ Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale”, *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394.
- Choi, H.S., ve Sırakaya, E. (2006). “Sustainability Indicators for Managing Community Tourism”, *Tourism Management*, 27, 1274–1289.

- Cicin-Sain, B. (1993). "Sustainable Development and Integrated Coastal Management", *Ocean & Coastal Management*, 21 (1-3), 11-43.
- Clancy, M.J. (1999). "Tourism Development, Evidence From Mexico", *Annals Of Tourism Research*, 26(1), 1-20.
- Clarke, J. (1997). "A Framework of Approaches to Sustainable Tourism", *Journal of Sustainable Tourism*, 5(3), 224-233.
- Clayton, T. ve Radcliffe, N. (2018). *Sustainability: a Systems Approach*. NewYork, Routledge.
- Clugstone, R.M. ve Calder, W., (1999). "Critical Dimensions of Sustainability in Higher Education", Ed., Filho, W.L., in *Sustainability and University Life*, Peter Lang Publication, Frankfurt.
- Coccosis, H., (1996). "Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications", Ed. Priestley, G.K., Edwards, J.A., Coccosis, H., in *Sustainable Tourism? European Experiences*, CAB International, Wallingford, UK, 1-21.
- Cocks, S. ve Simpson, S. (2015). "Anthropocentric and Ecocentric: An Application of Environmental Philosophy to Outdoor Recreation and Environmental Education", *Journal of Experiential Education*, 38(3) 216–227.
- Colquitt, J.A., Scott, B.A. ve Lepine, J.A. (2007). "Trust, Trustworthiness and Trust Propensity: A Meta- Analytic Test of Their Unique Relationships with Risk Taking an Job Performance", *Journal of Applied Psychology*, 92,(4), 909-927.
- Cohen, A. ve Hopkins, D. (2019). "Autonomous Vehicles and the Future of Urban Tourism", *Annals of Tourism Research*, 74, 33–42.
- Connor, D.M. (1988). "A New Ladder of Citizen Participation", *National Civic Review*, 77(3), 248-257.
- Corbau, C., Benedetto, G., Congiatu, P.P. Simeoni, I. Ve Carboni, D. (2019). "Tourism Analysis at Asinara Island (Italy): Carrying Capacity and Web Evaluations in Two Pocket Beaches", *Ocean and Coastal Management*, 169, 27-36.
- Cotterell, D., Hales, R., Arcodia, C. ve Ferreira, J. A. (2018). The power of variation theory in educating about the sustainable development goals. CAUTHE 2018: Get Smart: Paradoxes and Possibilities in Tourism, *Hospitality and Events Education and Research*, 638.
- Cottrell, P., Vaske, J.J. ve Roemer, J.M., (2013). "Resident Satisfaction with Sustainable Tourism: The case of Frankenwald Nature Park, Germany", *Tourism Management Perspectives*, 8, 42–48.

- Cox, D.J., Bolivar, H.A. ve Barlow, M.A., (2019). “Multiple Control Responses and Resurgence of Human Behavior”, *Behavioural Processes*, 159, 93-99.
- Craik, J., (1995). “Are the Cultural Limits to Tourism”, *Journal of Sustainable Tourism*, 3(2), 87-98.
- Crowther, D., Seifi, S. ve Wond, T. (2019). Responsibility and Governance: The Twin Pillars of Sustainability, ed(s), Crowther, D., etc., In “*Responsibility and Governance*” (pp. 1-13). Springer, Singapore.
- Cunha, M.P., Rego, A. ve Cunha, J.V. (2008). “Ecocentric Management: An Update”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15, 311–321.
- Curry, P. (2018). “Ecocentrism: Left or right?”, *The Ecological Citizen*, 1, 134.
- Cywinski, Z. (2001). “Current Philosophy of Sustainability in Civil Engineering”, *Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice*, 127(1), 12-16.
- Çalışkan, C. (2011). *Sürdürülebilir Turizm Gelişiminin Nesiller Arası Etki Boyutunun Algılanması: Alanya Örneği*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Hatay.
- Çeken, H. Ve Ateşoğlu, L. (2008). “Küreselleşme Sürecinde Turizm Endüstrisinin Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 136-151.
- Çelik, E., (2009). *Yeşil Bina Sertifika Sistemlerinin İncelenmesi Türkiye’de Uygulanabilirliklerinin Değerlendirilmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Çetin, M. ve Şevik, H. (2016). “Evaluating the Recreation Potential of Ilgaz Mountain National Park in Turkey”, *Environmental Monitoring and Assessment*, 188(1), 52.
- Çevirgen, A. ve Kesgin, M. (2007). “Local Authorities' and NGOs' Perceptions of Tourism Development and Urbanization in Alanya”, *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 55(3), 309 – 322.
- Çevirgen, A., Baltacı, F. ve Oku, O. (2012). “Residents’ Perceptions towards Sustainable Tourism Development: The Case of Alanya”, *Marketing Perspective on Sustainability, 3rd. International Symposium on Sustainable Development*, , Ed. Handzic, M., Subaşı, A., Göksu, A., Sarajevo/Bosnia-Herzegovina, 6, 65-76.
- Çımat, A. ve Bahar, O. (2003). “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6, 1-18.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Pegem Akademi, Ankara.

- Dabphet, S. (2013). "The Key Stakeholders in The Implementation of Sustainable Tourism Development in Two Rural Towns of Thailand", *ICTTL The International Conference on Tourism, Transport and Logistics: Challenges and Opportunities of Increasing Global Connectivity*, 14-16 February, Paris/France.
- Daldeniz, B. ve Hampton, M.P. (2013). "Dive Tourism and Local Communities: Active Participation or Subject to Impacts? Case studies from Malaysia", *International Journal of Tourism Research*, 15(5), 507-520.
- Davis, D., Allen, J. ve Cosenza, R.M. (1988). "Segmenting Local Resident by Their Attitudes, Interest and Opinions Towards Tourism", *Journal of Travel Research*, 27(2), 2-8.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006)<sup>(a)</sup>. *Ekoturizm Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006)<sup>(b)</sup>. *Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Demircan, S.(1998). "Doğayı Sarımsaklasak mı, Sarımsaklamasak mı?", *Gezi Dergisi*.
- Dewan, A.M. ve Yamaguchi, Y. (2009). "Land Use and Land Cover Change in Greater Dhaka, Bangladesh: Using Remote Sensing to Promote Sustainable Urbanization", *Applied Geography*, 29, 390-401.
- Dhahri, S. ve Omri, A. (2018). "Entrepreneurship Contribution to the Three Pillars of Sustainable Development: What does the evidence really say?", *World Development*, 106, 64-77.
- Diamantis, D. ve Ladkin, A. (1999). "The Links between Sustainable Tourism and Ecotourism: A Definitional and Operational Perspective", *Journal of Tourism Studies*, 10(2), 35.
- Dias, C.M.M. (2002). "Sustainable Development: The Anthropocentric Epistemology", *World Climate & Energy Event*, (January 6-11), RIO.
- Dimitriadou, A., Pizirtzidou, E. ve Lavdaniti, M. (2013). "The Concept of Socialization in Nursing Education", *International Journal of Caring Sciences*, 6(3), 314-318.
- Dodds, R. (2007). "Sustainable Tourism and Policy Implementation: Lessons from the Case of Calvia, Spain". *Current Issues in Tourism*, 10(4), 296-322.
- Dodds, R. ve Butler, R. (2010). "Barriers to implementing Sustainable Tourism Policy in Mass Tourism Destinations", *Tourism: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 5(1), 35-53.



- Dogra, R. ve Gupta, A. (2012). "Barriers to Community Participation in Tourism Development: Empirical Evidence from a Rural Destination". *South Asian Journal of Tourism and Heritage*, 5(1), 219-142.
- Doğan, H. ve Üngüren E. (2010). "Alanya Halkı'nın Turizme Sosyo-Kültürel Açıdan Bakışı", *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 396-415.
- Dolmacı, N. ve Bulgan, G. (2013). "Turizm Etiği Kapsamında Çevresel Duyarlılık", *Journal of Yaşar University*, 29(9), 4853 – 4871.
- Dorji, T. (2001). "Sustainability of tourism in Bhutan", *Journal of Bhutan Studies*, 84-104.
- Doxey, G.V. (1975). "A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants: Methodology and Research Inferences, in *The Impact of Tourism*". Travel and Tourism Research Associations Sixth Annual Conference Proceedings, San Diego, September, 195-198.
- DPT. (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Drengson, A., Devall, B. ve Shroll, M.A. (2011). "The Deep Ecology Movement: Origins, Development, and Future Prospects (Toward a Transpersonal Ecosophy)", *International Journal of Transpersonal Studies*, 30(1-2), 101-117.
- Drius, M., Bongiorno, L., Depellegrin, D., Menegn, S., Pugnetti, A. ve Stifter, S. (2019). "Tackling Challenges for Mediterranean Sustainable Coastal Tourism: An Ecosystem Service Perspective", *Science of the Total Environment*, 652, 1302-1317.
- D'Souza, C., Taghian, M., Lamb, P., ve Peretiatko, R. (2007). "Green Decisions: Demographics and Consumer Understanding of Environmental Labels", *International Journal of Consumer Studies*, 31(4), 371-376.
- Duarte-Alonso, A. ve Nyanjom, J. (2017). "Local stakeholders, role and tourism development", *Current Issues in Tourism*, 20(5), 480-496.
- Dunlap, R.E. ve Catton, W.R., (1979). "Environmental Sociology", *Annual Review Of Sociology*, 5, 243-273.
- Dunlap, R.E. ve Van Liere, K.T. (1978). "The New Environmental Paradigm", *Journal of Environmental Education*, 9(4), 110-19.
- Dunlap, R.E., Van Liere, K.D., Mertig, A.G. ve Jones, R.E., (2000). "Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale", *Journal of Social Issues*, 56(3), 425-442.
- Dunlap, R.E. ve Marshall, B.K. (2007). "Environmental Sociology", Eds., Bryant C.D., Peck, D.L., *21st Century Sociology: A Reference Handbook (Thousands Oaks)*, 2., Sage Publications, 329-340.

- Duru, B. (2003). *Kıyı Politikası: Kıyı Yönetiminde Bütünleşik Yaklaşımlar ve Ulusal Kıyı Politikası*, Mülkiyetler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Dwyer, L. (2015). "Globalization of tourism: Drivers and outcomes". *Tourism Recreation Research*, 40(3), 326-339.
- Dwyer, L., Forsyth, P. ve Spurr, R., (2004). "Evaluating Tourism's Economic Effects: New and Old Approaches", *Journal of Tourism Management*, 25, 307–317.
- Dyllick, T. ve Hockerts, K., (2002). "Beyond the Case for Corporate Sustainability", *Journal of Business Strategy and the Environment*, 11, 130-141.
- Eagle, L., Hamann, M. ve Low, D.R. (2016). "The Role of Social Marketing, Marine Turtles and Sustainable Tourism in Reducing Plastic Pollution". *Marine Pollution Bulletin*, 107(1), 324-332.
- EC. (2000). *Towards Quality Urban Tourism: Integrated Quality Management (IQM) of Urban Tourist Destinations*, European Commission, Enterprise Directorate-General Tourism Unit, Brussels.
- EC. (2008). *European Union Rural Development Policy (2007-2013 Luxembourg)*, Office for European Union: Official Publications of the European Communities.
- Egresi, I. (2016<sup>(a)</sup>). Alternative Tourism: Definition and Characteristics, ed. Egresi, I., in "Alternative Tourism in Turkey", Switzerland: Springer International Publishing, 57-70.
- Egresi, I. (2016<sup>(b)</sup>). Globalization, Mass Tourism and Sustainable Development, ed. Egresi, I., in "Alternative Tourism in Turkey", Switzerland: Springer International Publishing, 3-22.
- Ekinci, K. ve Sayılı, M. (2010). "Tarım Arazilerinin Parçalanmasını Önlemeye Yönelik Mevzuat Üzerine Bir İnceleme", *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 27(2), 121-129.
- Elbayoudi, A., Lotfi, A. ve Langensiepen, C. (2019). "The Human Behaviour Indicator: A Measure of Behavioural Evolution", *Expert Systems With Applications*, 118, 493-505.
- Ellis, S. ve Sheridan, L. (2015). "The Role of Resident Perceptions in Achieving Effective Community-Based Tourism for Least Developed Countries", *Anatolia – An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 26(2), 244–257.
- Emekli, G. (2005). "Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 99-107.
- Emerson, R.M. (1976). "Social Exchange Theory", *Annual Review of Sociology*, 2, 335-362.

- Emrealp, S. (2010). *Türkiye'nin Katılımcı-Demokratik Yerel Yönetişim Modeli Olarak Dünyaya Armağanı: Kent Konseyleri*, UNDP ve Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı Desteğiyle, UCLG-MEWA Yayını.
- Engin, İ. (1990). "Kültür-Kişilik İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33 (1-2), 171-176.
- English, D.B.K., Marcouiller, D.W. ve Cordell, H.K. (2000). "Tourism Dependence in Rural America: Estimates and Effect", *Society and Natural Resources*, 13, 185-202.
- Ersun, N. ve Arslan, K. (2011). "Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri", *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, XXXI: II, 229-248.
- Ertuş, Ç. (2018). "Turizm Sektöründeki Nitelikli Çalışan Eksikliğinde Turizm İşletmelerinin - Payı: İş İlanları Üzerinden Bir İnceleme". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 1143-1172.
- Erten, S. (2007). "Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışması", *Eurasian Journal of Educational Research*, 28, 67-74.
- Erten, S. (2008). "Insights to Ecocentric, Anthropocentric and Antipathetic Attitudes towards Environment in Diverse Cultures", *Eurasian Journal of Educational Research*, 33, 141-156.
- Ertuna, B., Güney, Güney, Ö. ve Aydemir, N. (2012). "Yerel Halkın Kırsal Turizm Gelişimine Katılma İsteğini Etkileyen Unsurlar: Kastamonu Örneği", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 59-66.
- Eryılmaz, T. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma*, Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı, Ankara.
- Esfehani, M. H. ve Albrecht, J. N. (2018). "Roles of Intangible Cultural Heritage in Tourism in Natural Protected Areas", *Journal of Heritage Tourism*, 13(1), 15-29.
- Eslami, S., Khalifah, Z., Mardani, A. ve Streimikiene, D. (2018). "Impact of Non-Economic Factors on Residents' Support for Sustainable Tourism Development in Langkawi Island", *Malaysia. Economics and Sociology*, 11(4), 181-197.
- Eusébio, C., Luís Vieira A. ve Lima, S. (2018). "Place Attachment, Host-Tourist Interactions, and Residents' Attitudes Towards Tourism Development: The Case of Boa Vista Island in Cape Verde", *Journal of Sustainable Tourism*, 2(6), 890-909.

- Eze, U.C. ve Ndubisi, N.O. (2013). "Green Buyer Behavior: Evidence from Asia Consumers", *Journal of Asian and African Studies*, 48(4), 413-426.
- Fallon, F. (2001). "Conflict, Power and Tourism on Lombok", *Current Issues in Tourism*, 4(6), 481-502.
- Faulkner, B. ve Tideswell, C. (1997). "A Framework for Monitoring Community Impacts of Tourism", *Journal Of Sustainable Tourism*, 5(1), 3-28.
- Feleki, E., Vlachokostas, C. ve Moussiopoulos, N. (2018). "Characterisation of Sustainability in Urban Areas: An Analysis of Assessment Tools with Emphasis on European Cities", *Sustainable Cities and Society*, 43, 563-577.
- Feldstein, A.C. ve Glasgow, R.E. (2008). "A Practical, Robust Implementation and Sustainability Model (PRISM) for Integrating Research Findings into Practice", *The Joint Commission Journal on Quality and Patient Safety*, 34(4), 228-243.
- Ferraro, P. J. (2002), "The Local Costs of Establishing Protected Areas in Low-Income Nations: Ranomafana National Park, Madagascar", *Ecological Economics*, 43(2-3), 261-275.
- Fincham, G. (2018). "J.M. Coetzee's Elizabeth Costello: From Anthropocentrism towards Biocentrism?", *English Academy Review*, 35(2), 54-70.
- Firebaugh, G. ve Beck, F. (1994). "Does Economic Growth Benefit the Masses?, Growth, Dependence and Welfare in the Tird World", *American Sociolocigal Review*, 59(5), 631-653.
- Fornell, C. ve Lacker, D.F. (1981). "Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error", *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Fox, T., Ward, H. ve Howard, B. (2002). *Public Sector Roles in Strengthening Corporate Social Responsibility: A Baseline Study*, The World Bank Publication.
- Fowler, A., Goold, L. ve James, R. (1995). *Participatory Self Assessment of NGO Capacity*, International NGO Training and Research Centre, Seri No.10.
- Freeman, R.E. (2010). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Cambridge University Press, NewYork.
- Freman, C. ve Soete, L. (1997). *The Economics Of Industrial Innovation (3<sup>rd</sup> Edition)*, Mit Press, London.
- Fresque, J. ve Plummer, R. (2009). "Accounting for Consumption Related to Outdoor Recreation: An Application of Ecological Footprint Analysis", *Leisure/Loisir*, 33(2), 589-614.

- Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*, (Çev. Arıtan, A.), Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Furman, A. (1998). "A Note on Environmental Concern in a Developing Country: Results from an Istanbul Survey", *Environment & Behavior*, 30, 520–534.
- Garza, H. ve Eller, R. D. (1998). "The Role of Rural Community Colleges in Expanding Access and Economic Development", *New Directions for Community Colleges*, 103, 31-41.
- Geffroy, B., Samia, D. S., Bessa, E., ve Blumstein, D. T. (2015). "How Nature-Based Tourism Might Increase Prey Vulnerability to Predators", *Trends in Ecology & Evolution*, 30(12), 755-765.
- Ghaderi, Z., Saboori, B. ve Khoshkam, M. (2017). "Does Security Matter in Tourism Demand?", *Current Issues in Tourism*, 20(6), 552-565.
- Geithner, T. (2002). *Assessing Sustainability, Prepared by Policy Development and Review Department*, International Monetary Fund Report.
- Genç, V. (2007). "Derin Ekoloji Penceresinden Hayvana Bakış", *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 78(2), 35-39.
- Gerasimova, K. (2017). *Our Common Future*. London, Macat Library.
- Gilman, R. (1992). *Sustainability: The State Of The Movement (The essential threads of who we are and where we're going)*, Context Institute, USA.
- Giritlioğlu, İ. ve Avcıkurt, C. (2010). "Şehirlerin Turistik Bir Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler ve Türkiye'deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama)", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 74-89.
- Gladwin, T.N., Kennelly, J.J. ve Krause, T.S. (1995). "Shifting Paradigms For Sustainable Development: Implications For Management Theory And Research", *Academy of Management Review*, 20 (4), 874-907.
- Goldstone, J. A. (2002). "Efflorescences and Economic Growth in World History: Rethinking the Rise of the West and the Industrial Revolution". *Journal of World History*, 323-389.
- Goodwin, H. (1998). *Sustainable Tourism and Poverty Elimination*, DFID/DETR Workshop on Sustainable Tourism and Poverty.
- Goodwin, H., Spenceley, A. ve Maynard, B. (2002). *Development of Responsible Tourism Guidelines for South Africa: Final Report*, Rural Livelihoods and the Tourism Industry Project, NRI Report No:2692, Project Code: V0149.
- Goodwin, H. ve Francis, J. (2003). "Ethical and Responsible Tourism: Consumer Trends in the UK", *Journal of Vacation Marketing*, 9(3), 271-284.

- Gorica, K., Kripa, D. ve Zenelaj, E. (2012). "Tourism and Sustainable Development: The Role of Local Government in Sustainable Development", *Economica*, 8(2), 139-155.
- Gough, W., Scott, W. ve Stables, A. (2000). "Beyond O'Riordan: Balancing Anthropocentrism and Ecocentrism", *International Research in Geographical and Environmental Education*, 9(1), 36-47.
- Graefe, A. R., Vaske, J. J. ve Kuss, F. R. (1984). "Social Carrying Capacity: An integration and Synthesis of Twenty Years of Research", *Leisure Sciences*, 6(4), 395-431.
- Grange, J. (1992). "Reviewed Work: Foundations of Environmental Ethics by Eugene C. Hargrove", *Philosophy East and West*, 42(1), 175-177.
- Graute, U. (2016). "Local Authorities Acting Globally for Sustainable Development", *Regional Studies*, 50(11), 1931-1942.
- Gray, J., Whyte, I. ve Curry, P. (2018). "Ecocentrism: What it Means and What it Implies", *The Ecological Citizen*, 1, 130-131.
- Grubb, M., Koch, M., Thomson, K., Sullivan, F. ve Munson, A. (2019). *The Earth Summit'Agreements: A Guide and Assessment: An Analysis of the Rio'92*, UN Conference on Environment and Development, 9, London, Routledge.
- Guo, Z. ve Sun, L. (2016). "The planning, development and management of tourism: The case of Dangjia, an ancient village in China", *Tourism Management*, 56, 52-62.
- Gül, F. (2013). "İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 17-21.
- Günel, V. (2005). "Mardin İli'ne Gelen Yerli Turistlerin Profil ve Turistik Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(2), 55-67.
- Gürlük, S. (2001). "Dünyada ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma", *Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (4), 1-12.
- Gürsoy, D. ve Rutherford, D.G. (2004). "Host Attitudes toward Tourism: An Improved Structural Model", *Annals of Tourism Research*, 31, 495-516.
- Gürsoy, D., Chi, C.G. ve Dyer, P. (2010). "Locals' Attitudes toward Mass and Alternative Tourism: The Case of Sunshine Coast, Australia", *Journal of Travel Research*, 49(3), 381- 394.
- Gürsoy, D., Ouyang, Z., Nunkoo, R. ve Wei, W. (2019). "Residents' Impact Perceptions of and Attitudes towards Tourism Development: A Meta-Analysis", *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 28(3), 306-333.
- Habing, B., (2003). *Exploratory Factor Analysis*, University of South Carolina.

- Hacıoğlu, N., Kaşlı, M., Şahin, S. ve Tetik, N. (2008). *Türkiye’de Turizm Eğitimi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Hair, J., Anderson R.E., Tahtam R.L. ve Black W.C. (1998). *Multivariate Data Analysis*, Prentice Hall.
- Haley, A.J., Snaith, T. ve Miller, G. (2005). “The Social Impacts Of Tourism a Case Study Of Bath, UK”, *Annals of Tourism Research*, 32 (3), 647–668.
- Hall, C. M. (1998). Historical Antecedents of Sustainable Development and Ecotourism: New Labels in Old Bottles?, in “*Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*”, Hall, C.M., Lew, A.A. (Eds) Essex: Longman Publication, 13–24.
- Han, H., Hsu, L.J. ve Lee, J.S. (2009). “Empirical Investigation of the Roles of Attitudes Toward Green Behaviors, Overall Image, Gender and Age in Hotel Customers’ Eco-Friendly Decision-Making Process”, *International Journal of Hospitality Management*, 28, 519–528.
- Han, W., McCabe, S., Wang, Y. ve Loong Chong, A.Y. (2018). “Evaluating User-Generated Content in Social Media: An Effective Approach to Encourage Greater Pro-Environmental Behavior in Tourism?”, *Journal of Sustainable Tourism*, 26(4), 600-614.
- Hansmann, R., Harald A. M. ve B. Frischknecht, P., (2012). “Principal Sustainability Components: Empirical Analysis of Synergies Between The Three Pillars of Sustainability”, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 19(5), October 451–459.
- Hardi, P. ve Zdan, T. (1997). *Assessing Sustainable Development: Principles in Practice*, Copyright International Institute for Sustainable Development, Canada.
- Hardy, A., Beeton R.J.S. ve Pearson, L. (2002). “Sustainable Tourism: An Overview of the Concept and its Position in Relation to Conceptualisations of Tourism”, *Journal of Sustainable Tourism*, 10(6), 475-496.
- Harrill, R. ve Potts, T. D. (2003). “Tourism Planning in Historic Districts: Attitudes Toward Tourism Development in Charleston”, *Journal of the American Planning Association*, 69(3), 233-245.
- Harrill, R. (2004). “Residents’ Attitudes toward Tourism Development: A Literature Review with Implications for Tourism Planning”, *Journal of Planning Literature*, 18(1), 251-266.
- Harris, J. M. (2000). *Basic Principles of Sustainable Development*. Global Development and Environment Institute Working Paper:00-04, Tufts University, USA.

- Hatipoğlu, B., Alvarez, M. D. ve Ertuna, B. (2016). “Barriers to stakeholder involvement in the planning of sustainable tourism: the case of the Thrace region in Turkey”. *Journal of Cleaner Production*, 111, 306-317.
- Hausmann, A., Slotow, R. O. B., Burns, J. K. ve Di Minin, E. (2016). “The Ecosystem Service of Sense of Place: Benefits for Human Well-Being and Biodiversity Conservation”, *Environmental Conservation*, 43(2), 117-127.
- He, X., Hu, D., Swanson, S.R. Su, L. ve Chen, X. (2018). “Destination Perceptions, Relationship Quality, and Tourist Environmentally Responsible Behavior”, *Tourism Management Perspectives*, 28, 93-104.
- Helen, B. (2001). “Policy and Practice: Sustainable Development and its Indicators: Through a (Planner’s) Glass Darkly”, *Journal of Environmental Planning and Management*, 44(3), 409-427.
- Herremans I.M. ve Reid, R.E. (2002). “Developing Awareness of the Sustainability Concept”, *The Journal of Environmental Education*, 34(1), 16-20.
- Herrera, M.R.G., Sasidharan, V. , Hernandez, J.A.A. ve Herrera, L.D.A. (2018). “Quality and Sustainability of Tourism Development in Copper Canyon, Mexico: Perceptions of Community Stakeholders and Visitors”, *Tourism Management Perspectives*, 27, 91-103.
- Herzallah, M.M., Mohamed, M.A.T. ve El-Aal, E.M.A. (2018). “Evaluating the Sustainable Development Programs in Five-Star Hotels in Luxor and Aswan”. *Journal of Faculty of Tourism and Hotels-University of Sadat City*, 2(2).
- Hill, H. (1993). “Die Neue Verwaltung Nachhaltige Entwickeln”, *Die Öffentliche Verwaltung*, Heft 2, Januar.
- Hirschberg:, Bauer, C., Burgherr, P., Dones, R., Simons, A., Schenler, W., Bachmann T. ve Carrera, G.D. (2004). *Needs: New Energy Externalities Developments for Sustainability (Final set of sustainability criteria and indicators for assessment of electricity supply options)*, Sixth Framework Programme Integrated Project, Project no: 502687.
- Hofstede, G. (2001). “Difference and Danger: Cultural Profiles of Nations and Limits to Tolerance”, Ed(s), Albrecht, M.H., International HRM, *Managing Diversity in the Workplace*, Blackwell Publishing, USA.
- Holden, A. ve Mason, P. (2005). “Editorial”, *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (5), 421-423.



- Holladay, P.J. ve Powell, R.B. (2013). "Resident Perceptions of Social–Ecological Resilience and the Sustainability of Community-Based tourism Development in the Commonwealth of Dominica", *Journal of Sustainable Tourism*, 1-24.
- Holowiecka, B., Kostulska, E.G. ve Kwiatkowski, G. (2011). "Impacts of Globalization on Tourist Preferences and Activity", *Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century*, Ostrava, 55-62.
- Horobin, H. ve Long, J. (1996). "Sustainable tourism: the role of the small firm". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 8(5), 15-19.
- Horowitz, D. (2015). *Monaco, Las Vegas and Macau: Gaming Resorts of the Past, Present and Future* (Doctoral dissertation, California State Polytechnic University, Pomona).
- Hottola, P. (2004). "Culture Confusion: Intercultural Adaption in Tourism", *Annals of Tourism Research*, 31, No. 2, 447-466.
- Hovinen, G.R. (1982). "Visitor Cycles: Outlook for Tourism in Lancaster County", *Annals of Tourism Research*, 9(5), 65-583.
- Howarth, R.B. (2007). "Towards an operational sustainability criterion". *Ecological Economics*, 63(4), 656-663.
- Högström, C., Rosner, M. ve Gustafsson, A. (2010). "How to create attractive and unique customer experiences: An application of Kano's theory of attractive quality to recreational tourism". *Marketing Intelligence & Planning*, 28(4), 385-402.
- Hsiao, T.Y. (2018). "A Study of the Effects of Co-Branding Between Low-Carbon Islands and Recreational Activities", *Current Issues in Tourism*, 21(5), 529-546.
- Hsiao, T.Y., Chuang, C.M., Kuo, N.W., and Yu, S.M. (2014). "Establishing Attributes of an Environmental Management System for Green Hotel Evaluation". *International Journal of Hospitality Management*, vol.36, 197-208.
- Hu, L. ve Bentler, P.M. (1999). "Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives", *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Hu, H., Zhang, J., Wang, C., Yu, P. ve Chu, G. (2019). "What Influences Tourists' Intention to Participate in the Zero Litter Initiative in Mountainous Tourism Areas: A Case Study of Huangshan National Park, China", *Science of the Total Environment*, 657, 1127-1137.
- Hung, K., Sırakaya-Türk, E. ve Ingram, L.J. (2011). "Testing the Efficacy of an Integrative Model for Community Participation", *Journal of Travel Research*, 50, 276-288.

- Hwang, D., Stewart, W.P. ve Ko, D. (2012). "Community Behaviour and Sustainable Rural Tourism Development", *Journal of Travel Research*, 51(3), 328-341.
- Imran, S., Alam, K. ve Beaumont, N. (2014). "Reinterpreting the Definition of Sustainable Development for a More Ecocentric Reorientation", *Sustainable Development*, 22, 134-144.
- Jordanova-Krasteva, E. ve Baxter, S.G. (2008). "International Tourism Conference 2008: Cultural and Event Tourism", *Anatolia*, 19(2), 374-376.
- Irandu, E.M. (2004). "The Role of Tourism in the Conservation of Cultural Heritage in Kenya", *Asia Pasific Journal of Tourism Reseach*, 9(2), 133-150.
- Irshad, H. (2010). *Rural Tourism – An Overview*, Government of Alberta, Agriculture and Rural Development.
- Ismail, M. N. I., Hanafiah, M. H., Aminuddin, N. ve Mustafa, N. (2016). "Community-based homestay service quality, visitor satisfaction, and behavioral intention", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 222, 398-405.
- IUCN. (1980). *World Conservation Strategy (WCS): Living Resource Conservation for Sustainable Development*.
- İçöz, O. (2005). *Turizm Ekonomisi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- İlbars, Z. (1987). "Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31(1-2), 201-211.
- Jamal, T. B. ve Getz, D. (1999). "Community Roundtables for Tourism Related Conflicts: The Dialectics of Consensus and Progress Structures", *Journal of Sustainable Tourism*, vol.7(3-4), 290-313.
- Johnson, S. P. (1994). "The earth summit: The United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)", *VRÜ Verfassung und Recht in Übersee*, 28(1), 134-135.
- Joppe, M. ve Dodds, R. (1998). "Urban Green Tourism: Applying Ecotourism Principles to the City", *Travel and Tourism Research Association-Canada Chapter Toronto*, Canada, October 4-6, 33-39.
- Jordan, E.J., Spencer, D.M. ve Prayag, G. (2019). "Tourism Impacts, Emotions and Stress", *Annals of Tourism Research*, 75, 213-226.
- Jordan, E. J., Vogt, C. A., Kruger, L. E. ve Grewe, N. (2013). "The interplay of governance, power and citizen participation in community tourism planning", *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 5(3), 270-288.
- Joshi, M., Ravindranath:, Jain, G.K. ve Nazareth, K. (2007). *Sustainable Development: An Introduction*, Centre for Environment Education ISBN: 978-81-89587-22-5.

- Jovicic, D. (2016). "Cultural Tourism in the Context of Relations between Mass and Alternative Tourism". *Current Issues in Tourism*, 19(6), 605-612.
- Judd, D. R. (2015). *The Infrastructure of Play: Building the Tourist City: Building the Tourist City*. Routledge.
- Jurowski, C., Uysal, M. ve William, D. R. (1997). "A Theoretical Analysis of Host Resident Reaction to Tourism", *Journal of Travel Research*, 36(2), 3-11.
- Juvan, E. ve Dolnicar, S. (2016). "Measuring environmentally sustainable tourist behaviour", *Annals of Tourism Research*, 59, 30-44.
- Kalaycı, Ş. (2010). "Faktör Analizi", *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Kalaycı, Ş. (drl.), 321-331, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kalaycı, Ş. (2010). "Ayırma (Discriminant) Analizi", *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Kalaycı, Ş. (drl.), 321-331, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kaltenborn, B.P., Andersen, O., Nellemann, C., Bjerke, T. ve Thrane, T. (2008). "Resident Attitudes Towards Mountain Second-Home Tourism Development in Norway: The Effects of Environmental Attitudes", *Journal of Sustainable Tourism*, 16(6), 664-680.
- Kamarudin, K.H. (2013). "Local Stakeholders Participation in Developing Sustainable Community Based Rural Tourism (CBRT): The Case of Three Villages in The East Coast of Malaysia", *International Conference on Tourism Development, Universiti Sains Malaysia Penang*, February 4-5, 31-40.
- Kamaruddin, S. M., Ahmad, P. ve Alwee, N., (2016). "Community Awareness on Environmental Management through Local Agenda 21 (LA21)", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1222, 729-737.
- Kang, S.K. ve Lee, J. (2018). "Support of Marijuana Tourism in Colorado: A Residents' Perspective Using Social Exchange Theory", *Journal of Destination Marketing & Management*, 9, 310-319.
- Kapera, I. (2018). "Sustainable Tourism Development Efforts by Local Governments in Poland", *Sustainable Cities and Society*, 40, 581-588.
- Karakaya, Ç. ve Çobanoğlu, E.O. (2012). "İnsanı Merkeze Alan (Antroposentrik) ve Almayan (Nonantroposentrik) Yaklaşımlara Göre Eğitim Fakültesi SonSınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bakış Açıkları", *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9(3), 23-35.
- Karğı, S.(2010). *Kıyı Turizminden Alpinizme Sürdürülebilir Turizm (Burhaniye, Edremit, Kaz Dağı Örneği)*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Uşak.

- Kates, R.W., Parris, T.M. ve Leiserowitz, A.A. (2005). "What Is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice", *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 47(3), 8–21.
- Katircioğlu, S. T. (2014). "International Tourism, Energy Consumption, and Environmental Pollution: The case of Turkey", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 36, 180-187.
- Kayaer, M. (2013). "Çevre ve Etik Yaklaşımlar", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Kayış, A. (2010). "Güvenilirlik Analizi", *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri Kalaycı, Ş. (drl.)* 403-429, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kaypak, Ş. (2011). "Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- Kaypak, Ş. (2012). "Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 11-29.
- Kaypak, Ş. (2013). "Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (1), 335-355.
- Kebede, N.S. (2016). "Assessing the Typology of Community Participation in Wonchi Crater Lake Ecotourism Development, Ethiopia", *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, vol.18, 10-22.
- Keiffer, K. M. (1998). *Orthogonal Versus Oblique Factor Rotation: A Review of the Literature Regarding the Pros and Cons*, Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA.
- Keiner, M. (2005), *History, Definition(s) and Models of Sustainable Development*, Research Collection, ETH, Zurich.
- Keith, T. (1983). *Man and Natural World: Changing Attitudes in England 1500-1800*, Allen Lane Publication, London.
- Keskin, E. ve Örgün, E. (2014). "Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Sürdürülebilir Turizm Olgusunun Kavramsal Analizi: Ürgüp Örneği", Ed., Kılıçlar, Arzu, *15.Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, 13-16 Kasım, Ankara, 357-367.
- Khzaei, A., Elliot, S. ve Joppe, M. (2015). "An Application of Stakeholder Theory to Advance Community Participation in Tourism Planning: The Case For Engaging Immigrants as Fringe Stakeholders", *Journal of Sustainable Tourism*, 23(7), 1049-1062.

- Khoshnava, S.M., Rostami, R., Valipour, A., Ismail, M. ve Rahmat, A.R. (2018). "Rank of Green Building Material Criteria Based on the Three Pillars of Sustainability Using the Hybrid Multi-Criteria Decision Making Method", *Journal of Cleaner Production*, 173, 82-99.
- Kırışık, F. (2013). "Ekolojik Sorunların Çözümünde Derin Ekoloji Yaklaşımı", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(9), 279-301.
- Kim, S. J., Perez, S., Smith, C., Smith, E., Lee, H. ve Jun, K. (2018). "Technology trend in 38 live entertainment shows on the Las Vegas Strip". In *2018 IEEE International Conference on Consumer Electronics (ICCE)* (pp. 1-3). IEEE.
- Kitnuntaviwat, V. ve Tang C.S. (2008). "Residents' Attitudes, Perception and Support for Sustainable Tourism Development", *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 5 (1), 45-60.
- KKTC. (2012). *Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Programı*, KKTC Başbakanlık Ekonomik Program Raporu.
- Kline, R.B. (2010). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*, The Guilford Press, Newyork-London.
- Ko, D.W. ve Stewart, W.P. (2002). "A Structural Equation Model of Residents' Attitudes for Tourism Development", *Tourism Management*, 23, 521-530.
- Kock, F., Josiassen, A. ve Assaf, A.G. (2018). "Tourism Ethnocentrism and Its Effects on Tourist and Resident Behavior", *Journal of Travel Research*, 58(3), 427-439.
- Koçak, F. ve Balcı, V. (2010), "Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2(2), 213-222.
- Kopnina, H. (2013). "Evaluating Education for Sustainable Development (ESD): Using Ecocentric and Anthropocentric Attitudes Toward the Sustainable Development (EAATSD) Scale", *Journal of Environment, Development and Sustainability*, 15, 607-623.
- Kopnina, H., Washington, H., Gray, J. ve Taylor, B., (2018). "The 'Future of Conservation' Debate: Defending Ecocentrism and the Nature Needs Half Movement", *Biological Conservation*, 217, 140-148.
- Kopnina, H., Washington, H., Gray, J. And Taylor, B., ve Piccolo, J.J. (2018). "Anthropocentrism: More than Just a Misunderstood Problem", *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 31, 109-127.
- Korstanje, M. (2012). "Reconsidering Cultural Tourism: an Anthropologist's Perspective", *Journal of Heritage Tourism*, 7(2), 179-184.

- Kortenkamp, K.V. ve Moore, C.F. (2001). "Ecocentrism and Anthropocentrism: Moral Reasoning About Ecological Commons Dilemmas", *Journal Of Environmental Psychology*, 21, 1-12.
- Kousis, M. (2000). "Tourism and The Environment a Social Movements Perspective", *Annals of Tourism Research*, 27(2), 468-489.
- Kozak, N., Kozak, M.A., ve Kozak, M., (2008). *Genel turizm (İlkeler – Kavramlar)*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, N., (2012). *Genel Turizm Bilgisi*, Ed. Kozak, M.A., Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri Basım, Eskişehir.
- Koroğlu, Ö. ve Karaman. S. (2014). "Doğaya Dayalı Turizm Faaliyetlerinin Gelişiminde Toplum Temelli Doğal Kaynak Yönetiminin Önemi", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (26), 95-106.
- Koroğlu, Ö., Koroğlu, A. ve Alper, B. (2012). "Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerini Üzerine Bir İnceleme", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 131-139.
- Kristjánsdóttir, H. (2016). "Can the Butler's Tourist Area Cycle of Evolution be Applied to Find the Maximum Tourism Level? A Comparison of Norway and Iceland to other OECD Countries", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16(1), 61-75.
- Kula, E. (1998), *History of Environmental Economic Thought*, Routledge, London.
- Kumar, G.M.K. (2019). "Gastronomic Tourism - A Way of Supplementing Tourism in the Andaman & Nicobar Islands", *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 16, 1-6 (100139).
- Kut, E.,(2013). "Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Kırsal Alan Planlaması Genel Modeli ve Kop Bölgesi Kırsal Kalkınma Önerileri", *Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, 14-16 Kasım, Konya.
- Küçükalay, A.M. (1997). "Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi", *Süleyman Demirel üniversitesi İktisadi İdari Fakültesi Dergisi*, 2(Güz), 51-68.
- Labuschagne, C., Brenta, A.C., Ron, P.G. ve Ercka, V.B. (2005). "Assessing The Sustainability Performances of Industries", *Journal Cleaner Production*, 13, 373-385.
- Laitamaki, J., Hechavarría, L. T., Tada, M., Liu, S., Setyady, N., Vatcharasontorn, N. ve Zheng, F. (2016). "Sustainable Tourism Development Frameworks and Best Practices: Implications for the Cuban Tourism Industry", *Managing Global Transitions*, 14(1), 7.
- Lanquar, R. (1991). *Tourism – Travel Sociology*, Presses Universitaires De France, Paris, Cedex.

- Lawton, L.J. ve Weaver, D.B. (2015). Using Residents' Perceptions Research to Inform Planning and Management for Sustainable Tourism: A Study of the Gold Coast Schoolies Week, a Contentious Tourism Event", *Journal of Sustainable Tourism*, 23(5), 660-682.
- Lazarides, H. N. ve Goula, A. M. (2018). "Sustainability and Ethics Along the Food Supply Chain", In Food Ethics Education (pp. 41-61). Springer, Cham.
- Le Duc, A. (2018). "Christian Humanism, Anthropocentrism, and the Contemporary Ecological Crisis", *Journal of New Theology Review*, 30(2),10-19.
- Lea, J. (1988). *Tourism and Development in the Third World*, Routledge Publication, London.
- Leather, D., White, B., Dobinson, J., Rutt, B., Gallagher, D., Stewart, S., McKeown, J., Bodman, N. ve Carvath, M. (2002). *XVII Commonwealth Games, Post Game Report, 1*, England.
- Lee, K.F. (2001). "Sustainable Tourism Destinations: The Importance of Cleaner Production", *Journal of Cleaner Production*, 9(4), 313-323.
- Lee, H.Y., Qu, H. ve Kim, Y.S. (2007). "A Study of the Impact of Personal Innovativeness on Online Travel Shopping Behavior—A Case Study of Korean Travelers", *Tourism Management*, 28(3), 886-897.
- Lee, J.S.H. ve Oh, C.O. (2018). "The Causal Effects of Place Attachment and Tourism Development on Coastal Residents' Environmentally Responsible Behavior", *Coastal Management*, 46(3), 176-190.
- Lee, T.H. (2013). "Influence Analysis of Community Resident Support for Sustainable Tourism Development", *Tourism Management*, 34, 37-46.
- Lee, T.H. ve Jan, F.H. (2019). "Can Community-based Tourism Contribute to Sustainable Development? Evidence from Residents' Perceptions of the Sustainability", *Tourism Management*, 70, 368-380.
- Leep, A. (2008). "Tourism and Dependency: An Analysis of Bigodi Village, Uganda", *Tourism Management*, 1-9.
- Lehman, P.K. ve Geller, E.S. (2004). "Behavior Analysis and Environmental Protection: Accomplishments and Potential for More", *Behavior and Social Issues*, 13, 13-32.
- Li, Y. ve Hunter, C. (2015). "Community Involvement for Sustainable Heritage Tourism: A Conceptual Model", *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 5(3), 248-262.
- Lindberg, K. ve Johnson, R.L. (1997). "The Economic Value of Tourism's Social Impacts", *Annals of Tourism Research*, XXIV(1), (1997), 90-116.

- Liu, Z. (2003). "Sustainable Tourism Development: A Critique", *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 459-475.
- Liu, C.R., Lin, W.R., Wang, Y.C. ve Chen,S.P. (in press) (2018). "Sustainability Indicators for Festival Tourism: A Multi-Stakeholder Perspective", *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, DOI: 10.1080/1528008X.2018.1530165.
- Liu, Y., Zeng, C., Cui, H. ve Song, Y. (2018). "Sustainable Land Urbanization and Ecological Carrying Capacity: A Spatially Explicit Perspective", *Sustainability*, 10(9), 3070.
- Lin, C.H., Wang, W.C. ve Yeh, Y.E. (2019). "Spatial Distributive Differences in Residents' Perceptions of Tourism Impacts in Support for Sustainable Tourism Development—Lu-Kang Destination Case", *Environments*, 6, 1-16.
- Lin, J.S., Zhang, M., Gürsoy, D., Fu, X. (2019). "Impact of Tourist-to-Tourist Interaction on Tourism Experience: The Mediating Role of Cohesion and Intimacy", *Annals of Tourism Research*, 76, 153-167.
- Livingston, K., Padilla, M., Scott, D., Colon-Burgos, J.F., Reyes, A.M. ve Varas-Diaz, N. (2016). "Methods of Mapping Ethnographic Data on Migration, Tourism Labor, and Health Risk in the Dominican Republic", *The Florida Geographer*, 47, 1-16.
- Lopez, M.F.B., Virto, N.R., Manzano, J.A.S ve Miranda J.G.M. (2018). "Residents' Attitude as Determinant of Tourism Sustainability: The Case of Trujillo", *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 35, 36-45.
- Lu, L. ve Chu, X.L. (2018). "Research Progress and Enlightenment on Tourism Destination Evolution", *Journal of Anhui Normal University (Natural Science)*, 1, 15.
- Lun, L.M., Pechlaner, H. ve Volgger, M. (2016). "Rural Tourism Development in Mountain Regions: Identifying Success Factors, Challenges and Potentials", *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17(4), 389-411.
- Lyons, K. D., Young, T., Hanley, J. ve Stolk, P. (2016). "Professional Development Barriers and Benefits in a Tourism Knowledge Economy", *International Journal of Tourism Research*, 18(4), 319-326.
- Ma, Y. (2017). Research on Evaluation and Development Strategy of the Dabie Mountains Ecotourism. In *2017 International Conference on Education Science and Economic Management (ICESEM 2017)*. Atlantis Press.
- MacDonald, R. ve Jolliffe, L., (2003). "Cultural Rural Tourism", *Annals of Tourism Research*, 30(2), 307-322.



- Madgin, R., Bradley, L. ve Hastings, A. (2016). "Connecting Physical and Social Dimensions of Place Attachment: What Can We Learn from Attachment to Urban Recreational Spaces?", *Journal of Housing and the Built Environment*, 31(4), 677-693.
- Mak, B.K.L., Cheung, L.T.O. ve Hiu, D.L.H. (2017). "Community Participation in the Decision-Making Process for Sustainable Tourism Development in Rural Areas of Hong Kong, China", *Sustainability*, 9, 1-13.
- Malek, A. ve Costa, C. (2015). "Integrating communities into tourism planning through social innovation", *Tourism Planning & Development*, 12(3), 281-299.
- Malloy, D.C. ve Fennel, D.A. (1998). "Codes of Ethics and Tourism: An Exploratory Content Analysis", *Tourism Management*, 19(5), 453-461.
- Marakova, V. ve Medved'ova, M. (2016). "Innovation in tourism destinations", *Forum Scientiae Oeconomia*, 4(1), 33-43.
- Marrewijk, M.V. (2003). "Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion", *Journal of Business Ethics*, 44(2/3), 95-105.
- Martin, M. (1995). "A Sustainable Community Profile", *Journal of Places*, 9 (3), 30-37.
- Martinez, J.M.G., Martin, J.M.M., Fernandez, J.A.S. ve Mogorron-Guerrero, H. (2019), "An Analysis of the Stability of Rural Tourism as a Desired Condition for Sustainable Tourism", *Journal of Business Research*, 100, 165-174.
- Martínez-García, E., Raya, J. M. ve Majó, J. (2017). "Differences in residents' attitudes towards tourism among mass tourism destinations", *International Journal of Tourism Research*, 19(5), 535-545.
- Mason, P. (2008). *Tourism Impacts, Planning and Management*, Butterworth-Heinemann: Elsevier.
- Mawby, R.I. (2000). "Tourists' Perceptions of Security: The Risk-Fear Paradox", *Tourism Economics*, 6(2), 109-121.
- McCain, G. ve Ray, N.M. (2003). "Legacy Tourism: The Search for Personal Meaning in Heritage Travel", *Tourism Management*, 24, 713-717.
- McCauley, A., Jones, C. ve Jacobsen, J. (2004). "Sustainable Agriculture", *Nutrient Management*, Module 15, 1-12.
- McCool, S.F. ve Martin, S.R. (1994). "Community Attachment and Attitudes toward Tourism Development", *Journal of Travel Research*, 32(3), 29-34.
- McElroy, J.L. ve Albuquerque, K. (1998). "Tourism Penetration Index in Small Caribbean Islands", *Annals of Tourism Research*, 25 (1), 145-168.

- McIntyre., S. (1993). *Sustainable Tourism Development. Guide for Local Planners*, WTO Publications, Madrid/Spain.
- McKercher, B. ve Cros, H. (2002). *Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*, The Hawort Press, New York..
- Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. ve Behrens, W.W. (1972). *The Limits To Growth*, Universe Books, New York.
- Mebratau, D. (1998). “Sustainability And Sustainable Development: Historical and Conceptual Review”, *Environmental Impact Assessment Review*, 18, 493–520.
- Melissen, F., Cavagnaro, E., Damen, M. ve Düweke, A. (2016). “Is the Hotel Industry Prepared to Face the Challenge of Sustainable Development?”, *Journal of Vacation Marketing*, 22(3), 227-238.
- Meltzer, E. (1998). *International Review Of Integrated Coastal Zone Management, Oceans Conservation Report Series: Integrated Coastal Zone Management - Marine Protected Areas*, Marine Environmental Quality.
- Merchant, C. (1992). *Radical Ecology: The Search for a Liveable World*, Routledge, New York.
- Milano, C., Novelli, M. ve Cheer, J.M. (in press) (2019). “Overtourism and Tourismphobia: A Journey Through Four Decades of Tourism Development, Planning and Local Concerns”, *Tourism Planning & Development*  
<https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1599604>
- Milman, A. (2004). “Residents' Support for Tourism Growth in a Mature Destination”, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 5(4), 67-83
- Milman, A. (2011). “The Symbolic Role of Postcards in Representing a Destination Image: The Case of Alanya, Turkey”, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 12(2), 144-173.
- Mitchell, R.E. ve Reid, D.G. (2001). “Community Integration Island Tourism in Peru”, *Annals of Tourism Research*, 28(1), 113-139.
- Miyakuni, K., Fujita, Y., Koshiha, S. ve Rengiil, G. (2018). *Residents' Attitudes toward Tourism in an Island Destination, Focusing on Ecocentric Attitudes: The Case of the Republic of Palau*, Palau Coral Reef Island Ecosystem Project (PICRC) Technical Report, Palau.
- Moghal, Z. ve O'Connell, E. (2018). “Multiple Stressors Impacting a Small Island Tourism Destination-Community: A Nested Vulnerability Assessment of Oistins, Barbados”, *Tourism Management Perspectives*, 26, 78-88.

- Mokrý, S. (2013). "Concept of Perceptual Carrying Capacity And Its Use in The Creation Of Promotional Materials of Tourist Destination", *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 61(7), 2547-2553.
- Monterrubio, C., Osorio, M. ve Benitez, J. (2018). "Comparing Enclave Tourism's Socioeconomic Impacts: A Dependency Theory Approach to Three State-Planned Resorts in Mexico", *Journal of Destination Marketing & Management*, 8, 412-422.
- Moon, H., ve Han, H. (2018). "Destination Attributes Influencing Chinese Travelers' Perceptions of Experience Quality and Intentions for Island Tourism: A Case of Jeju Island", *Tourism Management Perspectives*, 28, 71-82.
- Moscardo, G. (2008). Community Capacity Building: an Emerging Challenge for Tourism Development, in "*Building Community Capacity for Tourism Development*", ed. Moscardo, G., Oxforshire: Cabi Piblication.
- Mowforth, M. ve Munt, I. (2015). *Tourism and sustainability: Development, globalisation and new tourism in the third World*, South America, Routledge.
- Muganda, M., Sirima, A. ve Ezra, P.M. (2013). "The Role of Local Communities in Tourism Development: Grassroots Perspectives from Tanzania", *Journal of Human Ecology*, 41(1), 53-66.
- Murcott, S. (1997). "Appendix A: Definitions of Sustainable Development", *Sustainable Indicators Symposium*, Seattle, WA.
- Musavengane, R. (2019). "Small Hotels and Responsible Tourism Practice: Hoteliers' Perspectives", *Journal of Cleaner Production*, 220, 786-799.
- NADO. (2011). *Regional Approaches to Sustainable Development: Linking Economic, Transportation, and Environmental Infrastructure in Rural and Small Metropolitan America*, National Association of Development Organizations Research Foundation, Washington.
- Namberger, P., Jackisch, S., Schmude, J. ve Karl, M. (2019). "Overcrowding, Overtourism and Local Level Disturbance: How Much Can Munich Handle?", *Tourism Planning & Development*, 1-21.
- Natsios, A.S. (2005). "The Nine Principles of Reconstruction and Development", *Agency For International Development Washington DC*, 2005/Autumn, 4-20.
- Naess, A. (1986). "The Deep Ecology Movement", *Philosophical Inquiry*, 8, 10-13.
- Nash, R., Thyne, M. ve Davies, S. (2006). "An investigation into customer satisfaction levels in the budget accommodation sector in Scotland: A case study of backpacker tourists and the Scottish Youth Hostels Association", *Tourism Management*, 27(3), 525-532.

- Nepal, S.K. (2002). "Tourism as a Key to Sustainable Mountain Development: The Nepalese Himalayas in Retrospect", *Unasylya* 208, 53, 38-46.
- Nguyen, T., Dam, D.X. ve Huog, T. (2015). "The Role of Tourism Destination's Stakeholders in Reducing Negative Impacts of Tourism Development on Environment", *2nd International Conference on Social-Economic Issues in Development*, Vietnam.
- Nicodemus, D.M. (2004). "Mobilizing Information: Local News and The Formation of a Viable Political Community", *Political Communication*, 21(2), 161-176.
- Nitivattananon, V. ve Srinonil, S. (2019). "Enhancing Coastal Areas Governance for Sustainable Tourism in the Context of Urbanization and Climate Change in Eastern Thailand", *Advances in Climate Change Research*.
- Norton, B.G. (2005). *Sustainability: A Philosophy of Adaptive Ecosystem Management*. Chicago, University of Chicago Press.
- Nunkoo, R. (2015). "Tourism Development and Trust in Local Government". *Tourism Management*, 46, 623-634.
- Nunkoo, R. ve Gürsoy, D. (2012). "Residents' Support For Tourism: An Identity Perspective", *Annals of Tourism Research*, 39,(1), 243-268.
- Nunkoo, R. ve Gürsoy, D. (2017). "Political trust and residents' support for alternative and mass tourism: an improved structural model", *Tourism Geographies*, 19(3), 318-339.
- Nyanjom, J., Boxall, K. ve Slaven, J. (2018). "Towards Inclusive Tourism? Stakeholder Collaboration in The Development of Accessible Tourism", *Tourism Geographies*, 20(4), 675-697.
- OCDE. (1994). *Tourism Strategies And Rural Development*, Organisation for Economic Co-Operation and Development, Paris.
- OECD. (2006<sup>(a)</sup>). *The Challenge of Capacity Development: Working Towards Good Practice*, OECD DAC Network on Governance.
- OECD. (2006<sup>(b)</sup>). *Innovation and Growth in Tourism*, France, OECD Publishing.
- Okech, R.N. (2010). "Socio-cultural Impacts of Tourism on World Heritage Sites: Communities' Perspective of Lamu (Kenya) and Zanzibar Islands", *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 15(3), 339-351.
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*, Ofis Ticaret Matbacılık, İzmir.
- Olya, H. G. ve Gavilyan, Y. (2017). "Configurational Models to Predict Residents' Support for Tourism Development", *Journal of Travel Research*, 56(7), 893-912.
- O'Neill, O. (1997). "Environmental Values, Anthropocentrism and Speciesism", *Environmental Values*, 6(2), 127-142.

- Onions, C.T. (1964). *The Shorter Oxford English Dictionary*, Clarendon Press, Oxford.
- Opria, A.M. ve Bulai, M. (2018). "The Competition between Tourist Destinations and Its Influence upon The Tourism Development Level of T County-Seat Cities of the North-East Development Region", *Analele stiintifice ale Universitatii, Alexandru Ioan Cuza din Iasi-seria Geografie*, 63(1), 102-120.
- Ortega, E. ve Rodriguez, B. (2007). "Information at Tourism Destinations. Importance and Cross-Cultural Differences Between International and Domestic Tourists", *Journal of Business Research*, 60(2), 146-152.
- Overing, G.R. ve Wiethaus, U. (2016). "Introduction: The Making of American/Medieval", *American Medieval*, 9-24.
- Özdağ, U. (2011). "Aldo Leopold ve Toprak Etiği: Toprak Topluluğunun Sade Bir Üyesi ve Vatandaşı Olmak", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 134, 25-33.
- Özdemir, İ. (1998). "Çevre Sorunlarının Antroposentrik Karakteri", *Felsefe Dünyası Dergisi*, 27, 68-80.
- Özdemir, Z. ve Özekicioğlu, H. (2006), "Kentleşme ve Çevre Sorunları", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 17-30.
- Özerkmen, N. (2002). "İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42(1-2), 167-185.
- Özkök, F. (2006). "Yoksulluğun Azaltılmasında Turizmin Yeri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 85-98.
- Özmehmet, E. (2008). "Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları", *Journal of Yasar University*, 3 (12), 1853-1876.
- Öztaş, K. ve Karabulut, T., (2006). *Turizm Ekonomisi (Genel Turizm Bilgileri)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Öztürk, I., Al-Mulali, U. ve Saboori, B. (2016). Investigating the Environmental Kuznets Curve Hypothesis: The Role of Tourism and Ecological Footprint", *Environmental Science and Pollution Research*, 23(2), 1916-1928.
- Öztürk, Y. ve Seyhan, K. (2005). "Konaklama İşletmelerinde Sunulan Hizmet Kalitesinin Artırılmasında İşgören Eğitiminin Yeri ve Önemi", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 121-140.
- Özyurt, B.E. (2012). "Gelişim Konularına Genel Bakış", Ed.Kaya, A., *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Yayıncılık, Ankara.

- Padilla, A. ve McElroy, J.L. (2005). "The Tourism Penetration Index in Large Islands: The Case of the Dominican Republic", *Journal of Sustainable Tourism*, 13(4), 353-372.
- Palabıyık, H., (2005). "Sürdürülebilirlik ve Yerel Yönetimler: Uygulanabilirliği ve Ölçümü Üzerine", *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-1: Reform*, Özgür H., Kösecik M. (drl.) , Nobel Yayınları, Ankara, 611-627.
- Palmer, A., Koenig-Lewis, N. (Ed.) Jones, L.E.M. (2013). "The Effects of Residents' Social Identity and Involvement on Their Advocacy of Incoming Tourism", *Tourism Management*, 38, 142-151.
- Papageorgiou, K. ve Brotherton, I., A. (1999). "Management Planning Framework Based on Ecological, Perceptual and Economic Carrying Capacity: The Case Study of Vikos-Aoos National Park", *Greece Journal of Environmental Management*, 56, 271-284.
- Paramati:R., Alama, S. ve Chen, C. (2017). "The Effects of Tourism on Economic Growth and CO2 Emissions: A Comparison between Developed and Developing Economies", *Journal of Travel Research*, 56(6), 712-724.
- Paulson, N. (2017). "Legitimizing Knowledge in the Modern World Polity: a Study of INGOs and Sustainable Hunting". *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 30(1), 43-61.
- Pawlowski, A. (2008). "How Many Dimensions Does Sustainable Development Have?", *Journal of Sustainable Development*, 16, 81-90.
- Pearce, D.W., Markyanda, A. ve Barbier, E. (1997). *Sustainable Development: Economics and the Environment in the Third World (Reprinted)*, Earthscan Publications, UK.
- Pearce, P.L., Moscardo, G. ve Ross, G.F. (1991). "Tourism Impact and Community Perception: An Equity-Social Representational Perspective", *Australian Psychologist*, 26(3), 147-152.
- Peeters, P. (2012). "A Clear Path towards Sustainable Mass Tourism? Rejoinder to The Paper 'Organic, Incremental and Induced Paths to Sustainable Mass Tourism Convergence' by David B. Weaver", *Tourism Management*, 33(5), 1038-1041.
- Pelit, E., Baytok, A. ve Soybalı, H.H. (2015). "Sürdürülebilir Turizm mi? Turizmde Sürdürülebilirlik mi? Kavramsal Bir Tartışma", *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı Gümüşhane, (14 - 16 Mayıs)*, 258-271.
- Petric, L. ve Pivcevic, S. (2016). Community Based Tourism Development-Insights from Split, Croatia. In *Faculty of Tourism and Hospitality Management in Opatija. Biennial*

- International Congress. Tourism & Hospitality Industry (p. 294). University of Rijeka, Faculty of Tourism & Hospitality Management.
- Pezzey, J. (1992). "Sustainability: An Interdisciplinary Guide", *Environmental Values*, 1(4), 321-362.
- Piccolo, J.J., Durtsche, R.D., Watz, J., Österling, M. ve Calles, O. (2019). "Future Rivers, Dams and Ecocentrism", *The Ecological Citizen*, 2, 173–177.
- Pickaver, A., Steijn, R., Ferreira, M., Czerniak, P. ve Devilee, E. (2010). *Integrated Coastal Zone Management: Participation Practices in Europe*, European Commission.
- Pigou, A. (1912). *Wealth and Welfare*, Macmillan Publications, London.
- Pigou, A. (1920). *The Economics of Welfare*, Macmillan Publications, London.
- Pike, S. (2005). "Tourism destination branding complexity", *Journal of Product & Brand Management*, 14(4), 258-259.
- Porter, B. A., Orams, M. B. ve Lück, M. (2018). "Sustainable Entrepreneurship Tourism: An Alternative Development Approach for Remote Coastal Communities where Awareness of Tourism is Low", *Tourism Planning & Development*, 15(2), 149-165.
- Potoski, M. ve Prakash, A. (2005). "Covenants with Weak Swords: ISO 14001 and Facilities' Environmental Performance", *Journal of Policy Analysis and Management*, 24(4), 745-769.
- Prat, A.G., Richards, G. ve Straaten J. (1996). *Sustainable Tourism Management: Principles and Practise*, Tilburg University Press, Netherland, 23-72.
- Prentice, R. (1993). "Community-driven Tourism Planning and Residents' Preference" *Tourism Management*, 14, 218-27.
- Pretty, J.N. (1995). "Participatory Learning For Sustainable Agriculture", *World Development*, 23,(8), 1247-1263.
- Prideaux, B. (2000). "The role of The Transport System in Destination Development", *Tourism Management*, 21(1), 53-63.
- Priskin, J. (2001). "Assessment of Natural Resources for Nature-Based Tourism: The Case of the Central Coast Region of Western Australia". *Tourism Management*, 22(6), 637-648.
- Pu, R. (2018). "Building of Green Tourism Supply Chain and Study on Collaborative Optimization from the Perspective of Industrial Convergence", *In 2018 International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2018)*. Atlantis Press.

- Pyke, J., Law, L., Jiang, M. ve Lacy, T. (2018). “Learning From the Locals: The Role of Stakeholder Engagement in Building Tourism and Community Resilience” , *Journal of Ecotourism*, 17(3), 206-219.
- Ralston, R., Lumsdon, L. ve Downward, P. (2005). “The Third Force in Events Tourism: Volunteers at the XVII Commonwealth Games”, *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (5), 504-519.
- Ramchander, P. (2004). *Towards The Responsible Management of The Socio-Cultural Impact of Township Tourism*, University of Pretoria, Faculty of Economic and Management Sciences, Department of Tourism Management, South Africa.
- Ramirez, D., Khanna, M. ve Zilberman, D. (1997). “Conservation Capital and Sustainable Economic Growth”, *Environmental and Resource Economics Working Papers*, No. 25: 1-34.
- Rasoolimanesh, S.M., Ringle, C.M., Jaafar, M. ve Ramayah, T. (2017). Urban vs. Rural Destinations: Residents’ Perceptions, Community Participation and Support for Tourism Development”, *Tourism Management*, 60, 147-158.
- Rasoolimanesh, S.M. ve Jaafar, M. (2016). “Community Participation toward Tourism Development and Conservation Program in Rural World Heritage Sites”, in “*From Empirical Research Towards Practical Application*”, Butowskş, L. (Ed.), (1-14), London, IntechOpen.
- Reid, D.G., Mair, H. ve Taylor, J. (2000). “Community Participation in Rural Tourism Development”, *World Leisure Journal*, 42(2), 20-27.
- Rızaoğlu, B. (1993). *Turizm ve Toplumsallaşma*, Güven Ofset, Aydın.
- Ribeiro, M.A., Pinto, P., Silva, J.A. ve Woosnam, K.M. (2018). “Examining the Predictive Validity of SUS-TAS with Maximum Parsimony in Developing Island Countries”, *Journal of Sustainable Tourism*, 26(3), 379-398.
- Richards, G. (2001). “The Development of Cultural Tourism in Europe”, *In Cultural Attractions and European Tourism*, Richard G. (Ed.), Cabi Publishing, 3-31.
- Richards, G. (2018). “Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Trends”, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21.
- Roberts, S. ve Tribe, J. (2008). “Sustainability Indicators for Small Tourism Enterprises: An Exploratory Perspective”, *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (5), 575-594.
- Robinson, M. ve Picard, D. (2006). *Tourism, Culture and Sustainable Tourism*, UNESCO: Programme “*Culture, Tourism, Development*”, Division of Cultural Policies and Intercultural Dialogue, Culture Sector.



- Rodriguez, J., Parra-Lopez, E. ve Yanes-Estevez, V. (2008). "The Sustainability of Island Destinations: Tourism Area Life Cycle and Teleological Perspectives: The Case of Tenerife", *Tourism Management*, 29, 53–65.
- Rodríguez, ve A. Penzenstadler, B. (2013). *An Assessment Technique for Sustainability: Applying the IMAGINE Approach to Software Systems*, In B. Penzenstadler, M. Mahaux C. Salinesi (eds.).
- Roney, S.A.(2011). *Turizm: Bir Sistemin Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ruckelshaus, W.D. (1989). Toward a Sustainable World, *Journal of Scientific American*, 261 (3), 66-175.
- Runes, D.D. (1942). *The Dictionary of Philosophy*, Philosophical Library, New York.
- Ruyck, M.C., Soares, A.G. ve McLachlan, A. (1997). "Social Carrying Capacity as a Management Tool for Sandy Beaches", *Journal of Coastal Research*, 822-830.
- Ryan, C., Scotland, A. ve Montgomery, D. (1998). "Resident Attitudes to Tourism Development: Comparative Study Between the Rangitikei, New Zealand and Bakewell/ United Kingdom", *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 4, 115-130.
- Saarinen, J. (2013). "A Review of Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability?", *Journal of Sustainable Tourism*, 21(5), 785-787.
- Salic, A. ve Zelic, B. (2018). "Introduction to environmental engineering", *Physical Sciences Reviews*, 3(3).
- Salzman, O., Lonescu, S.A. ve Steger, U. (2005). "The Business Case for Corporate Sustainability: Literature Review and Research Options", *Journal of European Management*, 23(1), 27-36.
- Sam, N., Sam, R. ve Öngen, B. (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Tutumlarının Yeni Çevresel Paradigma ve Benlik Saygısı Ölçeği İle İncelenmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, 21, 1-16.
- Sanderson, M. (1972). "Literacy and Social Mobility in The Industrial Revolution in England". *Past & Present*, 56, 75-104.
- Sandiford, P.J. ve Ap, J. (1998). "The Role of Ethnographic Techniques in Tourism Planning", *Journal of Travel Research*, 37(1), 3-11.
- Sarıkaya, M. ve Kara, F.Z. (2007). "Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 221-233.

- Saufi, A., O'Brien, D. ve Wilkins, H. (2014). "Inhibitors to Host Community Participation in Sustainable Tourism Development in Developing Countries", *Journal of Sustainable Tourism*, 22(5), 801-820.
- Sautter, E.T. ve Leisen, B. (1999). "Managing Stakeholders A Tourism Planning Model", *Annals of Tourism Research*, 26(2), 312-328.
- Saveriades, A. (2000). "Establishing the Social Tourism Carrying Capacity for the Tourist Resorts of the East Coastal of the Republic of Cyprus", *Tourism Management*, 21, 147-156.
- SB (Sayıştay Başkanlığı) (2006). *Kıyılarının Kullanımının Planlanması ve Denetimi, Performans ve Denetim Raporu*.
- Schaltegger, S. ve Wagner, M. (2006). "Integrative management of sustainability performance, measurement and reporting", *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 3(1), 1-19.
- Schneider, G., Jenny, C. ve Longet, R. (2018). "Beyond Local Agenda 21: Local Implementation of Sustainability: an Inventory of Organisational Practices of Sustainability Approaches of Western Swiss Municipalities", *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 14(4), 435-453.
- Schroeder, A. ve Pennington-Gray, L. (2015). "The role of social media in international tourist's decision making", *Journal of Travel Research*, 54(5), 584-595.
- Schuckert, M., Liu, X. ve Law, R. (2015). "Hospitality and tourism online reviews: Recent trends and future directions", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32(5), 608-621.
- Seaman, J. ve Tinti-Kane, H. (2013). *Social Media for Teaching and Learning*, Pearson, Boston, 2013.
- Sebele, L.S. (2010). "Community-Based Tourism Ventures, Benefits and Challenges: Khama Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana", *Tourism Management*, 31, 136-146.
- Shanmugaratnam, N. (2001). "On the Meaning of Development: An Exploration of the Capability Approach", *Journal of Forum for Development Studies*, 28(2), (2001), 263-288.
- Shapley, R. (2002). "Rural Tourism and The Challenge of Tourism Diversification: The Case of Cyprus", *Tourism Management*, 23(3), 233-244.

- Sheldon, P.J. (2005). *The Challenges to Sustainability in Island Tourism*, University of Hawai'i/ Manoa, School of Travel Industry Management (TIM) Occasional Paper Series, 1-13.
- Shen, S., Wang, H., Quan, Q. ve Xu, J. (2019). "Rurality and Rural Tourism Development in China", *Tourism Management Perspectives*, 30, 98–106.
- Sherraden, M. S. (1991). "Policy impacts of community participation: health services in rural Mexico", *Human Organization*, 50(3), 256.
- Shrader-Frechette, K. (1996). "Individualism, Holism, and Environmental Ethics", *Journal of Ethics and the Environment*, 1(1), 55-69.
- Sırakaya, E., Jamal, T.B. ve Choi, H.S. (2001). "Developing Indicators for Destination Sustainability". *The Encyclopedia of Ecotourism*, 411-432.
- Sırakaya, E., Teye, V. ve Sönmez, S. (2002). "Understanding Residents' Support for Tourism Development in the Central Region of Ghana", *Journal of Travel Research*, 41, 57-67.
- Sırakaya-Türk, E., Ekinci, Y. ve Kaya, A.G. (2008). "An Examination of the Validity of SUSTAS in Cross-Cultures", *Journal of Travel Research*, 46, 414-421.
- Sigala, M. (2008). "A Supply Chain Management Approach for Investigating The Role of Tour Operators on Sustainable Tourism: The Case of TUI", *Journal of Cleaner Production*, 16(15), 1589-1599.
- Simmons, D.G. (1994). "Community Participation in Tourism Planning", *Tourism Management*, 15(2), 98-108.
- Simon, B. (1996). *The Oxford Dictionary of Philosophy Oxford Paperback Reference*, Oxford University Press, UK.
- Simpson, M.C. (2017). *Quantification and Magnitude of Losses and Damages Resulting from the Impacts of Climate Change: Modelling the Transformational Impacts and Costs of Sea Level Rise in the Caribbean (Key Points and Summary for Policy Makers Document)*.
- Sithole, E. (2005). "Trans-boundary Environmental Actors: The Zambezi Society's Campaign for Sustainable Tourism Development in the Zambezi Bioregion", *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (5), 486-503.
- Sivil, İ.H. (2007). *Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye Turizmi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Smith, S. (2015). "A sense of place: Place, culture and tourism", *Tourism Recreation Research*, 40(2), 220-233.

- Smith, W. (2019). "The Role of Environment Clubs in Promoting Ecocentrism in Secondary Schools: Student Identity and Relationship to the Earth", *The Journal of Environmental Education*, 50(1), 52-71.
- Sokhanvar, A. (2019). "Does Foreign Direct Investment Accelerate Tourism and Economic Growth Within Europe?", *Tourism Management Perspectives*, 29, 86-96.
- Sokhanvar, A., Çiftçiöğlü, S. ve Javid, E. (2018). "Another Look at Tourism- Economic Development Nexus", *Tourism Management Perspective*, 26, 97-106.
- Sommer, L. (2015). "Industrial Revolution-Industry 4.0: Are German Manufacturing SMEs the First Victims of This Revolution?", *Journal of Industrial Engineering and Management*, 8(5), 1512-1532.
- Somuncu, M. (2004). "Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (1), 1-21.
- Soubbatina, T.P. ve Sheram, K.A., (2000). *Beyond Economic Growth: Meeting the Challenges of Global Development*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Washington.
- Soygüzel, H. (2012). *Kent Konseyleri Ulusal Raporu, Türkiye Kent Konseyleri Birliği: Kent Konseyleri İletişim ve İş Birliği Ağı*, III. Türkiye Kent Konseyleri Buluşması, 29-30 Mart, Çanakkale.
- Soykan, F. (2000). "Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.11, 21-33.
- Sönmez, M.R., Kubin, G., Eceral-Özelçi, T., Balaban, O., Özdemir-Sönmez, F.N., Gündüz Y., Özdemir, F., Tanverdi, A., Gülkaya, İ., Yalçiner, A.C., Topaloğlu, B., Dede, A., Şanlı, D. (2007). *İskenderun Körfezi Kıyı alanları Bütünsel Planlama ve Yönetim Projesi Raporu*, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Spangenberg, J.H. (2002). "Environmental Space and The Prism of Sustainability: Frameworks for Indicators Measuring Sustainable Development", *Ecological Indicators*, 2, 295-309.
- Spears, D.L. ve Boger, C.A. (2003). "Residents' Perceptions and Attitudes Towards Native American Gaming (Nag) in Kansas: Demographics, Policies & Future Development", *UNLV Gaming Research & Review Journal*, 7(2), 13-24.
- Speed, C. (2006). "Anthropocentrism and Sustainable Development: Oxymoron or Symbiosis?", *Transactions on Ecology and the Environment*, 93, 323-332.

- Spilanis, I. ve Tellier, J. L., (2012). *Towards an Observatory and A "Quality Label" of Tourism Sustainability in The Mediterranean*, Plan Bleu:UNEP/MAP Regional Activity Centre.
- Stanners, D., Dom, A., Gabrielsen, P., Gee, D., Martin, J., Ribeiro, T., Rickard, L. ve Weber, J.L. (2007). "Frameworks for Policy Integration Indicators, for Sustainable Development, and for Evaluating Complex Scientific Evidence", Hak, T., Moldan, B. ve Dahl, A.L. (eds), *in Sustainable Indicators: A Scientific Assessment*, Island Press, USA, 145-162.
- Stefanica, M. ve Butnaru, G.I., (2015). "Research on Touris' Perception of the Relationship between Tourism and Environment", *Procedia Economics and Finance*, 20, 595-600.
- Steg, L. ve Vlek, C. (2009). "Encouraging Pro-Environmental Behaviour: An Integrative Review and Research Agenda", *Journal of Environmental Psychology*, vol.29, 309-317.
- Stern, D.I. ve Common, M.S. (1996). "Economic Growth and Environmental Degradation: The Environmental Kuznets Curve and Sustainable Development", *World Development*, 24(7), 1151-1160.
- Strange, T. ve Bayley, A. (2008). *Sustainable Development Linking Economy, Society, Environment, Organisation For Economic Co-Operation And Development*, (OECD INSIGHT).
- Steg, L. ve Vlek, C. (2009). "Encouraging Pro-Environmental Behaviour: An Integrative Review and Research Agenda", *Journal of Environmental Psychology*, 29, 309–317.
- Streimikiene, D. ve Bilan, Y. (2015). "Review of Rural Tourism Development Theories". *Transformations in Business & Economics*, 14(2), 21-34.
- Stylidis, D. (2018). "Place Attachment, Perception of Place and Residents' Support for Tourism Development", *Tourism Planning & Development*, 15(2), 188-210.
- Stylidis, D., Biran, A., Sit, J. ve Szivas, E.M., (2014). "Residents' Support for Tourism Development: The Role of Residents' Place Image and Perceived Tourism Impacts", *Tourism Management*, 45, 260-274.
- Su, M. M., Long, Y., Wall, G. ve Jin, M. (2016). "Tourist–community interactions in ethnic tourism: Tuva villages, Kanas Scenic Area, China", *Journal of Tourism and Cultural Change*, 14(1), 1-26.
- Su, L., Hsu, M.K. ve Boostrom, R.E. (in press) (2019). "From Recreation to Responsibility: Increasing Environmentally Responsible Behavior in Tourism", *Journal of Business Research*, doi: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.12.055>

- Su, L., Huang, S. ve Huang, J. (2018). "Effects of Destination Social Responsibility and Tourism Impacts on Residents' Support for Tourism and Perceived Quality of Life", *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 42(7), 1039–1057.
- Sutawa, G.K. (2012). "Issues on Bali Tourism Development and Community Empowerment to Support Sustainable Tourism Development", *Procedia Economics and Finance*, 4, 413-422.
- Svoronou, E. ve Holden, A. (2005). "Ecotourism as a Tool for Nature Conservation: The Role of WWF Greece in the Dadia-Lefkimi-Soufli Forest Reserve in Greece", *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (5), 456-467.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*, CABI Publishing, CAB International, Newyork.
- Su, M.M., Wall, G., Wang, Y. ve Jin, M. (2019), "Livelihood sustainability in a rural tourism destination - Hetu Town, Anhui Province, China", *Tourism Management*, 71, 272–281.
- Sungur, O. (2010). "Korelasyon Analizi", *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri Kalaycı, Ş. (Ed.)*, 116-130, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Şahiner, T. (2012). *İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Şimşek, Ö.F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve Lisrel Uygulaması*, İstanbul, Ekinoks Yayınları.
- Tang., C., Zhong, L. ve Ng, P. (2017). "Factors that Influence the Tourism Industry's Carbon Emissions: a Tourism Area Life Cycle Model Perspective", *Energy Policy*, 109, 704-718.
- Taylor, P.W. (1983). "In Defence of Bicentrism", *Environmental Ethics*, 5(3), 237-243.
- Taylor, L.L. ve College, F.L. (2017). "Managing the Host-Guest Relationship Near the Hollywood Sign", *Journal of Critical Incidents*, 10, 93-95.
- Theng, S., Qiong, X. Ve Tatar, C. (2015). "Mass Tourism vs Alternative Tourism? Challenges and New Positionings", *Études Caribéennes*, 31-32.
- Theodori, G.L. (2000). "Levels of Analysis and Conceptual Clarification in Community Attachment and Satisfaction Research: Connections to Community Development", *Community Development*, 31(1), 35-58.
- Thomas, S., Seitsonen, O. ve Herva, V. P. (2016). "Nazi memorabilia, dark heritage and treasure hunting as "alternative" tourism: Understanding the fascination with the

- material remains of World War II in Northern Finland”, *Journal of Field Archaeology*, 41(3), 331-343.
- Thompson, I. (1998). “Environmental Ethics and The Development of Landscape Architectural Theory”, *Journal of Landscape Research*, 23(2), 175-195.
- Thompson, I. (2000). “Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: A Discourse Analysis” *Ethics, Place & Environment: A Journal of Philosophy & Geography*, 3(3), 269-287.
- Thompson S.C.G. ve Barton, M.A. (1994). “Ecocentric and Anthropocentric Attitudes Toward the Environment”, *Journal of Environmental Psychology*, 14 (2), 149-157.
- Tilikidou, I., Delistavrou, A. ve Sapountzis, N. (2014). “Customers’ Ethical Behaviour towards Hotels”, *Procedia Economics and Finance*, 9, 425-432.
- Timothy, D. J. (1999). “Participatory Planning: A View of Tourism in Indonesia”, *Annals of Tourism Research*, 26 (2), 371-391.
- Timothy, D.J. ve Loannides, D. (2002). “Tour-Operator Hegemony: Dependency, Oligopoly and Sustainability in Insular Destinations”, *Island Tourism and Sustainable Development: Caribbean, Pacific and Mediterranean Experiences*, Apostolopoulos, Y., Gayle, D.J (eds.), Praeger Publication, Westport, Connecticut/London, 181-198.
- Timothy, D.J., ve Tosun, C. (2003). “Appropriate Planning for Tourism in Destination Communities: Participation, Incremental Growth and Collaboration”, in *Tourism in Destination Communities*, Singh. S., Timothy, D.J., Dowling, R.K. (eds.), 181-204. Cambridge, MA: CABI,
- Todaro, M.P. ve Smith, S.C. (2011). *Economic Development*, Prentice Hall Published, USA.
- Todorov, V.I. ve Marinova, D. (2009). “Models of Sustainability”, *18th World IMACS / MODSIM Congress*, Cairns, Australia, 13-17 July.
- Tokgöz, N. ve Önce, S. (2009). “Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 249-272.
- Tokuçoğlu, B. (1993). “Çevre Sorunları ve Kentleşme”, *Çevre Dergisi*, 6, 19-21.
- Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(2), 116-127.
- Torres, R.. ve Momsen, J. (2005). “Planned tourism development in Quintana Roo, Mexico: Engine for regional development or prescription for inequitable growth?”, *Current Issues in Tourism*, 8(4), 259-285.

- Tost, M., Hitch, M., Chandurkar, V., Moser, P. ve Feiel, S. (2018). "The State of Environmental Sustainability Considerations in Mining", *Journal of Cleaner Production*, 182, 969-977.
- Tosun, C. (1999). "Towards a Typology of Community Participation in the Tourism Development Process", *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 10(2), 113-134.
- Tosun, C. (2000). "Limits to Community Participation in The Tourism Development Process in Developing Countries", *Tourism Management*, 21, 613-633.
- Tosun, C. (2001). "Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey", *Tourism Management*, 22(3), 289-303.
- Tosun, C. (2006). "Expected Nature of Community Participation in Tourism Development", *Tourism Management*, 27, 493-504.
- Tosun, C. ve Çalışkan, C. (2011). *Profile of Sustainability in Alanya (Turkey) as a Tourist Destination: An Analysis for Achieving a Better Level of Sustainable Tourism Development at Local Scale*, Plan Bleu: UNEP/MAP Regional Activity Centre.
- Towner, J. (1995). "What is Tourism' s History", *Journal of Tourism Management*, 16(5), 339-343.
- Towner, N. (2018). "Surfing Tourism and Local Stakeholder Collaboration", *Journal of Ecotourism*, 17(3), 268-286.
- Tsai, Y.H. (2017). "Travel Agency Managers' Perceptions of Tourism Industry Employability", *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 20, 122-133.
- Turan, Z. (2011). "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 56-80.
- Turanlıgil, F.G. (2016). "Public Policy and Sustainable Alternative Tourism", in *Alternative Tourism in Turkey*, Egresi, I. (drl.), Switzerland: Springer International Publishing, 349-362.
- TÜBİTAK. (2003). *Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Tematik Paneli: Öngörü Raporu, Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi*, Ankara.
- Türkay, O. ve Tüzemen, A. (2009). "Turizm Öğrencilerinin Çalışma Bölgesi Seçimleri Üzerine Bir Araştırma", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(2) (Bahar), 215-229.
- Uçkun, G. ve Türkay, A. (2003). "Alternatif Turizm Türlerinin Sürdürülebilirliği", *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli Konferansı*, 3-4 Mayıs, Çankırı.



- Ulkhag, M.M., Simiaty, A.D., Handoko, A., Madjid, S.A. ve SaNu, D. (2019). “The Fuzzy Analytic Hierarchy Process for Prioritizing the Sustainable Tourism Attitude Scale”, *Earth and Science*, 219, 1-6.
- UNCED. (1992). *United Nations Conference on Environment & Development: AGENDA 21*, 3 to 14 June, Rio de Janeiro, Brazil.
- UNCHE. (1972). *Report Of The United Nations Conference On The Human Environment*, 5-16 June, Stockholm.
- UNEP. (1987). *Our Common Future*, Report of the United Nations World Commission on Environment and Development.
- UNEP. (2005). *Integrating Sustainability Into Business: An Implementation Guide for Responsible Tourism Corrdinators*.
- UNEP. (2007). *Tourism and Mountains: A Practical Guide to Managing the Environmental and Social Impacts of Mountain Tours*, United Nations Environment Programme, ISBN: 978-92-807-2831-6.
- UNEP. (2009). *Sustainable Coastal Tourism: An Integrated Planning and Management Approach*, United Nations Environment Programme.
- UNESCO. (1983). *Nomination to The World Heritage List: Mana Pools National Park, Sapi And Chewore Safari Areas*, Zimbabwe.
- UNESCO. (2007). *Convention Concerning The Protection of The World Cultural and Natural Heritage*, World Heritage Committee, Christchurch, New Zealand.
- UNWTO. (2019). *World Tourism Barometer (EXCERPT)*, vol.17 (1).
- Ural, A. ve Kılıç, İ., (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- USAID. (2008). *Sustainable Tourism Development in Rural Areas*, CHF International in Collaboration with Weidemann Associates.
- Usal, A. ve Kuşluvan, Z. (2006). *Davranış Bilimleri: Sosyal Psikoloji*, Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi, İzmir.
- Uslu, A. (2017). “Müşteri-Çalışan Uyumunun Müşteri Memnuniyeti ve Davranışsal Niyetine Etkisi: Fethiye’deki Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma”, *Journal of Business Research Turk*, vol.9(2), 197-211.
- Uslu, A. ve Kiper, T. (2006). “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı”, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, C.3(3), 305-314.
- Usta, Ö. (2008). *Turizm: Genel ve Yapısal Yaklaşım*, Detay Yayıncılık, Ankara.

- Uttara, S., Bhuvandas, N. ve Aggarwal, V. (2012). "Impacts Of Urbanization on Environment", *International Journal of Research in Engineering & Applied Sciences*, 2(2) (February) 1637-1645.
- Uygur, M.S. ve Baykan, E. (2007). "Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 41-42.
- Ünlüöner, K. ve Boylu, Y. (2005). "Türkiye'de Yüksek Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 11-32.
- Ünlüöner, K. ve Tokmak, C. (2009). "Topkapı Sarayı'nda Çalışanlar ve Ziyaretçilerin Sosyal Taşıma Kapasitesine Yönelik Değerlendirmeleri", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-30.
- Valentin, A. Spangenberg, J.H. (2000). "A Guide to Community Sustainability Indicators", *Environmental Impact Assessment Review*, 20, 381-392.
- Vengesai, S., Mavondo, F.T. ve Reisinger, Y. (2009). "Tourism Destination Attractiveness: Attractions, Facilities, and People as Predictors", *Tourism Analysis*, 14, 621-636.
- Victor, T.C., Middleton, H. ve Rebecca, H. (1998). *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Waligo, V., Clarke, J. ve Hawkins, R. (2013). "Implementing Sustainable Tourism: A Multi-Stakeholder Involvement Management Framework", *Tourism Management*, 36, 342-353.
- Walpole, M.J. ve Goodwin, H.J. (2001). "Local Attitudes Towards Conservation and Tourism Around Komodo National Park, Indonesia", *Environmental Conservation*, 28(2), 160-166.
- Wan, Y.K.P. ve Li, X. (2013). "Sustainability of Tourism Development in Macao, China", *International Journal of Tourism Research*, 15, 52-65.
- Wang, W.C. (2019). "The Effect of Early-Life Outdoor Experiences on Residents' Attitudes towards Sustainable Tourism Within an Urban Context", *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 25, 1-9.
- Wang, L. ve Yotsumoto, Y. (2019). "Conflict in Tourism Development in Rural China", *Tourism Management*, 70, 188-200.
- Wang, X.H., Hawkins, C.V. ve Lebrede, N. (2012). "Capacity to Sustain Sustainability: A Study of U.S. Cities", *Public Administration Review*, 72(6), 841-853.
- Wapner, P. ve Matthew, R.A. (2009). "The Humanity of Global Environmental Ethics", *The Journal of Environment Development*, 18(2), 203-222.

- Ward, C. ve Berno, T. (2011). "Beyond Social Exchange Theory Attitudes Toward Tourists", *Annals of Tourism Research*, 38, (4), 1556–1569.
- Warren, C. ve Becken, S. (2017). "Saving energy and water in tourist accommodation: A systematic literature review (1987–2015)", *International Journal of Tourism Research*, 19(3), 289-303.
- Watson, R.A. (1983). "A Critique of Anti-Anthropocentric Biocentrism", *Environmental Ethics*, 5(3), 245-256.
- Washington, H., Taylor, B., Kopnina H., Cryer, P. ve Piccolo, J.J. (2017). "Why Ecocentrism is the Key Pathway to Sustainability", *The Ecological Citizen*, 1(1), 1-7.
- Wearing, S., McDonald, M. ve Ponting, J. (2005). "Building a Decommodified Research Paradigm in Tourism: The Contribution of NGOs", *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (5), 424-439.
- Weaver, D.B (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practise*, Elsevier Publication, Oxford, UK.
- Weaver, D.B. (2012<sup>(a)</sup>). "Organic, Incremental and Induced Paths to Sustainable Mass Tourism Convergence", *Tourism Management*, 33, 1030-1037.
- Weaver, D.B. (2012<sup>(b)</sup>). "Clearing the path to sustainable mass tourism: A response to Peeters". *Tourism Management*, 33(5), 1042-1043.
- Weaver, D.B. (2014). "Asymmetrical Dialectics of Sustainable Tourism: Toward Enlightened Mass Tourism", *Journal of Travel Research*, 53(2), 131-140.
- Weaver, D.B. ve Lawton, L.J. (1999). *Sustainable Tourism: A Critical Analysis (Research Report Series)*, Design and Layout Publication, CRC for Sustainable Tourism.
- Weaver, D.B. ve Lawton, L.J. (2001). "Resident Perceptions in the Urban – Rural Fringe", *Annals of Tourism Research*, 28(2), 439-458.
- Weinberg, M.P. (2016). "Tuberculosis Among Temporary Visa Holders Working in the Tourism Industry—United States, 2012–2014", *MMWR Morbidity and mortality weekly report*.
- White, L.JR. (1967). "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis", *Journal of Science, New Series*, 155(3767) (Mar. 10), 1203-1207.
- Wiengarten, F. ve Longoni, A. (2015). "A Nuanced View on Supply Chain Integration: A Coordinative and Collaborative Approach to Operational and Sustainability Performance Improvement", *Supply Chain Management: An International Journal*, 20(2), 139-150.
- Wilkinson, D. (2002). *Environment and Law*, Routledge Publication, New York.

- Williams, J. ve Lawson, R. (2001). "Community Issues And Resident Opinions Of Tourism", *Annals of Tourism Research*, 28 (2), 269–290.
- Williams, D. R., McDonald, C. D., Riden, C. M. ve Uysal, M. (1995). Community attachment, regional identity and resident attitudes toward tourism. In: Proceedings of the 26th Annual Travel and Tourism Research Association Conference Proceedings. Wheat Ridge, CO: *Travel and Tourism Research Association*: 424-428.
- Wittmayer, J.M., Steenbergen, F., Rok, A. ve Roorda, C. (2016). "Governing Sustainability: A Dialogue Between Local Agenda 21 and Transition Management", *Local Environment*, 21(8), 939-955.
- Woo, E., Uysal, M. ve Sirgy, M.J. (2018). "Tourism Impact and Stakeholders' Quality of Life", *Journal of Hospitality & Tourism Research*, .42(2), 260-286.
- Wöber, K.W. (2003). "Information Supply in Tourism Management by Marketing Decision Support Systems". *Tourism Management*, 24(3), 241-255.
- Yanardağ, M.Ö. ve Avcı, M. (2012). "Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), (39-62).
- Yang, J., Ge, Y., Ge, Q., Xi, J. ve Li, X. (2016). "Determinants of Island Tourism Development: The Example of Dachangshan Island", *Tourism Management*, 55, 261-271.
- Yaşlıoğlu, M.M. (2017). "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel Sayı), 74-85.
- Yavuz, V.A. (2010). "Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 63-86.
- Yaylı, H. ve Çelik, V. (2011). "Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Radikal Bir Öneri: Derin Ekoloji", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 369-377.
- Yılmaz, R.F. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye İçin Yöntem Geliştirilmesi*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Yıldırım, H.M. (2008). *Türkiye'de Turizmin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisinin Analizi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Çanakkale.

- Yıldız, Z. (2011). “Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.
- Yiğit, N., Bütüner, S.Ö. ve Dertlioğlu, K. (2008). “Öğretim Amaçlı Örütbağ Sitesi Değerlendirme Ölçeği Geliştirme”, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2(2), 38-51.
- Yoon, Y. ve Uysal, M. (2005). “An Examination of The Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: A Structural Model”, *Tourism Management*, 26(1), 45-56.
- Yu, Chi-Pin, Chancellor, H.C. ve Cole, S.T. (2011), “Measuring Residents’ Attitudes toward Sustainable Tourism: A Reexamination of the Sustainable Tourism Attitude Scale”, *Journal of Travel Research*, 50(1), 57-63.
- Yu, Chia-Pin, Cole, S.T. ve Chancellor, C. (2018). “Resident Support for Tourism Development in Rural Midwestern (USA) Communities: Perceived Tourism Impacts and Community Quality of Life Perspective”, *Sustainability*, 10, 1-17.
- Zach, F. J. ve Hill, T. L. (2017). “Network, Knowledge and Relationship Impacts on Innovation in Tourism Destinations”, *Tourism Management*, 62, 196-207.
- Zehrer, A., Smeral, E. ve Hallmann, K. (2017). “Destination Competitiveness—A Comparison of Subjective and Objective Indicators for Winter Sports Areas”. *Journal of Travel Research*, 56(1), 55-66.
- Zerenler, M., Türker, N. ve Şahin, E. (2007). “Küresel Teknoloji, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) ve Yenilik İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 653-667.
- Zhang, M., Liu, Y., Wu, J. ve Wang, T. (2018). “Index System of Urban Resource and Environment Carrying Capacity Based on Ecological Civilization”. *Environmental Impact Assessment Review*, 68, 90-97.
- Zhiyong, F. ve Sheng, Z. (2009). “Research on Psychological Carrying Capacity of Tourism Destination”, *Chinese Journal of Population Resources and Environment*, 7 (1), 47-50.
- Zhou, Q., Zhang, J., Zhang, H. ve Li, X. (2018). “Is All Authenticity Accepted by Tourists and Residents? The Concept, Dimensions and Formation Mechanism of Negative Authenticity”, *Tourism Management*, 67, 59-70.
- Zhu, Y. (2012). “Social Exchange Relationship, Economic Exchange Relationship, In-role Behavior: The Mediating Effects of Job Satisfaction”, *Asian Social Science*, 8(8), 194-199.

Zimmerhackel, J.S., Kragt, M.E., Rogers, A.A., Ali, K. ve Meekan, M.G. (2019). “Evidence of Increased Economic Benefits from Shark-Diving Tourism in the Maldives”, *Journal of Marine Policy*, 100, 21-26.

### İnternet Kaynakları

- <http://www.cfr.org/world/g20-leaders-final-statement-pittsburgh-summit-framework-strong-sustainable-balanced-growth/p20299> (Erişim: 03.01.2019)
- <http://www.macmillandictionary.com/thesaurus/british/sustainable-development> (Erişim: 11.10.2017)
- <http://www.ncsa-turkey.cevreorman.gov.tr/rio-sozlesmeleri.aspx> (Erişim: 04.06.2017)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061008.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061008.htm> (Erişim: 24.04.2019)
- [http://www.sagepub.com/upm-data/18296\\_5070\\_Sumner\\_Ch01.pdf](http://www.sagepub.com/upm-data/18296_5070_Sumner_Ch01.pdf) (Erişim: 12.10.2017)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/29269,gelen-yabanci-ziyaretci-sayisi.pdf?0> (Erişim: 05.01.2018)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/29080,turizm-geliri.pdf?0> (Erişim: 03.05.2017)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/29267,turizm-belgeli-konaklama-tesis-yatak-istatistikleri.pdf?0> (Erişim: 03.05.2017)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html> (Erişim: 03.05.2017)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/29270,isletme-belgeli-konaklama-tesis-istatistikleri.pdf?0> (Erişim: 03.05.2017)
- <http://sustainabledevelopment.un.org/about.html> (Erişim: 17.04.2017)
- <http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:47:47-1402551503853893752461477353.pdf> (Erişim: 25.05.2016)
- <http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:45:23-4855829771572380575567579574.pdf> (Erişim: 25.05.2016)
- <http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:51:50-207846208910812499121962182849.pdf> (Erişim: 25.05.2016)
- <http://rapory.tuik.gov.tr/05-11-2014-20:42:45-11915319404694703881784180966.pdf> (Erişim: 25.05.2016)
- <http://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 30.05.2018)
- [http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama\\_68.html](http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html) (Erişim: 11.01.2015)
- <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing><sup>(a)</sup> (Erişim: 28.09.2018)

<http://www.un.org/millenniumgoals/><sup>(b)</sup> (Erişim: 28.09.2018)

<http://ethics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/responsibletouristbrochureen.pdf>

(Erişim: 28.09.2018)

<http://wto.org/index.htm> (Erişim: 28.09.2018)



**EK-1: Pilot Uygulama Anketi**

1

**T.C.  
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

Değerli katılımcı,

Bu araştırma, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'nda doktora programı çerçevesinde yürütülen "Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Rolü: Alanya Uygulaması" isimli tez çalışmasının uygulama kısmıdır. Araştırmanın amacı, Alanya'da yaşayan yerel halkın, sürdürülebilir turizm gelişimindeki rolünü belirlemektir. Cevaplar yalnızca bilimsel araştırmalarda kullanılacak olup sizlerden herhangi bir kişisel bilgi (Elektronik posta adresi, ev – iş telefon numarası, T.C. kimlik numarası vb.) talep edilmemektedir.

Yapacağımız katkılar için şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Furkan BALTACI

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

**E-posta:** furkan\_baltaci@hotmail.com**Telefon:** 0507 718 12 18

0242 518 13 64

**SORULAR**

<b>1. Cinsiyetiniz</b>		<b>2. Medeni Durumunuz</b>	
Bay <input type="checkbox"/>	Bayan <input type="checkbox"/>	Evli <input type="checkbox"/>	Bekar <input type="checkbox"/>
<b>3. Yaşınız</b>		<b>4. Eğitim Durumunuz</b>	
18-25 <input type="checkbox"/>	26-33 <input type="checkbox"/>	İlkokul <input type="checkbox"/>	Ortaokul <input type="checkbox"/>
34-41 <input type="checkbox"/>	42-49 <input type="checkbox"/>	Lise <input type="checkbox"/>	Ön Lisans <input type="checkbox"/>
50 ve üzeri <input type="checkbox"/>		Lisans <input type="checkbox"/>	Lisansüstü <input type="checkbox"/>
<b>5. Aylık Gelir</b>		<b>6. Kaç Yıldır Alanya'da Yaşıyorsunuz?</b>	
Gelirim Yok <input type="checkbox"/>	1000 TL'den az <input type="checkbox"/>	1 Yıldan az <input type="checkbox"/>	1-5 Yıl <input type="checkbox"/>
1001-1500TL <input type="checkbox"/>	1501-2000TL <input type="checkbox"/>	6-10 Yıl <input type="checkbox"/>	11-15 Yıl <input type="checkbox"/>
2001-2500TL <input type="checkbox"/>	2501 TL ve üzeri <input type="checkbox"/>	16-20 Yıl <input type="checkbox"/>	21 yıl ve üzeri <input type="checkbox"/>
<b>7. Alanya'da Kent Konseyi'nin Varlığından Haberdar mısınız?</b>		<b>8. Alanya Kent Konseyi'nin projelerinde ve diğer etkinliklerinde yer almak ister misiniz?</b>	
Evet <input type="checkbox"/>	Hayır <input type="checkbox"/>	Evet <input type="checkbox"/>	Hayır <input type="checkbox"/>

Lütfen aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı "X" işareti ile belirtiniz		
Sorular	Evet	Hayır
1. Turizm gelişim sürecinde yerel halka danışılmalıdır		
2. Yerel halk turizm gelişim sürecine hiçbir şekilde katılmamalıdır		
3. Yerel halk turizm planlama sürecine mutlaka dahil olmalıdır		



1.Kesinlikle Katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3.Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum	1	2	3	4	5
1. Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır					
2. İnsanoğlunun doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır					
3. İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedirler					
4. Hayvanlar ve bitkilerde en az insanlar kadar yasama hakkına sahiptirler					
5.İnsanoğlu zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir					
6. Doğanın çabuk bozulabilecek hassas bir dengesi vardır					
7.Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse ileride çok büyük çevre problemleri ile karşı karşıya gelinecektir					
8. Sadece doğayla iç içe olmak amacıyla doğada zaman geçirmekten hoşlanırım					
9. Tarım için ormanların tahrip edilmesinden üzüntü duyuyorum					
10. Hayvanlara da insanlar kadar değer veririm					
11.İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler					
12.İnsanoğlu aklı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır					
13.Doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır					
14. Doğanın endüstrileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır					
15. Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır					
16. İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir					
17. İnsan düşünce gücü ve zekâsı sayesinde doğanın tüm inceliklerini öğrenecek ve onu istediği gibi kontrol altına alacaktır					
18. Çevredeki her şey insana olan faydası kadar değerlidir					
19.Göller ve denizlerin temiz tutulması insanların bu kaynaklardan sağlıklı bir şekilde faydalanabilmeleri açısından önemlidir					
20. Çevreyi korumanın en önemli nedeni insan varlığının devam ettirilebilmesidir					

1.Kesinlikle Katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum	1	2	3	4	5
1. Alanya'ya daha fazla turist gelmesini destekliyorum					
2. Alanya'da turizmin daha fazla gelişmesini destekliyorum					
3. Alanya'ya yeni otellerin yapılmasını destekliyorum					
4.Alanya'da artık büyük ölçekli tesisler yerine küçük ölçekli (butik) işletmelerin açılması gerektiğine inanıyorum					
5.Alanya'da kitle (deniz-güneş-kum) turizminin yanında yeni turizm türlerinin geliştirilmesi fikrini destekliyorum					
6. Alanya'da yeni alanların (yayla, avlak, golf vb.) turizme açılmasını destekliyorum					

1.Kesinlikle Katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum	1	2	3	4	5
1. Alanya'ya gelen turistlerle iletişim kurarım					
2. Alanya'ya gelen turistlere yardımcı olurum					
3. Alanya'ya gelen turistlerle arkadaşlık ilişkileri kurarım					
4. Turistlerin yerel halkla iç içe olmasına karşıyım					
5. Turistleri sosyal çevremi genişletecek fırsat olarak görürüm					
6. Yerel kültürü turizm açısından önemli olduğu için korurum					
7. Alanya'ya gelen turistlere kültürümüzü anlatırım					
8. Turistlere yönelik kültürel faaliyetlere destek veririm					
9. Turistlere yönelik kültürel faaliyetlerde görev alırım					
10. Yerel kültürü daha iyi tanımaları açısından turistleri evimde misafir ederim					
11. Davranışlarımın çevreye zararlı olup olmadığını düşünürüm					
12. Çevre konusunda bir şeyler öğrenmek için zaman ayırırım					
13. Çevreyi korumaya yönelik yeni şeyler öğrenmek için araştırmalar yaparım					
14. Çevremdeki insanlara çevreyi koruma adına neler yapabileceklerini anlatırım					
15. Çevre kirliliğine neden olan duyarsız, bilinçsiz ve isteksiz insanları uyarırım					
16. Çevreye zarar vermeyen ürünler için daha fazla para öderim					
17. Alışverişlerime çevreye duyarlı işletmeleri tercih ederim					
18. Plajda ve piknikte çöplerimi, bir poşete biriktirip, en yakın çöp bidonuna atarım					
19. Çevreyi korumaya ve geliştirmeye yönelik faaliyetlere katılırım					
20. Eğer imkanım olsa turizm sektörüne yatırım yaparım					
21.Çevremdeki insanlardan turizm sektörüne yatırım yapmak isteyenlere maddi destekte bulunurum					
22. Yakınlarımı turizm sektöründe çalışmalarını konusunda teşvik ederim					
23. Alış-verişlerimde yerel esnafı tercih ederim					
24. Turizm sektörünün yanında diğer sektörlerinde (tarım, hayvancılık, ticaret vb.) gelişmesini desteklerim					

**“Anketimiz bitmiştir. Katılımınız için teşekkür ederiz”**

**EK-2: Ana Uygulama Anketi**

1

**T.C.  
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

Değerli katılımcı,

Bu araştırma, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'nda doktora programı çerçevesinde yürütülen "Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Rolü: Alanya Uygulaması" isimli tez çalışmasının uygulama kısmıdır. Araştırmanın amacı, Alanya'da yaşayan yerel halkın, sürdürülebilir turizm gelişimindeki rolünü belirlemektir. Cevaplar yalnızca bilimsel araştırmalarda kullanılacak olup sizlerden herhangi bir kişisel bilgi (Elektronik posta adresi, ev – iş telefon numarası, T.C. kimlik numarası vb.) talep edilmemektedir.

Yapacağımız katkılar için şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Furkan BALTACI

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

**E-posta:** furkan\_baltaci@hotmail.com**Telefon:** 0507 718 12 18

0242 518 13 64

**SORULAR**

<b>1. Cinsiyetiniz</b>		<b>2. Medeni Durumunuz</b>	
Bay <input type="checkbox"/>	Bayan <input type="checkbox"/>	Evli <input type="checkbox"/>	Bekar <input type="checkbox"/>
<b>3. Yaşınız</b>		<b>4. Eğitim Durumunuz</b>	
18-25 <input type="checkbox"/>	26-33 <input type="checkbox"/>	İlkokul <input type="checkbox"/>	Ortaokul <input type="checkbox"/>
34-41 <input type="checkbox"/>	42-49 <input type="checkbox"/>	Lise <input type="checkbox"/>	Ön Lisans <input type="checkbox"/>
50 ve üzeri <input type="checkbox"/>		Lisans <input type="checkbox"/>	Lisansüstü <input type="checkbox"/>
<b>5. Aylık Gelir</b>		<b>6. Kaç Yıldır Alanya'da Yaşıyorsunuz?</b>	
Gelirim Yok <input type="checkbox"/>	1000 TL'den az <input type="checkbox"/>	1 Yıldan az <input type="checkbox"/>	1-5 Yıl <input type="checkbox"/>
1001-1500TL <input type="checkbox"/>	1501-2000TL <input type="checkbox"/>	6-10 Yıl <input type="checkbox"/>	11-15 Yıl <input type="checkbox"/>
2001-2500TL <input type="checkbox"/>	2501 TL ve üzeri <input type="checkbox"/>	16-20 Yıl <input type="checkbox"/>	21 yıl ve üzeri <input type="checkbox"/>
<b>7. Alanya'da Kent Konseyi'nin Varlığından Haberdar mısınız?</b>		<b>8. Alanya Kent Konseyi'nin projelerinde ve diğer etkinliklerinde yer almak ister misiniz?</b>	
Evet <input type="checkbox"/>	Hayır <input type="checkbox"/>	Evet <input type="checkbox"/>	Hayır <input type="checkbox"/>
<b>9. Kent Konseyini hangi kaynaktan öğrendiniz?</b>			
Web Sitesi <input type="checkbox"/>	Televizyon Gazete/Dergi <input type="checkbox"/>	Faaliyetlerinden <input type="checkbox"/>	
Meslektaşlarımdan <input type="checkbox"/>	Yakın Çevremden <input type="checkbox"/>		

Lütfen aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı "X" işareti ile belirtiniz		
Sorular	Evet	Hayır
1. Turizm gelişim sürecinde yerel halka danışılmalıdır		
2. Yerel halk turizm gelişim sürecine hiçbir şekilde katılmamalıdır		
3. Yerel halk turizm planlama sürecine mutlaka dahil olmalıdır		

1.Kesinlikle Katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3.Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum	1	2	3	4	5
1. Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır					
2. İnsanoğlunun doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır					
3. İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedirler					
4. Hayvanlar ve bitkilerde en az insanlar kadar yasama hakkına sahiptirler					
5.İnsanoğlu zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir					
6. Doğanın çabuk bozulabilecek hassas bir dengesi vardır					
7.Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse ileride çok büyük çevre problemleri ile karşı karşıya gelinecektir					
8. Sadece doğayla iç içe olmak amacıyla doğada zaman geçirmekten hoşlanırım					
9. Tarım için ormanların tahrip edilmesinden üzüntü duyuyorum					
10. Hayvanlara da insanlar kadar değer veririm					
11.İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler					
12.İnsanoğlu aklı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır					
13.Doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır					
14. Doğanın endüstrileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır					
15. Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır					
16. İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir					
17. İnsan düşünce gücü ve zekâsı sayesinde doğanın tüm inceliklerini öğrenecek ve onu istediği gibi kontrol altına alacaktır					
18. Çevredeki her şey insana olan faydası kadar değerlidir					
19.Göller ve denizlerin temiz tutulması insanların bu kaynaklardan sağlıklı bir şekilde faydalanabilmeleri açısından önemlidir					
20. Çevreyi korumanın en önemli nedeni insan varlığının devam ettirilebilmesidir					

1.Kesinlikle Katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum	1	2	3	4	5
1. Uzun dönemli plana dayalı bir turizm gelişimini destekliyorum					
2. Yerel halkın yaşam kalitesini arttıracak bir turizm gelişimini destekliyorum					
3. Yerel halkın gelişim sürecinde yer aldığı bir turizm gelişimini destekliyorum					
4.Alanya'da artık büyük ölçekli tesisler yerine küçük ölçekli (butik) işletmelerin açılması gerektiğine inanıyorum					
5.Alanya'da kitle (deniz-güneş-kum) turizminin yanında yeni turizm türlerinin geliştirilmesi fikrini destekliyorum					
6. Alanya'da yeni alanların (yayla, avlak, golf vb.) turizme açılmasını destekliyorum					

1.Kesinlikle Katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3. Ne Katılıyorum ne Katılmıyorum 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum	1	2	3	4	5
1. Alanya'ya gelen turistlerle iletişim kurarım					
2. Alanya'ya gelen turistlere yardımcı olurum					
3. Alanya'ya gelen turistlerle arkadaşlık ilişkileri kurarım					
4. Turistlerin yerel halkla iç içe olmasına karşıyım					
5. Turistleri sosyal çevremi genişletecek fırsat olarak görürüm					
6. Yerel kültürü turizm açısından önemli olduğu için korurum					
7. Alanya'ya gelen turistlere kültürümüzü anlatırım					
8. Turistlere yönelik kültürel faaliyetlere destek veririm					
9. Turistlere yönelik kültürel faaliyetlerde görev alırım					
10. Yerel kültürü daha iyi tanımaları açısından turistleri evimde misafir ederim					
11. Çevreye zararlı faaliyetlerden kaçınırım					
12. Çevre konusunda bir şeyler öğrenmek için zaman ayırırım					
13. Çevreyi korumaya yönelik yeni şeyler öğrenmek için araştırmalar yaparım					
14. Çevremdeki insanlara çevreyi koruma adına neler yapabileceklerini anlatırım					
15. Çevre kirliliğine neden olan duyarsız, bilinçsiz ve isteksiz insanları uyarırım					
16. Çevreye zarar vermeyen ürünler için daha fazla para ederim					
17. Alışverişlerime çevreye duyarlı işletmeleri tercih ederim					
18. Plajda ve piknikte çöplerimi, bir poşete biriktirip, en yakın çöp bidonuna atarım					
19. Çevreyi korumaya ve geliştirmeye yönelik faaliyetlere katılırım					
20. Eğer imkanım olsa turizm sektörüne yatırım yaparım					
21.Çevremdeki insanlardan turizm sektörüne yatırım yapmak isteyenlere maddi destekte bulunurum					
22. Yakınlarımı turizm sektöründe çalışmalarını konusunda teşvik ederim					
23. Alış-verişlerimde yerel esnafı tercih ederim					
24. Turizm sektörünün yanında diğer sektörlerinde (tarım, hayvancılık, ticaret vb.) gelişmesini desteklerim					

**“Anketimiz bitmiştir. Katılımınız için teşekkür ederiz”**

## ÖZGEÇMİŞ

<b>Adı ve SOYADI</b>	Furkan BALTACI
<b>Doğum Yeri - Tarihi</b>	Karaman - 1987
<b>EĞİTİM DURUMU</b>	
<b>Mezun Olduğu Lise</b>	Yalvaç Atatürk Lisesi
<b>Lisans Diploması</b>	Balıkesir Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu (BTİOYO)
<b>Yüksek Lisans Diploması</b>	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı
<b>Tez/ Dönem Projesi Konusu</b>	İkinci Konut Turizmi Kapsamında Alanya'da Kout Edinen Yabancıların Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısına Etkileri
<b>Doktora Diploması</b>	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
<b>Tez/Dönem Projesi Konusu</b>	Turizmin Sürdürülebilir Gelişiminde Yerel Halkın Çevresel Tutumu, Davranışsal Rolü ve Verdiği Destek Arasındaki İlişki: Alanya Örneği
<b>Yabancı Dil / Diller</b>	İngilizce/Almanca
<b>İŞ DENEYİMİ</b>	
<b>Projeler</b>	-Aromatik Cennet Vadisi, -Kardelen Eko Tur, -İlköğretim Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Sınıf Öğretmenliği ve Matematik Eğitimi Öğretmen Adaylarının Çevreye Karşı Bilgi, Tutum ve Davranış Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması.
<b>Çalıştığı Kurumlar</b>	Akdeniz Üniversitesi
<b>E-Posta</b>	furkan_baltaci@hotmail.com